

KEELEÕPPE ARENDAMISE PROGRAMMIDE MÕJU UURING

Tellija: Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed

Teostaja: Saar Poll OÜ

TALLINN

Juuni 2013

SISUKORD

1. UURINGU TAUST	4
2. DOKUMENDIANALÜÜS	8
2.1. Rakenduslik aspekt.....	9
2.1.1. Ülevaade keeleõppe arendamise programmidest	9
2.1.2. Hinnang 2007-2010 keeleõppe programmi rakendamisele	13
2.1.3. Hinnang 2011-2013 keeleõppe programmi rakendamisele	18
2.1.4. Rakenduslikud soovitusel	22
2.2. Keelepoliitiline aspekt	25
2.2.1. Programmide eesmärgid, üldindikaatorid ja nende täitmine	25
2.2.2. Ülevaade tegevustest ja ilmnunud probleemidest.....	27
2.2.3. Järeldused ja soovitusel.....	28
3. TAGASISIDE ERINEVATELT OSAPOOLTELT	32
3.1. Tagasiside kursustel/õppes osalejatelt	32
3.1.1. Veebiküsitlus.....	33
3.1.1.1. MISA programmide tegevustes osalemine	33
3.1.1.2. Hinnangud viimati osaletud kursusele või õppele	36
3.1.1.3. Kursuse või õppe tulemuslikkus	46
3.1.1.4. Senised kogemused eesti keele õppimisel ja koolitusvajadus tulevikus.....	51
3.1.1.5. Soovitused MISA-le.....	53
3.1.2. Õppurite fookusgrupid	56
3.1.2.1. Õppevormid.....	57
3.1.2.2. Õpetamise ning õppe- ja abimaterjalide tase	58
3.1.2.3. Varasem keeleõpe ja eesti keele kasutamine	60
3.1.2.4. Kursuse või õppe tulemusena aset leidnud muutused	61
3.1.2.5. Soovitused keeleõppe tõhustamiseks.....	63
3.1.3. Kokkuvõtte õppes osalejate tagasisidest	64
3.2. Tagasiside keeleõppe hüvitise saajatelt.....	66
3.2.1. Hüvitise saamine.....	67
3.2.2. Teadlikkus eesti keele õppe kulude hüvitamise võimalustest.....	67
3.2.3. Hüvitise mõju eesti keele õppimisele ja ootused keeleõppe kulude hüvitamisele.....	69
3.2.4. Senised kogemused eesti keele õppimisel ja vajadus täiendava keeleõppe järele	71
3.2.5. Soovitused keeleõppe tõhustamiseks	73
3.2.6. Kokkuvõtte hüvitise saajate tagasisidest	75

3.3. Tagasiside teenusepakkujatelt	76
3.3.1. Ülevaade teenusepakkujatest ja läbi viidud tegevustest	77
3.3.2. Keeleoskuse taseme ja teadmiste hindamine	81
3.3.3. Hinnangud läbi viidud tegevustele ja nende tulemustele	83
3.3.4. Hinnangud MISA-poolsetele nõuetele ja korralduslikule tegevusele	92
3.3.5. Tegevuste jätkusuutlikkus	95
3.3.6. Soovitused MISA-le.....	97
3.3.7. Kokkuvõtte teenusepakkujate tagasisidest	100
3.4. Tagasiside keeleõppe programmide ekspertidelt.....	102
3.4.1. Veebiküsitlus.....	102
3.4.1.1. Programmide plussid ja miinused	103
3.4.1.2. Hinnangud tegevuste efektiivsusele ja tulemuslikkusele.....	107
3.4.1.3. Keeleoskuse taseme ja teadmiste hindamine kursuste/õppe raames.....	112
3.4.1.4. Hinnangud programmitegevuste nõuetele	113
3.4.1.5. Huvi programmide tegevuste vastu ja nende elujõulisus	114
3.4.1.6. Programmide ulatus	115
3.4.1.7. Õppemeetodid ja -materjalid	118
3.4.2. Kvalitatiivsed uuringud	118
3.4.2.1. Rahastamine, õpetamise mahud ja sihtgrupid.....	118
3.4.2.2. Keelekeskkonna olulisus ja õppemeetodid	121
3.4.2.3. Keeleõppe eesmärkide defineerimine ja mõõtmine	124
3.4.2.4. Õppekvaliteedi tagamine	127
3.4.2.5. MISA tegevuste tulem ja tulevikunägemus.....	129
3.4.3. Kokkuvõtte ekspertide tagasisidest	130
4. KOKKUVÕTE.....	133

LISAD

- Lisa 1. Ülevaade keeleõppe arendamise programmide lähtekohtadest
- Lisa 2. Analüüsitud dokumentide loetelu
- Lisa 3. Kursustel/õppes osalejate veebiküsitluse ankeet
- Lisa 4. Keeleõppe hüvitise saajate veebiküsitluse ankeet
- Lisa 5. Teenusepakkujate veebiküsitluse ankeet
- Lisa 6. Ekspertide veebiküsitluse ankeet
- Lisa 7. Vastajate soovitused MISA-le
- Lisa 8. Kursustel/õppes osalejate veebiküsitluse andmetabelid
- Lisa 9. Keeleõppe hüvitise saajate veebiküsitluse andmetabelid
- Lisa 10. Teenusepakkujate veebiküsitluse andmetabelid
- Lisa 11. Ekspertide veebiküsitluse andmetabelid
- Lisa 12. Uuringu lühikokkuvõtte eesti keeles
- Lisa 13. Uuringu lühikokkuvõtte vene keeles
- Lisa 14. Uuringu lühikokkuvõtte inglise keeles

1. UURINGU TAUST

Sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll OÜ viis ajavahemikul detsember 2012 kuni mai 2013 Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse Meie Inimesed (MISA) tellimusel läbi uuringu **Euroopa Sotsiaalfondist rahastatud programme „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ ja „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ mõjust eesti keele oskuse omandamisele, keeleõppe kvaliteedi parandamisele, uute metoodikate arendamisele ning hoiakute muutmisele.**

Uuring viidi läbi Euroopa Sotsiaalfondist rahastatava „Inimressursi arendamise rakenduskava“ prioriteetse suuna „Elukestev õpe“ meetme „Keeleõppe arendamine“ programmi "Keeleõppe arendamine 2011-2013" raames. Programmi eesmärk üldisel tasandil on tõsta Eesti elanike teadlikkust mitmekeelsuse eelistest ja luua võimalused erinevate keelte omandamiseks. Üldeesmärk seisneb selles, et kõigil Eesti elanikel, sõltumata emakeelest, oleksid võrdsed võimalused hariduse omandamiseks ja tööturul toimimiseks. Programmil on kolm alaeesmärki:

- eesti keelest erineva emakeelega õppurid on omandanud Eestis toimetulekuks vajalikul tasemel eesti keele oskuse;
- eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanud oskavad Eestis igapäevaseks ja ametialaseks toimetulekuks vajalikul tasemel eesti keelt;
- vajalike keelepoliitiliste otsuste tegemiseks on kindlaks tehtud erinevate õppetasemete lõpetajatest tööturule suundujate või edasiõppijate võõrkeeleskuse tase.

Täpsema ülevaate programmidest leiab MISA kodulehelt:

- <http://www.meis.ee/esf>
- http://www.meis.ee/bw_client_files/integratsiooni_sihtasutus/public/img/File/Keeleoppe_arendamine_2007%E2%80%932010.pdf
- http://www.meis.ee/bw_client_files/integratsiooni_sihtasutus/public/img/File/Keeleoppe_arendamine_2011%E2%80%932013.pdf

Uuringu sotsioloogilised lähtekohad

Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011 toob välja, et inimese keeleressurssidest sõltub tema hakkamasaamine ühiskonnas ning võimalus osaleda selle ülesehitamise ja kujundamise protsessides. Keele kaudu (taas)kehtestatakse sotsiaalseid norme, identiteete, väärtusi ja võimusuhteid. Teise keele (mitte lihtsalt võõrkeele) õpe on hädavajalik **vahend** selleks, et oma ühiskonnas hästi edasi jõuda ja hakkama saada. Teise keele õppimine tähendab seega ka uute arusaamis- ja suhtlusmustrite ning uue sotsiaalse identiteedi omandamist, mille käigus inimene võib tunda, et kaotab vanad identiteedid, suhtlusvõrgustikud ning harjumused.

Venekeelse elanikkonna kohanemine uue olukorraga on üks olulisemaid proovikive taastatud rahvusriigi keelekorraldusele ja kogu rahvuspoliitikale. **Keelelise lõimumise** üks tähtsaim osa on riigikeele teise keelena õpetamise ja kasutamise kontseptuaalne väljaarendamine. Taasiseseisvumise esimesel kümnendil peeti Eestis üksikindiviidi ise vastutavaks selle eest, kas ja kuidas ta riigikeele omandas. Teisel iseseisvumiskümnendil töötati välja keeleõppe toetamiseks vajalikud infrastruktuurid. Uuringud on

näidanud, et tänaseks on venekeelne elanikkond jõudnud valdavalt veendumusele, et eesti keele oskus on töö saamisel oluline või teatud juhtumitel möödapääsmatu ning ainult vene keelega Eestis probleemilt enam läbi ei saa.

Teise keele omandamisel ja kasutamisel võib eristada 2 liiki **motivatsiooni**. Instrumentaalne motivatsioon on seotud ratsionaalse sooviga keele kaudu saavutada selgeid hüvesid (paremad hinded, hea töökoht, kõrgem palk jms). Integratiivse motivatsiooni korral aga tahetakse enamusrühma keelt (antud juhul eesti keelt) omandada soovist samastuda, jagada ühist sotsiaalset ruumi, olla tunnustatud „meiena“. Uuringud näitavad, et ajavahemikul 1990-2008 on tugevnenud instrumentaalset motivatsiooni toitev veendumused – eesti keel on vajalik hea töökoha saamiseks. Soov samastuda ühiskonnaga ja omada samu väärtusi on aga tagaplaanil. Integratiivse motiivi tugev esindatus on ühiskonnas väga oluline. Mida parem on venekeelsete inimeste eesti keele oskus, seda rohkem on nad motiveeritud lõimuma. (*Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011*)

Uuringu „Eesti keele õppe ja tasemeeksami sooritamise motivatsioon“ lõppraporti (Praxis 2008) kohaselt on **keele omandamine sõltuv väga mitmesugustest teguritest**. Siinkohal on ära toodud lühiülevaade teise keele omandamise erinevatest mõjuritest:

- Sotsiaalne kontekst: Keeleõppijat ümbritsev keskkond koos oma erinevate teguritega mõjutab väga paljuski seda, milline on üldine hoiak teise keele omandamise suhtes ning võimalused keele omandamiseks. Siinkohal mängivad rolli näiteks, millised on olnud ja on hetkel erinevate keelte staatus ja väärtus ühiskonnas, keelepoliitika olemus, juurdepääsuvõimalused keeleõppele, hoiakud muukeelsete suhtes ning ka laiemalt keeleõppe võimalused.
- Sotsiaalne kogemus: Keeleõppe edukust määrab oluliselt kokkupuude õpitava keelega – nii see, mil määral õpitavas keeles suheldakse, kui ka see, mis tasemel see suhtlus toimub (ehk nõ sisendi kvaliteet). Üldiselt on hästi teada, et kui keeleõppijatel puudub võimalus keele kasutamiseks, on õpe vähe edukas.
- Esimese ja teise keele omavaheline suhe: Kuigi väidetakse, et kõiki keeli on võimalik õppida, on teatud emakeelega inimestel keerulisem omandada teatud keeli ning kergem teisi keeli. Emakeele ja õpitava keele olulised erinevused sõnavaras või kirjutamisviisis võivad oluliselt raskendada keele omandamist.
- Vanus: Üldiselt peetakse lapsi edukamates keeleõppijateks kui täiskasvanuid, kuigi tegelikult tõendid selleks on mitmetiõlgendavad. Noorte õppijate eeliseks on suurem aju plastilisus, madalam analüütilisuse tase, sisemiste tõrgete vähesus ning võimalus omandada keelt pika aja jooksul. Vanematel õppijatel on omad eelised – nt suurem õppimisvõime, analüütilisuse kõrgem tase, pragmaatilised oskused, elukogemused. Siiski on üldiselt vanemate õppijate võimalused omandada teine keel ligilähedaselt emakeelega väiksemad kui noortel.
- Võimed: Õppijad tihti erinevad oma võimetelt – keeleõppes mängivad rolli nt võime eristada ning töödelda kuulatavat sisendit, tuvastada mustreid ning teha üldistusi ja jätta õpitavat meelde.
- Motivatsioon: Motivatsioon mõjutab keeleõpet just selles suhtes, kui palju jõupingutusi keeleõppijad kulutavad keele omandamisele. Motivatsioon on tihti just see võti, mis mõjutab keele omandamist. Keeleõppe motivatsiooni osadeks on: mingisugune oluline eesmärk või vajadus; soov saavutada see eesmärk; arusaam, et keelt on vaja selle eesmärgi saavutamiseks; usk keeleõppe edusse; potentsiaalse tulemuse väärtus keeleõppija jaoks.

- Õpe: See, kuidas keeleõpe on korraldatud, omab ilmselt mõju sellele, kas keeleõpet saadab pigem edu või mitte. Üldiselt ei ole olemas ühte parimat õppemeetodit. Siiski on täheldatud, et „head õppijat“ iseloomustavad järgmised tegurid: tähelepanelikkus keele vormide ja sisu osas; hoolsus suhtlemises; aktiivsus ülesannete lahendamisel; teadlikkus õppeprotsessi suhtes; võime kasutada õpistrateegiaid paindlikult. Lisaks omavad õppe edukusele mõju varasemad õppe kogemused.
- Isiksuse omadused: Uurimustes on leitud, et teise keele omandamist soodustavateks teguriteks on ka teatud isikuomadused nagu enesekindlus, riskeerimine, seiklusjanu, loomingulisus, empaatiavõime ning sallivus ebamäärasuse osas.
- Indiviidi keelelis-kultuuriline lähtepositsioon: Keeleõpet mõjutab üldisemalt ka iga inimese enda lähtepositsioon või läbielatatav maailm – elavik. Inimese tegevustele avaldavad mõju nii mineviku kui ka oleviku kogemused ning tuleviku ootused. Keeleõppe puhul nt soodustab varasem keeleõppe kogemus järgnevate keelte õpet.

Praeguse **keeleoskuse olukorra** kohta on teada, et ligikaudu iga kolmas inimene, kelle emakeel ei ole eesti keel, oskab riigikeelt aktiivsel tasandil, st peaks tulema toime ka keerukamat laadi suulise suhtluse ning teatud piires kirjaliku eneseväljenduse ning tekstide lugemisega. Umbes iga teine muu emakeelega inimene oskab riigikeelt peamiselt passiivsel tasemel, st saab eestikeelses keskkonnas ringlevast informatsioonist aru ning suudab ka piiratult end väljendada. Muutused toimuvad pisitasa aktiivsema keeleoskuse tekkimise suunas. Viimase kümne aasta jooksul on keeleoskuse arenemist soosinud nii sotsiaal-psühholoogilised tegurid kui ka struktuursed tegurid nagu haridussüsteem ja loomulik keelekeskkond elukohas. Kümne aasta trend näitab selgelt, et sotsiaalse mobiilsuse mehhanismid soosivad aktiivset keeleoskust ja vastupidi – aktiivse keeleoskusega rühmas on suurenenud juhtide, (tipp)spetsialistide ja teiste „valgekraede“ osakaal. (*Integratsiooni monitooring 2011*)

Vähemusrühvuste jaoks on töölerakendumise peamine takistus **riigikeele mitteoskamine**. See põhjustab suuri probleeme siis, kui pärast kõrghariduse omandamist soovitakse leida haridusele vastav töökoht. Eesti keele valdamine annab eelkõige suhtelise eelise just teiste mitte-eestlaste ees. Väga hea eesti keele kirjaoskusega venelaste seas on töökohal edutatute osakaal sarnane eestlastega. (*Töötud mitte-eestlased Eesti tööturul. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 60/2010*)

2011. aasta uuringu andmetel leidub Eesti 15-74-aastase elanikkonna hulgas 14% inimesi, kes oskavad ajalehti lugeda või raadiot kuulata ainult vene keeles. Arvuliselt kõige enam on ainult vene keelt oskavaid elanikke 35-64-aastaste seas. Need on inimesed, kes olid Eesti taasiseseisvumise ajal 15-44 aastased. Tegemist on vanusega, mil inimesed tegelikult on võimelised keelt õppima. Valdavalt elavad nad kas Virumaal (49%) või Tallinnas (35%) ning neil on kas kesk- või keskeriharidus. 28% neist omab Eesti Vabariigi kodakondsust, 30% on Vene Föderatsiooni kodanikud ning 42% on määratlemata kodakondsuga inimesed. (*Eesti keel väärtushinnangute valguses, TNS Emor 2011*)

Seega MISA keeleõppe arendamise programmid asetuvad konteksti, kus viimase paarikümne aasta vältel on muust rahvusest elanikkonna seas tõusnud instrumentaalne motivatsioon eesti keele omandamiseks ja suurenenud aktiivse keeleoskusega inimeste osakaal, aga siiski ollakse silmitsi probleemidega, mis puudutavad kohati puudulikku eesti keele oskust erinevates sotsiaalsetes gruppides.

Uuringu sihtrühmad ja uurimismeetodid

Keeleõppe arendamise programmide mõju **uuringu sihtrühmade** hulka kuulusid nii programmides osalejad, teenusepakkujad, programmide tegevuste elluviijad kui ka programmide väljatöötamisega seotud eksperdid.

Programmis „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ osalejad:

- eesti keelt ebapiisavalt valdavad inimesed (koolikohustuse alla mittekuuluvad inimesed ja need, kes ei ole registreerinud ennast töötuks tööturuteenuste ja -toetuste seaduse mõistes);
- eesti keelest erineva emakeelega õppurid, alates 14. eluaastast;
- eesti keelest erineva emakeelega õppuritega töötavad pedagoogid ja ametnikud.

Programmis „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ osalejad:

- eesti keelt ebapiisavalt valdavad, koolikohustuse alla mittekuuluvad inimesed;
- eesti keelest erineva emakeelega õppurid üld-, kutse- ja kõrghariduses;
- üldhariduskoolide, kutseõppeasutuste ja kõrgkoolide õppurid;
- eesti keelest erineva emakeelega õppuritega töötavad pedagoogid ja ametnikud.

Uuringus kasutati erinevaid **uurimismeetodeid**: dokumendianalüüs, ankeetküsitlused veebis, fookusgrupid ja süvaintervjuud. Tabel 1 annab esmase ülevaate igas sihtrühmas kasutatud meetoditest. Täpsem metoodika kirjeldus on iga tagasisideküsitluse tulemusi kajastava alapeatüki alguses (peatükid 3.1.-3.4.).

Tabel 1. Uurimismeetodid tagasisideküsitluses

Sihtrühm	Kasutatud uurimismeetodid
Programmides osalejad – MISA programmide raames korraldatud kursusel/õppes osalejad	Veebiküsitlus, mini-fookusgrupid
Programmides osalejad – eesti keele õppe kulude hüvitise saajad	Veebiküsitlus
Teenusepakkujad	Veebiküsitlus, süvaintervjuud
Ekspertid – MISA-poolsed programmide tegevuste elluviijad ja sihtasutuse välised eksperdid	Veebiküsitlus, fookusgrupp, süvaintervjuud

Käesolev **aruanne** tutvustab uuringu tausta ja metoodikat, annab ülevaate uuringu peamistest tulemustest ning esitab tulemuste kokkuvõtte ja soovitusel. Aruande lisadena esitatakse ülevaade keeleõppe programmide lähtekohtadest, analüüsitud dokumentide loetelu, veebiküsitluste eestikeelsed ankeedid, veebiküsitluste tulemusi kajastavad andmetabelid, loetelu vastajate soovitud MISA-le ning uuringu lühikokkuvõtte kolmes keeles (eesti, vene, inglise).

2. DOKUMENDIANALÜÜS

Uuringu raames analüüsiti nii otseselt keeleõppe arendamise programmidega seotud dokumente kui ka riiklikke arengukavasid, strateegiaid ja muid lähtekohti, millega uuritavad programmid seotud on. Käesolev peatükk keskendub ennekõike keeleõppe arendamise programmide kohta tehtud järeldustele. Ülevaade programmide laiemast lähtekohast, näiteks õiguslikust taustast, seotud strateegiatest ja arengukavadest, senistest uuringutest jms on esitatud aruande lisades (Lisa 1).

Programmidega „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ ja „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ seotud dokumente on analüüsitud kahest erinevast vaatenurgast:

- 1) **Rakenduslik vaatenurk** annab ettekujutuse MISA poolt tehtud tööst eelkõige rakenduslikust aspektist. Kursuste ja muude tegevuste detailne analüüs selgitab välja, milline on olnud MISA korralduslik roll ning tulemuslikkus püstitatud eemärkide ja seatud indikaatorite täitmisel (programmide tegevuste elluviimise organisatoorne aspekt).
- 2) **Keelepoliitiline vaatenurk** annab ettekujutuse sellest, kuidas keelepoliitilisest aspektist võib hinnata MISA tegevust, millistest eesmärkidest on oma tegevuste planeerimisel lähtutud, milliseid mõjuindikaatoreid on kasutatud ning kas need osutuvad keeleõppe organiseerimisel otstarbekateks. Esitatakse ettepanekuid nii strateegilisel (programmide ülesehitus) kui ka operatiivtasandil (programmide tegevuste elluviimine).

Loetelu analüüsitud dokumentidest on aruande lisades (Lisa 2).

2.1. Rakenduslik aspekt

2.1.1. Ülevaade keeleõppe arendamise programmidest

Dokumendianalüüsi eesmärgiks oli hinnata Euroopa Sotsiaalfondist rahastatud programmide „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ ja „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ mõju eesti keele oskuse omandamisele, keeleõppe kvaliteedi parandamisele, uute meetodikate arendamisele ning hoiakute muutmisele vastavalt uuringu tellija poolt lähteülesandes püstitatud küsimustele.

Programmid on loodud „Riikliku struktuurivahendite kasutamise strateegia 2007-2013“ ja sellest tuleneva rakenduskava „Inimressursi arendamine“ alusel prioriteetse suuna „Elukestev õpe“ meetme „Keeleõppe arendamine“ rakendamiseks. Prioriteetse suuna „Elukestev õpe“ üks eesmärgi on suurem osalemine elukestvas õppes vastavalt võimekusele ja vajadustele. Eesmärgi täitmise üheks tegevuseks on mitte-eestlaste konkurentsivõime tõstmine koolituste läbimise kaudu. Programmide raames läbiviidavad koolitused on suunatud mitte-eestlastele parandamaks nende eesti keele, sealhulgas erialase keele oskust ja seeläbi tõstmaks nende konkurentsivõimet tööturul.

Inimressursi arendamise rakenduskava (kinnitatud 21. juunil 2007) toob välja, et senised tegevused integratsioonipoliitika valdkonnas on enamikus viidud läbi hariduse ja keeleõppe vallas ning ühiskonna integratsiooni sotsiaal-majanduslikud aspektid, eelkõige kaasamine tööhõivesse, ei ole piisavalt kaetud. Mitte-eestlaste osakaal riskigruppides on jätkuvalt liiga suur võrreldes nende suhtarvuga ühiskonnas. Peamine takistus mitte-eestlaste integreerumiseks tööturul, kultuuris, ühiskondlikus ja poliitilises elus on olnud eesti keele mitteoskamine. Rakendatud keeleõppemeetmed on olnud liiga nõrgalt seotud tööturumeetmetega, mistõttu reaalne keeleoskus ja motivatsioon keelt õppida ei ole täiskasvanud elanikkonna seas viimastel aastatel (2007. a seisuga) paranenud. Seetõttu pööratakse lisaks kooliõpilastele tähelepanu ka täiskasvanud keeleõppijatele.

Keeleõppe arendamise programme eesmärk üldisel tasandil on tõsta Eesti elanike teadlikkust mitmekeelsuse eelistest ja luua võimalused erinevate keelte omandamiseks. Üldeesmärk seisneb selles, et kõigil Eesti elanikel, sõltumata emakeelest, oleksid võrdsed võimalused hariduse omandamiseks ja tööturul toimimiseks. Täpsema ülevaate programme üldesmärgist ja alaeesmärkidest annab käesoleva aruande peatükk 2.2.1 (lk 25).

Kuna eeldati, et valdkonnas toimuvad arengud võivad mõjutada tegevuste ja prioriteetide muutmist, siis peeti otstarbekaks jagada struktuuritoetuste kasutamise periood kaheks alamperioodiks, seda eelkõige võimalike muudatuste tegemiseks tegevustes ja eesmärkides. Programmide eesmärgiindikaatorid püstitati kogu perioodiks (2007-2013), väljundindikaatorid kahe alaprogrammi perioodideks (2007-2010 ja 2011-2013).

2007-2010 programmi eesmärgid ja nende saavutamiseks planeeritud tegevused on seotud järgmiste strateegiate ja arengukavadega: Eesti keele arendamise strateegia 2004-2010, Üldhariduse arengukava 2006-2013 ja Eesti lõimumiskava 2008-2013. Keeleõppe programmi 2011-2013 tegevused toetavad valdkondlikes arengukavades Eesti lõimumiskava 2008-2013, Eesti kutseharidussüsteemi arengukava 2009-2012, Eesti keele arengukava 2011-2017, Eesti võõrkeelte strateegias ja Elukestva õppe strateegias püstitatud eesmärkide saavutamist.

Tabel 2 annab ülevaate keeleõppe arendamise programme tegevustest.

Tabel 2. 2007-2010 ja 2011-2013 keeleõppe arendamise programmide tegevused

Programmide raames luuakse erinevatele sihtrühmadele täiendavaid võimalusi eesti keele õppeks. Toetatakse tegevusi, mis on suunatud eesti keele omandamisele erinevatel haridustasemetel, sealhulgas kõrghariduses. Mitte-eesti päritolu elanikkonnale võimaldatakse kaasaegseid paindlikke keeleõppevõimalusi, mis on suunatud konkurentsivõime tõstmisele tööturul ja on vahetult seotud tööturumeetmetega. Programmide abil arendatakse integreeritud eriala ja keeleõppe süsteemi, valmistatakse inimesi ette eestikeelseks kutseeksamik, luuakse erialakeele õppematerjalid kutse- ja kõrgkoolidele. Vaatamata sellele, et vene õppekeelega gümnaasiumilõpetajate eesti keele oskus on pidevalt paranenud, puudub paljudel eestikeelse õppe kogemus, mis võib kõrgkooli õppima asudes olla üks põhjustest, miks tekivad raskused õppetöös. Seetõttu toetatakse eesti keelest erineva emakeelega õppureid kõrgkooliõpingute ajal eesti keele tugiõppega.

Uuringute põhjal on keeleõppe edasisel parandamisel üks olulisemaid tegureid eesti keelt valdavate ja vajaliku ettevalmistusega õpetajate ning tänapäevaste ja sobivate eesti keele õppe materjalide olemasolu. See kehtib nii koolieelsete lasteasutuste, üldhariduskoolide kui ka täiskasvanute keeleõppe kohta. Seetõttu pööravad programmid tähelepanu õpetajakoolituse arendamisele, et tagada igale õpetajale võimalus pidevalt professionaalselt areneda ning olla kursis viimaste tänapäevaste arengute ja erialateabega. Tegevuste hulgas on eesti keele õppe toetamine lisaks tavapärasele keelekursustele ka individuaalõppe vormis (mentorlus), et võimaldada venekeelsete koolide õpetajatel parandada oma eesti keele oskust nende ajaliste võimaluste, huvide ja keeleliste vajaduste vastavalt. Lisaks töötati 2007-2010 programmi raames välja logopeedide põhikoolituse moodulid, mis on suunatud vene emakeelega õppuritega töötavate logopeedide toetamisele.

Ka Integratsiooni monitooring 2011 toob välja vajaduse uute ja paindlikumate, eri sihtrühmadele kohandatud õppeviiside ja -materjalide järele. Kõrgtaseme keeleoskus on vajalik saavutamaks eestlastega sarnaseid võimalusi juhi ja tippspetsialisti positsioonidele pääsemiseks. Monitooringu kohaselt näitavad tööjõu-uuringute analüüsid, et vene jm emakeelega noorte esindatus tööjõuturu kõrgemates ametites (juhid, tippspetsialistid) on eestlastega võrreldes väiksem ka Eesti kodakondsuse ja eesti keele oskuse olemasolul ning see erisus väheneb üksnes väga hea suulise ja kirjaliku keeleoskuse puhul. Seega, tööturu kõrgematele positsioonidele pürgijad vajavad kõrgtaseme keeleoskuse arendamise (keelekorrektsiooni) võimalusi, sisuliselt mentorisüsteemi. Selleks on vaja ette valmistada õpetajaid, toetada vastavate vabahariduslike süsteemide teket (nt keeleklubid, mentorisüsteemid töökohtadel vms). Nii õpetajate ettevalmistust kui tugisüsteemi teket on võimalik riigi poolt algatada ning toetada kindla suunitlusega, et turul oleks vajadustele vastav pakkumine.

Lähtuvalt avaliku sektori asutustelt laekunud ettepanekutest on programmidesse lisatud ka avaliku sektori töötajate keeleõpe. Euroopa Sotsiaalfondi toetusel korraldati täiendavat eesti keele õpet tööjõuvahetuste kaudu politseinikele, päästetöötajatele, vanglaametnikele, meditsiinitöötajatele ja teistele avaliku sektori töötajatele.

Programmi „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ sihtrühmadeks olid:

- Eesti keelt ebapiisavalt valdavad inimesed (koolikohustuse alla mittekuuluvad inimesed ja need, kes ei ole registreerinud ennast töötuks tööturuteenuste ja -toetuste seaduse mõistes);
- Eesti keelest erineva emakeelega õppurid, alates 14. eluaastast;
- Eesti keelest erineva emakeelega õppuritega töötavad pedagoogid ja ametnikud.

Keeleõppe arendamise programmide mõju uuring

Programmi „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ sihtrühmad on:

- Eesti keelt ebapiisavalt valdavad, koolikohustuse alla mittekuuluvad inimesed;
- Eesti keelest erineva emakeelega õppurid üld-, kutse- ja kõrghariduses;
- Üldhariduskoolide, kutseõppeasutuste ja kõrgkoolide õppurid;
- Eesti keelest erineva emakeelega õppuritega töötavad pedagoogid ja ametnikud.

Tabel 3. Programmide „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ ja „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ sihtrühmade jaotus

Sihtrühm	Sihtrühmade alajaotus	Tegevus
Sihtrühm 1: õpetajad/koolitajad/ mentorid/nõustajad	1.1 üldhariduskoolide õpetajad	Tegevus 5.5 Tegevus 5.7
	1.2 kutseõppeasutuste õpetajad	Tegevus 5.5 Tegevus 5.9 Tegevus 6.2
	1.3 õpetajakoolituse üliõpilased	Tegevus 5.8
	1.4 täiskasvanute vabahariduslikud koolitajad	Tegevus 5.6 Tegevus 6.9
	1.5 mentorid, keeleklubi eestvedajad	Tegevus 5.7 Tegevus 6.7
	1.6 kutseõppeasutuste nõustajad	Tegevus 5.9 Tegevus 6.3
	1.7 eripedagoogid	Tegevus 5.11
Sihtrühm 2: täiskasvanud keeleõppijad	2.1 avalik sektor: politseiametnikud, päästetöötajad, avaliku halduse, haridus-, tervishoiutöötajad, huvikoolide, noortekeskuste, kultuuriasutuste töötajad, raamatukogude töötajad; teenindustöötajad	Tegevus 5.2 Tegevus 5.3 Tegevus 5.7 Tegevus 6.6
	2.2 mentii, keeleklubi liige	Tegevus 6.7
Sihtrühm 3: õppurid	3.1 kõrgkoolide õppurid	Tegevus 5.1 Tegevus 6.4
	3.2 kutseõppeasutuste õppurid	Tegevus 5.4 Tegevus 6.1
	3.3 täiskasvanute gümnaasiumide õppurid	Tegevus 6.1
	3.4 mitteformaalses keskkonnas õppijad vanuses 14-19 a	Tegevus 5.10
Sihtrühm 4: keeleõppe kulude hüvitise saajad		Tegevus 5.13 Tegevus 6.10

2.1.2. Hinnang 2007-2010 keeleõppe programmi rakendamisele

Tegevuste tulemuslikkust ja mõju on võimalik hinnata eelkõige 2007-2010 programmi puhul, kuna 2011-2013 programmi raames ei ole enamik tegevusi veel lõpetatud.

2007-2010 programmi tulemuslikkus

2007-2010 programmi tulemuslikkuse hinnang on elluviija arvates positiivne. Programm hõlmas 13 erinevat tegevust, mis enamjaolt puudutasid eesti keele õpet muukeelsele elanikkonnale. Programmi eelarve kogumaht oli 4 101 200 eurot, millest välja maksti 4 048 716 eurot.

Programmi rakendamise jooksul on ette tulnud mõningaid **muudatusi programmi sisus**, mille on tinginud mitmed asjaolud, muuhulgas esialgse olukorra kohatine ebatäpne hindamine, oodatust suurem huvi mõningate tegevuste vastu ja mitmete ettenägematute asjaolude ilmnemine. Muudatusi tehti rakendamise käigus nii programmi eelarve kui ka tegevuste osas. 22. detsembril 2009. aastal aktsepteeritud programmi muudatus korrigeeris 2008. aastal ilmnenu vajadusest lähtuvalt tegevuste kirjeldusi (5.1, 5.3, 5.4, 5.9, 5.11, 5.12) ja väljundindikaatoreid (5.2, 5.9, 5.13). Programmi muudatusi tingisid näiteks teenuste ja toodete odavnemine seoses majanduse olukorra muutustega riigis ning prognooside mõningane mittevastavus reaalsusele (näiteks keeleõppe kulude hüvitamine osutus arvatust populaarsemaks ja laekunud hüvitusavalduste arv prognoositust suuremaks, mistõttu vastavat indikaatorit suurendati).

Mitme programmi tegevuse rakendamine algas erinevatel põhjustel planeeritud ajast hiljem (tegevused 1, 2, 3, 4, 5, 8, 12). MISA on oma seirearuannetes välja toonud, et programmi rakendamisel on oluline personali stabiilsus. 2007.-2010. aasta programmi rakendamisel oli kokku 3 programmijuhti, mis tekitas rakendamisel teatavaid tõrkeid rakendusüksuse ja elluviija järjepidevas suhtlemises ning pidurdas ladesat programmi rakendamist. Hoolimata muudatuste vajalikkusest ja rakendamise hilisemast algusest õnnestus kõik tegevused lõpetada täies mahus ja õigeaegselt.

2007-2010 programmi kõik tegevused on lõpetatud ja planeeritud tulemused saavutatud. MISA hinnangul programmi eesmärgid täideti. Programmi raames oli **indikaatorite täituvus üldiselt vastav seatud eesmärkidele**. Mitmete tegevuste puhul saavutati indikaatorite täituvus planeeritust suuremas mahus, mille tingisid mitmed erinevad faktorid (nt suur osalejate huvi, majandusolukorra tõttu langenud hinnad keeleõppeturul jne).

Programmi esimese tegevuse, eesti keele kui teise keele täiendav õpe ja selle korraldus kõrgharidustaseme õppuritele, väljundindikaator ületati pea neljakordselt (374%) esialgse alaplaneerimise tõttu.

07.07.2009 kinnitati tegevuse "Eesti keele omandamisele suunatud tööjõuvahetused ja keeleõpe ebapiisava eesti keele oskusega täiskasvanutele" raames programmi muudatus, mille kohaselt lisaks tööjõuvahetuste korraldamisele hakati toetama avaliku sektori ja omavalitsuste hallatavate asutuste ebapiisava eesti keele oskusega töötajate keeleõpet asutuste poolt esitatud ettepanekute alusel. Tegevus oli suunatud õpetajatele, politseiametnikele, meditsiinitöötajatele, vanglaametnikele, raamatukogutöötajatele, aga ka teistele avaliku sektori töötajatele. Tegevuse raames oli seatud indikaatorist suuremat tulemust võimalik saavutada tänu suurele huvile tegevuse vastu ja teisalt oluliselt langenud hindadele keeleõppeturul, kuna programmi planeerimisel 2007. aastal oli keelekursuste maksumus oluliselt kõrgem kui 2009.-2010. aastal, kui programmi elluviija hankeid korraldas. Seoses

sellega saavutati planeeritud väljundindikaator, eesti keele õppe läbinute arv, planeeritud 1000 osaleja asemel 124% ulatuses.

Indikaatorite ületamise tingis mitmel puhul ka oodatust suurem huvi programmi tegevuste vastu. Näiteks tegevuse 5.4 indikaatorid ületati, sest koolid esitasid rohkem ettepanekuid ning ekspertidel polnud põhjust neile ära öelda. Lisaks kujunesid täiendava keeleõppe kulud märgatavalt väiksemaks, kui tegevuse alguses oli planeeritud, mis tulenes sellest, et õpetajatele tuli tasuda valdkonna keskmist palka, mis omakorda on mõnevõrra väiksem keeleõppe turul olevatest keskmistest palgaskaaladest. Tegevuse indikaator, 480 kutseõppuri täiendava keeleõppe läbimine, ületati 90 õppuri võrra ehk ligi 19%. Rahalised vahendid, mis jäid tegevuse raames üle, suunati programmi teistesse tegevustesse.

Tegevuse 5.13, eesti keele õppe toetamine, esialgne indikaator nägi ette, et eesti keele õppe kulud kompenseeritakse vähemalt 600-le inimesele. 2009. a II poolal kasvas aga hüvitise taotlejate arv hüppeliselt ning 2009. a lõpuks oli hüvitist saanud juba 752 inimest. Lähtudes suurenenud taotlejate arvust viidi programmi sisse muudatus, millega tõsteti indikaator 1200-le ning samuti suurendati eelarvet. Seoses hüvitise taotlejate eeldatava arvu raske prognoositavusega ületati tegevuse lõpuks ka muudetud indikaator. Samas jätkus prognoositavast rahast rohkematele inimestele hüvitiste maksmiseks, kuna kõik inimesed ei taotlenud maksimaalset 6000 krooni, vaid keskmine taotletav summa jäi 4300 krooni (275 eurot) ligi. Seega tegevuse lõpuks rahuldati kokku 1064 hüvitise taotlust rohkem, kui muudetud indikaator ette nägi.

Teatud juhtudel avaldas planeeritud tulemuste saavutamisele negatiivset mõju osalejate huvi puudumine. Nii juhtus näiteks tegevuse 5.3 raames kutseeksami ettevalmistamise eesmärgil praktikal osalemisega. Esialgu oli kavas toetada 50 erialase eesti keele koolituse läbinud kutseõppeasutuse õppuri õppekava järgset praktikat eestikeelses töökeskkonnas (sh majutus- ja sõidukulude kompenseerimine). Kahjuks puudus aga koolituse läbinud õppuritel huvi antud võimalust kasutada. Põhjenduseks toodi eestikeelses töökeskkonnas praktikakoha leidmisega seotud raskusi, samuti soovisid õppurid meelsamini sooritada praktikat kodule lähemal. Seega oli programmi elluviija sunnitud praktika toetamise ära jätma ning selle asemel sai rohkem inimesi läbida erialase eesti keele koolituse.

Tegevuse 5.4 raames toob 2009. a seirearuanne välja, et kutsekoolidel on küll huvi täiendavat keeleõpet pakkuda, kuid takistavaks on muutunud inimressursi puudus, mistõttu õpetajatel ei ole aega ettepanekut koostada ega täiendavat keeleõpet läbi viia. Lisaks on veel muid koolisiseseid takistavaid faktoreid ja üheaegselt on avanenud mitmed Euroopa Liidu programmid ning koolid ei jõua kõigi nendega korraga tegeleda. Seetõttu esitasid koolid väga vähe ettepanekuid tegevustele ning kulus vähem rahalisi vahendeid, kui oli programmis planeeritud, kuigi osalejate indikaatori saavutamist see ei mõjutanud.

Tegevuse 5.9 (eesti keelest erineva õppekeelega kutseõpperühmade õpetajate, koolijuhtide täienduskoolitus) raames jäi osa tulemusi erinevate faktorite tõttu täies mahus saavutamata. Stažeerimine „Teises koolis, teises keeles“ oli planeeritud 60 õpetajale. Tulemus saavutati 68% ulatuses. Kuna tegevus oli viibinud programmi koordinaatorite vahetuse tõttu, oli reaalse stažeerimise läbiviimise aeg piiratud. Ettevalmistusperiood (koolitus erinevatele gruppidele 80 tunni mahus, ettevalmistuspäevad, koolidevaheline suhtlus) oli väga töömahukas ja stažeerimisega sai realselt alustada alles 2010. a jaanuarist. Periood osutus antud arvu inimeste stažeerima saatmiseks liiga lühikeseks. Ka koolide poolt sooviti pikemat planeerimisega. Probleemiks oli kutseõpetajate väga keeruline asendamine ja paljude õpetajate suur koormus, mis välistas programmis osalemise.

Tegevuse „Koolijuhtide täienduskoolitus eestikeelse õppe arendamiseks muukeelsetes kutseõpperühmades“ raames oli plaanis koolitada 57 koolijuhti. Tulemus saavutati 81% ulatuses, kuna sel perioodil oli kutseõppeasutustele suunatud koolituspakkumiste arv suur ning suure tööalase koormuse tõttu ei suudetud küllalt tiheda graafiku alusel toimuval koolitusel osaleda.

Ka lõimitud aine- ja keeleõppe (LAK-õpe) alane koolitus kutseõppeasutuste üldoskuste ainete ja eesti keele õpetajatele oli mõeldud 60 pedagoogile. Koolitusele osalejate leidmine oli keeruline. Sihtgrupp ei olnud ettevalmistatud antud uudseks teemaks kutseõppes. Koolides puudus LAK-õppe metoodikaalne informatsioon ja sellest tulenevalt oli motivatsioon osalemiseks madal. Koolituse raames ei valminud metoodilisi õppematerjale. Detsembris 2009 välja kuulutatud hange tühistati, kuna ei saanud ühtki pakkumist. Tagasisidest potentsiaalsetelt pakkujatelt selgus, et antud hanke mahtu, aega ja vahendeid arvestades ei nähtud võimalust koolituse raames õppematerjale valmistada. Eestis on ainult üksikud LAK-õppe alase ettevalmistusega ja lisaks veel kutseõppes õppematerjalide valmistamise kogemusega inimesed. Uute inimeste koolitamine oleks vajanud lisaressursse. Veebruaris 2010 kuulutati välja uus hange, kust programmi rakendusasutuse nõusolekul jäeti välja õppematerjalide valmistamise nõue.

2007-2010 programmi mõju ja jätkusuutlikkus

Programmi „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ raames viidi ellu 13 erinevat tegevust, millest võttis kokku osa enam kui 7000 inimest. Tegevustest kasusaajaid oli aga märksa enam, sest näiteks erinevad mitmekülgsed õppematerjalid, mis programmi raames tõlgiti, eestindati või spetsiaalselt koostati, on kättesaadavad eesti keelt võõrkeelena õpetavatele asutustele ja tuhandetele keeleõppijatele endile.

Programmi raames viidi läbi koolitusi ja kursusi nii eesti keele õppijatele gümnaasiumides, kutse- ja kõrgkoolides, keeleõpetajatele kui ka koolijuhtidele ning koostati ja kirjastati erinevatele sihtrühmadele õppe- ja juhendmaterjale. Sajad kutseõppurid said programmi raames spetsiifilist keeleõpet ja neile valmisid ka erialased õppematerjalid. Keeleõpet viljeleti mitme erineva metoodika järgi. Poolsada õpetajat õppis aasta jooksul keelt personaalsete mentorite toel. Korraldati eraldi koolitusi kutseõppeasutuste ja üldhariduskoolide õpetajatele, et mõlemat sihtrühma valmistada ette üleminekuks eestikeelsele õppele. 57 asutust said keeleõppe programmi toel pakkuda oma töötajatele asutuste endi ettepanekute alusel välja töötatud keeleõpet.

Kõige suuremat mõju on programm avaldanud valdkondliku arengukava „Eesti lõimumiskava 2008-2013“ eesmärkide saavutamisele haridusliku ja kultuurilise ning sotsiaalse ja majandusliku lõimumise valdkonnas. Programm aitas Eestis kutsehariduse omandanutel vallata eesti keelt oma haridustasemele ja kvalifikatsiooninõuetele vastavalt ning olla konkurentsivõimelisem Eesti tööjõuturul. Samuti aitas programm Eestis gümnaasiumilõpetajatel, kelle emakeel ei ole eesti keel, edukalt õppida kõrgkoolis eesti keeles. Õpetajad said koolituse, kuidas olla võimeline õpetama mitmekeelses ja -kultuurilises õpikeskkonnas ning erineva eesti keele tasemega õpilasi. Programmi käigus loodi tingimused emakeelest sõltuva eraldatuse vähendamiseks tööturul.

Muukeelse sihtrühma liikmetel oli väga suur huvi osaleda tööjõuvahetuses (tegevus 5.2). Kokku laekus ettepanekuid 186 asutuselt üle Eesti. 57-st heakskiidetud ettepanekust ligi 2/3 ehk 38 olid Ida-Virumaalt. Ka huvi keeleõppe vastu oli ja on jätkuvalt suur. Asutustelt tuli ettepanekuid eeldatust palju rohkem ning kõik ettepanekute esitajad ei saanud soovitud keeleõpet oma asutusse. Keeleõppes osalejate aktiivsust soosis oma asutuses läbiviidav keeleõpe, seda nii ajaliselt kui rahaliselt. Kursused olid asutuste soovist lähtuvalt koostatud, st õpiti seda, mida sooviti ja telliti.

Tegevuse 5.3, kutseksamiks ettevalmistus ebapiisava eesti keele oskusega täiskasvanutele, raames valmisid kolm erialase eesti keele õppekomplekti kokku viiele erialale. Materjalide tutvustamisel avaldati lootust, et analoogsed erialakeele materjalid luuakse tulevikus ka teistele erialadele. Tegevuse plaanitud laiemat mõju näitab see, et esialgu oli kavas koostada õppematerjalid, mida kasutatakse ainult tegevuse raames erialase eesti keele koolitustel, kuid töö käigus kujunesid materjalid planeeritud mahukamateks ja sisukamateks ning poleks olnud otstarbekas kasutada materjale ainult ühtedel koolitustel. 2009. a sügisel alanud koolituste raames katsetati valminud õppekomplekte, viidi sisse täiendused ja parandused ning anti välja kordustrukk, mis jaotati ka kõigile kutseõppeasutustele, kus antud erialasid õpetatakse, raamatukogudesse, erialaliitudele jne. Seeläbi on võimaldatud valminud õppekomplektidest kasu saada ka pärast programmi tegevuste lõppu. Samuti on loodud jätkukoolituse kavad, mis on aluseks järgnevale tasemele õppekomplektide koostamiseks.

Tegevuse 5.7 raames korraldati keeleõpet kahes vormis: eesti keele kursustena ja mentori toetatud individuaalse keeleõppena. Vene õppekeelele haridusasutuste pedagoogidele toimusid eesti keele kursused, et toetada nende professionaalseks tegevuseks vajaliku keeleoskuse omandamist ja aidata neil paremini orienteeruda eesti kultuuris ja sotsiaalsfääris. Koolituse lõpetas 160 õpetajat, kes said vastava tunnistuse, neist 66 õpetajat Tallinnas ja 94 Ida-Virumaal. Kursustel osalejad väärtustasid õppes kasutatud innovaatilisi ja loovaid meetodeid, mida saab ka ainetundides kasutada. Ettepanekute osas sooviti põhiliselt, et kursused oleksid pikemaajalised ning toimuksid jätkukursused. Tegevuse „Keeleõpe mentori toel“ sihtgrupiks oli 50 vene õppekeelele koolide gümnaasiumiastme aineõpetajat ehk mentiidi, kes juba õpetasid või plaanisid lähitulevikus hakata õpetama aineid eesti keeles ja vajasisid tuge aine õpetamise kvaliteedi kasvuks ning oskusi ja vilumusi eesti keele kasutamiseks tööalasel suhtlemisel.

Tegevuse 5.9 raames toimus muuhulgas ka võrgulehe kutsekeel.ee arendamine. Selle käigus tehti koostööd paljude kutseõppeasutuste erialakeele õpetajate ja õppematerjalide ekspertidega, mille tulemusena loodi õppematerjalide kogum, mida pääseb kergesti kasutama nii kutseõppeasutuse õpetaja, õpilane kui iga huviline. Võrgulehe kutsekeel.ee peamine eesmärk on koondada erialakeele (kutse ja keele) õppematerjale. Samuti saavad nii eesti keele kui erialaõpetajad võrgulehe kaudu oma tööd rikastada, mitmekesistada, vahendada uudiseid õppe- ja metoodiliste materjalide kohta. Oluline on võimalus läbi võrgulehe edendada kutseõppeasutuste vahelist erialakeele õppematerjalide võrgustiku teket ja toimimist. Euroopa Sotsiaalfondist toetatud projektis „Eestikeelse õppe ja õppevara arendamine muukeelsetes kutsekoolides“ valminud e-õppematerjalide edasiseks „eluks“ loodud võrguleht hoiab praegu koos seniseid õppematerjale ja on õpetajate hulgas üpris populaarne. Aprillis-mais 2009 sihtasutuse tellimusel läbi viidud vajadusuuringu järgi kasutab oma tundides e-õppematerjale kutsekeel.ee vahendusel 65% eesti keele õpetajatest. Samast uuringust selgus ka vajadus e-õppe ja e-õppematerjalide järele nii õpetajate kui ka õpilaste seas. 2011. aasta detsembris sihtasutuse tellimusel läbi viidud võrgulehe kutsekeel.ee tuntuse ja kasutatavuse uuringust selgus samuti, et just keeleõpetajad hindavad seda võrgulehte kõrgelt.

Noortele suunatud tegevuse 5.10 „Mitteformaalses keskkonnas eesti keele õppe ja koostöö alaste tegevuste korraldamine 14- kuni 19-aastastele noortele“ raames osales enam kui tuhat eesti- ja venekeelset noort kokku 9 noortekonverentsil ja võttis osa mitmetest teistest noortele suunatud alategevustest. Lisaks laiale sihtgrupile oli tegevusel oodatust suurem mõju ka seetõttu, et noorsootöö ajaleht „Aken“ jätkas eestikeelsete ja venekeelsete noorte koostöökogemuste kajastamist pärast rahastuse lõppu. Osaluse kogumik on nii eesti- kui venekeelsena noorte seas kasutusel ning toetab eesti keele õpet koolivälises keskkonnas. Tegevuse raames valminud õppefilm kodanikuks kasvamisest jõudis

mitmete õpetajate ja noorsootöötajateni ning andis kõneainet eestikeelsete ja venekeelsete noorte omavahelise sallivuse suurendamiseks.

Eestis harukordsena viidi läbi spetsiifiline logopeedide koolitus vene emakeelega laste logopeediliseks abistamiseks. Tegevuse 5.11 rakendajaks oli Tartu Ülikool. Õppekava äratas õppeasutustes suurt huvi. Täienduskoolituskursustest oli huvitatud ja registreerus 127 inimest. Registreerimisankeetide analüüs näitas, et on suur vajadus venekeelsete logopeedide kvalifikatsiooni tõstmiseks. Kursuse programm oli hästi koostatud, haarates kõiki peamisi teemasid, millega logopeedidel tuleb tegeleda, ning õnnestumise kinnituseks oli positiivne tagasiside. Kõige olulisem väljakutse seoses antud koolitusprogrammiga tuleneb huvitatute suurest hulgast. Kuna konkreetse projekti raames koolitati ainult 20 inimest, mis moodustab vaid ligi 15% soovijatest, on elluviija hinnangul jätkuprojekt ääretult tarvilik.

Kindlasti mõjutab programmi ning selle tegevuste mõju ja jätkusuutlikkust asjaolu, et paljud programmi raames alustatud tegevused on aluseks ka 2011-2013 programmi tegevuste rakendamisele. Omandatud kogemus programmi rakendamisel võimaldab kindlasti edukamalt ette näha võimalikke raskusi tulevikus. Ettevaatavalt tuleks arvestada innovaatilisemate ja isiksusekesksemate tegevustega nagu mentorõpe ja noorte tulevikumängud.

Tabel 4. Keeleõppe programmi 2007-2010 väljundindikaatorite saavutamine (seisuga 31.12.2010)

Tegevus	Väljundindikaator	Sihtmäär	Saavutus-määr	Saavutustase eesmärgist
5.1 Eesti keele kui teise keele täiendav õpe ja selle korraldus kõrgharidustaseme õppuritele	Täiendava eesti keele õppe arvestuslik läbinute arv	240	898	374%
5.2 Eesti keele omandamisele suunatud tööjõuvahetused ja keeleõpe ebapiisava eesti keele oskusega täiskasvanutele	Tööjõuvahetuse läbinute arv	165	176	107%
	Eesti keele õppe läbinute arv	1000	1235	124%
5.3 Kutseeksamiks ettevalmistus ebapiisava eesti keele oskusega täiskasvanutele	Ettevalmistuskursuse läbinute arv	250	259	103%
5.4 Eesti keelest erineva emakeelega kutseõppurite eesti keele täiendava õppe korraldamine	Tugiprogrammi läbinute arv	480	570	119%
5.5 Eesti keele kui teise keele õpetajate täienduskoolitus	Täienduskoolitusel osalenud eesti keele kui teise keele õpetajate arv	200	196	98%
5.6 Täiskasvanute vabahariduslike koolitajate täienduskoolitus multikultuurilise ja keele omandamise valdkonnas ning koolitajate ja kutseõppe pedagoogide täienduskoolitus integreeritud keele ja erialaõppe valdkonnas	Koolituse läbinud täiskasvanute koolitajate arv	100	94	94%
	Välja töötatud täienduskoolitus-kursuste arv	4	4	100%

Keeleõppe arendamise programme mõju uuring

Tegevus	Väljundindikaator	Sihtmäär	Saavutus- määr	Saavutustase eesmärgist
5.7 Vene õppekeelega haridusasutuste pedagoogide ja juhtide eesti keele õpe	Eesti keele õppe läbinute arv	200	210	105%
5.8 Õpetajakoolituse üliõpilaste ettevalmistus tööks eesti keelest erineva emakeelega lastega	Pilootkoolitusena koostatud rakendatud kursuste arv	2	2	100%
	Pilootkoolituse läbinud üliõpilaste arv	40	40	100%
5.9 Eesti keelest erineva õppekeelega kutseõpperühmade õpetajate, koolijuhtide täienduskoolitus	Täienduskoolituse läbinud erialaõpetajate arv	40	162	405%
	Täienduskoolituse läbinud koolijuhtide arv	57	46	81%
	Täienduskoolituse läbinud nõustajate arv	20	18	90%
	Stažeerimise läbinud õpetajate arv	60	41	68%
5.10 Mitteformaalses keskkonnas eesti keele omandamisele suunatud ühistegevuste korraldamine 14 kuni 19-aastastele noortele	Projektides osalenud õppurite arv	1000	1003	100%
5.11 Vene emakeelega laste ja õpilastega töötavate logopeedide koolituskursuse väljatöötamine, pilootkoolituse läbiviimine	Täienduskoolituse läbinud inimeste arv	20	20	100%
	Koostatud täienduskoolituse õppekavade arv	1	1	100%
5.12 Kutseõppeasutuste eesti keele kui teise keele ning eestikeelse erialaõppe ainekavade ja programmide välja töötamine ja rakendamine	Loodud materjalide arv	4	4	100%
5.13 Eesti keele õppe toetamine	Keeleõppekulude hüvitist saanute arv	1200	2264	198%

2.1.3. Hinnang 2011-2013 keeleõppe programmi rakendamisele

Programmi raames viiakse aastatel 2011-2013 ellu 11 tegevust, mille seas on neli päris uut: vaegnägijate ja vaegkuuljate keeleõpe, keeleõpe keeclubides, kolmanda sektori organisatsioonide töötajate keeleõpe ning kohustusliku põhihariduse lõpetajate võõrkeeleskuse välja selgitamine uuringu vormis. Ülejäänud tegevused on eelmise, aastatel 2007-2010 rakendatud keeleõppe programmi ajal alustatud teemade edasiarendus, mille rakendamisel kasutatakse eelmise programmi raames välja töötatud materjale ja täienduskoolituskursusi uute koolituste läbi viimiseks ning jätkatakse eelnimetatud

programmi raames alustatud tegevusi, näiteks individuaalne keeleõpe mentori toel, avaliku sektori töötajate keeleõpe, keeleõppekulude hüvitamine, kutseõppeasutuste õpetajate täienduskoolitus, kutseõppeasutuste juhtide nõustamine, kõrgkoolide ja kutseõppeasutuste õppurite täiendava eesti keele õppe korraldamine.

Programmi kogumaht on 2 458 000 eurot. Programmi elluviimine kulgeb plaanipäraselt ning tegevuste tulemused vastavad enam-vähem kavandatule. Mitme väljundindikaatori täitmine on madal, kuid koolitustel osalevate isikute arv on päris suur, mis võimaldab eeldada kõigi indikaatorite täitumist programmiperioodi lõpuks. Samuti võimaldab programmi eesmärkide saavutamise tase kõigi programmi eesmärkide täitmist programmi lõpus.

Ka selle programmi raames viibis mitmete tegevuste algus erinevatel põhjustel. Tegevuse 6.1 (kutseõppurite ja täiskasvanute gümnaasiumide õppurite täiendav keeleõpe) alustamine viibis osades õppeasutustes, kuna koolitajate leidmine võttis avatud menetlusega hanke raames planeeritust enam aega. Tegevus 6.2, kutseõppeasutuste pedagoogide täienduskoolitus lõimitud aine- ja keeleõppe metoodikast ning õppematerjalide koostamisest, lükkus 2012. aastasse seoses sellega, et sihtgrupp mõlemas planeeritud täienduskoolituses osaliselt kattus. Muutused tegevuse 6.3 ajakavas olid osaliselt tingitud tegevuse eest vastutava personali vahetusest augustis 2011. Ka tegevuse 6.5 ajagraafikus on esinenud mõningasi nihkeid, mis aga ei sea ohtu tulemuste ja püstitatud eesmärkide saavutamist. Tegevuse elluviimist raskendas erivajadustega inimeste leidmine õppematerjalide piloteerimiseks.

Kuigi enamik tegevusi on veel lõpetamata, on võimalik välja tuua esimesed käesoleva programmi tulemused. Tegevuse 6.2 (kutseõppeasutuste pedagoogide täienduskoolitus) raames on lõppenud alategevus „Kutseõppeasutuste pedagoogide täienduskoolitus erialakeele õpetamise metoodikast“ ning on saavutatud 100%-liselt üks kahest väljundindikaatorist, täienduskoolituse läbinute arv (120). Kõrgharidustaseme õppuritele mõeldud tegevuses 6.4 oli täiendava eesti keele õppe läbinute arv 328 õppurit planeeritud 200 asemel (164%).

Huvi avaliku sektori töötajate keeleõppe (tegevuse 6.6) vastu on oluliselt suurem, kui tegevuse eelarve võimaldab. 2011.-2012. a asus eesti keelt õppima ühtekokku 814 avaliku sektori töötajat, kellest edukalt on keeleõppekursuse läbinud ja lõpetanud 618 inimest (sh 459 Ida-Virumaal). Rahaliste vahendite nappuse tõttu jäid 2011. aastal ellu viimata 4 asutuse ettepanekud ja 2012. aasta II voorust jääb ellu viimata 47 ettepanekut. Augustis 2012 esitati programmi rakendusasutusele taotlus tegevuse eelarve suurendamiseks meetme vabade vahendite arvelt, mis võimaldaks korraldada keeleõpet veel 10 asutuses. 2013. aastaks on täiendav rahastus saadud ning ettepanekud on elluviimisel.

Lõppenud on tegevus 6.9 – täiskasvanute eesti keele kui teise keele vabahariduslike koolitajate täienduskoolitus. Selle raames jäid mõned oodatud tulemused saavutamata, seda eelkõige koolituse läbinute arvu osas. Täienduskoolitusel osales kokku 74 keeleõppefirmade, äri- ja mittetulundusühingute juures tegutsevat eesti keele kui teise keele õpetajat (sh 20 Ida-Virumaalt), kuid täismahus läbis täienduskoolituse 45 osalejat. Koolituse läbiviija hinnangul oli 60 eesti keele kui teise keele koolitaja saamine kursusele mõnevõrra optimistlik ülesande püstitus MISA poolt. Koolitusel osales enamik Eestis aktiivselt tegutsevatest eesti keele kui teise keele koolitajatest. Suure hulga tasuta koolitustega harjunud inimeste motiveerimine koolitusel osalemiseks ei ole lihtne ülesanne, eriti kui koolituse eelarves ei ole selleks piisavalt vahendeid (nt võimalus hüvitada majutus- ja transpordikulusid, pakkuda toitlustust). Seetõttu pole koolituse läbiviija hinnangul samalaadse laiapõhjalise koolituse korraldamine lähima paari aasta jooksul nii suurele hulgale inimestele enam vajalik.

MISA hinnangul võib probleeme tekkida tegevuse 6.3 eesmärkide saavutamisel. Nõustajate täienduskoolituse lõpetas täies mahus 3 nõustajat, ülejäänud läbisid koolituse osalises mahus. Mitteamisolemise põhjustena toodi ajapuuduse kõrval välja järgmisi asjaolusid: valdkonna riiklik alareguleeritus, mis vähendab motivatsiooni; koolide juhtkonnad ei taju ega teadvusta veel täielikult nõustamisvajadust ja nõustamisest tõusvat kasu ning algaja nõustajana põrkuti praktika käigus mitmetele demotiveerivatele takistustele. Aktiivsete nõustajate arv on kahe aasta jooksul vähenenud 15-lt 10-le. Erinevatel põhjustel ei soovi või ei saa programmis „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ koolituse läbinud nõustajad tegeleda kutseõppeasutuste mitmekultuurilise õppesüsteemi nõustamisega. Seetõttu võib tekkida raskusi nõustamiskordade arvu täitmisega. Allesjäänud nõustajatega nõustamisvajaduse katmine üle Eesti on kaheldav, kuna nõustajad on liialt hõivatud oma põhitööga ning panustamine nõustamistegevustesse on tagaplaanil, kuigi allesjäänud nõustajate huvi mõõdukas mahus nõustamiseks on suur.

Endiselt on vajadus toetada neid, kes on ise oma keeleõpingute eest maksnud ja seejärel riikliku tasemeeksami sooritanud. Keeleõppekulude kompenseerimine teatud mahus on õppijaid motiveeriv ja toetab neid inimesi, kellel tekkis seoses uuele eksamisüsteemile üleminekuga 2008. aastal vajadus tasemeeksami sooritamiseks ja oma keeleoskuse parandamiseks. Programmi jooksul on 2012. a lõpu seisuga toetatud 1617 inimese keeleõppe kulude hüvitamist, mis teeb väljundindikaatori saavutustasemeks 65%.

Programmi „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ raames jätkatakse täiskasvanute keeleõpet mentorite abil, kasutades eelmise programmi raames välja töötatud mudelit ja koolitatud mentoreid. Mentiid valitakse Ida-Virumaa haridusasutuste juhtide ja pedagoogide hulgast. Lisaks luuakse koolitatud mentorite abil keeleklubid avaliku sektori töötajatele ja töötatakse välja keeleklubide käsiraamat. Siinkohal võiks viidata ka soovitusetele integratsiooni monitooringust 2011, et eeskätt Tallinnas (hiljem teistes linnades) on vajadus välja arendada kõrgetasemel keelekorrektsiooni/mentorlust pakkuv süsteem ning koolitada õpetajaid/mentoreid. Nii Tallinnas kui Ida-Virumaal on vajadus initsieerida ning toetada vastavaid vabahariduslikke süsteeme (nt keeleklubid, rahvustevahelised kontaktid huvihariduse, kodanikuühenduste tasandil).

Kuna keeleoskus aitab efektiivsemalt ühiskonna võimalustest teavet saada ning vähendada barjääre kodanikuühiskonnas, siis sellest lähtuvalt on üheks uueks alategevuseks kolmanda sektori organisatsioonide töötajate keeleõpe. Tegevusega alustati 2012. aastal ja õppetöö kestab. Keeleõppe läbinute arv selgub 2013. aastal. 2012. a lõpu seisuga oli eesti keele õppes osalejaid 50.

Uuendusena toetatakse antud programmi raames vaegnägijate ja vaegkuuljate keeleõpet. Keeleõppe programm toob välja, et Eestis ei ole tänaseks eraldi tähelepanu pööratud erivajadustega inimeste eesti keele õppele. See alategevus eeldab spetsiifilist planeerimist ja vastava metoodika väljatöötamist. Pimedad ja vaegnägijad on Eestis tõrjutuse riskide poolest üks tundlikumaid sihtgruppe. Eesmärgiga suurendada keeleõppe kaudu erivajadustega inimeste informeeritust, nende konkurentsivõimet tööturul ning osalemist täiend- ja ümberõppes, lisati programmi vastav alategevus. Tegevuse raames töötatakse välja ja piloteeritakse täiskasvanud vaegkuuljatele ja -nägijatele eesti keele õppematerjalid. Väljatöötatud ja piloteeritud õppematerjalide alusel korraldatakse õpetajatele täienduskoolitus. Koolitatud pedagoogide juhendamisel viiakse 2013. aastal läbi eesti keele pilootkursusi täiskasvanud vaegkuuljatele ja -nägijatele.

Tabel 5. Keeleõppe programmi 2011-2013 väljundindikaatorite saavutamine (seisuga 31.12.2012)

Tegevus	Väljundindikaator	Sihtmäär	Saavutus-määr	Saavutustase eesmärgist
6.1 Kutseõppurite ja täiskasvanute gümnaasiumide õppurite täiendav keeleõpe	Täiendava eesti keele õppe läbinute arv	250	83	33%
6.2 Kutseõppeasutuste pedagoogide täienduskoolitus	Täienduskoolituse läbinute arv	120	120	100%
	Stažeerimise läbinute arv	30	2	7%
6.3 Kutseõppeasutuste mitmekultuurilise õppesüsteemi nõustamise arendamine	Nõustajate arv võrgustikus	15	10	67%
	Nõustamise kordade arv	150	49	33%
6.4 Kõrgharidustaseme õppurite täiendav keeleõpe	Täiendava eesti keele õppe läbinute arv	200	328	164%
6.5 Vaegnägijate ja vaegkuuljate keeleõpe	Väljatöötatud õppekomplektide arv	2	0	0
	Täienduskoolituse läbinute arv	20	0	0
	Eesti keele õppe läbinute arv	50	0	0
6.6 Avaliku sektori töötajate keeleõpe	Eesti keele õppe läbinute arv	800	618	77%
6.7 Keeleõppe mentori abil	Individuaalset keeleõpet saanud mentide arv	10	10	100%
	Keeleklubides osalenute arv	60	58	97%
6.8 Kolmanda sektori organisatsioonide töötajate keeleõpe	Eesti keele õppe läbinute arv	205	0	0
6.9 Täiskasvanute eesti keele kui teise keele vabahariduslike koolitajate täienduskoolitus	Täienduskoolituse läbinute arv	65	45	75%
6.10 Eesti keele õppe kulude hüvitamine	Keeleõppekulude hüvitist saanute arv	2500	1617	65%
6.11 Kohustusliku põhihariduse lõpetajate võõrkeeleskuse välja selgitamine	Läbiviidud uuringute arv	1	1	100%

2.1.4. Rakenduslikud soovitused

1. Ühtlustada tuleks projektide seirearuandlust ja kehtestada kõigile nõue samas vormis projekti lõpparuande esitamiseks.
2. Erinevate kursuste planeerimisel tuleb kindlasti suuremal määral arvesse võtta võimalikke katkestajaid ja kaasata kursustele rohkem inimesi, et indikaatoreid täpsemalt täita.
3. Koolituste korraldamisel tuleb silmas pidada, et koolitustele registreerumise aeg ei langeks kokku õppeaasta algusega, kui kooli juhtkond ja personal on väga hõivatud kooliaasta käivitamisega ning koolituspakkumus võib jääda tagaplaanile.
4. Erialakeele koolituste loomist on kindlasti vaja jätkata. Vajadus eesti erialakeele õppematerjalide järele on suur ja õppematerjalide arendamise panus kutseõppesüsteemi jätkusuutlikkusse oluline. Erinevaid õppekomplekte kutseõppeasutuste erinevatele erialadele ja keeletasemetele oleks kindlasti vaja koostada rohkem, et kaasajastada erialakeele õpet. Tegevuste elluviijate hinnangul on vajalik projektide veelgi põhjalikum ettevalmistus, pikem tööaeg materjalide loomiseks ja paremad tasustamistingimused. Soovitav on edaspidiste analoogsete hangete puhul üle vaadata materjalide loomise eelarve põhimõtted. Võimaluse korral peaks materjalide autorite tasu olema suurem, see kindlustaks hea tasemega autorite huvi hankes osalemise vastu. Arvestada tuleb samuti seda, et autor teeb ka kirjastamise juures suuremahulist tööd.
5. Kõige olulisem väljakutse seoses logopeedidele loodud koolitusprogrammiga seisneb huvitatute suures hulgas (konkreetses projekti raames koolitati ainult 20 inimest ehk ligikaudu 15% soovijatest). Selleteemaliste täienduskoolituste korraldamine on ääretult vajalik. Praeguseks on selgunud, et jätkuprojekt toimub, aga enam mitte Euroopa Sotsiaalfondi vahenditest.
6. Tegevuse elluviijad soovivad, et edaspidised vabahariduslike eesti keele koolitajate koolitused võiksid keskenduda õpetamise kitsamatele valdkondadele. Kaaluda tasuks näiteks IT ja sotsiaalmeedia kasutamist nii eesti keele õppematerjalide loomisel kui ka eesti keele õpetamisel.
7. Kaaluda tasuks sellise erialase täienduskoolituse korraldamist eesti keele koolitajatele, mis hõlmaks kontakte erialaspetsialistidega, vajaduste analüüsi praktilist rakendamist erinevate erialade lõikes, kitsast lähenemist keeleõppele jmt.
8. Süvendatud käsitlemist võiks leida ka täiskasvanute koolituse läbiviimise psühholoogilised aspektid – näiteks õppijate motiveerimine, vastupanuga toimetulek jmt. Samuti võiks eraldi koolitusteemana kõne alla tulla õppima õpetamise süvendatud käsitlemine.
9. Suurendada võiks e-õppe ja selle võimaluste tutvustamise osakaalu.
10. Riigi toega tuleks luua täielik, kaasaegne ja järjepidev õppematerjal 0-C1 tasemeni, nagu näiteks on olemas inglise keele õpetamiseks. See peaks sisaldama täielikku kursusematerjali ja õpetajajuhendit (võtted, meetodid jne).

Soovitused integratsiooni monitooringust 2011 (keeleõppe, keelekeskkonna arendamise ja keelelise kaasamise valdkond):

1. Sihtrühma kuuluvate noorte keelelise kompetentsi arendamiseks on efektiivseim viis pikemat aega eestikeelses keskkonnas viibimine, näiteks õpilasvahetuse, suviste praktikate, keelelaagrite vahendusel. Kuna sihtühm on väga piiratud majanduslike võimalustega, võivad need võimalused

jääda peredele kättesaamatuteks ja siin on vajadus jätkata ning laiendada olemasolevaid rahastusmeetmeid nende keeleõppe toetamiseks.

2. Geograafilisest seisukohast on prioriteetsed Ida-Virumaa ja Tallinn, kuid nende piirkondade vajadused on erinevad. Eeskätt Tallinnas (hiljem teistes linnades) on vajadus välja arendada kõrgtasemel keelekorrektsiooni/mentorlust pakkuv süsteem ning koolitada õpetajaid/mentoreid. Ida-Virumaa jaoks on eeskätt vajalik välja arendada eesti keele õpetamise kontseptsioon piiratud õpi- ja praktiseerimisvõimega inimestele. Nii Tallinnas kui ka Ida-Virumaal on vajadus initsieerida ning toetada vastavaid vabahariduslikke süsteeme (nt keeleklubid, rahvastevahelised kontaktid huvihariduse, kodanikuühenduste tasandil).
3. Eestikeelse suhtluse võimalused on tugevasti seotud struktuursete teguritega (tööturg, haridussfäär, geografiline segregatsioon), avaliku sfääri kontaktid on pealiskaudsed ega arenda keeleoskust. Vajadus on uute ja paindlikumate, eri sihtrühmadele kohandatud õppeviiside ja materjalide järele. Kõrgtaseme keeleoskus on vajalik, saavutamaks eestlastega sarnaseid võimalusi juhi ja tippspetsialisti positsioonidele pääsemiseks. Praegu näitavad tööjõu-uuringute analüüsid, et vene jm emakeelega noorte esindatus tööjõuturu kõrgemates ametites (juhid, tippspetsialistid) on eestlastega võrreldes väiksem ka kodakondsuse ja eesti keele oskuse olemasolul ning see erisus väheneb üksnes väga hea suulise ja kirjaliku keeleoskuse puhul. Seega, tööturu kõrgematele positsioonidele pürgijad vajavad kõrgtaseme keeleoskuse arendamise (keelekorrektsiooni) võimalusi, sisuliselt mentorisüsteemi. Selleks on vaja ette valmistada õpetajaid, toetada vastavate vabahariduslike süsteemide teket (nt keeleklubid, mentorisüsteemid töökohtadel vms). Nii õpetajate ettevalmistust kui tugisüsteemi teket on võimalik riigi poolt initsieerida ning toetada kindla suunitlusega, et turul oleks vajadustele vastav pakkumine.
4. Seoses gümnaasiumireformiga on muutunud ka õpetajate koolitusvajadused. Õpetajate keeleoskuse arendamine võiks toimuda lõimitult kommunikatiivsete, rühmade ja protsessijuhtimise oskuste arendamisega, mis aitaks paremini toime tulla erineva eesti keele oskuse tasemega õpilaste õppetöö korraldamisega klassis. Õpetajate koolitus on lõimumiskavas olemas, kuid seda tuleks konkretiseerida. Kuigi nooremate vanuserühmade eesti keele oskus on parem, ei parane koos põlvkondade vahetumisega automaatselt eesti keele oskus. Haridussüsteemi inerts on suhteliselt suur ja struktuursed tegurid (hariduslik, tööturuline ja geografiline eraldatus) ei taga keele praktiseerimiseks vajalikku n-ö keskkondlikku survet. Sestap on noored jätkuvalt keelelise lõimumise tegevuste sihtrühmaks. Nende puhul on hea võimalus kasutada formaalharidussüsteemi.

Soovitused Riigikontrolli 2010. aasta aruande põhjal:

Riigikontrolli 2010. a aruanne „Täiskasvanute täiendus- ja ümberõpe“ toob välja, et kuna täiskasvanute täiendus- ja ümberõppe pakkumisega tegelevaid osapooli on palju ja nende omavaheline koostöö on nõrk, siis esineb arendustegevuste ning koolituste dubleerimist. Riigikontroll jõudis eri tegevusi analüüsides ning intervjuude põhjal järeldusele, et kõik koolituste korraldajad (ja rahastajad) näevad erinevusi teiste pakkujatega võrreldes, kuid vähe pööratakse tähelepanu ühisosale ja koostöövõimalustele.

Aruandes tuuakse eesti keele õppe näitena välja programm „Keeleõppe arendamine 2007–2010“, millel on kokku 13 alategevust ja mis muu hulgas kompenseerib õppurite eesti keele õppimise kulud juhul, kui õppur on sooritanud edukalt eksami järgmisel keeletasemel. Keeleõppe arendamise programmil on mitmeid kokkupuutepunkte teiste programmidega, kuid koostööd otseselt ei tehta. Nii õpetavad

Euroopa Liidu rahaga muukeelsele elanikkonnale eesti keelt ka vabahariduslikud koolituskeskused ning kutseõppeasutused. Samuti finantseerib töötute erialast või tööturule naasmisele kaasaaitavat keeleõpet Eesti Töötukassa. MISA toetab ametnike keeleõpet tööjõu stažeerimise programmi kaudu, samal ajal hoolitseb ametnike hea eesti keele kasutamise eest ka Riigikantselei.

Isegi selgemate eesmärkidega koolituste puhul ei hinnata alati eesmärkide täitmist. Nii Haridus- ja Teadusministeeriumi kui Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse Meie Inimesed mitme tegevuse eesmärk on kaasa aidata erialase kutseeksami sooritamisele, kuid tegelikult hiljem ei hinnata, kas inimene ka tegelikult kutseeksamit sooritama läks ning kuidas tal see õnnestus.

2.2. Keelepoliitiline aspekt

Analüüsis keskenduti keeleõppekorralduslikele faktoritele programmide tegevustes, indikaatorite täitmisel ja eesmärkide saavutamisel. See toimus kahel suunal: uuriti programmide, tegevuste ja projektide keelelisi eesmärke (eesti keele oskuse omandamise, keeleõppe kvaliteedi parandamise, uute metoodikate arendamise ning hoiakute muutmise osas) ja indikaatoreid (nn strateegiline tasand) ning saavutatud (tegelikke) tulemusi, efektiivsust ja mõjusust, eesmärgipärasust, jätkusuutlikkust ja nende omavahelisi seoseid (nn operatiivtasand).

2.2.1. Programmide eesmärgid, üldindikaatorid ja nende täitmine

Programmide eesmärgiindikaatorid on kehtestatud kogu perioodiks 2007-2013, väljundindikaatorid aga kaheks programmi perioodiks (2007-2010 ja 2011-2013). Programmil „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ on üldeesmärk ja kaks alaeesmärki. **Üldeesmärgi** kohaselt on *kõigil Eesti elanikel võrdsed võimalused hariduse omandamiseks ja tööturul toimimiseks sõltumata emakeelest, vanusest, rahvusest*. Eesmärgi täpsemat tähendust ei ole selgitatud. Küll aga tundub vastav eesmärk olevat praegustes oludes ebareaalne: vene koolides õppivatel õpilastel on mittepiisava riigikeele õpetamise tõttu edasised haridusvõimalused piiratud, ka tööturul on paljudes ametites nõutav eesti keele oskus, mida praegune muukeelne haridussüsteem ei taga.

Programmi **alaeesmärkideks** on, et *eesti keelest erineva emakeelega õppurid on omandanud Eestis toimetulekuks vajalikul tasemel eesti keele oskuse ning eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanud oskavad Eestis igapäevaseks ja ametialaseks toimetulekuks vajalikul tasemel eesti keelt*. Samas puudub selgitus, mida vastavad eesmärgid tähendavad. Euroopa keeleõppe raamdokumendi järgi algab igapäevase toimetuleku tase keeleoskustasemest A2. Euroopa Nõukogu ühtsete keeleoskustasemete üldskaala kirjeldab A2 (algtasemel) keelekasutajat järgmiselt: „Tuleb toime igapäevastes suhtlusolukordades, mis nõuavad otsest ja lihtsat infovahetust tuttavatel teemadel.“ Vastava taseme peaksid õpilased omandama põhikooli keskastme lõpuks, kuigi tegelikult jääb enamikul see saavutamata. Täpsemaid andmeid pole Haridus- ja Teadusministeerium seni kogunud, viimased eesti keele kui teise keele tasemetööd on aastast 2003, mis ei võimalda praegust olukorda hinnata. Põhikooli lõpetaja oodatav keeleoskustase on B1, mida aga paljud ei saavuta (nt enamik kutsekooli suundujatest).

Ametialane toimetulek on määratletud Keeleseaduse (§2, §23) ja vastava Vabariigi Valitsuse määrusega nr. 105 *Avalike teenistujate, töötajate ning füüsilisest isikust ettevõtjate eesti keele oskuse ja kasutamise nõuded*, mis kehtestab kohustusliku eesti keele oskuse taseme Euroopa keeleõppe raamdokumendis määratletud keeleoskustasemete põhjal. Valdavalt on selleks B-tase, avalikus teenistuses ka C-tase. Määruse kohaselt nõutakse vähemalt A-tasemel keeleoskust isikutelt, kelle teenistuskohustused või tööülesanded on konkreetset laadi ning täpselt piiritletud, keelekasutusolukorrad on rutiinsed ja kirjalik töö piirdub tüüpdokumentide koostamise või plankide täitmisega. Vähemalt B-tasemel keeleoskust nõutakse isikutelt, kelle teenistuskohustused või tööülesanded on mitmekesised ning võivad olla seotud asjaajamise, allüksuse juhtimise või koostööga, samuti tööks vajalike (etteantud sisuga) dokumentide koostamisega. C-tasemel keeleoskust nõutakse isikutelt, kelle teenistuskohustused või tööülesanded on seotud üksuse juhtimise, tegevuse kavandamise ja koordineerimisega, samuti nõustamise, avalike ettekannete, sõnavõtude ja ametlike kirjalike tekstide koostamisega.

Programmis „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ lisandus võõrkeeleskuse taset fikseeriv alaeesmärk: *Vajalike keelepoliitiliste otsuste tegemiseks on kindlaks tehtud erinevate õppetasete lõpetajatest tööturule suundujate või edasiõppijate võõrkeeleskuse tase.* Võõrkeeleskuse olulisuse tähtsustamiseks rõhutatakse, et see on vajalik erinevate sotsiaalsete gruppide omavaheliseks kommunikatsiooniks, mis omakorda on tingitud lõimumisprotsessi mitmesuunalisusest. Seega kajastub programmis levinud (väär)arusaam, mille kohaselt lõimumisprotsessi mitmesuunalisus ei tähenda vastuvõtva ühiskonna avatust, vaid vajadust ära õppida lõimitavate keel.

Lisaks üldeesmärgile ja alaeesmärkidele on mõne tegevuse puhul sõnastatud selle spetsiifiline eesmärk, samas mõnel see puudub. Samuti puudub hierarhiline kirjeldus, kuidas vastav tegevuse eesmärk on programmi eesmärkidega seotud. Mitmete tegevuste eesmärk ei taga võrdseid võimalusi ega igapäevast ning ametialast toimetulekut, vaid piirduv mõne spetsiifilise rühma keeleskuse arendamisega. Mitmel juhul ei ole tegevused otseselt suunatud keeleskuse parandamisele, vaid selleks vajalike vahendite (õppekavad, õppevara, õpetajakoolitus) arendamisele.

Programmid ja nende tegevused ei ole alati omavahel vahend-tulemus seoses. Mitmete tegevuste tulemus (nt õpetajate, mentorite, vabahariduslike koolitajate koolitamine) on sihtrühmadele seatud eesmärgi saavutamise vahendiks, nt õpetajate kompetentsus on õpilaste keeleskuse eesmärgi saavutamise vahendiks ning seda tuleks kajastada järgmise taseme alaeesmärgina. Kuna programmides sõnastatud eesmärgid ja tegevused ei ole omavahel hierarhilises seoses, puudub selge arusaam, kuidas tegevused toetavad programmide eesmärkide saavutamist. Seetõttu eksisteerib oht, et **programmide elluviimisel ei ole taotletav mõju selgelt arusaadav**, mistõttu seatud eesmärgid jäävad saavutamata või saavutatakse mitterahuldavalt.

Programmide üldindikaatoritena on kasutatud **koolituste ja osalejate arvu**, sõltumata koolituse, kursuse või muu tegevusvormi tüübist ning eesmärgist ja osalemisskriteeriumidest. Osa projekte (nt veebilehtede ja trükistega seonduvad) jäid indikaatori puudumise tõttu 2007.-2010. aasta programmi tulemuse mõõtmisel kajastamata, kuigi neid rahastati vastavate tegevuste alt. Samas peaks aruande järgi eesti keele oskust parandama ka osalemine venekeelses koolituses ja Venemaal stažeerimine, nagu vene logopeedide tegevuse arvestamine üldindikaatori osana näitab. Koolituse läbinute arvu mõõdeti koolituse lõppedes tunnistuse saanute arvuga. Kõik koolitatavad olid indikaatori täitmise seisukohalt võrdse kaaluga, hoolimata koolituse kuludest koolitatava kohta ning nende vajadusest hariduslike ja keeleõppeliste ülesannete edasisel täitmisel. Seega oli algtaseme keelekursuse läbinu eesmärgi täitmiseks sama oluline kui väljakoolitatud logopeed või mentor. Kriitikana võib välja tuua **liigse „läbinute“ arvule keskendumise, millega alati ei kaasne keeleliste tulemuste mõõtmist.**

Üldjuhul eeldab programmide mõju ja tulemuslikkuse hindamine pikemat ajaperioodi, seetõttu on mõju ja tulemuslikkuse saavutamist raske hinnata tegevuste puhul, mis on hiljuti lõppenud või veel käimas. Paljud tegevused on planeeritud pikemaks ajaks ja nende otsene mõju ei avaldu kohe. Osa seatud eesmärgid on seotud inimeste hoiakute muutustega, mis eeldab pikemat mõjuperioodi. Samas on seatud eesmärgid kompleksed ja neile avaldavad mõju ka programmvälised, kuid samade eesmärkide saavutamist toetavad tegevused, mida viivad ellu teised asutused ja organisatsioonid.

Eesmärkide täitmist kontrollitakse indikaatorite abil. Programmidel on kaks üldindikaatorit: 2007-2010 programmis täideti need mõlemad ja hetkeseisu põhjal on võimalik eeldada, et ka 2011-2013 programmi indikaatorid saavad 2013. a lõpuks täidetud. Seega formaalselt indikaatorite täitmisega probleeme ei ole. Indikaatorites summeeritakse mehaaniliselt koolitustes ja tegevustes osalenute arv, sõltumata sellest, kes osalesid ja millises tegevuses. Programmis osalejate ja kasusaajate keelelist

arengut on tulemuslikkuse hindamisel nõrgalt käsitletud. Keelearengu mõõtmiseks on valdavalt olnud kasutusel „läbimine“, mis näitab isikute arvulist osalemist mingis projektis, kuid seda ei ole seostatud konkreetse keelelise nõudega, mille saavutamine näitaks arengut seatud keeleliste eesmärkide suunas.

Dokumendianalüüsi põhjal on programmide eesmärkide täitmise hindamine sisuliselt probleemne, sest eesmärgid ise on ebaselged. Küll on aga tegevusi analüüsid selge, et alaeesmärkides nõutud keeletaseme on saavutanud vaid osa koolitatuid.

2.2.2. Ülevaade tegevustest ja ilmnenud probleemidest

2007-2010 programmis oli 13 tegevusest suunatud keele omandamisele 7, keeleõppekvaliteedi tõstmisele ja uute metoodikate omandamisele 6, positiivsete hoiakute kujundamisele eestikeelse suhtluse suhtes 2 (mõnede tegevuste puhul oli täheldatav rohkem kui üht tüüpi mõju). Konkreetsete tegevustena viidi läbi eesti keele õpet kursuste, tugiõppe, individuaalse mentorõppe, keelepraktika ja vahetusprogrammide ning mitteformaalsete mänguliste tegevuste abil. Keeleõppekvaliteedi tõstmiseks korraldati täienduskoolitusi, vabaainete kursusi, praktikat ja stažeerimist, õppevara koostamist, tõlkimist ja väljaandmist (sh veebipõhiselt) ning uuringute läbiviimist. Hoiakuid kujundasid mitteformaalsed tegevused ja eesti keele kasutus praktikas, kuid programmi käigus hoiakute muutumist ei mõõdetud.

Haridustüübiti puudutas kõrgharidust 2 tegevust, kutseharidust 5, üldharidust 3 ning elukestvat õpet ja vabaharidust 4 tegevust. 9 tegevuse puhul oli mõjupiirkonnaks kogu Eesti, kolmel juhul kõige ulatuslikuma muukeelse elanikkonnaga maakonnad Harjumaa ja Ida-Virumaa, ühel juhul (õpetajakoolituse üliõpilased) ainult Ida-Virumaa.

2011-2013 programmis on sisulised prioriteedid võrreldes eelmise programmiga muutunud, mis väljendub ka tegevuste arvus. Üldharidusele on suunatud 2 tegevust, kutseõppele 3, kõrgharidusele 1-2 (üks tegevus on suunatud regiooni haridusjuhtidele ilma tüüpi täpsustamata), elukestvate õppele 5 tegevust. Valdav enamik tegevusi hõlmab kogu Eestit, vaid üks tegevus on suunatud konkreetset Ida-Viru maakonna haridusjuhtidele. Aastaid 2011-2013 katvas programmis on keele omandamisele suunatud 8 tegevust, keeleõppe kvaliteedile ja uutele metoodikatele 5.

Programmide uuenduslikest elementidest tuleb märkida koostatud e-kursusi ja materjale e-keskkonnas, mentorõppe juurutamist, motoorse mälu kasutamist keeleõppes kinesteetilise tantsu kaudu, hääldusõpet ja draamatekstide kasutamist keeleõppes. Samas siiski torkas silma vähene e-õppe, e-materjalide ja e-võrgustiku võimaluste kasutamine. See on eriti aktuaalne keeleõppe sisendtaseme muutumisel, mis nõuab õppevara ja koolituse muutmist.

Programmides ja nende täitmises esines mitmeid probleeme. Programmid koosnesid eri tegevustest, mis viidi läbi projektipõhiselt. Ühe tegevuse läbiviimine võis toimuda mitme projekti kaudu. Samas võis tegevustel olla sarnane sisu, nt kutseõppe valdkonnas. Samuti on programmides ning nende täitmise aruannetes puudu selgitus, kuidas tegevused ja nendes hõlmatud projektid tagavad eesmärgi täitmise. Ilmnes, et keelekursustel ei pruugi olla pikaajalist mõju: pärast koolituse läbimist jätkub õpe mõnikord vanaviisi, puuduvad ümberkorraldused keskkonnas. Näiteks Tallinna Tehnikaülikooli Virumaa Kolledži erialaloengud jätkusid pärast täiendava erialase eesti keele õppe moodulit vene keeles.

Puudusi võib täheldada ka keeleõppekorralduse eri valdkondades, nii planeerimisel, projektide haldamisel ja järelevalves kui ka tulemuslikkuse hindamisel. Dokumente analüüsid ilmselge, et MISA esitatud aastaaruannete alusel ei ole mitmete tegevuste puhul selge õppe-, aine- või koolituskava

olemasolu ja selle eelnev evalvatsioon, selle läbimise kriteeriumid ja nende järgimine tegevuse tulemuslikkuse hindamisel. Näiteks üliõpilaste eesti keele tugiõppes viidi küll läbi keeleõppekursusele eelnev ja järgnev keeleoskustaseme mõõtmine, aga tulemuse hindamisel võeti aluseks „läbimine“, mis tähendas vähemalt pooltes tundides kohalviibimist. Kajastatud ei ole organisatsioonilisi ja muid struktuurseid muutusi (kursuste ja moodulite üleviimine eesti keelele, kakskeelse õppe kasutuselevõtt, kutseeksami või tasemeeksami sooritamine jmt).

Dokumendianalüüsi põhjal selgub, et elluviija on olnud eri tegevustes keelekeskkonna suunamisel ja kujundamisel kohati liialt sõltuv ettepanekutest, puudunud on eelnev olukorra analüüs ja sellel põhinev vajaduste kirjeldus ning vastav keeleõppekorralduslik kava. Pakkujad on teinud ettepanekuid oma huvidest ja pädevustest lähtudes, samas jääb ebaselgeks osalejate motivatsioon. Elluviija ja programmi juhtkond pole alati suutnud tegevusi sisuliselt juhtida ja suunata, vaid on piirdunud formaalsete halduslike toimingutega tegevuste läbiviimiseks. Mitmetes tegevustes on alategevusi, mis pole programmi tekstis ette nähtud. Siia kuuluvad näiteks mõned õppematerjalid, filmid, õppekäigud ja eeskursioonid, materjalide tõlkimised.

2.2.3. Järeldused ja soovitused

Käesolevas analüüsis selgus Euroopa Sotsiaalfondist rahastatud programmide „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ ja „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ mõju kohta:

- Eesti keele oskus on vaadeldavates sihtrühmades paranenud, samas piirdub see otseselt koolitust saanud rühmadega. Olemasoleva info alusel on aga võimatu määrata, kuivõrd on keeleoskus paranenud ja kas sel oli kestlik mõju.
- Keeleõppe kvaliteedi parandamisel on läbi viidud vastavad koolitused ning eeldatavalt on see jõudnud sihtrühmadeni, samas ei ole piisavat teavet selle ulatusest. Nende puuduste põhjuseks on kohati MISA aruannete sisuline puudulikkus, mis ei võimalda aru saada koolituste sisust (aruandluses puudus koolituskava) ega ka eesmärkide täitmisest.
- Hoiakute muutumist ei olnud dokumendianalüüsi kaudu võimalik tuvastada, otsest eesmärki ei olnud ka koolitustes seatud.

Põhialuseks programmide väljatöötamisel oli inimressursi arendamise rakenduskava. Sellest võeti programmidesse üle peaeesmärk ja indikaatorid. Seetõttu kandusid programmidesse üle ka mitmed nendega seotud rakenduskava puudused. Oluliseks puuduseks oli koolituste ja koolitavate arvuline mõõtmine, mis ei väljenda oluliselt erinevat koolituste mahtu ja koolitavate kvalifikatsiooni tõusu. Puuduseks oli ka koolituste ja koolitavate seostamatus eesmärgiga, mis võimaldab korraldada koolitusi, mis ei tõsta mitte-eestlaste konkurentsivõimet kui seatud lõppeesmärki. **Seega esines juba rakenduskava tasandil vigu, mis olid takistuseks programmide koostamisel (strateegiline tasand) ja täitmisel (operatiivne tasand).**

Puudusi oli teisigi. Näiteks osad kutsehariduses kavandatud ettevõtmised ei realiseerunud, põhjuseks oli ennekõike huvipuudus kutseõppeasutustes, kus keeleküsimused olid teisejärgulised. Lähtudes dokumentides ilmnenust, on alljärgnevalt esitatud mitmeid soovitusi.

Üldpoliitilised soovitused

1. Eesti keele ja keele õpetamisega seotud küsimusi käsitlevad paljud arengukavad ja strateegiad. Samas on nende lähtekohad, arusaamad ja eesmärgid osaliselt erinevad. Põhiliste keelevaldkonna kavade (Eesti lõimumiskava 2008-2013, Eesti keele arengukava 2011-2017, Üldharidussüsteemi arengukava aastateks 2007-2013, Eesti kutsehariduse arengukava 2009-2013) keeleõppe visioonid, eesmärgid ja indikaatorid on suuresti arusaamatud ega võimalda keele omandamise protsesse mõõta, analüüsida ja juhtida. Vaja oleks kõikide vastavate arengukavade teaduslikku analüüsi ning selle alusel muudatuste sisseviimist, et muuta keeleõppevaldkond ülevaatlikuks ja juhitavaks. Edaspidiste sarnaste puuduste vältimiseks oleks vaja rakendada keelt ja keelekorraldust, sh keeleõppekorraldust reguleeriva ja kontrolliva keelelise ekspertiisi süsteem.
2. Kõige suuremaks probleemiks on kujunenud muukeelse põhikooli lõpetaja keeleoskus, mis ei võimalda saavutada võrdseid võimalusi ega osaleda võrdväärselt ühiskonna tegevustes. Vastavalt lõimumiskavale peab praegune Eesti põhikooli lõpetanu olema ühiskonnapädev, väärtustama oma emakeelt ja kultuuri ning valdama eesti keelt tasemel, mis on vajalik Eestis haridustee jätkamiseks ja ühiskonnas toimetulekuks. Indikaatori kohaselt peab eesti keele lõpueksami keskmine tulemus muukeelsete põhikooli lõpetajate hulgas olema 68 punkti, 2012. aastal oli see 62,5 (mediaan 66). Arvestades, et Harjumaa ja Ida-Virumaa põhikooli lõpetajad moodustavad ligi 90% ja nende osa kasvab, samas on sealsed õpilased just kehvemate tulemustega, ei ole lõimumiskava indikaatori täitmine reaalne. Seega on just efektiivse keeleõppekorralduse, uue nõudlikuma õppekava ja metoodika juurutamine ning muud struktuursed muudatused lahenduseks enamikule probleemidest, mida üritatakse hilinenult ning küllaltki tagasihoidlike tulemustega põhikooli järgselt kõrvaldada.
3. Kutseõppurite keeleoskus on oluliselt madalam kui gümnaasiumiõpilaste oma, jäädes tihti allapoole põhikooli lõpetajalt eeldatavat B1 taset ning mõnikord isegi A2 taset. Kutseõppeasutuste vajadusuuringu põhjal on õppurite eesti keele madala oskuse pärast mures ainult eesti keele õpetajad, teiste rühmade rahulolu praeguse seisuga on oluliselt suurem. See on ka üks põhjus, miks hoolimata rahalistest toetustest ja programmidega loodud võimalustest kutsekoolid ei ole nendest eriti huvitatud. Seega oleks vaja sisse viia kutsekoolide juhtkonna vastutus õppurite eesti keele oskuse eest, mis on erialase kvalifikatsiooni oluline osa.

Programmide ülesehitus (strateegiline tasand)

1. Inimressursi arendamise rakenduskava raames koostatud keeleõppeprogrammides esines nii formaalsete projektkriteeriumide järgi kui ka keeleõppekorralduslikult hinnates vigu ja puudulikke andmeid. Seetõttu on oluline teha järgmistele programmidele enne nende kinnitamist ekspertiis, et edaspidi vastavaid puudusi vältida.
2. Mitmed programmides ilmnunud puudused esinevad juba alusdokumentides (Inimressursi arendamise rakenduskava) ning teistes otseselt seotud dokumentides (lõimumiskava). Seega oleks vajalik teha dokumentide laiem analüüs ning kõrvaldada võimalusel vead kõigist dokumentidest.
3. Samuti oleks järgnevates programmides vajalik iga tegevuse puhul esitada olukorra lühikirjeldus koos peamiste andmetega. Keeleõppe programmide mõne tegevuse sisuline läbikukkumine oleks selgunud juba enne sellega alustamist, kui oleks oldud olukorraga paremini kursis (nt mitmekultuurilise nõustamise puhul).

4. Programmites kehtestatud indikaatorite süsteem on ebapiisav, osa alategevusi on jäänud indikaatoritega katmata. Iga alategevuse puhul peab olema selge nende roll, põhjendatus ja sisu, et määratleda neid tegevuste struktuuris ning suhtes eesmärkidega. Praegune olukord, kus ühe tegevuse puhul jääb indikaator täitmata, kuid teine, eelmisest sõltumatu tegevus annab lisakoolitatu näol „ületoodangut“, võimaldades programme üldindikaatori jaoks kõik kokku liita ning saavutada programme täitmine, ei ole korrektne ega peegelda tegelikku olukorda.
5. Programme eesmärgid peavad olema üksteisega hierarhiliselt seotud, realselt saavutatavad ning arusaadavad. Kui tegevus sisaldab mitmeid alategevusi, siis peab neist igal olema eesmärk ja mõõtmist võimaldav indikaator. See loob aluse süsteemile, kust on näha, kuidas aitavad programme tegevused kaasa programme üldeesmärkide ja alaeesmärkide saavutamisele ning kuidas need vastavad programmites jt seotud strateegilistes dokumentides seotud eesmärkidele.
6. Programme tulemuslikkuse ja mõju tagamine ainult väljundindikaatorite alusel ei toimi, oluline on tulemus- ja mõjuindikaatorite määratlemine ja kasutamine iga tegevuse puhul eraldi.
7. Programme sõnastus peab olema konkreetne ja selge, see ei tohi sisaldada vastuolusid.
8. Programme tegevuste kava on ajaliselt piiratud, puudub kaugem visioon. Seetõttu osutuvad mitmed tegevused (nt mõne õppematerjali koostamine) valmimisel juba moraalselt vananenuks, sest sihtrühma vajadused on vahepeal muutunud. Tegevuste tasandil oleks vaja arvestada vähemasti viie aasta pikkuse perioodiga, et vältida lähitulevikus ebavajalikuks osutuval tooteid ja teenuseid.

Programme tegevuste elluviimine (operatiivtasand)

1. Tegevuste analüüsist selgus, et programme elluviijal puudub täielik ülevaade eri valdkondade keelelistest vajadustest ja seetõttu toimub keeleõppe arendamine suuresti tehtavate ettepanekute alusel, mis aga ei taga vastava valdkonna ühtlast arengut. Mitmetes tegevustes tundub elluviija olevat formaalne hankija, ilma piisava suutlikkusega keeleõppeprotsesse vastavalt vajadustele suunata. Programme elluviijal on vaja veelgi põhjalikumalt ülevaadet keeleõppevaldkonnast, et edaspidi vältida senistes programmites esinenud vigu.
2. Mitmed programme tegevused osutusid sisuliselt mittemõõdetavateks: lisaks eksimustele eesmärkide ja indikaatorite formuleerimises puudusid MISA aastaaruannetes usaldatavad andmed tegevuste tegeliku sisu ja nende usaldatavuse kohta. Programmitesse oleks vaja hõlmata kontrollivas ja nõustavas funktsioonis vastava valdkonna ekspert, kes juhendab meeskonda keerulisemates küsimustes.
3. Programme tegevustes puudus keeleõppe tulemusel võimalikuks osutunud struktuursete muutuste kajastamine, samas on need põhialuseks pikaajalise mõju väljaselgitamisel. Mitmetel juhtudel keeleõppe kaudu struktuursete muutusi võimaldavate tulemusteni ilmselt ei jõutudki, küll aga on kahetsusväärne, kui neid ei osatud õigel ajal ellu viia. Vastava muutuse puudumine vähendab motivatsiooni uute tarvilike teadmiste ja oskuste omandamiseks ning võimaldab omandatu kiirelt unustada. Edaspidi oleks vastavate nõuete kehtestamine programme tegevustes äärmiselt oluline.
4. Mõlema programmi puhul moodustas elluviija programmi juhtkomitee eesmärgiga nõustada programmi ja teha ettepanekuid muudatuste sisseviimiseks. Seega ei olnud vastaval kogul nimetusest hoolimata juhtimisfunktsioone, vaid abistav, nõustav ja kooskõlastav roll. Edaspidi tasub mõelda juhtkomitee rolli täpsustamisele ja sellelt nõutavatele pädevustele.

5. Nagu selgus aruannete analüüsist, ei ole programmide elluviija alati võimeline koolituskavasid analüüsima ning nende täitmist jälgima. Mõnikord ei osata hinnata ega kasutada koolituste ja kursuste õppekavade lühiaandmeid, mis kajastavad järgmist infot: koolituse maht (sh auditoorne töö, praktiline töö ja iseseisev töö), õppekava koostamise aeg ja alus (viide vastavale kutsestandardile ja kutse- või eriala riiklikule õppekavale või selle osale), kursuse eesmärk, sihtrühma kirjeldus, nõuded õpingute alustamiseks, õppekava sisu ülevaade, nõuded õpingute lõpetamiseks, põhilektori andmed, õppekeel jmt. Edaspidi peaksid õppekavad, eel- ja järeltestimised ning tagasisideküsitlused muutuma põhilisteks instrumentideks programmi tegevuste läbiviimise ja täitmise hindamisel. MISA peaks teadvustama keeleõppe sisulise tulemuse ja selle mõõtmise vajadust. Näiteks nendes programmides oleks pidanud eelnevalt analüüsima ja siis koolituse järgselt mõõtma struktuurilisi muutusi keelekeskkonnas, samuti jälgima vastavate formaalsete eksamite tulemuslikku sooritamist, mille jaoks õpitegevust rahastati (nt õpingujärgselt kutseeksami sooritamine, eesti keele tasemeeksami sooritamine avaliku sektori ja omavalitsuste hallatavate asutuste õppurite poolt).

3. TAGASISIDE ERINEVATELT OSAPOOLTELT

3.1. Tagasiside kursustel/õppes osalejatelt

MISA keeleõppe arendamise programmide raames kursustel või õppes osalenute tagasisidet koguti kahel erineval meetodil:

- **Veebiküsitlus** – Küsitlus toimus ajavahemikul 27. veebruar – 19. märts 2013. Uuringu tellijalt saadud e-postiaadressidele saadeti veebiküsitluses osalemise kutse, mis sisaldas veebilinki, mille kaudu vastajad said minna küsitlust täitma. Lisaks esialgsele kutsele saadeti hiljem veel kaks meeldetuletust. Kutse saadeti 2065 inimesele, neist osales uuringus 507 kursusel/õppes osalejat. Veebiküsitluse järel viidi 9.-10. mail 2013 sama ankeedi alusel läbi telefoniintervjuud 7 õpetaja või koolitajaga, kes olid läbinud vaegnägijate ja/või vaegkuuljate õppematerjali koolituse. Antud sihtgruppi ei kaasatud algsesse veebiuuringusse, sest selle kavandamise ja läbiviimise ajal ei olnud nimetatud koolitused veel toimunud. Saadud tulemused liideti varem kogutud andmebaasile. Seega kokku vastas küsitlusele **514 MISA korraldatud kursusel/õppes osalejat**. Veebiuuringus kasutatud ankeedi ning uuringu tulemusi kajastavate andmetabelitega on võimalik tutvuda aruande lisades (Lisa 3; Lisa 8).

Tabel 6. Valimi kirjeldus (N=514)¹

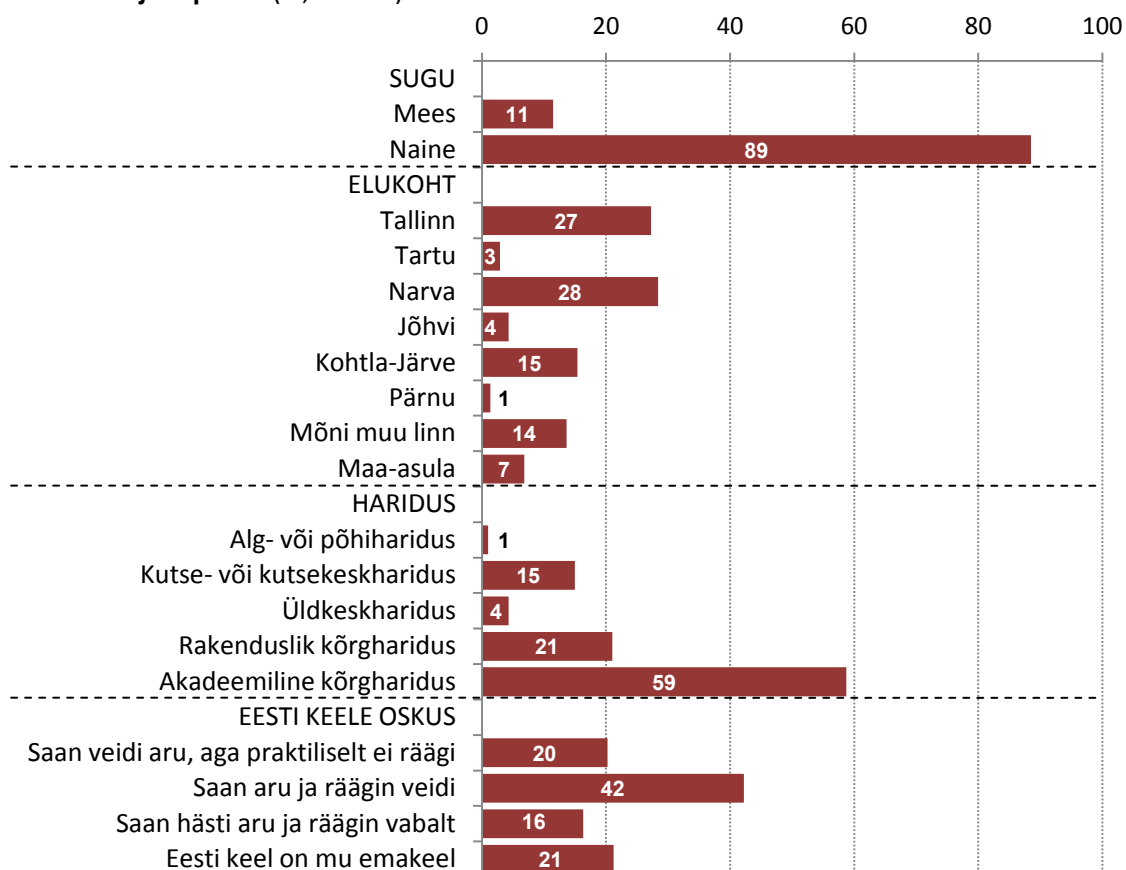
Aruandes analüüsitavad sihtrühmad	Sihtrühmad täpsemalt
Õpetajad, koolitajad, mentorid, nõustajad (N=244)	Üldhariduskoolide pedagoogide täienduskoolitus (N=64)
	Täiskasvanute koolitajate ja kutseõppe pedagoogide täienduskoolitus (N=80)
	Vene õppekeelelega haridusasutuste pedagoogide ja juhtide eesti keele õpe (N=65)
	Vene õppekeelelega laste ja õpilastega töötavate logopeedide koolituskursus (N=5)
	Koolitus keeleõppe mentorile (N=21)
	Keeleklubi eestvedaja koolitus (N=2)
	Vaegnägijate ja vaegkuuljate õppematerjali koolitus (N=7)
Täiskasvanud keeleõppijad (N=226)	Eesti keele õpe kutseeksami valmistuvatele täiskasvanutele (N=71)
	Tööjõuvahetuse vormis eesti keele õppimine (N=32)
	Avaliku sektori / kolmanda sektori töötajate eesti keele õpe (N=60)
	Keeleõpe mentiina (N=24)
	Keeleõpe keeleklubis (N=39)
Õppurid (N=44)*	Kutseõppurite ja täiskasvanute gümnaasiumide õppurite täiendav keeleõpe (N=14)
	Kõrgkoolide õppurite täiendav keeleõpe (N=30)

* Õppurite veebiuuringule vastamise määr oli väga madal (11%). Madal vastamismäär võib olla seotud andmete aegumisega, nt pole ülikooliaadress enam kasutusel.

¹ Siin ja edaspidi tähistab N vastajate arvu.

Joonis 1. Vastajate profiil (%; N=514)

- **2 fookusgrupivestlust kutsekooli õppuritega** – Mini-fookusgrupid toimusid 14. mail 2013 Kohtla-Järvel (4 osalejat) ja 21. mail 2013 Tallinnas (3 osalejat). Vestluste tarbeks valmis veebiküsitluse tulemuste põhjal moderaatorijuhend, mille alusel Saar Poll OÜ sotsioloog vestlust juhtis. Mõlemad vestlused toimusid vene keeles ja kestsid keskmiselt 1 tund ja 20 minutit.

3.1.1. Veebiküsitlus

3.1.1.1. MISA programmide tegevustes osalemine

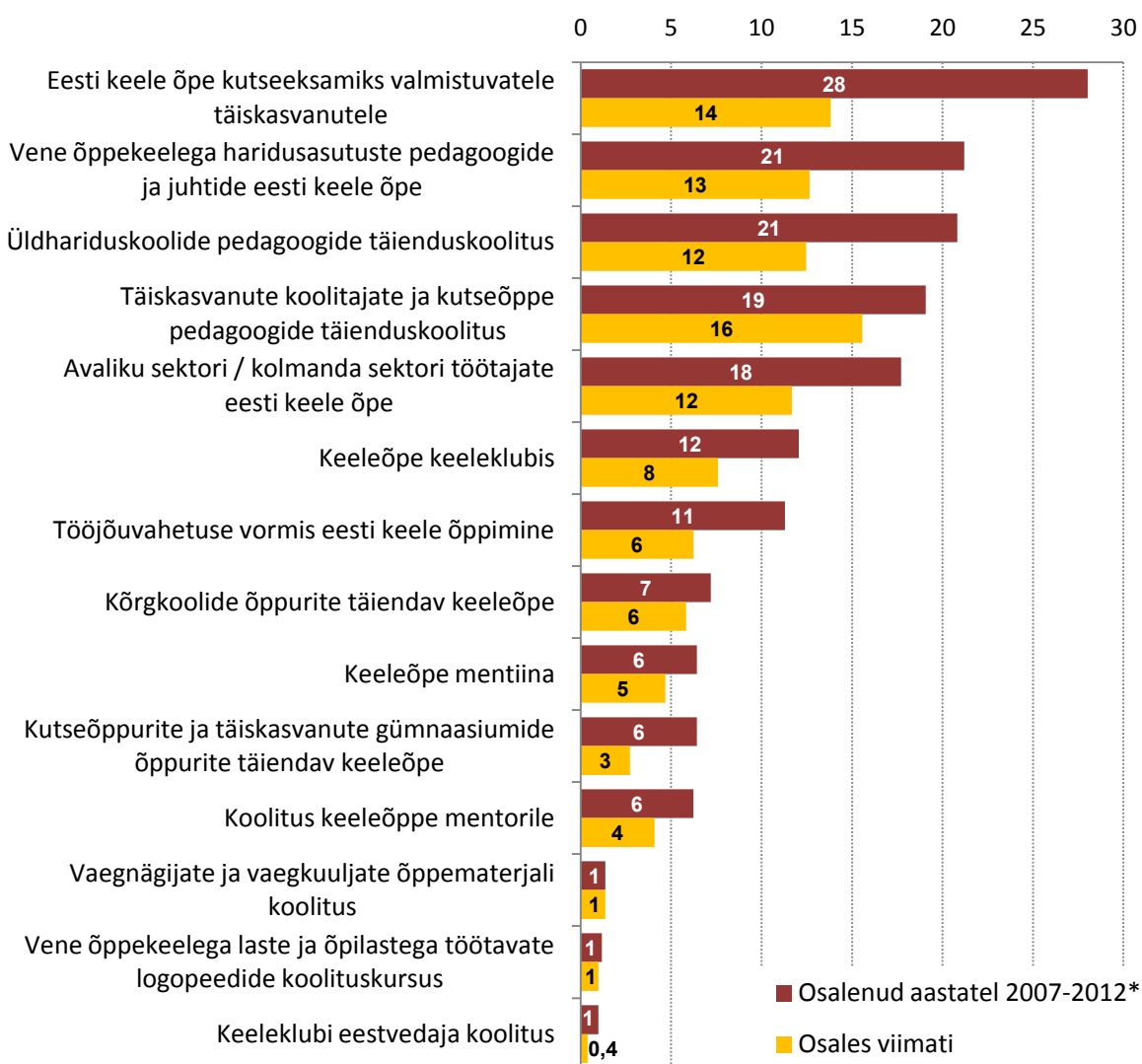
Käesolev alapeatükk annab ülevaate vastajate senistest kokkupuudetest MISA poolt korraldatud koolitustega: millistel koolitustel vastajad osalenud on ja millisest võeti osa viimati, kui paljudel ettenähtud kohtumistel või tundides õppijatel oli võimalik osaleda ning kas õppetöö algas ja lõppes teadmiste hindamisega.

Kõige suurem osa (28%) uuringu vastajatest on viimastel aastatel osalenud eesti keele kursustel, mille eesmärgiks oli valmistada neid ette kutseeksami sooritamiseks (Joonis 2). Umbes viiendik õppijatest (18-21%) on aastatel 2007-2012 võtnud osa vene õppekeelega haridusasutuste pedagoogide ja juhtide eesti keele õppes, üldhariduskoolide pedagoogide täienduskoolitusest, täiskasvanute koolitajate ja kutseõppe pedagoogide täienduskoolitusest või avaliku/kolmanda sektori töötajate eesti keele õppes. Keeleklubi või tööjõuvahetuse vormis keele õppimise kogemus on olemas umbes igal kümnendal ankeedi täitnud inimesel (11-12%). Selliseid vastajaid, kes on osalenud kutsekooli ja täiskasvanute

gümnaasiumi või kõrgkooli õppurite täiendavas keeleõppes, on küllaltki vähe (kumbagi 6-7%). Nende õppevormide vähene esindatus vastajate seas on seotud õppurite väga madala vastamismääraga, mistõttu õppurid on käesolevas veebiuuringus teiste sihtgruppidega võrreldes vähem esindatud. Mentiina keeleõppes osalenuid ja keeleõppe mentorile suunatud koolituse läbinuid on vastajate seas umbes sama palju (6%). Üksikud ankeedi täitjad (1%) on viimastel aastatel osa võtnud keepleklubi eestvedaja koolitusest, vene õppekeelelaste ja õpilastega töötavate logopeedide koolituskursusest või vaegnägijate ja/või vaegkuuljate õppematerjali koolitusest.

Vastajatel paluti nimetatud koolituste seast ära märkida see, millel nad viimati osalesid. Edasine tagasiside antakse just viimati läbitud kursuse/õppe kohta. Sagedamini hinnatavateks õppevormideks on täiskasvanute koolitajate ja kutseõppe pedagoogide täienduskoolitus (16%), eesti keele õpe kutseeksamik valmistuvale täiskasvanule (14%), vene õppekeelelaste haridusasutuste pedagoogide ja juhtide keeleõpe (13%), üldhariduskoolide pedagoogide täienduskoolitus (12%) ning avaliku või kolmanda sektori töötajate eesti keele õpe (12%).

Joonis 2. MISA korraldatud ja Euroopa Sotsiaalfondist rahastatud keeleõppe programmide õppevormid, milles vastajad on aastatel 2007-2012 osalenud (%) ; N=514)

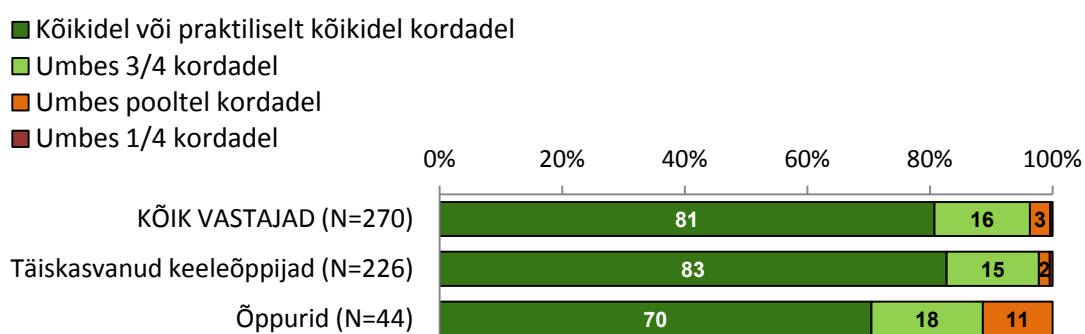

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Väga suur enamik (97%) keeleõppijatest **osales vähemalt 3/4 tundides või kokkusaamistel**, seejuures 81% osales kõikidel või praktiliselt kõikidel kordadel (Joonis 3). Erinevaid sihtrühmi võrreldes saab öelda, et täiskasvanud keeleõppijad olid mõnevõrra pühendunud kohal käijad kui õppurid: täiskasvanutest osales kõikidel või praktiliselt kõikidel kokkusaamistel 83%, õppuritest aga 70%. Iga kümnes veebiküsitlusele vastanud õppur jõudis keeletundidesse või kokkusaamistele umbes pooltel kordadel.

Aktiivse osaluse põhjal võib pidada keeleõppijate motivatsiooni kõrgeks, ajendid aga võivad seejuures olla erinevad. Kelleri (1987, 1999²) poolt välja töötatud nn ARCS mudeli (vt lähemalt ka Boeren jt 2012³) järgi realiseerub täiskasvanu õpimotivatsioon vaid siis, kui on täidetud neli tingimust: koolitus pälvis täiskasvanu tähelepanu (*A-attention*), see tundub talle asjakohane ja oluline (*R-relevance*), tal on kindlustunne, et see talle sobib ja ta saab sellega hakkama (*C-confidence*), ning ta hindab kõrgeks oma eeldatavat rahulolu nii õppeprotsessi kui võimalike tulemustega (*S-satisfaction*). Eestis õppeaasta 2012/2013 kohta läbi viidud täiskasvanud õppijate uuringus, mis keskendus põhjalikumalt kõrgkoolis nii täis- kui ka osakoormusega õppivate täiskasvanute kogemustele ja ootustele (vt Roosalu jt 2013⁴), eristati nelja tüüpi osalusmotive. Inimkapitali kasvatamisele suunatud õppija soovib tõsta oma teadmisi ja kvalifikatsiooni, et parandada oma positsiooni tööturul; sotsiaalsete eesmärkide realiseerimisele orienteeritud õppija soovib panustada rohkem ja tõhusamini kogukonna ja ühiskonna heaks; eneseteostuse nimel õppija naudib õppimist ja on huvitatud enese arendamisest; väline surve ja sotsiaalne kontroll aga käivitab neid, kelle jaoks seatakse edasiõppimine muude nõudmiste eeltingimuseks. Muidugi võivad inimese puhul erinevad motiivid eri määradel kombineeruda, nii võib väline nõue saada küll ajendiks koolitusele registreerumisel, aga inimesel võib ka olla sisemine huvi õpitava vastu ning soov realiseerida laiemaid sotsiaalseid eesmärke.

Joonis 3. Kui paljudes tundides/kokkusaamistel Teil õnnestus osaleda? (vastasid õppurid ja täiskasvanud keeleõppijad)

² Keller, J. M. (1987). Strategies for stimulating the motivation to learn. *Performance and instruction*, 26, 1–7.; Keller, J.M. (1999). Using the ARCS motivational process in computer-based instruction and distance education. Theall, M. (Toim.), *Motivation from within. Approaches for encouraging faculty and students to excel. New directions for teaching and learning*. San Francisco: Jossey-Bass.

³ Boeren, E.; Roosmaa, E.-L.; Nicaise, I. & Saar, E. (2012). Formal adult education in the spotlight: profiles, motivations and experiences of participants in 12 European countries. Riddell, S., Markowitsch, J. & Weedon, E. (Toim.). *Lifelong learning in Europe. Equity and efficiency in the balance*. Bristol: The Policy Press.

⁴ Roosalu, T.; Roosmaa, E.-L.; Lang, A.; Lindemann, K.; Reiska, E.; Saar, E.; Unt, M.; Võõrmann, R. (2013). Täiskasvanud õppijad Eesti kõrgharidussüsteemis: Kes püüab kõigest väest, saab üle igast mäest? Trükitud ilmunisel. Veebis kättesaadav: http://primus.tlu.ee/tehtud-tood/Taiskasvanud%20õppija%20uuringu%20raport_130513.pdf/view

MISA keeleõppeprogrammide raames on keelekoolituste puhul kohustuslik hinnata õppe alguses ja lõpus osalejate keeletaset (hindamisviisi saab valida koolituse läbiviija). Metoodiliste ehk pedagoogidele suunatud koolituste puhul sellist hindamisnõuet aga pole.

Kui lähtuda osalejate (õppurid ja täiskasvanud keeleõppijad) endi tagasisidest, siis **õpe algas keeleoskuse taseme hindamisega 74% juhtudest**. Tasemeõppuritele suunatud koolitustel kontrolliti keeleoskuse taset sagedamini kui täiskasvanute keeleõppes (vastavalt 84% ja 72% juhtudest). **58% osalejate õppetöö lõppes lõputöö või eksamiga**. Siin pole erinevused koolituse sihtrühmade lõikes nii märgatavad, kuid siiski võib öelda, et ka kursuse või õppe lõpul kontrolliti kõige sagedamini õppurite oskusi (lõputöö või eksam oli 64% õppuritest, 56% täiskasvanud keeleõppijatest ning 59% õpetajatest ja koolitajatest). Saadud tulemuste tõlgendamisel tuleb võtta arvesse mitmeid asjaolusid. Kuna uuringus küsitleti inimesi, kelle (kee)õpe jääb kohati mitme aasta tagusesse aega, siis ei pruugi inimesed tollaseid sündmusi täpselt mäletada. Seda iseäranis juhtudel, kui õpetajad ei korraldanud traditsioonilisi keeleteste. Samuti ei pruukinud osalejad ise aru saada, et nende keeletaset hinnatakse, pidades õpetaja poolt läbi viidud testi tavaliseks tunniülesandeks.

3.1.1.2. Hinnangud viimati osaletud kursusele või õppele

Selles alapeatükis käsitletakse õppes osalejate arvamusi koolituse sisu, õppevormi sobilikkuse ja efektiivsuse, õpetamise taseme ning õppe- ja abimaterjalide taseme kohta.

Kursuse/õppe plussid ja miinused

Õppes osalejatel paluti alustuseks oma sõnadega vastata, mis oli neile isiklikult viimati osaletud kursuse/õppe juures kõige vajalikum ja mis kõige ebavajalikum. Joonis 4 annab ülevaate, mida on hinnatud viimati läbitud kursuse/õppe juures **kõige vajalikumaks ja paremaks**.

Kuna keeleõppijate ja pedagoogide koolitused on oma olemuselt erinevad, siis loomulikult pandi hinnanguid andes rõhku erinevatele aspektidele. Kui arvestada kõiki koolitusi ja kõiki osalejaid kokku, siis enim väärtustati õppe puhul võimalust suhelda eestikeelses keskkonnas ja saada suulise keelekasutuse praktikat (seda mainis ühe plussina iga kolmas vastaja). Õppurid ja täiskasvanud keeleõppijad rõhutasid seda tähtsaima aspektina pooltel kordadel, õpetajad-koolitajad igas viiendas vastuses. Eestikeelses keskkonnas viibimise juures rõhutati näiteks võimalust kuulata korrektset eesti keelt, suhelda keelekandjatega, viibida tavapärasest erinevas keskkonnas ja tutvuda kohaliku kultuuriga.

„Suhtlemine eesti keeles väikeses rühmas keelekandja juhendamisel.“

„Suhtlemine eesti keeles (linnas puudub võimalus suhelda eesti keeles). Lähitutvumine eesti kultuuriga reise kaudu (Tammsaare muuseum, reis Albusse, Georg Otsale pühendatud kontsert Tartus).“

„Viis päeva elasin ja töötasin eesti kollektiivis, kus keegi ei osanud vene keelt, ning see oli väga hea, sest mul ei olnud võimalik end lõdvaks lasta.“

„Kõige vajalikum oli võimalus kolm nädalat järjest iga päev suhelda eesti keeles.“

„Suhtlemine õpetajaga eesti keeles; grammatiliselt korrektse kõne kuulamine; grammatilised testid Moodle keskkonnas; CV koostamine.“

„Kõige rohkem meeldis mulle see, et klubi kokkusaamised toimusid erinevates kohtades Eestis, käisime teatrites, tantsupidudel, kus suhtlemine toimus vaid eesti keeles.“

Joonis 4. Mis oli Teile isiklikult selle kursuse/õpe juures kõige vajalikum ja parem? (%; N=514)

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

** Muu: huvitavad teemad, keelebarjääri ületamine, suurem enesekindlus ja motivatsioon, uus kogemus (sh rahvusvahelised kogemused), tasemeeksami nõuetega tutvumine, kursuse läbimise kohta tõendi saamine jne.

Nii õppurid, täiskasvanud keeleõppijad kui ka õpetajad-koolitajad mainisid oma vastustes sageli, et neile sobis koolituse korraldus ja ülesehitus: sobiv õppevorm, õppemeetodid ja üldkorraldus pälvisid äramärkimist igas viiendas vastuses.

„Süstemaatiline keele õppimine“

„Korralikult koostatud koolituse programm“

„Praktilised tegevused, käega katsutavad näidisharjutused, videod jms“

„Õpetamise vorm, väikesearvuline rühm“

„Keele õppimine toimus paralleelselt õpetamise kaasaegsete meetodite õppimisega; heatahtlik ja avatud õhkkond; aktiivsed õppemeetodid (rääkisime palju eesti keeles, ei kartnud rääkida, sõnavara on laienenud).“

„Tööjõu vahetamine – võimalus vaadata ja külastada teisi töökohti, vahetada kogemusi.“

„Võimalus suhelda mentoriga individuaalselt, vahetu viibimine keelekeskkonnas.“

„Pedagoogide kursus oli korraldatud hästi. Palju aega oli pühendatud grammatikale.“

Kolmandik õpetajaid-koolitajaid tõi välja uusi kogemusi ja praktilisi nippe, mida saab õpetamisel kasutada. Kolleegidega kogemuste ja mõtete vahetamise võimalus on samuti õpetajate seisukohalt märksa olulisem (mainiti 13% vastustest) kui keeleõppijatele.

„Sain juurde keeleõppes vajalikke metoodilisi nippe. Sain suhelda erinevate keelte õpetajatega.“

„Kursus oli LAK-õpe, oli väga palju praktilist materjali, mida saab kasutada töös.“

„Keeleõppemeetodid, praktilised võtted tunni edukamaks läbiviimiseks.“

„Sain vajalikku teavet eesti keele kui võõrkeele õpetamise metoodikast ja vajalikke teadmisi õppijate ettevalmistuseks eesti keele tasemeeksamiteks.“

„Praktilised tegevused. Lektorid andsid olulist teavet, uut infot. Saan nüüd kursusele vastu võtta vaegnägijaid või vaegkuuljaid, varem ei julgenud seda teha ja soovitasin neil mujale minna.“

„Suhtlemine väljaspool töökeskkonda, üksteiselt õppimine, tagasiside.“

„Kohtumine ja mõttevahetus erinevate inimestega ja mentorite meeskonnatunne.“

Täiskasvanud oskasid hinnata ka head õppejõudu ja panna tähele õpetamise kvaliteeti, mida mainis pea iga kümnes täiskasvanud keeleõppija ja täiendõppes osalenud õpetaja-koolitaja.

„Väga head pedagoogid nii teadmiste kui õpilastega suhtlemise osas.“

„Koolituse õpetajate hea eesti keele oskus.“

„Individuaalne lähenemine, õpetaja kõrge kvalifikatsioon.“

„Mentorkoolituses oli väga hea ettevalmistus mentiiga töötamiseks. Head koolitajad, väga mitmekülgne ettevalmistus.“

Keeleõppijad mainisid positiivsena erinevaid keeleoskuse paranemisega seotud nüansse (sh grammatika, sõnavara ja üldised keeleteadmised).

„Võimalus arendada keelelisi oskusi.“

„Sõnavara laiendamine, psühholoogilise barjääri ületamine, soov rääkida eesti keelt.“

„Kursuste materjal on seotud minu erialaga; sõnavara uute sõnadega täiendamine; grammatika kordamine.“

„Tähtis oli see, et kursus toimus enne eksamit ning see aitas mind väga.“

Kokkuvõtlikult võib osalejate poolt MISA koolituste ja muu õppe kohta välja toodud **positiivseid aspekte** käsitleda neljas suuremas plokis:

1. Keeleoskuse paranemine ja suhtlusvõimalus	Keeleoskuse/-taseme paranemine; grammatika, ortograafia, kirjutamise oskused; üldine sõnavara; erialane sõnavara ja terminoloogia; suhtlus eestikeelses keskkonnas, suuline keelepraktika
2. Muu õpikogemus (v.a keeleoskus)	Õpetamiseks praktilised kogemused, teadmised, nipid; kogemuste vahetamine kolleegidega; uued teadmised (sh praktiline teave); teadmised eesti kultuuri ja eluolu kohta, silmaringi laienemine
3. Õppekorralduslik aspekt	Õppevorm, õppemeetodid (sh üldkorraldus); hea õppejõud, õpetamise kvaliteet; õppematerjalid, nende kättesaadavus
4. Muud praktilised aspektid	Võimalus õppida, kursuse toimumine üldiselt; tasuta kursused/keeleõpe; mugav asukoht (nt õpe toimub oma töökohal ja oma kollektiivis); sobilik aeg (nt õpe toimub töö ajal); õppe kestus; meeldiv atmosfäär/keskkond keeleõppeks

2% vastajatest hindas kõik kursusega seonduva vajalikuks ja heaks, toomata välja detaile, 1% jättis vastamata või ei osanud täpselt öelda, mis oli kõige parem/vajalikum, ning 2% vastajatest leidis, et kogu koolituse juures ei olnud midagi vajalikku ega head. Ühelt poolt on selline „kõik või mitte midagi“ suhtumine lihtsama vastupanu teed minek, sest sellega vabastatakse end kohustusest teha konkreetsemat kriitikat või ettepanekuid. Seejuures oli küsimus sõnastatud just selliselt, et isegi kui vastaja hinnangul kõik oligi *vajalik* ja *hea*, siis paluti vastajal välja tuua just see, mis oli *kõige vajalikum ja parem*. Kui vastaja sellest võimalusest loobus, siis võib see näidata pigem ükskõiksust, huvipuudust ja emotsionaalset distantssi (või ka ajapuudust ja soovimatust ankeedi täitmisele pühenduda) kui vastaja ühtlast hinnangut kogu kursuse heale tasemele. Need, kes jäid oma hinnangutes üldsõnaliselt pessimistlikuks (*ei olnud midagi vajalikku/head*), olid arvatavasti aga mõnes nende jaoks tähtsas koolituse aspektis sedavõrd pettunud, et ei suutnud või soovinud esile tõsta isegi üksikuid positiivsemaid detaile. Tegelikult on isegi paljude puudustega koolituselt võimalik midagi head õppida – olgu siis parem arusaamine sellest, millised meetodid pole tõhusad, või äratundmine, et teised kursusel osalejad jagavad rahulolematuse tunnet.

Asjaolu, et avatud vastustes toodi välja nii erinevaid aspekte, viitab ühelt poolt õppijate erinevusele ja erinevale fookusele, kuid teisalt vajadusele silmas pidada kõiki neid asjaolusid koolituste korraldamisel. Kui praktilisi aspekte võib nimetada Herzbergi motivatsiooniteooriate⁵ alusel pigem hügieeniteguriteks (need, mis peavad olemas olema ja mille puudumine tekitab rahulolematust), siis sisulist õppimist võimaldavad asjaolud on just need, mille olemasolu tekitab rahulolu ja loob uut motivatsiooni. Herzberg lõi oma käsitluse küll eelkõige töökontekstis töötajate motiveerimiseks, kuid see kehtib ka teistes kontekstides. Varem läbi viidud täiskasvanud õppijate uuringud näitavad samuti, et täiskasvanud õppija

⁵ Herzberg, F.(1968). One More Time: How Do You Motivate Employees? *Harvard Business Review* 46 (1): pp. 53–62.

ei ole tingimata iseseisev ja ise ennast motiveeriv, kuigi seda sageli eeldatakse. Täiskasvanud õppija õpimotivatsiooni mõjutavad õpetaja suhtumine, toetav õpikeskkond ja sobivalt valitud õppemeetodid. Kui mõned osalejad tõid kogu kursuse hindamisel kõige positiivsemana välja just praktilisi aspekte, mis kursuse sisu osas paistavad ehk teisejärgulised, siis võib oletada, et (1) praktilised aspektid ületasid osalejate ootuseid tõepoolest olulisel määral või (2) osalejatel ei olnud muud positiivset välja tuua. Lisaks tuleb veel arvestada, et positiivsena nimetatud praktilised aspektid on väga situatiivsed, sõltudes sageli konkreetse inimese hetkeolukorrast: ühe osaleja jaoks mugav aeg või koht ei pruugi seda olla teisele; ühepäevane kursus tundub ühele optimaalse pikkusega, kuid teisele liiga lühike.

Hinnates, mis oli nende jaoks viimati läbitud kursuse/õppe juures **kõige ebavajalikum ja halvem**, leidis koguni kolmandik vastajaist (õppurite grupis isegi 40%), et kõik oli vajalik ja hea (Joonis 5). Veel ligikaudu kümnendik (8%) jättis küsimusele vastamata või ei osanud öelda, mis just kõige halvem oli. Seega leidis vastajate seas 41% neid, kes ei suutnud või ei soovinud anda tagasisidet negatiivsete aspektide kohta. Siinkohal tuleb tähele panna, et küsimuse sõnastus (mis oli *kõige halvem/ebavajalikum*) sisaldab võimalust, et oli mitmeid ebavajalikke ja halbu momente, kuid vastaja ei osanud üht peamist välja tuua. Kogu seda gruppi võiks positiivsete hoiakute alusel nimetada optimistideks või heatahtlikeks, aga võib ka olla, et just nende vastused märgivadki läbitud kursuste õlitatult toimimist.

Kõige enam pälvis kriitikat kursusel kasutatud metoodika või siis ühtse metoodika puudumine – neid aspekte mainis ligikaudu iga viies vastaja. Metoodika probleemidega haakuvad ka küsimused sellest, milline on kursusel teooria ja praktika vahekord, kui palju õpetatakse grammatikat ja kõnekeelt jne.

„Õpetamismetoodika puudumine. Kursus ei olnud loogiliselt ülesehitatud.“

„Liiga teoreetiline lähenemine. Erinevad lektorid ei omanud ühtseid seisukohti, ei tekkinud tervikpilti.“

„Kõige halvem on see, et igal pedagoogil on oma metoodika ning peale tunde on peas uute teadmiste asemel kaos.“

„Selge metoodika ning konkreetsete ülesannete puudumine.“

„Metoodika oli aegunud ja vähe efektiivne.“

„Õpetajate katse teha minust eesti keele filoloogi – liiga palju teooriat, minimaalne võimalus rääkida.“

„Oli palju igavaid väljavõtteid ajalehtedest, mida tuli tõlkida. Vähe õpetati lihtsat, igapäevast kõnekeelt.“

Õppejõudu ja õppe kvaliteeti kritiseeris umbes igas kümnes kursusel osaleja (kõige kriitilisemad olid selles küsimuses just pedagoogid ise). Rahulolematust on tekitanud nii õpetaja teadmised kui ka suhtumine.

„Madal õpetamise tase“

„Nende lektorite esinemine, kellel pole tegelikult midagi uut ja sisukat pakkuda.“

„Paar korda jäi mulje, et mõni koolitaja ei ole motiveerinud, pühendunud. Protsessi ei kaasatud.“

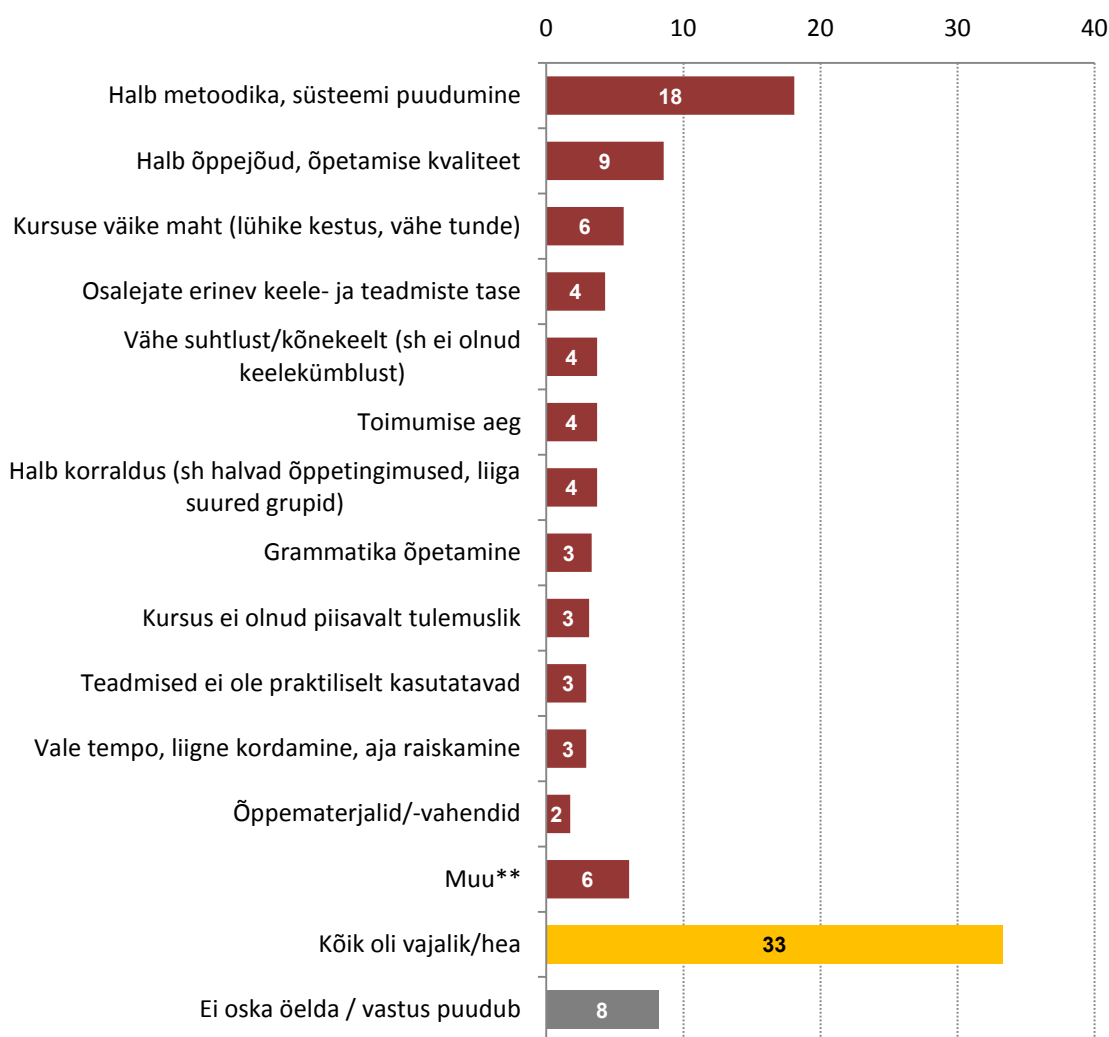
„Pedagoog seletas teemasid eesti keeles halvasti, terve rühm ei saanud temast aru.“

„Õpetaja poolt kehvasti läbimõeldud ning halvasti korraldatud eesti keele tunnid.“

„Õpetaja rääkis tihti vene keeles ning ei valmistunud tunniks ette.“

Joonis 5. Mis oli Teile isiklikult selle kursuse/õppe juures kõige ebavajalikum ja halvem? (%; N=514)

* Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

** Muu: isiklikud põhjused (nt ajapuudus, vanus), keerukas aruandlus, kohustuslik osavõtt, teiste osalejate suhtumine, liiga palju reisimist, jätkukursuse puudumine jne.

Negatiivse poole pealt toodi välja ka erinevaid korralduslikke küsimusi nagu näiteks kursuse liiga väike maht, osalejate ebaühtlane tase, sobimatu õppe toimumise aeg, halvad õppetingimused, liiga suured õppegrupid.

„Koolituse tundide vähene arv. Ebamugav toimumisaeg.“

„Ei taha nimetada seda ebavajalikuks ja halvaks, kuid viis päeva on keelekümbelse puhul vähe.“

„Ebapiisav tundide arv. Tahaksin rohkem tunde. Väga kehv materjalide kvaliteet. Raamatu originaali asemel anti meile mitte eriti hea kvaliteediga koopiad. Koopiate kogusest ei piisanud kõigile ning edaspidi tegime vajalikud koopiad ise.“

„Kõigil oli erinev keeletase. Minu taset arvestades osutus see kursus minu jaoks liiga keeruliseks. Ning see kestis väga lühikest aega. Arvan, et keelt tuleb õppida plaanipäraselt ning pidevalt.“

„Suurearvuline rühm osalejaid erineva ettevalmistuse tasemega“

„Koolis, kus mina käisin vahetuse raames, polnud keegi valmis mind õpetama.“

„Õppurite elamine ühes majas. See põhjustab olukorda, kus tihtipeale hakkad emakeelt rääkima.“

Analüüsides, mida võiks MISA kursuste arendamisel edaspidi teisiti teha, on osalejate poolt välja toodud **negatiivsed aspektid** jaotatud kolme suuremasse teemaplokki:

1. Keeleõppega seonduv	Vähe suhtlust/kõnekeelt; grammatika õpetamine; kursus ei olnud piisavalt tulemuslik; teadmised ei ole praktiliselt kasutatavad
2. Õppekorralduslik	Halb metoodika, süsteemi puudumine; halb õppejõud, õpetamise kvaliteet; vale tempo, liigne kordamine, aja raiskamine; õppematerjalid/-vahendid
3. Praktilised aspektid	Kursuse väike maht; ebasobiv toimumise aeg; halb korraldus (sh halvad õppetingimused, liiga suured grupid); osalejate erinev tase
4. „Optimistid“	Kõik oli vajalik/hea; ei oska öelda, vastus puudub

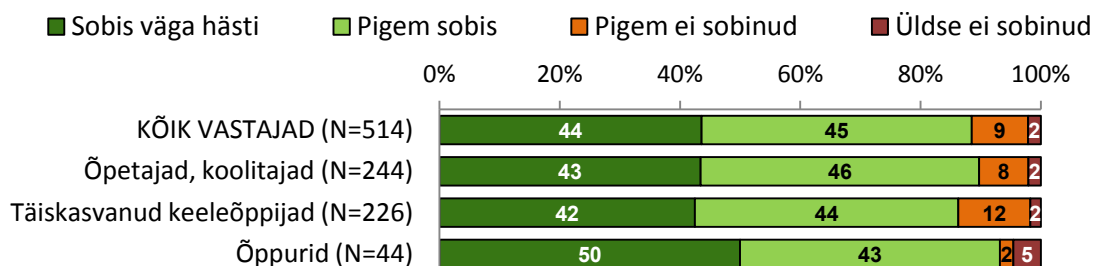
Ei saa välistada, et väljatoodud puudused iseloomustavad pigem teatud tüüpi õppijaid kui koolitust. Siin tuleb aga andmete põhjal välja, et vähemalt sihtgruppide lõikes ei ole olulisi erinevusi selles, kui palju mingeid hinnanguid anti: ligi viiendik heitis ette halba metoodikat ja vähest süsteemsust, ligi kümnendik kurtis õppejõu ja õpetamise kvaliteedi üle, 3-5% häiris osalejate erinev ettevalmistus ja nõnda edasi. Siit võib omakorda järeldada, et kui tegu on õppijast, tema tüübist või temperamendist lähtuva erinevusega, siis on sedasorti inimesed esindatud ühtlaselt kõigis õppijagruppides ja nende arvamusega tasub arvestada iga koolituse planeerimisel.

Õppe läbiviimise vorm

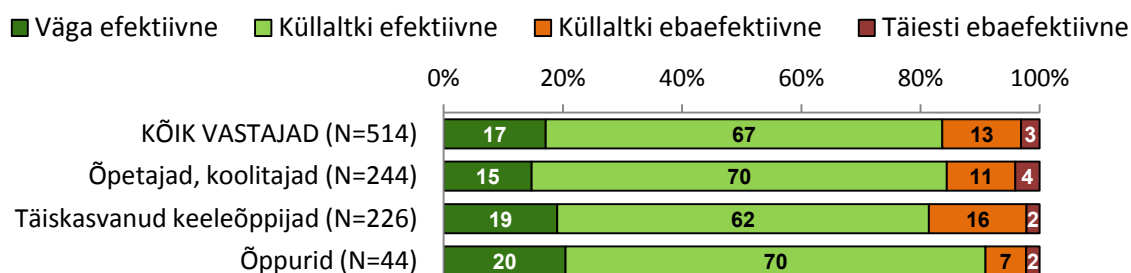
Valdavale enamusele (90%) vastajatest **sobis koolituse või õppe läbiviimisel kasutatud õppevorm** (Joonis 6). Sihtgruppide võrdluses on väga sarnased õpetajate ja koolitajate ning täiskasvanud keeleõppijate hinnangud: õppe läbiviimise vorm sobis väga hästi 42-43% ja pigem sobis 44-46%-le. Väikse erinevusena võib välja tuua asjaolu, et täiskasvanud keeleõppijate seas on võrreldes teiste gruppidega veidi suurem osakaal neid, kellele õppe läbiviimise vorm pigem ei sobinud (12%). Õppurite hulgas seevastu on kõige suurem osakaal neid, kellele õppe läbiviimise vorm väga hästi sobis (50%). Vaadates siinsete tulemuste valguses tagasi eelnevas osas käsitletud õppes osalemise aktiivsusele, tuleb tõdeda, et õppurite vähesem pühendumine õppes osalemisele on arvatavasti tingitud mingitest muudest põhjustest, aga mitte sellest, et neile pakutud õppevorm ei sobinud.

84% õppes osalejatest **pidas õppevormi efektiivseks**: 17% arvates oli see väga efektiivne ja veel 2/3 vastajate hinnangul küllaltki efektiivne (Joonis 7). Ebaefektiivseks hindas sellises vormis õppimist 16% vastanuist. Sihtgruppide võrdluses on õppurid oma hinnangutes kõige positiivsemad: 90% neist peab valitud õppevormi väga või küllaltki efektiivseks. Täiskasvanud keeleõppijate hulgas on sarnaselt õppuritele umbes viiendik neid, kes on õppe läbiviimise viisiga väga rahul, aga samas on selles grupis sama palju (19%) ka neid, kes peavad õppevormi küllaltki või täiesti ebaefektiivseks. Õpetajad ning koolitajad paistavad silma selle poolest, et nende hulgas on vähem (15%) vastajaid, kes andsid õppevormile maksimaalse hinnangu.

Joonis 6. Kuivõrd Teile isiklikult sobis sellises vormis õppimine?

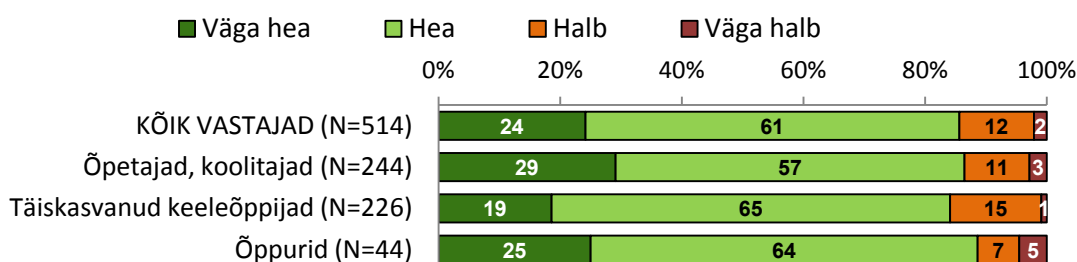
Joonis 7. Sõltumata sellest, kas Teile see õppevorm sobis või mitte, kas sellises vormis õppimine on Teile meelest ... ?

Õpetamise ning õppe- ja abimaterjalide tase

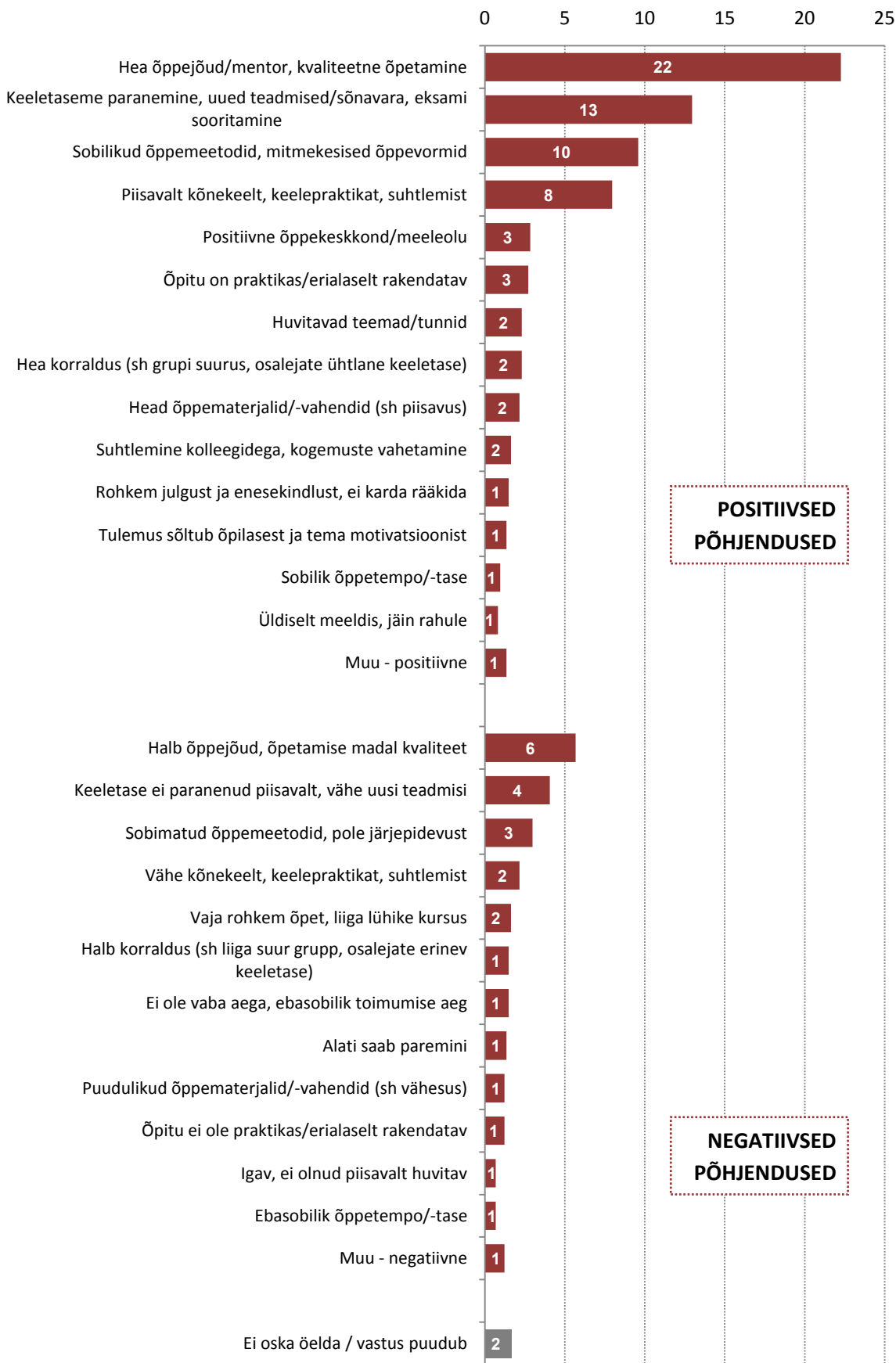
Valdav osa vastajatest (86%) jäi **õpetamise tasemega rahule**: veerand õppes osalejatest hindas õpetamise taset kursusel või õppe käigus väga heaks ning veel peaaegu 2/3 heaks (Joonis 8). Erinevate sihtgruppide võrdlusest ilmneb, et täiskasvanud keeleõppijad on teistest mõnevõrra kriitilisemad, sest neist ainult iga viies hindas õpetamise taset väga heaks (19%; ülejäänutel sama näitaja 25-29%).

Joonis 8. Kuidas Te hindate õpetamise taset sellel kursusel/selle õppe käigus?

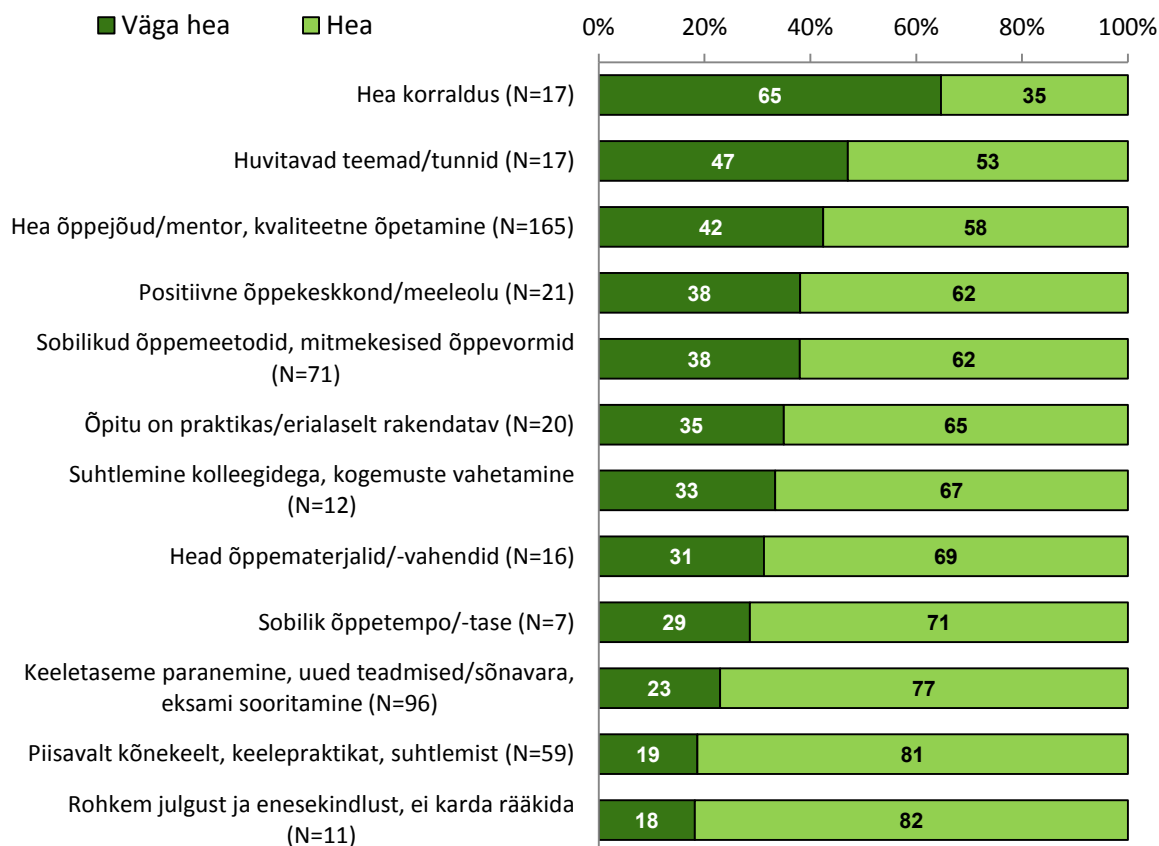
Joonis 9 annab ülevaate, millest vastajad lähtusid, kui nad õpetamise tasemele hinnanguid andsid. Selgub, et **peamiselt mõjutasid muljet õppejõud ja õppe kvaliteet**, mida tõi positiivsena välja iga viies vastaja (22%) ja negatiivse aspektina 6%. Kui siia lisada positiivse õppekeskkonna ja meeleolu märkajad (3%), siis tähtsustab kursuse hindamisel otseselt õpetajast johtuvaid aspekte 1/3 õppijaist. Varasemast paremat keeleoskust ja uusi teadmisi tõi positiivsena esile 13% vastajaist, vähest juurdeõppimist rõhutas aga 4% – seega teadmised olid hindamisel kõige olulisemaks argumendiks 17% vastajate jaoks. Sobilikke õppemeetodeid hindas väga kõrgelt 10%, sobimatuks pidas neid aga 3% kursustel osalejatest, nii et õpimeetoditest lähtus hinnangu andmisel 13% vastajaist ehk iga kuues inimene.

Joonis 9. Vastajate põhjendused, miks õpetamise tasemele just selline hinnang anti (%; N=514)

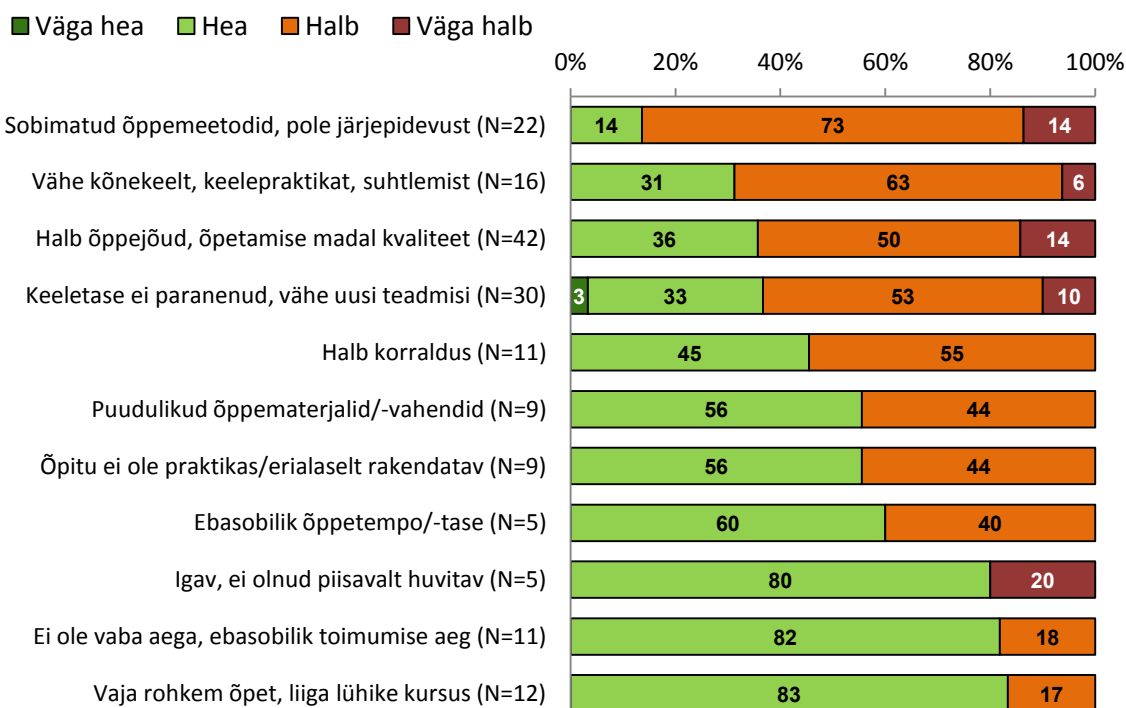

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Joonis 10. Hinnang õpetamise tasemele läbitud kursusel/õppe käigus lähtuvalt vastajate poolt välja toodud tugevustest

Joonis 11. Hinnang õpetamise tasemele läbitud kursusel/õppe käigus lähtuvalt vastajate poolt välja toodud nõrkustest

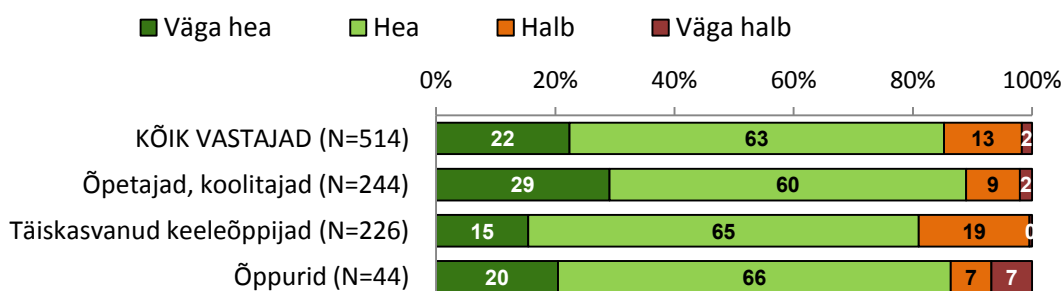

Eraldi on veel analüüsitud, kuidas kursusel/õppes osalejate poolt õpetamise tasemele antud hinnangud on seotud sellega, mida vastaja tõi välja kursuse suurimate tugevuste ja nõrkustena (Joonised 10-11). Kuna mõningaid positiivseid ja negatiivseid aspekte on maininud väga vähesed vastajad, siis ei saa järgnevate jooniste põhjal laiaulatuslikke üldistusi teha, küll aga võimaldavad need saada ülevaatliku pildi, millised tegurid kalduvad õpetamise tasemele antavaid hinnanguid rohkem mõjutama ja millised vähem.

Kõik need õppes osalejad, kes mainisid tugevusena kursuse head korraldust, huvitavaid tunde, häid õppejõude, positiivset õpikeskkonda ja sobilikke õppemeetodeid ning oskasid tuua välja muid positiivseid aspekte, hindasid kursust enda jaoks kas heaks või väga heaks. Samas selgub üheselt, et suur osa neist, kes oskasid tuua välja konkreetset kriitikat kursuse kohta, peavad õpetamise taset pigem halvaks või väga halvaks. Kõige olulisem puudus on sobimatute õppemeetodite kasutamine või ühtse metoodika puudumine – kui õppija juba selle välja tõi, siis oli ta vaid üksikutel juhtudel valmis andma õpetamise tasemele üldhinnangu „hea”. Sellised suhteliselt harva mainitud miinused nagu kursuse igavus, ebasobiv toimimisaeg, tempo või maht, puudulikud õppematerjalid ning õpitu vähene rakendatavus aga ei muuda vastaja hinnangut õpetamise tasemele alati halvaks, päris paljud neid puuduseid maininud inimesed on tegelikult olnud õpetamise tasemega üldjoontes rahul ja andnud sellele hinnangu „hea”. Seega kokkuvõttes võib öelda, et õpetamise tasemele antavate hinnangute puhul on kriitilise tähtsusega just õppejõud ja õppemeetodite valik.

Sarnaselt õpetamise tasemele pidas valdav osa vastajaist (85%) ka **õppe- ja abimaterjalide taset heaks**: väga heaks hindas seda umbes viiendik ning heaks kaks kolmandikku osalejaist (Joonis 12). Kõige rohkem on õppe- ja abimaterjalidega rahul õpetajad ja koolitajad, kellest 29% peab neid väga heaks ning 60% heaks. Peaaegu sama kõrgelt hindavad õppe- ja abimaterjalide taset ka õppurid: 20% neist ütles, et kasutatud materjalid olid väga head, ning 2/3 arvates olid need head. Analoogselt õpetamise tasemele antud hinnangutele olid ka õppe- ja abimaterjalide taseme suhtes kõige kriitilisemad täiskasvanud keeleõppijad: viiendik neist ütles, et materjalide tase oli halb või väga halb.

Joonis 12. Kuidas Te hindate õppe- ja abimaterjalide taset, mida selles õppevormis pakuti?

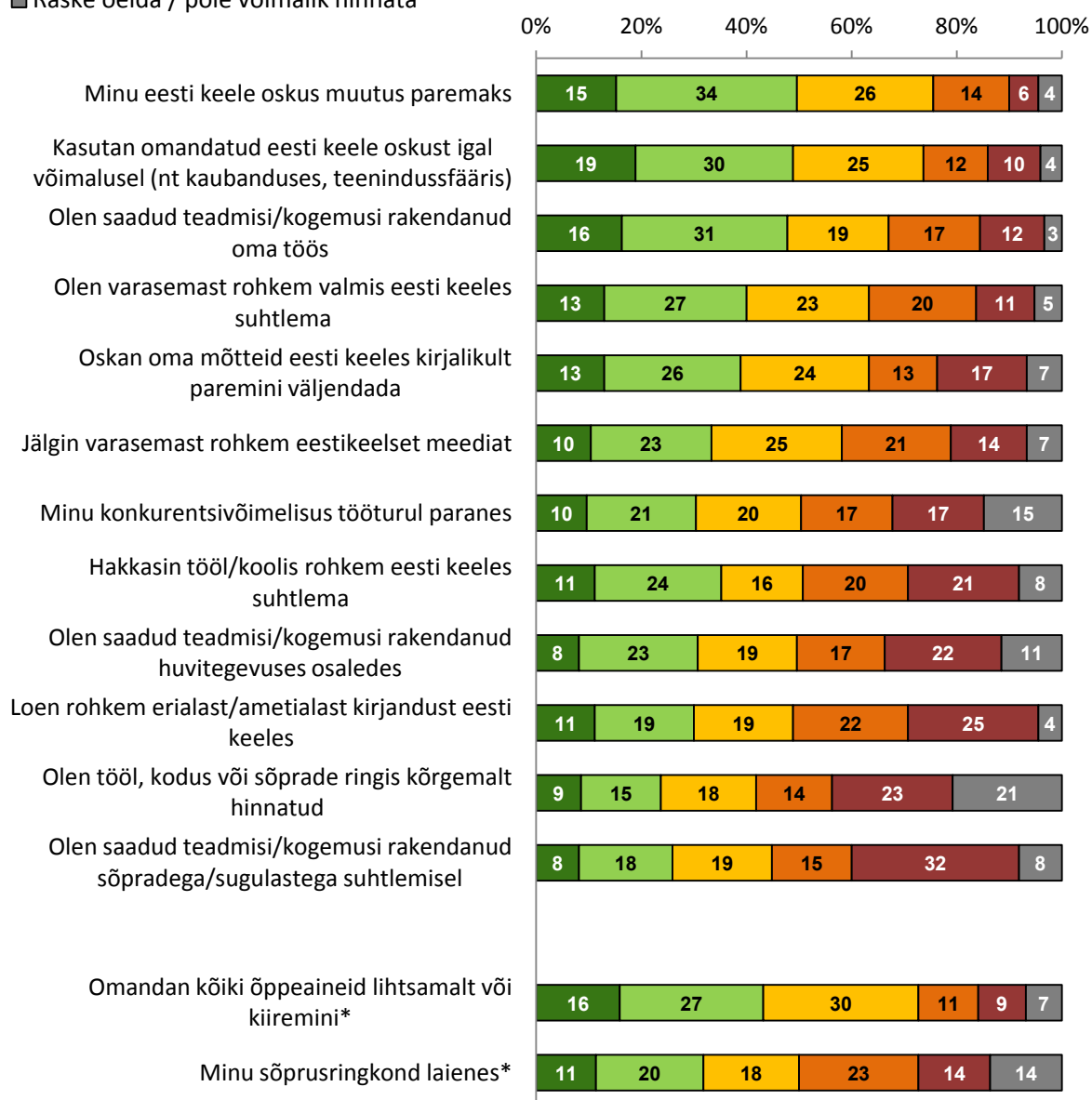
3.1.1.3. Kursuse või õppe tulemuslikkus

Käesolevas osas antakse ülevaade viimase koolituse tulemusel keeleõppijate ning õpetajate ja koolitajate seas toimunud muutustest. Lisaks õppijate subjektiivsele hinnangule toetatakse koolituse tulemuslikkust hinnates ka tasemeeksamil saavutatud tulemustele.

Jooniselt 13, kus on ära toodud erinevatele keeleõppe tulemusi puudutavatele väidetele antud hinnangud, selgub, et respondendid on kõige enam tajunud otseselt keeleoskusega seotud muutuseid. Umbes pooled keeleõppes osalejad olid arvamisel, et nende kohta kehivad (hinne 4-5) järgmised väited: „Minu eesti keele oskus muutus paremaks“; „Kasutan omandatud eesti keele oskust igal võimalusel“ ja „Olen saadud teadmisi/kogemusi rakendanud oma töös“. Ligikaudu 40% vastajatest täheldas, et nad on varasemast rohkem valmis eesti keeles suhtlema ja oskavad end paremini kirjalikult väljendada.

Joonis 13. Millised muutused leidsid aset selle kursuse/õppe tulemusena? (N=270; vastasid õppurid ja täiskasvanud keeleõppijad; järjestatud keskmise alusel)

- 5 - Kehtib minu kohta väga suurel määral
- 4
- 3
- 2
- 1- Ei kehti üldse minu kohta
- Raske öelda / pole võimalik hinnata

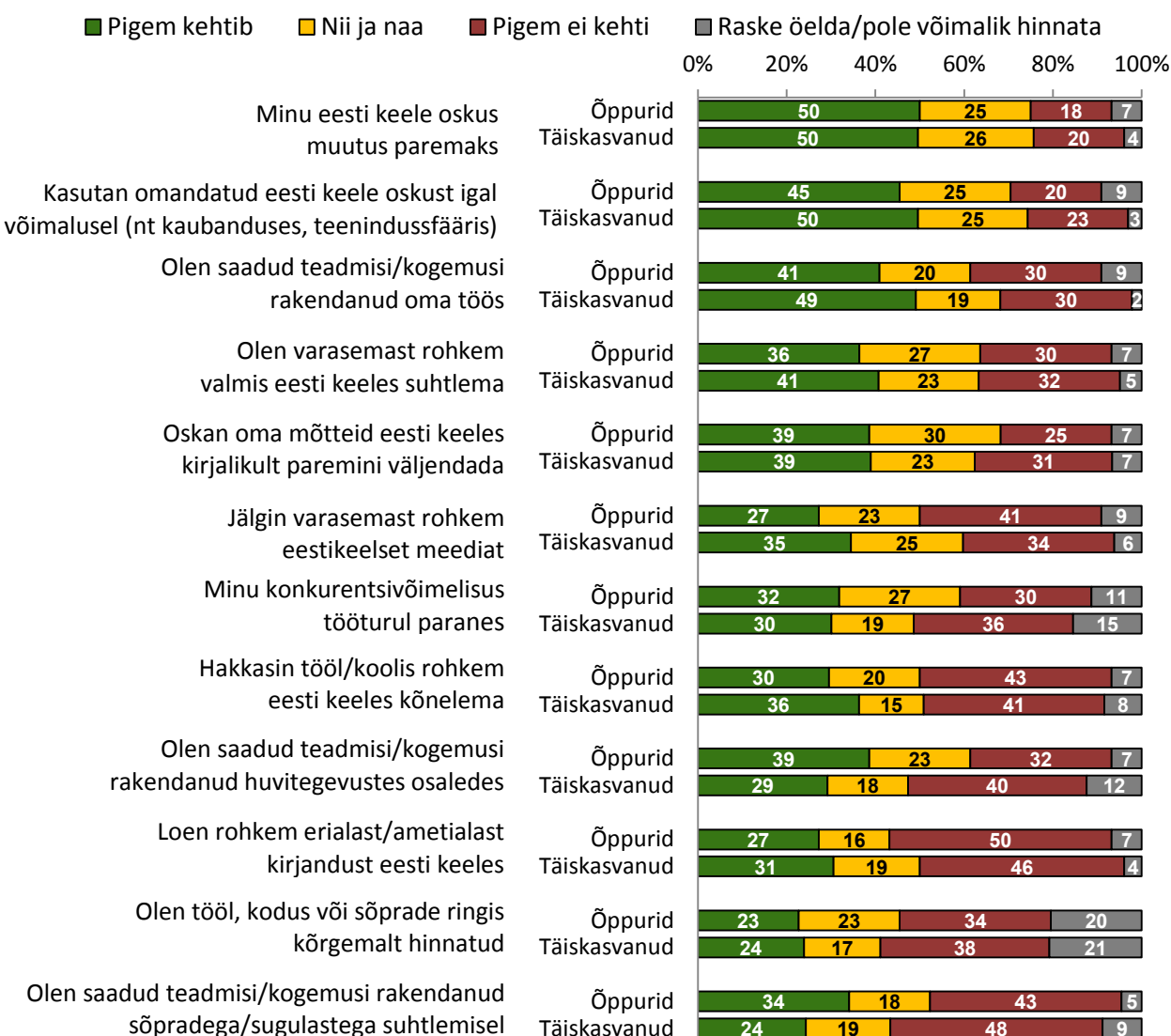
* Tärniga märgitud väited esitati hindamiseks ainult õppuritele (N=44).

Veidi vähem nõustuti väidetega, mis puudutavad omandatud oskuste rakendamist muudes elusfäärides. Ligikaudu iga kolmas vastaja hakkas tööl või koolis rohkem eesti keeles suhtlema, eestikeelset meediat jälgima või on saanud teadmisi ja kogemusi rakendanud huvitegevuses osaledes. Sama paljud tunnetasid konkurentsivõimelisuse paranemist tööturul ning hakkasid rohkem lugema eestikeelset erialast kirjandust. Kõige vähem nõustuti nende väidetega, mis puudutavad sõpruskonda või sugulasi: veerand vastajatest oli nõus väitega, et on saanud teadmisi rakendanud sõprade-sugulastega suhtlemisel ja umbes sama paljud tunnetasid, et on tööl, kodus või sõprade ringis kõrgemalt hinnatud.

Õppuritele esitati hindamiseks veel kaks täiendavat väidet. Keeleõppes osalenud tasemeõppuritest umbes 2/5 tunnetas, et omandab tänu õppes osalemisele kõiki õppeaineid lihtsamalt või kiiremini. Sõprusringkonna laienemist on keeleõppe läbimise järel täheldanud iga kolmas õppur.

Joonisel 14 on kursuse/õppe tulemusel aset leidnud muutused esitatud õppurite ning täiskasvanud keeleõppijate võrdlusena. Algne 5-palliline skaala on tulemuste parema jälgitavuse huvides muudetud 3-palliliseks: väide pigem kehtib (hinne 4-5), nii ja naa (hinne 3), väide pigem ei kehti (hinne 1-2).

Joonis 14. Millised muutused leidsid aset selle kursuse/õppe tulemusena? Sihtgruppide võrdlus
(N = 44 õppurit ja 226 täiskasvanud keeleõppijat)

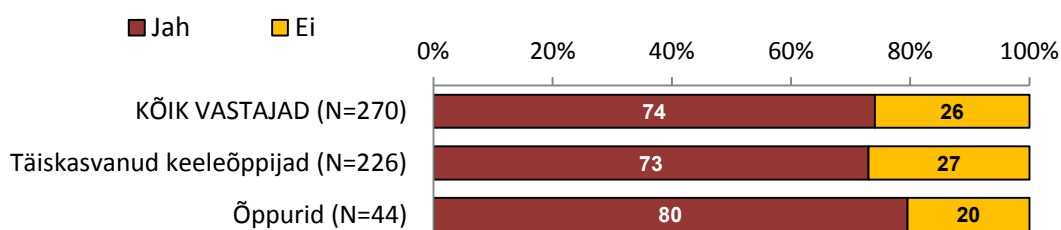

Kuigi paljude muutuste osas olid kahe sihtgrupi arvamused väga sarnased, esines ka mõningaid erinevusi. Õppurid nõustusid täiskasvanud õppijatest sagedamini kahe väitega: „Olen saanud teadmisi/kogemusi rakendanud huvitegevuses osaledes“ ja „Olen saanud teadmisi/kogemusi rakendanud sõpradega/sugulastega suhtlemisel“. Huvitegevuses oli saanud teadmisi rakendanud 39% õppuritest ja 29% täiskasvanud keeleõppijatest; sõprade ja sugulastega suhtlemisel kasutas omandatud 34% õppuritest ja 24% täiskasvanud keeleõppijatest. Täiskasvanud keeleõppijaid omakorda olid õppuritest mõnevõrra sagedamini arvamused, et hakkasid koolituse järel rohkem eestikeelset meediat jälgima (vastavalt 35 ja 27 protsenti). Nad ütlesid õppuritest enam ka seda, et on saanud teadmisi/kogemusi rakendanud oma töös või on hakanud tööl/koolis rohkem eesti keeles kõnelema. Viimaste väidete puhul on aga erinevused kahe grupi vahel suhteliselt väikesed ning võib oletada, et sagedasem kehtimine täiskasvanute hulgas on tingitud nende positsioonist tööturul.

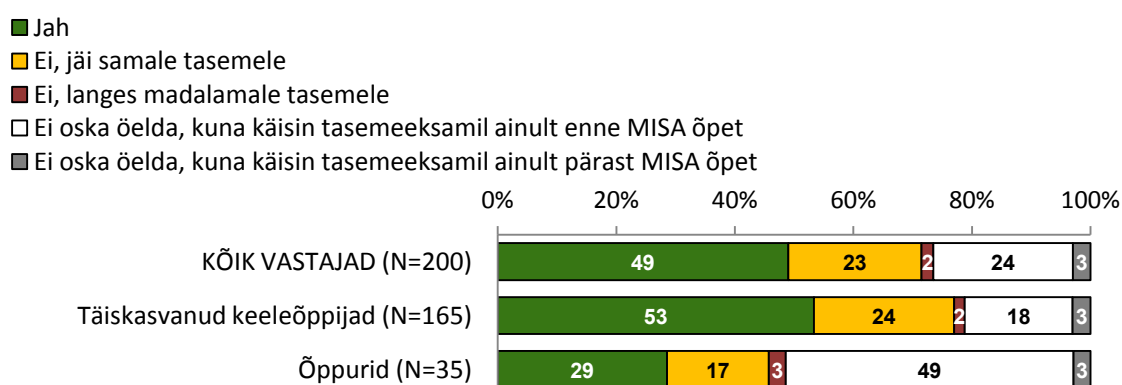
Kolmveerand kõigist keeleõppes osalenutest on sooritanud **tasemeeksami**. Võrreldes täiskasvanud keeleõppijatega on tasemeõppurite seas eksami sooritajaid veidi enam (80%; täiskasvanud keeleõppijatest 73%) (Joonis 15).

Joonis 15. Kas Te olete sooritanud eesti keele tasemeeksami? (vastasid õppurid ja täiskasvanud keeleõppijad)

Tasemeeksami sooritanutest iga neljas oli teinud seda ainult enne või ainult pärast MISA korraldatud kursuse läbimist ning ei osanud selle tõttu hinnata, kas kursus nende keeleoskust parandas või mitte (Joonis 16). Pooled vastajatest märkisid, et lähtudes tasemeeksami tulemustest nende keeleoskuse tase tõusis tänu kursuse või õppe läbimisele. Veidi alla veerandi ütles, et oskused jäid samale tasemele, ning leidis ka neid, kelle puhul tasemeeksami tulemustest lähtudes keeleoskus hoopis langes (2%).

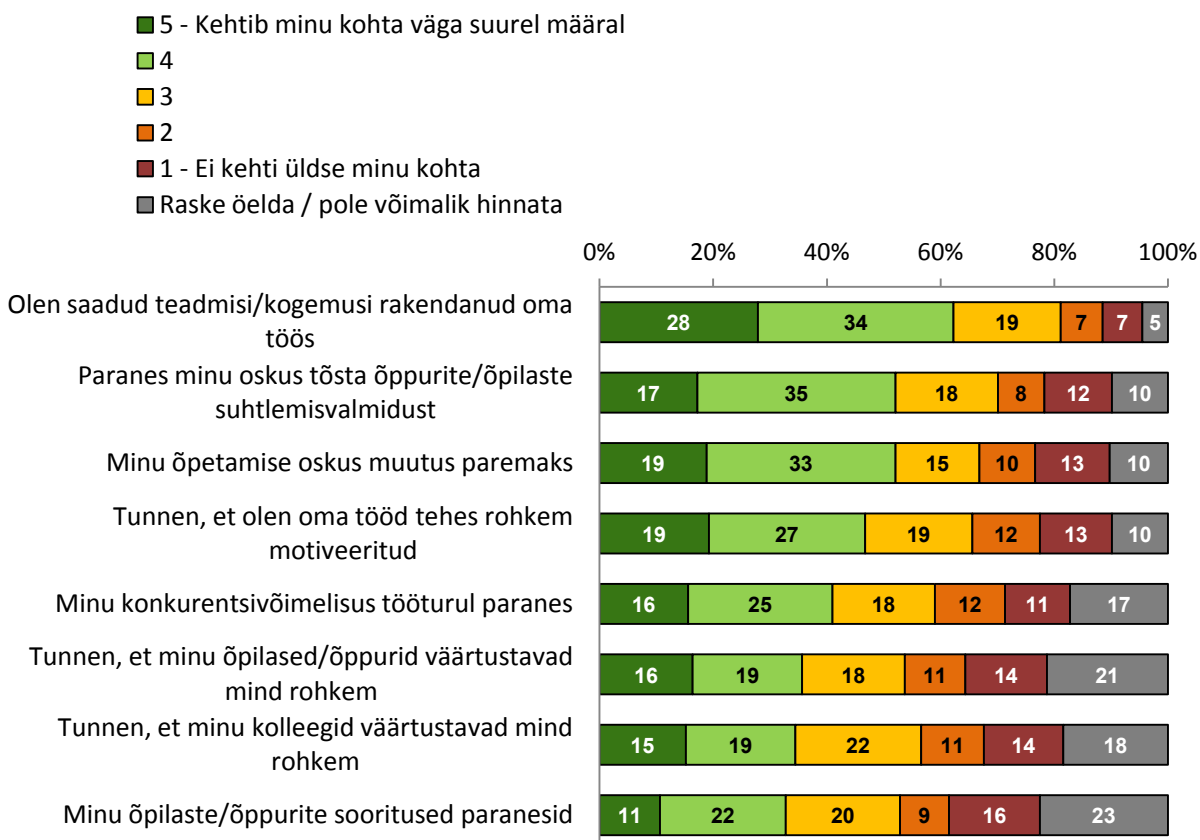
Joonis 16. Kui lähtuda tasemeeksami tulemustest, siis kas Teie keeleoskuse tase tõusis pärast MISA korraldatud kursuse/õppe läbimist? (vastasid õppurid ja täiskasvanud keeleõppijad, kes on sooritanud eesti keele tasemeeksami)

Tasemeeksami tulemusele tuginedes paranes täiskasvanud keeleõppijate eesti keele oskus sagedamini: neist täheldasid keeleoskuse taseme tõusu rohkem kui pooled. Õppuritest märkas tasemeeksami tulemustest lähtudes keeleoskuse paranemist 29%. Samas tuleb tähelepanu juhtida asjaolule, et õppurite seas oli väga palju (49%) neid, kes on tasemeeksami sooritanud ainult enne MISA korraldatud kursuse või õppe läbimist ning see avaldas olulist mõju vastuste jaotumisele erinevate väljapakutud variantide vahel.

Saamaks aimu **koolitajatele ja õpetajatele suunatud kursuste või õppe mõjust** paluti neil anda hinnang kaheksale väitele (*Joonis 17*). Kõige suurem osa respondentidest, kaks kolmandikku, oli nõus väitega „Olen saanud teadmisi/kogemusi rakendanud oma töös“. Umbes pooled õpetajatest ja koolitajatest leidsid, et nende õpetamise oskus ja oskus tõsta õppurite/õpilaste suhtlemisvalmidust muutus kursuse või õppe tulemusena paremaks. Peaaegu sama paljudel kasvas tänu kursusel osalemisele töömotivatsioon. Mõnevõrra vähem (41%) nõustuti väitega, et koolituse või õppe tulemuseks oli konkurentsivõime paranemine tööturul. Üle kolmandiku õpetajatest ja koolitajatest nõustus väidetega, mis puudutasid varasemast suuremat väärtustamist kolleegide ja õpilaste poolt. Kolmandik leidis, et kursuse või õppe läbimise tulemusena paranesid nende õpilaste ja õppurite sooritusel. Konkurentsivõimet, kolleegide ja õpilaste poolset väärtustamist ning õppurite sooritusel paranemist puudutavate väidete puhul tuleb tähelepanu pöörata asjaolule, et umbes viiendik õpetajatest ja koolitajatest ei osanud neile hinnangut anda.

Joonis 172. Millised muutused leidsid aset selle kursuse/õppe tulemusena? (N=244; vastasid õpetajad ja koolitajad; järjestatud keskmise alusel)

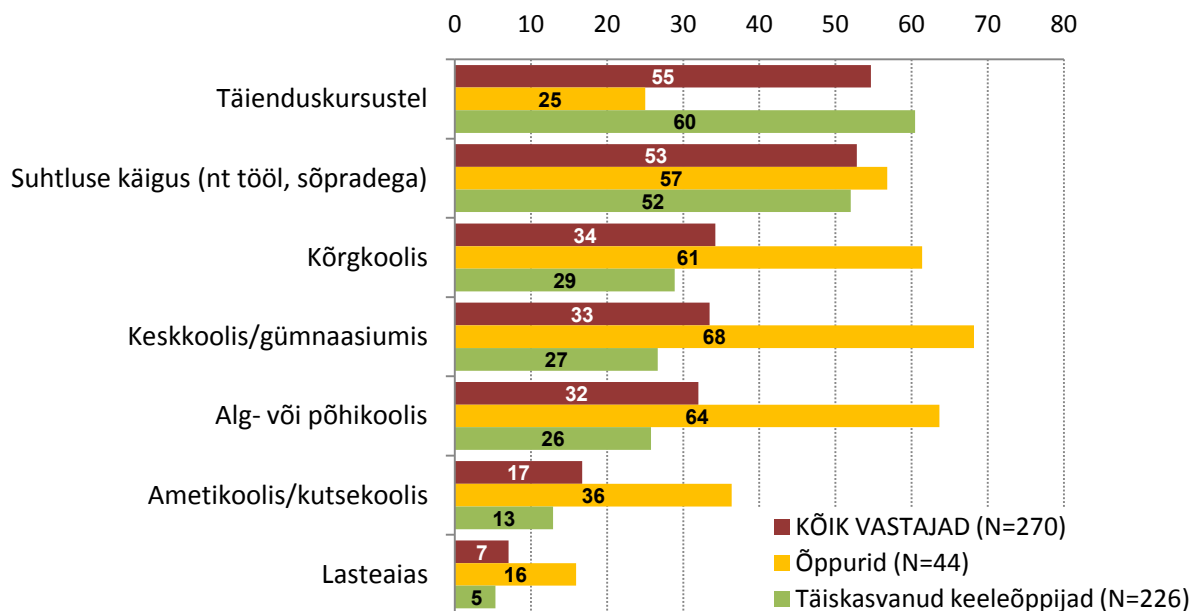

3.1.1.4. Senised kogemused eesti keele õppimisel ja koolitusvajadus tulevikus

Kõige levinumateks eesti keele õppimise viisideks on vastajatel varem olnud keeleõppe kursustel ja suhtlemise käigus – sellistel viisidel on keelt omandanud pooled ankeedi täitnutest (Joonis 18). Nii kõrgkoolis, gümnaasiumis kui alg- või põhikoolis keeleoskust omandanud on umbes kolmandik. Mõnevõrra vähem (17%) on eesti keelt õpitud ameti- või kutsekoolis. Kõige vähem (7%) on neid, kes alustasid keeleõpet juba lasteaias.

Õppurid ja täiskasvanud keeleõppijad erinevad oluliselt selle poolest, kus nad on varem eesti keelt õppinud. Võib oletada, et põhjuseks on sihtgruppide erinev vanus, mille tõttu nad on hariduse omandanud erineva riigikorra ajal ja erineva haridussüsteemi tingimustes. Õppurite hulgas on levinumaks eesti keele õppimise kohaks seni olnud haridusasutused: nii alg- või põhikoolis, keskkoolis/gümnaasiumis kui ka kõrgkoolis on keeleoskust omandanud kaks kolmandikku sellesse gruppi kuuluvatest vastajatest. Lisaks sellele on kolmandik õppuritest eesti keelt omandanud ameti- või kutsekoolis. Lasteaias omandas eesti keelt 17% õppuritest, mis on küll kõige väiksem osakaal kõigist väljapakutud keeleõppe võimalustest, kuid võrdluses täiskasvanud keeleõppijatega paistavad nad siiski silma oma varasema keeleõppekogemuse poolest. Täiskasvanud keeleõppijad seevastu on varem eesti keelt õppinud peamiselt kursustel (60%) või suhtluse käigus (52%). Sõprade või töökaaslastega suhtlemise käigus keele õppimine on sarnases ulatuses levinud ka õppurite seas (57%), kuid kursustel on õppuritest käinud vaid iga neljas. Täiskasvanud õppijatest umbes iga neljas on eesti keelt omandanud üldharidusasutustes ja kõrgkoolis; ameti- või kutsekoolis veelgi vähesemad (13%).

Joonis 183. Kus Te olete eesti keelt varem õppinud? (%; vastasid õppurid ja täiskasvanud keeleõppijad)

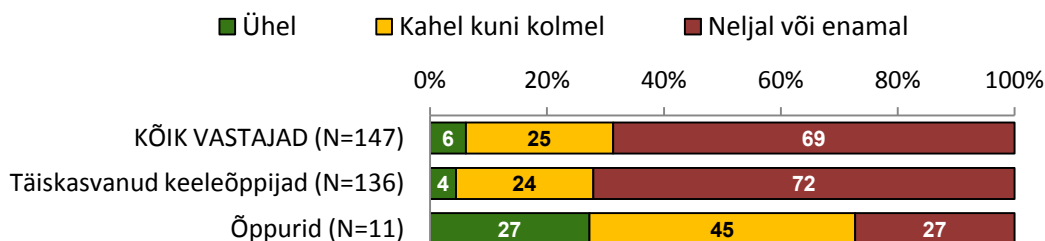

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Vastajatest, kes on varem **kursustel eesti keelt õppinud**, väga paljud (69%) on teinud seda koguni neljal või enamal korral (Joonis 19). Veerand kursustel käinutest on teinud seda 2-3 korral ja 6% ühel korral. Nagu juba eelmisel joonisel ilmnas, on kursustel käimine iseloomulik eelkõige täiskasvanud

keeleõppijaile, kes paistavad silma ka kursustel käimise sagedusega: peaaegu 3/4 on osalenud neljal või enamal keelekursusel. Antud küsimusele vastanud õppurite arv on liialt väike, et selle põhjal saaks osaletud keelekursuste arvu kohta täpsemaid üldistusi teha.

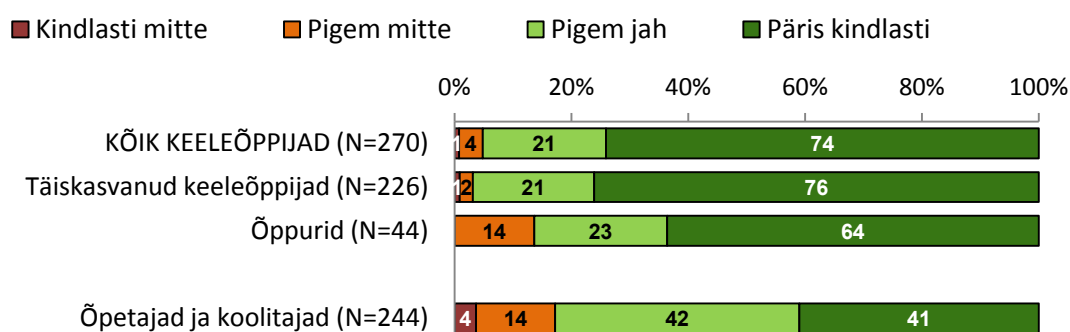
Joonis 19. Mitmel eesti keele koolitusel/kursusel Te olete käinud? (vastasisid inimesed, kes on koolitusel käinud)

Lisaks seniste õppekogemuste kaardistamisele käsitles uuring ka **täiendava õppe vajadust tulevikus**. Ankeedi täitnud õppurilt ja täiskasvanud keeleõppijalt küsiti, kas nad vajavad veel täiendavat eesti keele õpet. Kolmveerand keeleõppijatest on seisukohal, et vajavad päris kindlasti eesti keele täiendavat õpet, ja veel viiendik leidis, et nad pigem vajavad seda (Joonis 20). Keeleõppe vajadust tunnetavad tugevamini täiskasvanud keeleõppijad: 76% neist ütles, et vajab õpet päris kindlasti, ja 21%, et pigem vajavad veel täiendavat keeleõpet. Õppuritest kaks kolmandikku (64%) vajab täiendavat eesti keele õpet päris kindlasti ning 23% pigem vajavad täiendavat keeleõpet. Samas on ankeedi täitnud õppurite seas 14% selliseid inimesi, kes leidsid, et nad pigem enam ei vaja täiendavat eesti keele õpet (täiskasvanud keeleõppijatest andis sama vastuse vaid 2%).

Õpetajatelt ja koolitajatelt küsiti, kas nad vajavad tulevikus veel samalaadseid koolitusi. Umbes 4/5 pedagoogidest leiab, et nad vajaksid tulevikus samalaadseid koolitusi. Seega õpetajate ja koolitajate vajadus täiendkoolituste järele on väiksem kui keeleõppijatel.

Joonis 20. Kas Te vajate veel eesti keele täiendavat õpet/samalaadseid koolitusi?*

* Täiskasvanud keeleõppijalt ja õppurilt küsiti täiendava eesti keele õppe kohta, õpetajatelt ja koolitajatelt samalaadsete koolituste kohta.

Analüüsides lähemalt, milliseid koolitusi õpetajad ja koolitajad tulevikus vajaksid, selgub, et suur osa soovidest seonduvad otseselt õpetamise kui sellisega (Joonis 21). Iga neljas koolitust vajav pedagoog (27%) tunneb, et tal oleks tarvis täiendada end õpetamise meetodite ja praktiliste võtete osas, 10% soovib

pedagoogilist koolitust, 5% vajaks juhiseid laste ja noorte õpetamiseks, 3% täiskasvanute õpetamiseks ning 7% erivajadustega inimestega töötamiseks. Seega koguni pooled antud küsimusele vastanutest sooviksid oma õpetamisioskusi täiendada. Erineval moel ja tasemel eesti keele õppest tunneb puudust 39% ning psühholoogiavaldkonnas sooviks end täiendada iga kümnes. Lisaks mainiti harvemini (5-7% juhtudest) veel soovi õppida teiste kogemustest ning täiendada end õppematerjalide ja e-õppe alal.

Joonis 21. Millist koolitust Te vajate? (%) N=202; vastasid õpetajad ja koolitajad, kes vajavad tulevikus veel samalaadseid koolitusi)

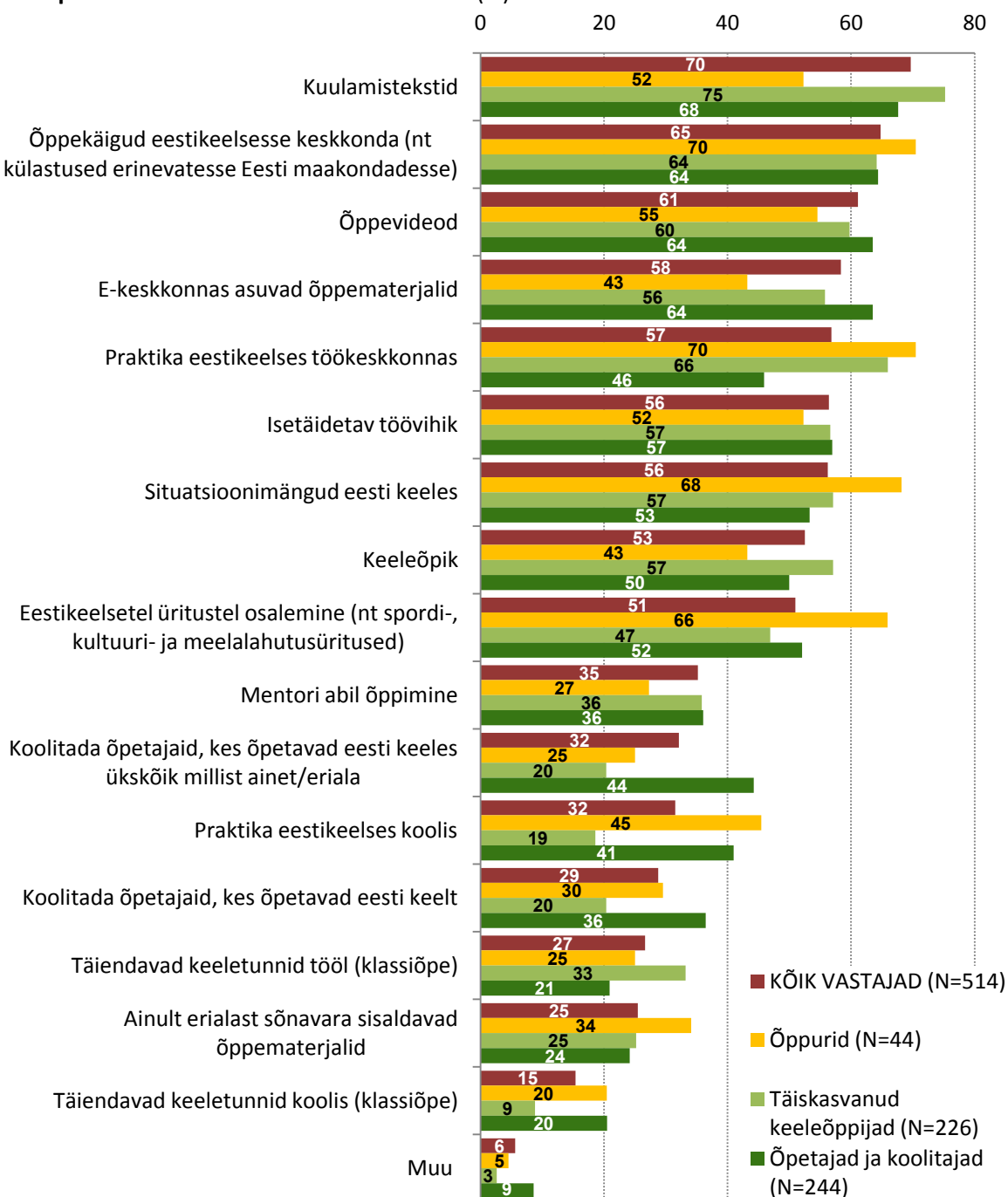
*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

** Muu: uuendused ja muudatused keeles, teised võõrkeeled, kultuurilised erinevused, (projekti)juhtimine, ülevaade eksaminõuetest, kujundav hindamine jne.

3.1.1.5. Soovitused MISA-le

Õppes osalenutel paluti anda soovitusi **tegevuste ja materjalide** kohta, et eesti keele õpetamine oleks võimalikult efektiivne. Õppe efektiivsemaks muutmiseks soovitati MISA programmides kõige sagedamini kasutada kuulamistekste ja õppekäike eestikeelses keskkonda (Joonis 22). Kuulamistekstide kasutamist pidasid väga oluliseks ennekõike täiskasvanud keeleõppijad ning õpetajad. Õppekäigud aga on olulised kõigi sihtgruppide meelest.

Joonis 22. Milliseid tegevusi või materjale Te soovitate tulevikus MISA programmis kasutada, et eesti keele õpetamine oleks võimalikult efektiivne? (%)

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Ligikaudu 3/5 respondentidest soovitas MISA programmides tulevikus rakendada õppevideoid, e-keskkonnas asuvaid õppematerjale, isetäidetavaid töövihikuid, eestikeelseid situatsioonimänge ning praktikat eestikeelses töökeskkonnas. E-keskkonnas asuvaid õppematerjale peavad vajalikumaks õpetajad ja koolitajad ning selle õpetamisviisi rakendamist ootavad vähem õppurid. Õppurid ja täiskasvanud keeleõppijad peavad aga võrreldes õpetajate ja koolitajatega mõjusamaks praktikat eestikeelses töökeskkonnas. Õppurid soovitasid võrreldes teiste sihtgruppidega rohkem ka eestikeelsete situatsioonimängude kasutamist.

Poolte ankeedi täitnud inimeste meelest muudaks eesti keele õpetamist efektiivsemaks keeleõpik ja eestikeelsetel üritustel osalemine. Keeleõpikut soovitasid õppuritest mõnevõrra enam täiskasvanud keeleõppijad ning õpetajad ja koolitajad, õppurid soovitasid teistest sihtgruppidest sagedamini eestikeelsetel üritustel osalemist.

Kolmandik vastajatest leidis, et eesti keele õpetamine oleks efektiivsem, kui seda tehtaks mentori abil või eesti koolis toimuva praktika käigus. Täiskasvanud keeleõppijad mainisid teistest oluliselt harvemini koolis toimuvat praktikat ning õppurid mentoriõpet. Iga kolmas vastaja pidas oluliseks ka õpetajate koolitamist: koolitama peaks nii eesti keele õpetajaid kui ka selliseid õpetajaid, kes õpetavad eesti keeles ükskõik millist ainet või eriala. Õpetajate koolitamist pidasid võrreldes teiste sihtgruppidega tähtsamaks just õpetajad ja koolitajad ise, kõige vähem mainisid seda aga täiskasvanud õppijad.

Neljandik respondentidest arvas, et eesti keele õpetamise muudaksid efektiivsemaks täiendavad keeletunnid tööl ning üksnes erialast sõnavara sisaldavad õppematerjalid. Sihtgruppidest soovitasid täiskasvanud keeleõppijad veidi sagedamini täiendavaid keeletunde tööl ning õppurid erialast sõnavara sisaldavaid õppematerjale. Vähesed vastajad (15%) arvasid, et keeleõpet muudaks tõhusamaks täiendavad keeletunnid koolis. Võrreldes teiste sihtgruppidega on täiskasvanud keeleõppijatel eriti vähe usku täiendavate keeletundide mõjusse. Seega sihtgruppide võrdluse kokkuvõtteks võib öelda, et rohkem kaldutakse väärtustama just neid meetodeid, mille kohta rohkem teatakse või mis tunduvad enda seisukohast aktuaalsemad.

Lisaks sellele, et hinnata, kui oluline võiks olla ühe või teise tegevuse ja õppematerjali rakendamine tulevikus, paluti kursusel osalenutel anda avatud vastusena ka omapoolseid **soovitusi, kuidas MISA saaks kursuseid/õpet efektiivsemalt korraldada**. Teemaaliselt grupeeritud soovitustest annab ülevaate joonis 23. Loetelu kõikidest vastajate soovitustest on esitatud aruande lisades (Lisa 7).

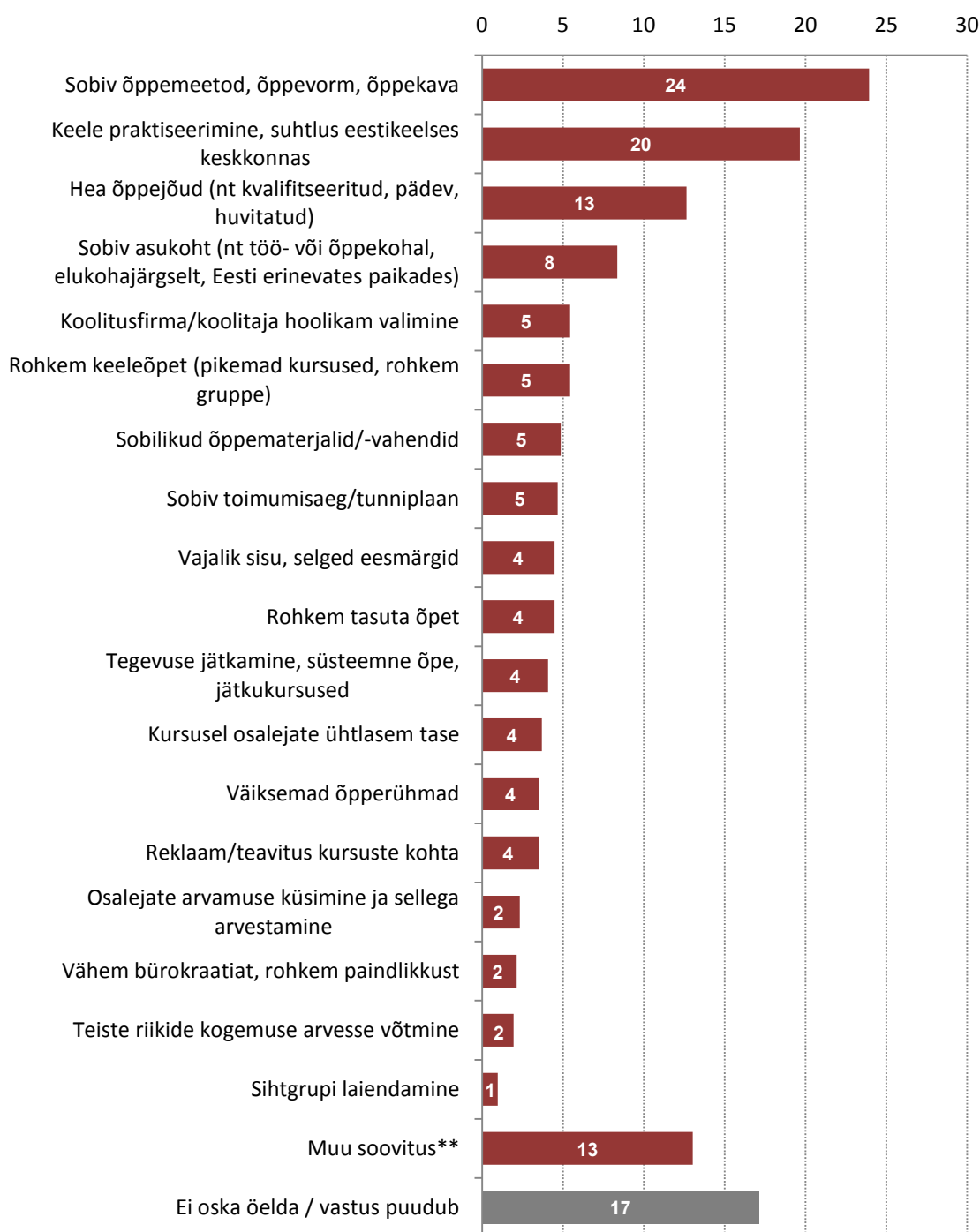
Enamik vastajaist kasutas võimalust soovitusi esitada, ainult vähem kui viiendik jättis sellele küsimusele vastamata või ei osanud midagi öelda. Soovituste prioriteetide osas ei ilmne väga suuri erinevusi õppurite, täiskasvanud keeleõppijate ja õpetajate-koolitajate seisukohtade vahel, kuid siiski on grupid mõnevõrra spetsiifilised.

Kõige tähtsamaks peeti sobiva õppemeetodi, õppevormi ja üldse sobiva õppekava leidmist ning rakendamist – selleteemalisi soovitusi kirjutas veerand kõigist vastajaist, sealjuures täiskasvanud keeleõppijate seast 27%, õpetajatest-koolitajatest 22% ja õppuritest 18%. Keeleõppijad panid soovitustes väga suurt rõhku eesti keele praktiseerimise võimaluste loomisele ja suhtlemisele eestikeelses keskkonnas, pedagoogid aga tegid sel teemal vähem soovitusi (õppuritest 25%, täiskasvanud keeleõppijaist 28%, õpetajatest ja koolitajatest ainult iga kümnes – 11%). Sarnaselt eelnevatele küsimustele ilmnes siingi õpetaja oluline roll: 15% pedagoogidest ning 12% täiskasvanud keeleõppijatest kirjutas soovitusi teemal, et MISA peaks edaspidi tagama oma koolitustele head õppejõud, kes on kvalifitseeritud, pädevad ja ka ise õpetamisest huvitatud. Lisaks rõhutati korduvalt vajadust senisest hoolikamalt valida koolitusfirmat ja koolitajat.

Õppijate seisukohalt mängivad samuti suurt rolli sellised korralduslikud aspektid nagu toimumise sobivam asukoht (8%) ja toimumisaeg (5%). Soovitusi tehti ka seoses õppe kestuse, õppematerjalide, rühmade komplekteerimise, tasuta õppe ja jätkukursuste vajaduse, teavitustöö, teiste riikide kogemustest eeskuju võtmise ja muude teemadega. Korralduslikest asjaoludest võiks välja tuua soovitusi (1) luua väiksemad õpperühmad, kus osalejatel oleks ühtlasem tase ning küsitaks ja arvestataks osalejate arvamusega (ka jooksvalt); (2) osalejate arvamusega arvestamisega haakub soov saavutada rohkem paindlikkust vähema bürokraatia arvel; (3) ühtlasi võiks pakkuda rohkem tasuta

kursuseid ning tagada senisest märksa tõhusama teavituse kursuste kohta. Ilmselt võimaldaks esmapilgul majanduslikult kulukam korraldus „suurem arv väiksemaid gruppe” osalejate hinnangul saavutada kokkuvõttes siiski efektiivsema õppe, sest nii saab pakkuda igale grupile sobivaima toimumisaja ja vajaliku sisu ning sobilikud õppematerjalid, mis koos osalejate arvamuse arvestamisega lubabki tõhusamat õppimist.

Joonis 23. Soovitused, kuidas MISA saaks kursuseid/õpet efektiivsemalt korraldada. (%; N=514)

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

** Muu: koostöö erinevate osapoolte vahel, MISA-poolne kontroll, õppimine ei tohi olla sunniviisiline, tulemus sõltub osalejate motivatsioonist, õpetaja motiveerimine, paremad õpperuumid, suurem rahastus jne.

3.1.2. Õppurite fookusgrupid

Uuringu raames viidi läbi kaks mini-fookusgruppi, milles osalesid ühe Kohtla-Järve ja kahe Tallinna kutsekooli õppurid, kes on MISA programmide raames eesti keelt õppinud. Käesolevas alapeatükis tuuakse välja peamised fookusgrupivestluste käigus ilmnunud tähelepanekud seoses toimunud keeleõppe, selle tulemuste ning muude keeleõpet ja -kasutust puudutavate teemadega.

Kohtla-Järve grupis osalejad:

- Naine, 41-aastane, õpib kutsekoolis hooldustöötajaks, töötab laste varjupaigas.
- Naine, 59-aastane, õpib kutsekoolis hooldustöötajaks, töötab vanurite hooldekodus.
- Naine, 53-aastane, õpib kutsekoolis hooldustöötajaks, töötab haiglas.
- Naine, 40-aastane, õpib kutsekoolis hooldustöötajaks, töötab klienditeenindajana.

Tallinna grupis osalejad:

- Naine, 18-aastane, õpib kutsekoolis automaalariks.
- Mees, 21-aastane, õpib kutsekoolis autotehnikuks.
- Mees, 20-aastane, kutsekool lõpetatud, töötab koka abina.

3.1.2.1. Õppevormid

Osalejatel oli enamasti **kombineeritud keeleõppe metoodika**: auditoorne õpe (teoreetiline osa) koos õppereiside või erialase praktikaga (praktiline osa). Ühes grupis rõhutati ka iseseisva töö osa (kodutööd), mida õpilased regulaarselt tegema pidid. Õppe kestus varieerus nädalast kuni kolme kuuni.

Tln: „Kutsekoolis oli meil ligikaudu 40 tundi. Käisime seal nagu tavapärares tundes – midagi räägiti, midagi näidati, jagati materjale. Tavapärased kursused nagu koolis. Aga pärast meid asetati keelekeskkonda, saadeti praktikale, tegime seda kuu aega. Praktikat läbisime eestikeelses kollektiivis.“

Tln: „Meid pandi bussi ning saadeti nädalaks ajaks eesti külla, kus mitte keegi ei rääkinud vene keelt. /--/ Elasime seal ühiselamus nädal aega. /--/ Õppereis, tunnid, siis olid veel igasugused ekskursioonid eesti keeles.“

K-J: „Meil oli kolm kuud õpet. /--/ Õppereis meeldis meile väga. /--/ Meile anti konspekte, oli ka iseseisvat tööd kodus.“

K-J: „Klassiõpe, õppetunde oli palju. Loomulikult tegime ka kodutöid.“

Enamasti soovisid kõik osalejad kas **pikemat õpet või suuremat tundide arvu**. Kohtla-Järve grupis pandi rõhku pigem auditoorsele õppele – sellisel juhul jõuaks õpitut korrata ning see jääks paremini meelde. Tallinna grupis hinnati aga eelkõige keeleõppe praktilist poolt. Üks osalejatest pakkus välja, et praktikat oleks võinud pikendada teoreetilise osa arvelt, kuna viimase tõhusus on palju madalam võrreldes praktilise osaga. Üks ettepanekutest puudutas venekeelsete inimeste arvu õppereisil – keeleõpe oleks olnud palju tõhusam, kui grupis poleks mitu venelast koos, sest muidu suheldakse omavahel emakeeles.

Tln: „Võiks olla natuke pikem, just hakkad harjuma ja kõik, lõpp. /--/ Kui venelasi ei oleks, siis õpiksin eesti keelt. Sest kui on venelasi, siis sa ei hakka keelt õppima, sa hakkad selle inimesega vene keeles rääkima.“

Tln: „Võiks olla ilma akadeemiliste tundideta, kus me tehnikumis istusime. /--/ Võiks olla kohe praktika nende 40 akadeemilise tunni asemel. Praktikal sa õpid rohkem.“

Tln: „Praktikat oleks võinud rohkem olla. /--/ Ma läheksin kolmeks kuuks.“

K-J: „Kuu aega on halb, liiga vähe. /--/ Väga mahukas, tahaks korrata, muidu iga kord on uued teemad. Me ei peatanud teemal pikalt. Täna läbisime ühe teema, hea kui midagigi meelde jääb. Tulime järgmisel päeval – juba uus teema, uued sõnad, uus maht.“

K-J: „Võiks olla rohkem projekte, et antaks tasuta kursuseid europrojektidest, rohkem õppetunde nendele inimestele, kes tahavad keelt õppida.“

Kohtla-Järvel oli auditoores õppes osalenud korraga 10-12 inimest. Grupis jõuti järeldusele, et 10 inimest on veel optimaalne. Kui on rohkem, siis ei pruugi õpe ladusalt sujuda ega olla tulemuslik. Tallinna grupis kuulus kogu tähelepanu praktilisele osale, vestluses osalejatel ei olnud isegi meeles, mitu inimest võis olla keeletunnis. Praktikal aga olid nad kas kahekesi või neljakesi. Õppereisil osales umbes 6 inimest.

K-J: „Grupis on 12 inimest, tund on ainult 50 minutit, mina isiklikult olen öelnud 5 lauset nende 50 minuti jooksul. Seda on väga vähe. /--/ Ma arvan, et kõige optimaalsem grupp on 5 inimest, isegi 10 inimest on juba liiga palju.“

K-J: „Meid oli 10, aga meil kulges töö normaalselt, töötasime paaris. Iga kord küsiti järjekorras, et kõik saaksid rääkida.“

Tln: „[Praktikal] meie olime neljakesi, meie firmas. /--/ Esimeses pooles, teoreetilises, oli palju inimesi, kuid ma ei mäleta, kui palju täpselt.“

Enamikul osalejatest algas koolitus testi vormis **keeleoskuse taseme hindamisega**. Mitmed osalejad on täheldanud, et kursuse lõpus tegid nad täpselt samasuguse testi. Nende arvates tehti seda uuesti, et saaks võrrelda, kuidas keeleõppe käigus on nende keeletase paranenud. Lisaks testile kontrolliti keeleoskuse paranemist koolituse lõpus ka kirjutamisülesannetega või vestluse vormis.

Tln: „Alguses tegime testi, kirjutasime midagi, panime õiged vormid. /--/ Lõpus oli see sama test. Vaadeldi meie taset enne ja pärast, siis võib-olla võrreldi. Ma mäletan, et olen täitnud kaks korda. Minu arust oli see ühesugune.“

Tln: „Meil oli ka ühesugune test [alguses ja lõpus] ja pärast nad lihtsalt võrdlesid, kas õpe oli abiks või mitte.“

K-J: „Kui projekt algas, anti meile test täitmiseks. Kui kursus sai läbi, täitsime teist ankeeti. Õpetaja näitas meile võrdluseks, milline oli meie tase enne ja pärast kursust.“

Tln: „Meil oli alguses [test], aga lõpus ei olnud. Oli suuline, rääkisime natuke meie arendusjuhiga. Ta sai aru, et kursusest oli abi, et kõik läks hästi.“

K-J: „Soovi korral [sai kursuse alguses testi teha]. Kui materjal oli läbitud, siis õpetaja andis töö. Pidime kõikidel teemadel, mida oleme läbinud, kirjutama. Kirjutasime ja siis anti meile tunnistus.“

3.1.2.2. Õpetamise ning õppe- ja abimaterjalide tase

Valdavalt hindasid fookusgrupis osalejad **õpetamise taset kursusel** heaks või väga heaks. Siinkohal ilmnas kahe grupi vahel märkimisväärne erinevus õpetamismeetodi eelistuste osas. Kohtla-Järve grupis väärtustati rohkem koolis õpetamisega sarnast metoodikat, kus õpetaja küsib õpilasi ükshaaval ega jäta

õppurit rahule enne, kui on saanud oma küsimusele vastuse. Selles grupis osalejad olid arvamusel, et õppe tulemuslikkus sõltub väga palju õpetajast ning tema soovist õpetada. Õpetajas hindasid nad kõige enam kannatlikkust, nõudlikkust ja head ettevalmistust.

K-J: „Kõik sõltub õpetajast – kuidas ta valmistab materjalid ette, milline on tema ettevalmistus.“

K-J: „Kõik sõltub õpetajast. /--/ Ta õpetas hästi ning nõudis ka palju.“

K-J: „Seletas hästi, arusaadavalt. /--/ Ei olnud sellist asja, et kui sina ei vastanud, siis hakkab kohe järgmist küsima. /--/ [Õpetaja] peab olema kannatlik. /--/ Õpetamise tasemega oleme väga rahul.“

K-J: „Sõltub õpetajast loomulikult. /--/ Kõigile oli individuaalne lähenemine.“

Tallinna fookusgrupis valitses vastupidine arusaam. Keeleõppe teoreetilist osa ehk auditoorset õpet vaadeldi kui puhast formaalsust, mis lihtsalt tuleb läbida. Õpetajas hinnati siinjuures kõige enam kannatlikkust ning tolerantsust.

Tln: „Mõnes mõttes ma võib-olla olen lausa tänulik õpetajale, et ta ei loonud sellist olukorda nagu koolis: „Miks sa selja pöörasid? Kuula mind!““

Tln: „Õpetaja rääkis midagi, me osaliselt saime aru, osaliselt ei saanud. /--/ [Kõige rohkem meeldis õpetaja juures] kannatlikkus. Meie silmis oli selline ükskõiksus, oli vaja vaid istuda ettenähtud tunnid ära. Ta [õpetaja] sai sellest aru, see ei olnud vist tal esimest korda. Rahulikult luges materjali lõpuni, ei karjunud, et me midagi ei teinud. /--/ Mitte mingit survet, kes tahtis, see kirjutas. Kõik enamasti kuulasid.“

Gruppide vaheline erinevus ilmnas ka **õppematerjalide** osas. Kohtla-Järve grupis peeti väga heaks ja vajalikuks kursusel jagatavat paberkandjal õppematerjali ning töövihikut. Osalejate hinnangul lihtsustas see keele omandamist ning vajadusel saaks seda kasutada ka pärast kursuse läbimist (tuletada meelde õpitut, jagada õppematerjale teistele keelt õppivatele inimestele).

K-J: „Suured töövihikud, ühel pool vene, teisel pool eesti keeles, pildid. /--/ [Õppematerjaliks] olid väljaprintitud lehed, ei olnud päris õpik, aga olid õpiku moodi, köidetud, nagu mapp. Samuti eraldi väljaprintitud lisamaterjalid. /--/ Selge ja arusaadav, ei aja segadusse.“

K-J: „Materjalid on väga head. /--/ Materjale säilitan endiselt. Annan tuttavatele, et nad teeksid koopiaid.“

Tallinna fookusgrupi osalejate sõnul ei olnud neil mingeid formaalseid õppematerjale (nt õpik või töövihik) ja selleks ei olnud ka vajadust. Õpetaja luges materjali ette ning, kellel oli soovi, need võisid endale vajaliku ise konspektina kirja panna. Lisamaterjale osalejad ei vajanud. Samas tehti ettepanek, et õpetaja võiks kasutada mingeid pilte või slaide, et tuua näiteid sellest, mida ta loeb. See hõlbustaks arusaamist, eriti teatud erialade puhul.

Tln: „Peamiselt loeti materjali. /--/ Ma arvan, et võiksid olla mingid pildid või slaidid, et saaks teha kindla näite, sest kohati ei saa aru, millest õpetaja räägib. Kui oleks pilt, siis oleks kõik arusaadav. /--/ Kõige ideaalsem variant oleks viia tunde läbi mitte kabinetis, vaid töökojas. [Õpetaja] räägib ja samal ajal näitab [kõne all olevat töövahendit]. /--/ Aga mingeid väljaprintitud õppematerjali ei ole küll vaja.“

Tln: „Meil oli väike vihik veel kaasas, kirjutasime sinna uusi sõnu.“

3.1.2.3. Varasem keeleõpe ja eesti keele kasutamine

Varasemalt on vestlustes osalejad **eesti keelt õppinud** reeglina kas koolis (Tallinna grupp, nooremad osalejad) või siis teistel kursustel osaledes (Kohtla-Järve grupp, vanemad osalejad). Suhtlustasandil ei ole keegi osalejatest varem keelt õppinud ega kasutanud. Selleks kas ei olnud vajadust, sest tutvusringkond on enamasti venekeelne, või siis ei olnud ka võimalust, sest elukohaks on regioon, kus eestikeelsete inimeste protsentuaalne osakaal on riigi madalaim. Oma **keeleoskust** hindas enamik osalejaist keskmiseks või sellest madalamaks.

Tln: „Ma olen eesti keelt õppinud 7 aastat, kuna 7 aastat tagasi tulin Venemaalt Eestisse. /--/ Hindan [oskust] alla keskmise, B1-B2 tasemele.“

Tln: „Eesti keelt õpin koolist saadik. /--/ Enda keeleoskust hindan alla keskmise või isegi halvemaks, ma ei räägi üldse eesti keelt.“

Tln: „Eesti keelt olen õppinud enamasti koolis, hakkasin õppima esimeses klassis ja õpin siiani. [Mu keeletase on] keskmisest pisut kõrgem. Mitte täiuslik, kuid ma ei arva ka, et ma oskan halvasti. Saan igapäevaelus hakkama, mulle sellest piisab.“

K-J: „Eesti keelt olen õppinud 9 või 10 aastat. /--/ Elan siin [Eestis] juba väga kaua, alates aastast 1971, oleksin pidanud sellega õigeaegselt alustama.“

K-J: „Ma käin iga aasta kursustel. /--/ Meil siin, Ida-Virumaal, on heal juhul 30% eestikeelset elanikkonda, ülejäänud on venekeelne elanikkond. Kui võtta Harjumaa, Saaremaa, Tartumaa, siis seal on suurem osakaal eestikeelseid inimesi. Kui me elaksime näiteks Tartumaal, siis loomulikult me teaks eesti keelt paremini, õpiks koolis, pidevalt kuuleks keelt. Aga siin elades me kuuleme ainult vene keelt.“

Osalejate **eesti keele kasutamine** oli enne kursusi üsna madalal tasemel. Pärast õppe lõppemist keelekasutus pisut sagenes, kuid mitte oluliselt (v.a need osalejad, kes sattusid praktikale eestikeelses keskkonda). Eesti keelt loomulikult kasutatakse tööl ning ka erinevates olmesituatsioonides, kui selleks vajadus tekib, kuid eesti keele osakaal jääb võrreldes vene keelega palju madalamale tasemele. Põhjuseks on enamasti see, et puudub otsene vajadus eesti keeles suhelda. Esiteks, osalejate kodune keel on vene keel ning nende peamine tutvusringkond on endiselt venekeelne. Teiseks, mõned osalejad väitsid, et nende ümber lihtsalt ei ole kedagi, kellega saaks eesti keeles rääkida ja keelt praktiseerida.

Tln: „Sõpradega ma eesti keeles ei suhtle, kuna nad kõik on venekeelsed. Aga kolleegidega, kellest on saanud sõbrad, suhtlen küll eesti keeles, kuna nad vene keelt ei oska. /--/ Antud hetkel kasutan [eesti keelt] oma töös. Mul on erialane praktika, teen seda eestikeelses kollektiivis. Tahes-tahmata peab eesti keelt kasutama, sest vene keeles ei hakka minuga keegi rääkima.“

Tln: „Eesti keelt kasutan praktilal ning ka igapäevaelus – poes, tänaval keegi küsib midagi (mis kell on, kas teil on suitsu jne).“

Tln: „Ma oskan eesti keelt halvasti. Töötan vene kollektiivis ning eesti keeles seal ei räägita. Osatakse eesti keelt, aga peamiselt räägitakse vene keeles. /--/ Minu perekonnas on kõik venelased – seega kodus ei saa rääkida. Poes on samuti müüjad venelased. Seal eestlast ei kohta.“

K-J: „Mina olen töö juures üksinda, mul pole kellegagi suhelda. Kui tuleb vene laps, tahes-tahmata räägid temaga vene keeles. Kui tuleb eestikeelne laps, siis loomulikult eesti keeles.“

Vestlusingis osalejad tõid välja sarnaseid **probleeme, mis eesti keele kasutamisega seoses tekivad**. Esiteks, kui eesti keelt räägitakse liiga kiiresti, siis on väga raske aru saada. Teiseks, võõras keeles on palju raskem stressiolukorras suhelda. Keele praktiseerimist takistab ka asjaolu, et eestikeelsed inimesed lähevad nendega suheldes tihtipeale ise vene keelele üle.

K-J: „Kui pole mingit stressiolukorda, siis ma saan eesti keeles suhelda, olmetasemel. Aga erialased terminid, näiteks politseiga seoses, ajavad mind segadusse. Väike nüanss veel – kui hakatakse liiga kiiresti rääkima, siis tekib samuti tardumus.“

K-J: „Kui on liiga kiiresti, siis ma ei saa aru. Kui aeglasemalt, siis saan. Võib-olla vastata ei oska, aga saan aru.“

K-J: „Läksin Saaremaale, mõtlesin, et hakkab eesti keeles rääkima, aga eestlased hakkasid minuga vene keeles rääkima.“

3.1.2.4. Kursuse või õppe tulemusena aset leidnud muutused

Kõik fookusgrupivestlustes osalejad kinnitasid, et pärast kursuse läbimist nende **keeleoskus** ühel või teisel viisil **paranes** ning õpe mõjus tulemuslikult. Positiivsete mõjudena nimetati nii enda sisetundega seotud muutusi (eneseväljendusoskuse paranemine, enesekindluse ja julguse suurenemine) kui ka mõõdetavaid näitajaid (tasemeeksami sooritamise).

Tln: „Ise tunnen, et mu sõnavara kasvas. /--/ Ma oskan paremini lauseid koostada. /--/ Tunnen ennast eesti kollektiivis rahulikumalt.“

K-J: „Kõigepealt [paranes] sõnavara loomulikult.“

Tln: „Ma võin väljendada oma mõtteid konkreetsemalt, täpsemalt. Et inimene saab minust aru. Nii olmejutus kui professionaalses keeles.“

Tln: „Pisut parandasin oma eesti keele oskust, mis aitas mul eksami sooritada ja saada vajalikud punktid kätte.“

K-J: „Minu keeleoskus paranes ikka, räägin oma klientidega, vaatan eesti televisiooni – Kanal 2 – ning üritan midagi tõlkida enda jaoks.“

K-J: „Kursused on meie jaoks väga kasulikud. /--/ Keeleoskus täieneb õppe käigus, samuti grammatika.“

Eriti kõrgelt hindasid vestluses osalejad **keeleõppe praktilise poole efektiivsust**. Räägitule tuginedes võib järeldada, et täielik sukeldumine eestikeelses keskkonda osutus kõige tõhusamaks keeleõppemeetodiks. Õppuritel ei jäänud midagi muud üle, kui hakata eesti keeles suhtlema. Praktika eeliseks oli seegi, et see aitas lisaks keeleoskusele täiendada ka erialaseid oskusi.

Tln: „Praktika on topelt pluss – keeleõpe ning erialaste oskuste lihvimine. Väga kasulik. Kui oleks teine õppevorm, võib-olla see ei oleks nii huvitav. /--/ Minust saadi vene keeles aru, aga enamasti räägiti eesti keeles. Saadi aru, et mul on lihtsam vene keeles rääkida, aga rääkisid vist põhimõtteliselt eesti keeles. Paratamatult aga pead rääkima. /--/ See on väga hea õppemeetod, keelde sukeldumine, sul pole väljapääsu.“

Lisaks praktikale peeti tõhusaks keeleõppemeetodiks ka **tööjõuvahetust ja elamist eestikeelses keskkonnas**. Mis puudutab teisi kõne all olnud õppemeetodeid, siis näiteks õppereisi väiksem efektiivsus oli tingitud asjaolust, et sinna võis korraga sattuda mitu venekeelset inimest, kes suhtlesid omavahel

emakeeles. Klassiõpe oli iseenesest tulemuslik, kuid, nagu paljud osalejad on rõhutanud, ilma keelt praktiseerimata ei ole võimalik keelt selgeks saada. Pideva keelepraktika puudumine on üks suurimatest probleemidest keele omandamise juures. Sellisel juhul ei teki võimalust ega julgust rääkida ning õpitu ununeb kiiresti. Seega keeleoskuse paranemiseks on vaja rohkem suhtlemist, rääkimist. Abiks on ka eestikeelses keskkonnas viibimine, eesti keele kuulamine.

Tln: „Seal [õppereisil] sai omadega vene keeles suhelda. Kui oleksin seal üksinda, siis loomulikult oleksin pidanud kuidagi eesti keeles hakkama saama.“

K-J: „On vaja suhtlemist, suhtlemist, suhtlemist! /--/ Rääkida on vaja rohkem – see on peamine. Kui ei ole suhtluseskonda, kui on ainult venelased tutvusringkonnas, siis ei ole võimalust rääkida.“

Tln: „Kuna sõnu ei kasuta, siis need ununevad. /--/ Enne eksamit olen sellega [grammatikaga] tegelenud, et kõik oleks hästi ja saaks eksami sooritatud, aga teatud aja pärast jälle... [ununes].“

K-J: „Kui oleks veel praktikat... /--/ On vaja keelekandjatega suhtlemist.“

K-J: „Kui kuulad juttu [eesti keeles], siis on kõik hästi, hakkad paremini aru saama.“

K-J: „Tuleb meid talusse saata. Integreerida. Hea, kui oleks selline võimalus, et eesti pered võtaksid vastu. Ja mitte keegi ei räägiks sinuga sõnagi vene keeles.“

Kui jätkata mõjudega, mida kursused on osalejatele avaldanud, siis positiivseks arenguks oli ka **keeleõppe psühholoogiline mõju**. Mitmed osalejad tõdesid, et neil kadus suhtlemisel psühholoogiline barjäär ning tuli julgust ja enesekindlust juurde.

Tln: „Mul kadus see barjäär, saan nüüd vabalt minna kuhugi eestikeelsesse asutusse tööle või praktikale. Ning ankeedis [CV-s] märgin eesti kõnekeele oskust. Mitte seda, et ma suhtlen täiesti vabalt, aga kuidagi rahulikumalt. /--/ Mulle meeldib see, et nüüd ma ei karda rääkida.“

K-J: „Varem, isegi siis, kui õppimisega alustasin, ma ei rääkinud. Aga praeguseks on teatud barjäär ületatud. Küll kuidagi, aga me saame rääkida. See on kõige raskem, ületada ennast ning hakata eesti keeles rääkima. Varem oli häbi.“

Kõik fookusgrupivestlustes osalejad olid arvamisel, et keeleõpe kindlasti avaldab suurt mõju inimese **konkurentsivõimele tööturul**. Mida parem on keeleoskus, seda lihtsam on uue töökoha leidmine või töökoha vahetamine. Lisaks on keeleoskus hädavajalik teatud valdkondades töötamisel, näiteks teeninduses, kus peab inimestega suhtlema. Seda enam, et tänapäeval on praktiliselt võimatu tööle saada vastava keeletaseme puudumisel.

Tln: „Kui sa oskad eesti keelt, siis sa oled konkurentsivõimeline. Väga vähestele tööandjatele on Eestis vaja töötajat, kes ei oska eesti keelt, seda eriti meie tegevusalas, mis on teenindus. /--/ Praegu on isegi koristajatele vajalik eesti keele oskus, vähemalt B1 tase. Isegi sellise töö jaoks, kus sisuliselt ei ole vaja kellegagi suhelda.“

K-J: „See [eesti keele oskus] on hädavajalik töö vahetamise etapis. Seda enam, et tööle ei võeta enne, kui tasemeksam on sooritatud. Need on nõudmised. Eesti keelt on vaja. Ilma selleta ei saa mitte kuidagi.“

K-J: „Loomulikult ilma keeleoskuseta sind ei võeta tööle. Loomulikult me peame eesti keelt oskama, kuna töötame sellises valdkonnas. Inimesel hakkab halb ning sina ei saa aru, mis temaga on. Kui on inimestega seotud, klienditeenindus, siis on kindlasti eesti keelt vaja.“

Lisaks ülalmainitud mõjudele äratas paranenud eesti keele oskus mõnel osalejal **rohkem huvi eesti inimeste vastu**, tugevdas soovi saada nendega tuttavaks ning suhelda eestlastega, mitte ainult tööalase vajaduse korral, vaid ka isiklikul tasandil. Teatud juhtudel võib keeleõpe isegi murda stereotüüpset mõtlemist eestlaste kohta.

Tln: „Ma ei karda luua uusi tutvusi eestikeelsete inimestega. Ei teki mingit „milleks mul seda vaja“ tunnet. Pigem vastupidi, tekib huvi saada kellegagi tuttavaks.“

Tln: „Ma mitte ainult ei läbinud praktikat, vaid sain eesti rahvast paremini tundma. Alguses me [kolleegiga] lihtsalt suhtlesime konkreetsetel teemadel – autod, töö jne. Aga hiljem ma sain teda tundma kui inimest – et tal on pere, laps, kui kaua ta on töötanud selles kohas ja kus ta varem töötas. Ma sain aru, et eestlased ei ole ainult ühte tüüpi, vaid on erinevaid inimesi. Et on seda tüüpi eestlasi, kes ütlevad, et teie, venelased, olete halvad, minge siit ära, aga on ka neid, kes ütlevad, et hea, et te siin olete, teiega on meeldiv töötada.“

3.1.2.5. Soovitused keeleõppe tõhustamiseks

Fookusgruppides osalejad andsid mõningaid soovitusi ja ettepanekuid, **kuidas keeleõpet saaks paremini ja veelgi efektiivsemalt korraldada**. Esiteks, keeleõppega peaks alustama nooremas eas. Kui laps on alla 10-aastane, siis on tal kergem keelt omandada ning see muudab tema edasise elu ning õppimise oluliselt lihtsamaks. Teiseks, võiks toimuda kogemuste vahetamine nende inimeste vahel, kes on juba keelekursused läbinud ja kes alles plaanivad minna. See võiks ergutada rohkemaid inimesi keelt õppima minema, hajutades võimalikke kartusi või kahtlusi, mis on õppega seotud.

Tln: „Kui mina oleksin korraldaja, siis ma kaasaksin sellistesse projektidesse inimesi, kes on nooremad – mitte 17, 18, 19 aastat vanad, vaid 8-, 9-, 10-aastased. Kui alustada keeleõppega varem, näiteks iga aasta viia läbi nn „eesti keele kuu“, siis noored saaksid väga palju teada. /--/ Siis on nendele kergem. Mida varem nad hakkavad keelt õppima, seda parem.“

Tln: „Tuleb tutvustada [neile, kes soovivad keelt õppida] inimesi, kelle käest saab küsida, kuidas keeleõpe talle meeldis. Näiteks suunata minu juurde, ma võin rääkida, et see aitab, annab edasitõuke.“

Vestlustes osalejad sooviksid **rohkem tasuta kursusi**. Seejuures kerkis esile küsimus, miks Eesti Vabariigi kodanikud ei saa tasuta keeleõpet, kui nad seda vajavad. Kursuste kõrge maksumus on üks põhjustest, miks inimesed kohati ei saa endale lubada nendes osalemist.

K-J: „Peamine on rahaline asi. Kui õpe on tasuta, siis loomulikult lähed. Me ei teeni ju palju. /--/ Töö juures meil pole mingeid kursuseid. Maksad oma palgast ja lähed eesti keelt õppima.“

K-J: „Kui hooldajal või medõel on sinine pass, siis ta ei saa tasuta kursustele. Kui on sinine pass, siis eeldatakse, et sa peaks keelt oskama, sa peaks oskama rääkida.“

K-J: „Varem ei saanud kursusele, kuna ei olnud raha. Kuna varem ei töötanud, siis kursustele ei saanud, sest võeti ainult töötavaid inimesi.“

K-J: „Paljud ei saa eesti keelt õppida, kuna palk on väike, aga kursused on väga kallid. Inimesed läheksid, kui oleks rohkem tasuta kursuseid ja sagedamini. Samuti [peaksid kursused olema] soovi korral, mitte sunniviisilised.“

Eesti keele õppimine kui vaba valik oli samuti üks teemadest, mis fookusgruppides arutluse alla tuli. Mõlemas grupis arvati, et **keeleõppe ei tohiks olla sunniviisiline**, ei tohiks olla survet keelt õppida. Sellisel juhul oleks õpe palju sujuvam ja tulemuslikum.

K-J: „On väga suur surve, et on vaja eesti keelt õppida. Inimesed vajuvad tardumusse. /--/ Kui see oleks nagu Soomes, mitte pealetükkiv ja tasuta, siis inimene hakkaks kiiremini keelt õppima. Juhul, kui on surve, siis inimene taganeb.“

Tln: „Kui sind sunnitakse seda tegema [keelt õppima], kuna see on lihtsalt vajalik, siis sul ei teki soovi õppida. Sa teed seda, aga ilma entusiasmita.“

3.1.3. Kokkuvõtte õppes osalejate tagasisidest

MISA korraldatud keeleõppes osalejate kogemusi, hinnanguid ja arvamusi uurides selgus, et enamik neist oli kursusel osalemiseks motiveeritud ja valdavalt osaleti õppetöös kõigil või peaaegu kõigil õppepäevadel. Motiivi sisu võis muidugi olla väga erinev – kellele sisemine, eesmärgiga keelt paremini osata, kellele rohkem väline, näiteks vajadus saada tunnistus või tõend koolitusel osalemise kohta või ka hirm töökoha pärast. Kuigi selles uuringus õppijate endi motiive koolitusel osalemiseks otseselt ei uuritud, võiks tulevikus mõelda ka sellele aspektile, sest motivatsioon on õppe edukuse tagamise juures väga oluline.

Nii seniseid kogemusi kui ka ootusi uurides selgus, et õppetegevuste juures peetakse väga tähtsaks suhtlust eestikeelses keskkonnas ja suulist keelepraktikat. Läbitud õppe positiivsete aspektidena toodi välja ka keeleoskuse paranemist ja teisi uusi teadmisi (õpetajate puhul näiteks praktilised nipid õppetöö korraldamiseks), väärtustati õppejõu tööd, sobilike õppemeetodite kasutamist ja erinevaid korralduslikke aspekte. Kui osalejail paluti viimati läbitud kursuse kohta negatiivset välja tuua, siis 2/5 vastajaist jättis selle võimaluse kasutamata. Kõige enam kriitikat pälvis ebasobivate õppemeetodite kasutamine ja ühtse metoodika puudumine. Samas hindas ligi 90% vastajaist koolitusel valitud õppevormi sobivaks või väga sobivaks ning ainult 16% juhtudest arvati, et valitud õppevorm oli küllaltki või täiesti ebaefektiivne. Ilmselt tasub siin mõelda, kas õppijaid võiks kuidagi veenda kasutatava õppemeetodi efektiivsuses, et nende rahulolu tõsta, või saaks meetodite tõhusust veelgi suurendada.

Õpetamise taset hindas väga heaks või heaks 86% vastajaist. Uurides, millest lähtuti hinnangu andmisel, selgus, et 31% osalejatest tähtsustab hindamisel otseselt õpetajast johtuvaid aspekte (õppejõu töö, positiivne õppekeskkond). 17% osalejate jaoks on õpetamise tasemele hinnangu andmisel määrav kõik keeleoskuse juurdeõppimisega seonduv. Õpimeetoditele antud hinnangust lähtus 13% vastajaist. Uuringu tulemuste põhjal võib järeldada, et rahulolu ja motivatsiooni seisukohalt on eriti tähtsaks teguriks õppejõud ja õppemeetod, samas kui mõned teised aspektid on küll olulised, kuid mitte piisavad tingimused rahulolutunde tekitamiseks. See tulemus on väga heas kooskõlas hiljuti Eestis läbi viidud täiskasvanud õppijate uuringutega, kust samuti selgub, et just õpikeskkonna ja õpetamisega seonduvad aspektid mõjutavad edasijõudmist ja rahulolu õpingutega.

Keeleõppes osalejad on kursuste tulemusena ennekõike tajunud keeleoskuse paranemisega seotud nüansse. Pooled keeleõppijad on arvamusel, et nende keeleoskus muutus paremaks ning nad kasutavad omandatud teadmisi ja oskusi igapäevastes olmesituatsioonides ja oma töös. Umbes 2/5 keeleõppijatest täheldas, et nad on varasemast rohkem valmis eesti keeles suhtlema ja oskavad end paremini kirjalikult väljendada. Veidi vähem nõustuti väidetega, mis puudutavad omandatud oskuste rakendamist muudes

elusfäärides (nt suhtlus tööl, koolis või huvitegevuse raames, eestikeelse meedia jälgimine, erialase kirjanduse lugemine). 30% keeleõppijast arvab, et tänu õppes osalemisele on nad tööturul konkurentsivõimelisemad. Kuna eesti keele kasutamise eelduseks on vastava keelekeskkonna olemasolu, siis ei ole väga üllatav, et kõige vähem on keeleõppes osalemine avaldanud mõju suhtlusele sõprade ja sugulastega. Keelekeskkonna ja suhtlusvõimaluse puudumine paraku tingib olukorra, kus omandatud teadmised ei leia rakendust ja ununevad taas. Viimane on arvatavasti üks peamisi põhjuseid, miks inimesed käivad korduvalt ja korduvalt keelekursustel, aga endiselt on vajadus eesti keele õppe järele väga suur. Täiskasvanud õppijatest peab täiendavat keeleõpet vajalikuks koguni 97%, tasemeõppuritest 86%.

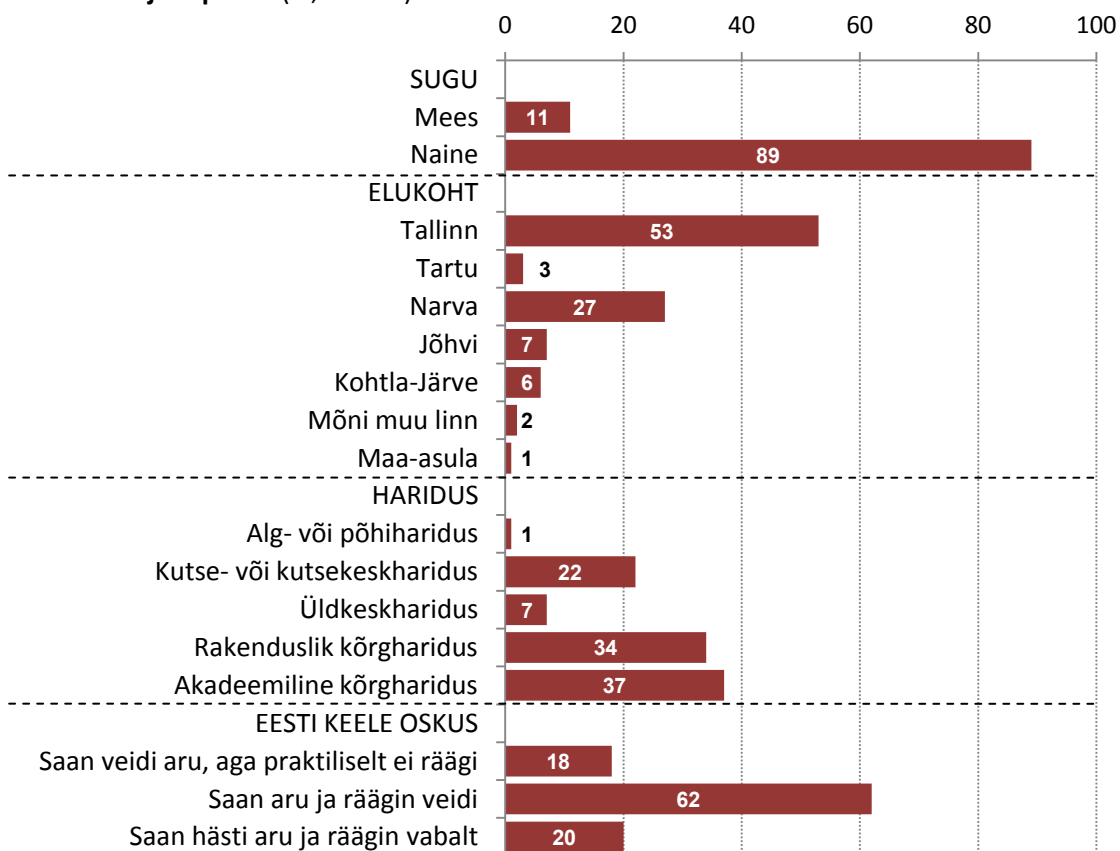
Veebiuuringus vaadeldi keeleõppe tulemuslikkust ka tasemeeksami resultaadi põhjal. Keeleõppes osalenud vastajatest 74% on sooritanud tasemeeksami, aga neist neljandik oli seda teinud ainult enne või ainult pärast MISA korraldatud kursuse läbimist ning ei osanud seetõttu hinnata, kas kursus parandas nende keeleoskust või mitte. Pooled eksami sooritajatest märkisid tasemeeksami tulemustest lähtudes, et nende keeleoskuse tase tõusis pärast kursuse või õppe läbimist.

Kursustel/õppes osalenud õpetajatest ja koolitajatest peaaegu 2/3 on enda hinnangul rakendanud saadud teadmisi ja kogemusi oma töös. Umbes pooled leiavad, et nende õpetamise oskus ja oskus tõsta õppurite suhtlemisvalmidust muutus kursuse või õppe tulemusena paremaks. Ligikaudu sama paljudel tõusis tänu kursusel osalemisele töömotivatsioon. Mõnevõrra vähem (41% juhtudest) nõustuti väitega, et koolituse või õppe tulemuseks oli konkurentsivõime paranemine tööturul. Umbes iga kolmas õpetaja/koolitaja tunnetas, et tänu õppes osalemisele väärtustavad õpilased ja kolleegid teda varasemast rohkem. Kolmandik leidis ka, et kursuse või õppe läbimise tulemusena paranesid tema õpilaste sooritused. Pedagoogide täienduskoolituse vajadus on keeleõppijate omast mõnevõrra väiksem, kuid ka neist 83% vajab enda hinnangul tulevikus veel samalaadseid koolitusi (sh enda täiendamine nii erinevate õpetamistehnikate kui ka eesti keele vallas).

3.2. Tagasiside keeleõppe hüvitise saajatelt

Ajavahemikul 1.-19. märts 2013 viidi eesti keele tasemeeksami sooritamise järel keeleõppe kulude hüvitist saanute seas läbi veebiküsitlus. Uuringu tellijalt saadud e-postiaadressidele saadeti veebiküsitluses osalemise kutse, mis sisaldas veebilinki, mille kaudu vastajad said minna küsitlust täitma. Lisaks esialgsele kutsele saadeti hiljem veel kaks meeldetuletust. Kutse saadeti 671 inimesele, neist osales uuringus **175 eesti keele õppe kulude hüvitise saajat**. Veebiuuringus kasutatud ankeedi ja uuringu tulemusi sisaldavate andmetabelitega on võimalik tutvuda aruande lisades (Lisa 4; Lisa 9).

Joonis 24. Vastajate profiil (%; N=175)

Aruande käesolev osa annab ülevaate järgmistest teemadest:

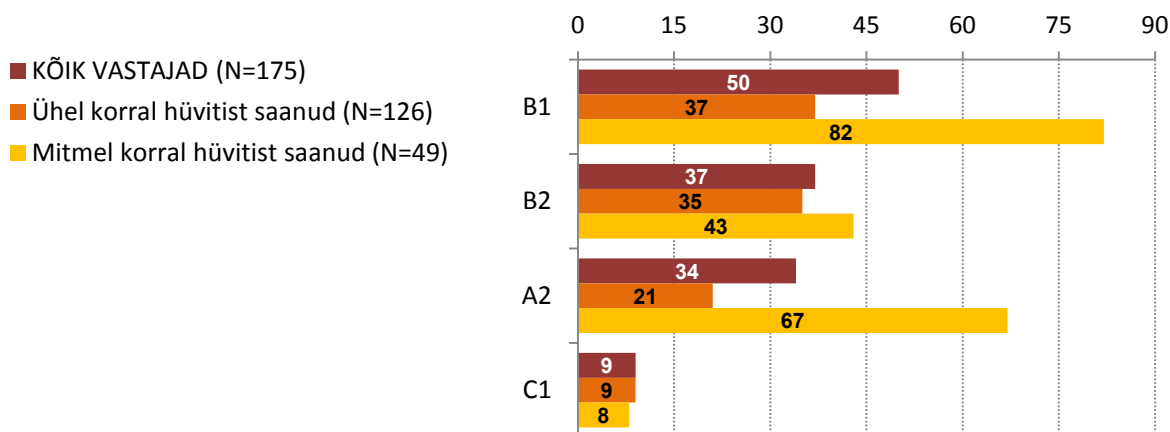
- mitmel korral ja millise tasemeeksami sooritamise eest on hüvitist saadud;
- milline on inimeste teadlikkus keeleõppe kulude hüvitamisest;
- milline on hüvitise mõju ja kuidas saadud hüvitist on kasutatud;
- millised on ootused keeleõppe kulude hüvitamisele;
- millised on senised eesti keele õppimisega seotud kogemused ja millised on vajadused tulevikus;
- kuidas soovitatakse keeleõpet tõhustada.

3.2.1. Hüvitise saamine

Valdav osa (72%) vastajatest on perioodil 2007-2012⁶ saanud keeleõppe hüvitist ühel korral. Mitmekordseid hüvitise saajaid on 28%. Kahel või enamal korral on antud perioodil eesti keele õppe kulude hüvitist saanud 34% Tallinna vastanutest ning 20% Narvast, Kohtla-Järvelt ja Jõhvist pärit vastajaist.

Uuringus paluti ära märkida kõik eesti keele tasemeeksamid, mille sooritamise järel on keeleõppe hüvitist saadud. Uuringus osalejad on kõige sagedamini saanud hüvitist B1 tasemeeksamit sooritades (50% vastanutest) (Joonis 25). B1 tasemele järgnevad sageduse poolest B2 ja A2 tasemeeksamid (vastavalt 37% ja 34% vastanutest). Mitmel korral hüvitist saanud eristuvad just selle poolest, et mainivad ülejäänutest sagedamini madalamaid keeletasemeid (A2, B1).

Joonis 25. Milliste eesti keele tasemeeksamite sooritamise järel Te saite keeleõppe hüvitist? (%)

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Kuna vastajailt küsiti ka nende eesti keele tasemeeksamite kohta, mida nad on sooritanud hüvitist saamata, siis võib uuringu põhjal välja tuua, et enam kui pooled hüvitise saajad (58%) pole sooritanud ühtegi eesti keele eksamit ilma keeleõppe hüvitist saamata.

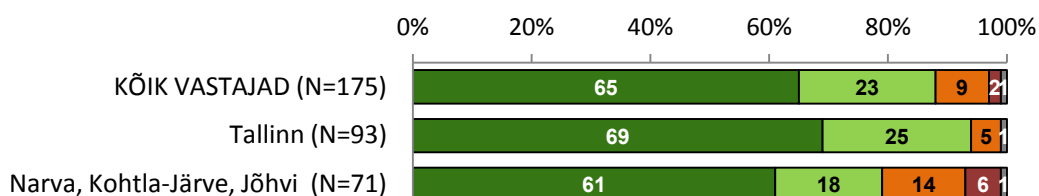
3.2.2. Teadlikkus eesti keele õppe kulude hüvitamise võimalustest

2/3 vastajaist oli juba enne esimest korda eesti keele tasemeeksamiks valmistuma hakkamist teadlik õppekulude hüvitamise võimalusest (Joonis 26). Ülejäänud said sellest teada kas esimest korda eksamiks valmistudes (23%), pärast esimese tasemeeksami sooritamist (9%) või üksikutel juhtudel veelgi hiljem. Piirkondlik võrdlus näitab, et Tallinnas elavad vastajad on hüvitamisvõimalustest märksa aegsamalt kuulnud kui Ida-Virumaa linnade elanikud. Teadlikkusel on seos ka inimeste eesti keele oskusega – keelest hästi aru saavad ja vabalt rääkivad vastajad on õppekulude hüvitamise võimalusega paremini kursis (neist 72% teadis sellest juba enne esimest korda eksamiks valmistuma hakkamist). Haridustaseme alusel ei ilmnenu teadlikkuses olulisi erinevusi.

⁶ Veebiuuringus küsiti kogu senise programmi perioodi kohta, aga reaalset hakati hüvitisi maksma alates 2009. aastast.

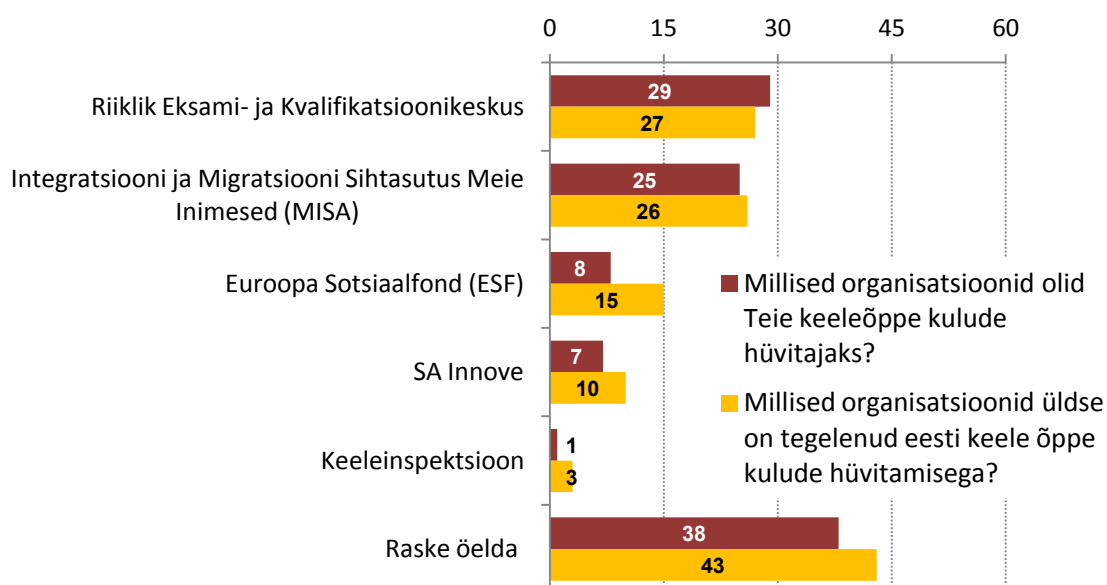
Joonis 26. Millal Te saite teada, et eesti keele õppe kulude hüvitamine on võimalik? Võrdlus elukoha alusel

- Teadsin juba enne, kui esimest korda eesti keele tasemeeksamiks valmistuma hakkasin
- Sain teada esimest korda tasemeeksamiks valmistudes, aga enne eksami sooritamist
- Sain teada pärast esimese tasemeeksami sooritamist
- Sain teada veelgi hiljem
- Ei mäleta/ raske öelda

Hüvitise saajate **teadlikkus eesti keele õppe kulusid hüvitavatest organisatsioonidest** on küllaltki madal. Kui vastajail paluti etteantud loetelus ära märkida, millised organisatsioonid olid nende keeleõppe kulude hüvitajateks ja millised organisatsioonid on üldse tegelenud aastatel 2007-2012 keeleõppe kulude hüvitamisega, siis ligikaudu 2/5 hüvitise saajatest ei osanud mingit vastust anda (Joonis 27). 29% vastanutest arvas, et nende keeleõppe kulude hüvitajaks oli Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus (Eksamikeskus), ning ainult 25% hinnangul oli selleks Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed (MISA). Euroopa Sotsiaalfondi ja sihtasutust Innove nimetati märksa harvemini. Eksamikeskuse sage mainimine võib olla seotud asjaoluga, et hüvitisavaldusi tuli esitada Eksamikeskusele, mitte MISA-le, kuigi makse sooritas MISA. Mida parem on vastaja eesti keele oskus, seda väiksema tõenäosusega jääb ta vastuse võlgu küsimusele, kes tema õppekulusid hüvitas.

Joonis 27. Eesti keele õppe kulude hüvitamisega tegelevad organisatsioonid (%; N=175)

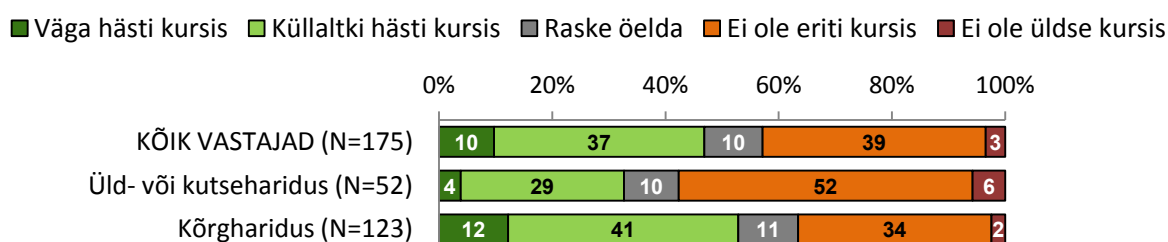

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Keeleõppe arendamise programme mõju uuring

Lisaks vastaja enda teadmiste kohta uurimisele paluti neil ka hinnata, kuivõrd hästi on eesti keelest erineva emakeelega elanikud üldiselt kursis võimalusega taotleda keeleõppe hüvitist. Hinnangud jagunesid enam-vähem pooleks – 47% vastanute arvates ollakse sellega väga või küllaltki hästi kursis, 43% arvates aga ei olda eriti või üldse kursis (Joonis 28). Kõrgharidusega vastajad hindavad muukeelsete elanike teadlikkust ülejäänuteks paremaks (väga/küllaltki hästi kursis 53% kõrgharidusega ja 33% ülejäänud vastajate arvates).

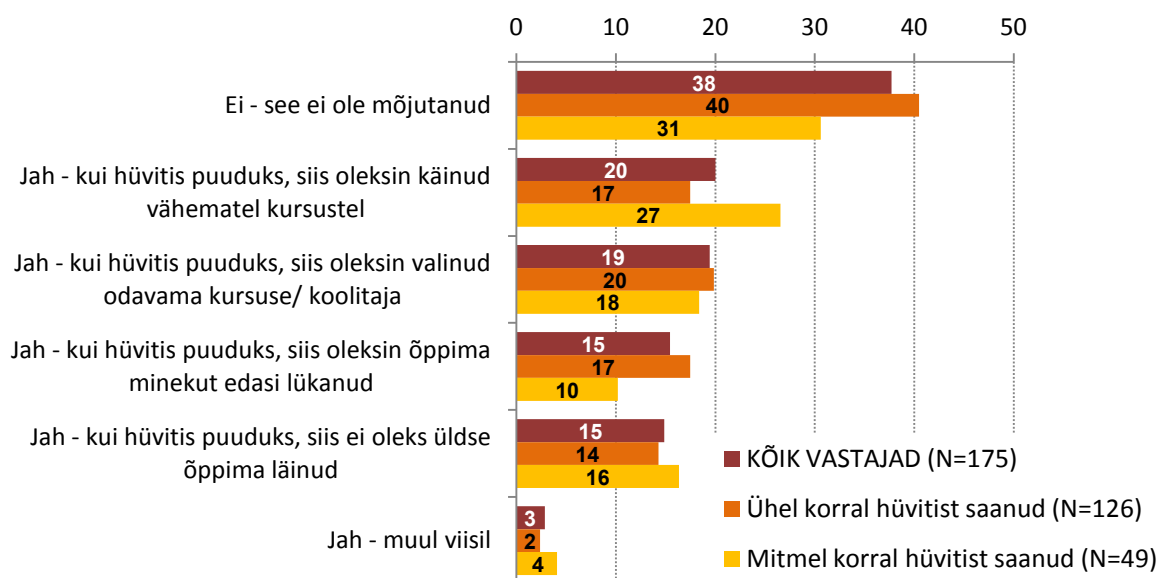
Joonis 28. Kuivõrd hästi on Teie hinnangul eesti keelest erineva emakeelega elanikud üldiselt kursis võimalusega taotleda keeleõppe hüvitist? Võrdlus vastaja haridustaseme alusel

3.2.3. Hüvitise mõju eesti keele õppimisele ja ootused keeleõppe kulude hüvitamisele

Joonis 29 kujutab vastajate arvamust sellest, kas ja kuidas hüvitise saamise võimalus on neid eesti keele õppimisel mõjutanud. Üle poole vastanutest (62%) arvas, et tasemeeksami sooritamise järgne õppekulude hüvitamise võimalus on eesti keele õppimist mõjutanud. Hüvitise puudumise korral oleks kas käidud vähematel või odavamatel keelekursustel (kumbagi mõju märgib 19-20% vastajaist), õppima minekut edasi lükatud või sellest sootuks loobunud (kumbagi 15%).

Joonis 29. Kas tasemeeksami sooritamise järgne õppekulude hüvitamise võimalus on Teid mingil viisil mõjutanud eesti keele õppimisel? (%)

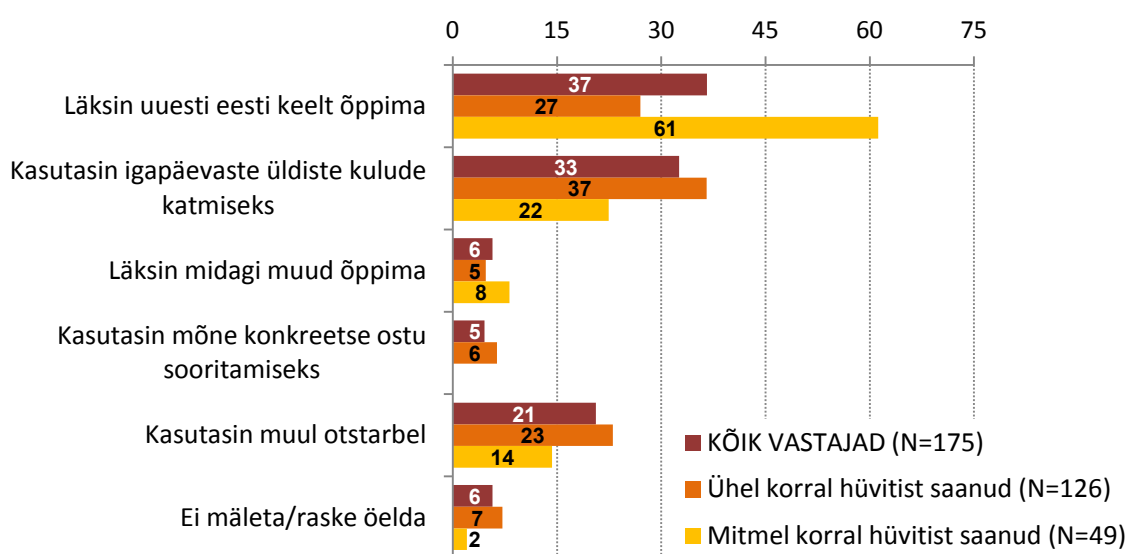

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Hüvitise mõju keele õppimisele mõõnavad keskmisest mõnevõrra sagedamini (69% juhtudest) need vastajad, kes on mitmel korral hüvitist saanud. Elukoha alusel võrreldes on neid, keda hüvitise saamise võimalus on mõjutanud, Tallinnas rohkem kui Narvas, Kohtla-Järvel ja Jõhvis (67% vs 58%).

Iga kolmas (37%) keeleõppe hüvitise saaja on **kasutanud laekunud hüvitist** selleks, et minna uuesti eesti keelt õppima (Joonis 30). Ülejäänud juhtudel on hüvitise eest kaetud igapäevaseid üldiseid kulusid (33%) või kasutatud seda muudel viisidel (nt mindud midagi muud õppima, kasutatud konkreetse ostu sooritamiseks jne). Mitmel korral keeleõppe hüvitist saanutest koguni 61% läks selle eest uuesti eesti keelt õppima. Kõrgharidust omavatest vastajatest läks hüvitise eest uuesti eesti keelt õppima 41%, üld- või kutseharidusega vastajatest aga ainult 25%.

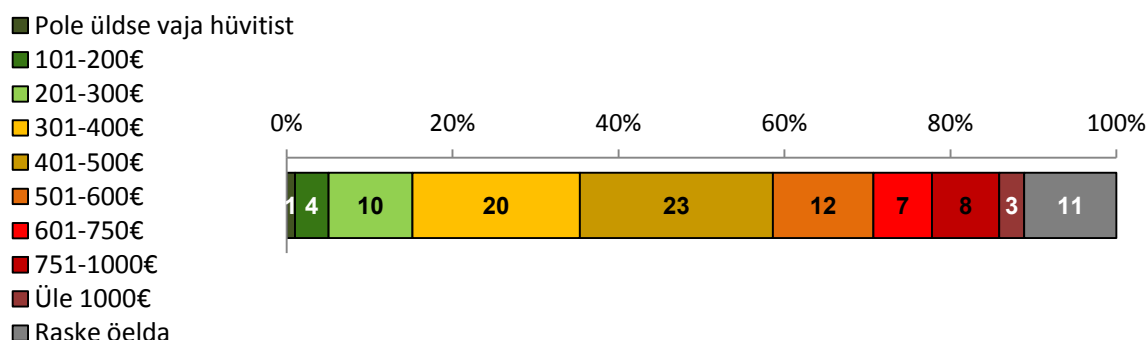
Joonis 30. Kuidas Te olete kasutanud laekunud keeleõppe hüvitist? (%)

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Hüvitist saanute arusaam **eesti keele õppe kulude hüvitamise vajalikust ulatusest** on väga erinev (Joonis 31). Kõige sagedamini leiti, et ühe sooritatud tasemeeksami kohta tuleks hüvitist maksta kas 301-400 euro (20%) või 401-500 euro (23%) ulatuses. Sellest väiksemaid summasid nimetas 15% ja suuremaid summasid 30% vastajaist. Umbes kümnendik vastanuist ei osanud oma arvamust öelda.

Joonis 31. Kui suur peaks Teie arvates olema eesti keele õppe kulude hüvitamise summa ühe sooritatud tasemeeksami kohta? (N=175)

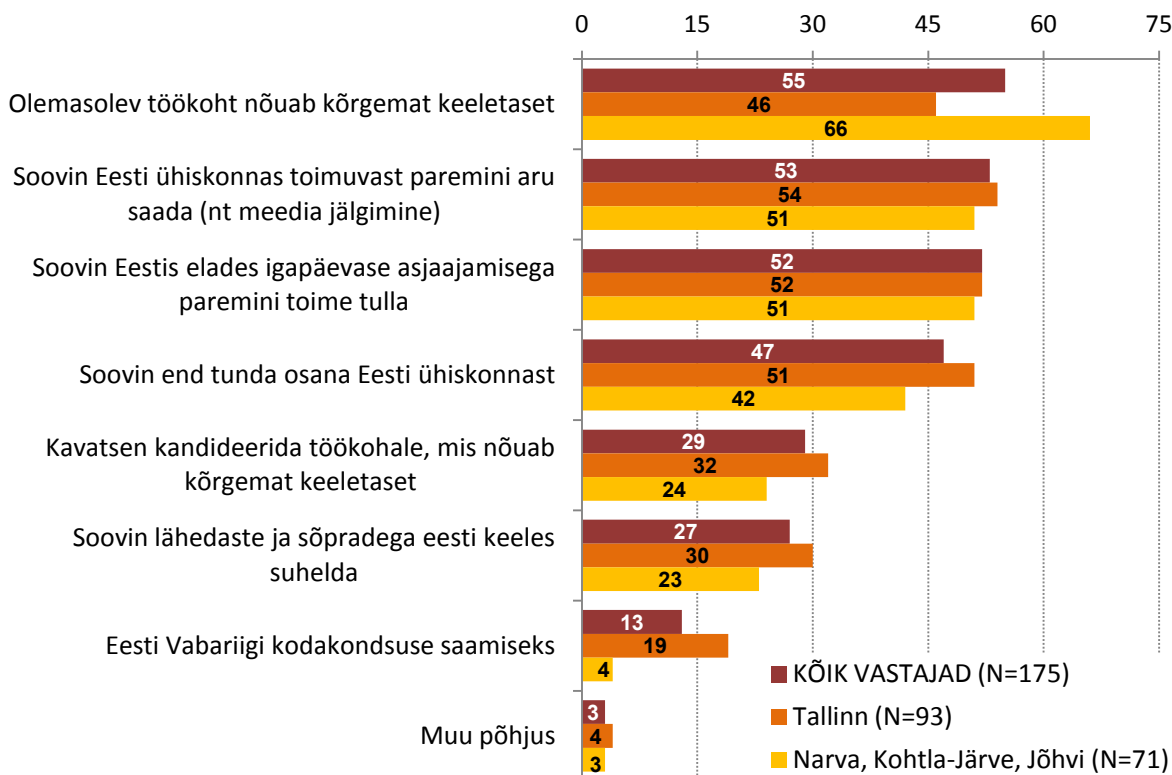

Vastajail paluti etteantud nimekirjast märkida ära kuni 3 kõige olulisemat keeleõppega kaasnevat kulu, mis peaksid veel olema **täiendavalt hüvitatud**. Enamik uuringus osalejatest (85%) arvas, et hüvitamist vajavad õppematerjalide kulud (õpik, töövihik). Lisaks nimetati sagedamini veel koopiategemist, printimist jmt (48%) ning transpordi-, sh kütusekulusid (26%). Vähem sooviti majutuse (9%), toitlustuse (5%) ja muude kulud (5%) hüvitamist. 13% hüvitise saajatest arvas, et keeleõppes pole vaja mingeid kulusid täiendavalt hüvitada. Võrreldes teiste piirkondadega soovisid Ida-Virumaa linnades elavad vastajad rohkemate kulude hüvitamist, eriti ilmnas antud eripära koopiategemise ja printimise, transpordi ning majutuse osas.

3.2.4. Senised kogemused eesti keele õppimisel ja vajadus täiendava keeleõppe järele

Oma eesti keele taset on soovitud tõsta **erinevatel põhjustel** (Joonis 32). Ligikaudu pooled vastajatest märkisid ühe põhjenduse, et nende olemasolev töökoht nõuab kõrgemat keeletaset (keskmisest enam Ida-Virumaal) või nad soovivad Eesti ühiskonnas toimuvast paremini aru saada, Eestis elades igapäevase asjaajamisega paremini toime tulla või tunda end osana Eesti ühiskonnast (keskmisest vähem Ida-Virumaal). Ligikaudu iga neljas vastaja on oma keeletaset tõstnud, sest kavatseb kandideerida kõrgemat keeletaset nõudvale töökohale või soovib lähedaste ja sõpradega eesti keeles suhelda. 13% vastajatest (Tallinnas 19%, Ida-Virumaa linnades 4%) on eesti keelt õppinud kodakondsuse saamiseks.

Joonis 32. Mis on peamised põhjused, miks Te olete soovinud oma eesti keele taset tõsta? Võrdlus elukoha alusel (%)

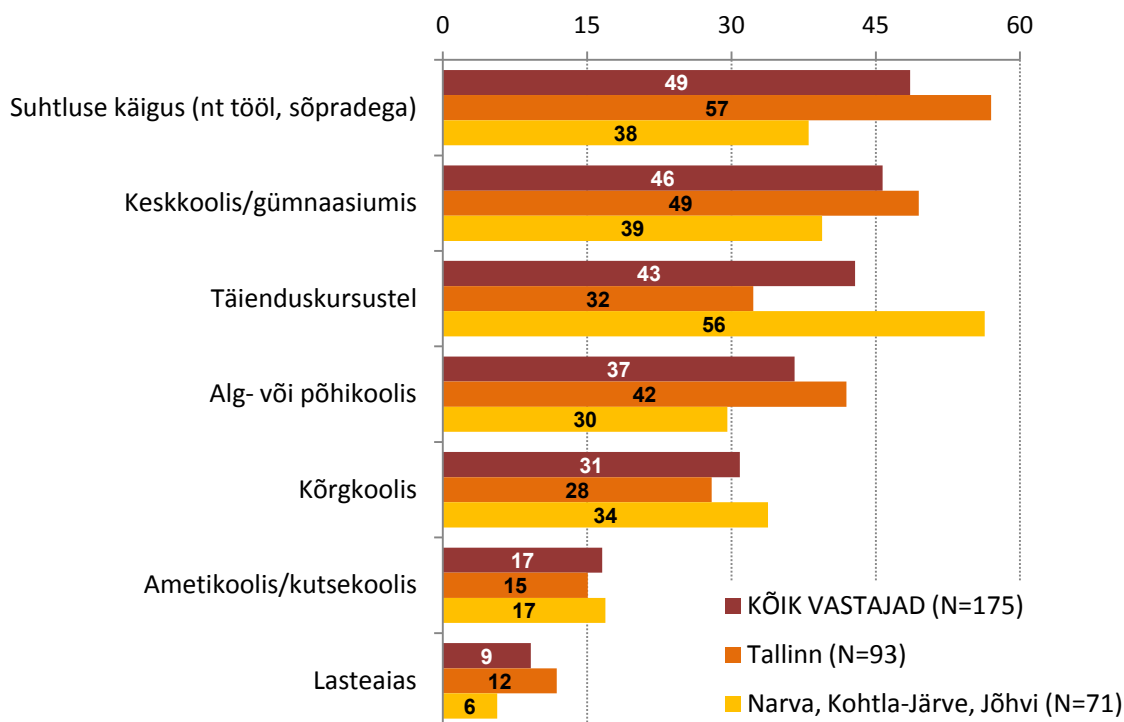

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Keele õppimise põhjuste osas ilmnes, et mida halvem on inimeste eesti keele oskus, seda enam on keeletaseme tõstmine vajalik olemasolevas töökohas kehtivate keelenõuete tõttu. Hea keeleoskusega inimestel on selle võrra rohkem võimalik mõelda uuele, kõrgemate nõuetega töökohale kandideerimisest. Kõrgharidusega vastajad peavad ülejäänutest mõnevõrra olulisemaks ühiskondlikku kuuluvust (st soovivad tunda end osana Eesti ühiskonnast ja saada siin toimuvast paremini aru).

Eesti keelt on **siiani peamiselt õpitud** suhtluse käigus (49% vastajaist nimetas seda ühe õppeviisina), üldhariduskoolis (keskkoolis 46%, alg- või põhikoolis 37%) ja keelekursustel (43%) (Joonis 33). Kõrgkoolis on eesti keelt õppinud 31%, ameti- või kutsekoolis 17% ja lasteaias 9% vastanutest. Piirkonniti hakkab silma, et Ida-Virumaa vastajate seas domineerib kursustel käimine; Tallinnas on see-eest rohkem õpitud eesti keelt suhtluse käigus ja üldhariduskooli erinevates astmetes. Siinkohal ilmneb seos ka keeleoskusega – rohkem erinevaid õppekogemusi omavad vastajad annavad oma keeleoskusele kõrgema hinnangu. Eesti keelest hästi aru saavatest ja seda vabalt rääkivatest vastajatest suur osa (78%) on oma keeleoskust lihvinud kas tööl või sõpradega suheldes.

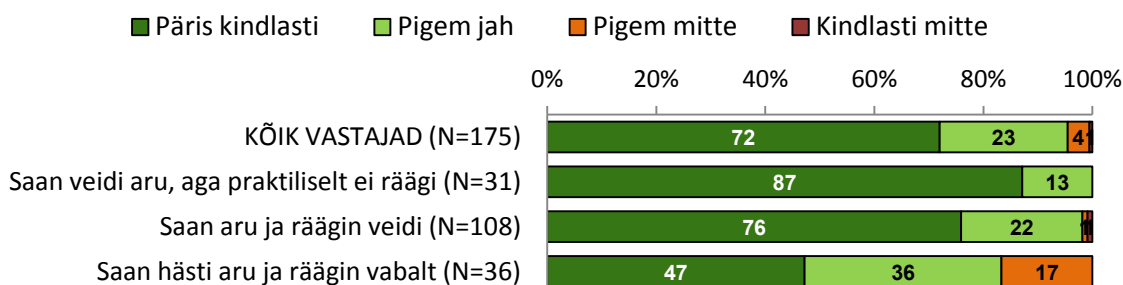
Joonis 33. Kus Te olete eesti keelt õppinud? Võrdlus elukoha alusel (%)

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Valdav osa keeleõppe huvitise saajatest tunneb väga tugevat **vajadust täiendava eesti keele õppe järele** – 72% vajaks kindlasti veel täiendavat õpet ja 23% pigem vajaks seda (Joonis 34). Vaid 5% vastajaist ei pea edasisi keeleõpinguid vajalikuks. Mida madalam on inimese praegune eesti keele oskus, seda suurema tõenäosusega ta peab täiendavat keeleõpet enda jaoks vajalikuks.

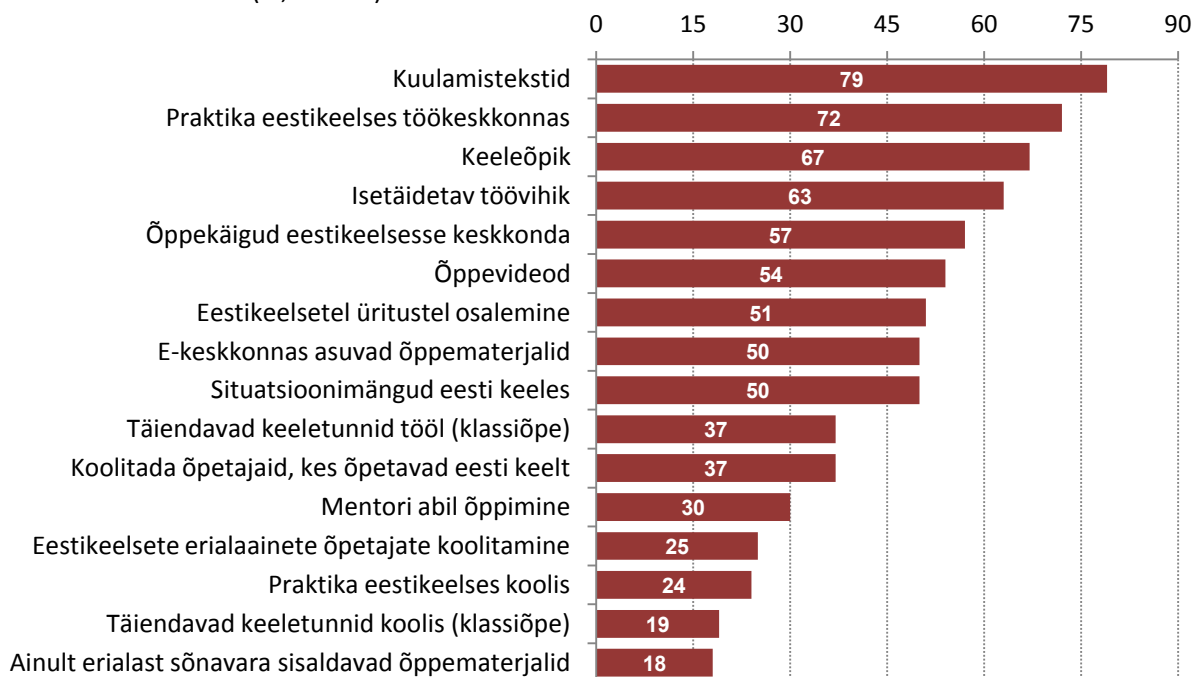

Joonis 34. Kas Te vajate veel eesti keele täiendavat õpet? Võrdlus eesti keele oskuse alusel

Keeleõppe korraldaja valikul pidasid vastajad olulisimaks professionaalset õpetajat (73%), sobivat toimumisaega (67%) ja asukohta (61%) ning sobival tasemel keeleõpet (58%). Soodne hind on keeleõppe korraldajat valides oluline pooltele hüvitise saajatele (50%). Kolmandik (37%) lähtus valikut langetades ka õppegrupi suuruse sobivusest ning iga neljas (25%) lähedaste soovist.

3.2.5. Soovitused keeleõppe tõhustamiseks

Vastajail paluti etteantud loetelus ära märkida kõik **tegevused ja materjalid**, mida nad soovivad kasutada, et eesti keele õpetamine oleks võimalikult efektiivne. Õppematerjalidest soovivad hüvitise saajad kõige enam kuulamistekstide kasutamist; neile järgnevad keeleõpik ja isetäidetav töövihik, õppevideod ja e-keskkonnas asuvad õppematerjalid (Joonis 35). Tegevustest peetakse kõige efektiivsemaks erinevat laadi kokkupuuteid eestikeelse keskkonnaga (praktika töökeskkonnas, õppekäigud, üritustel osalemine, situatsioonimängud).

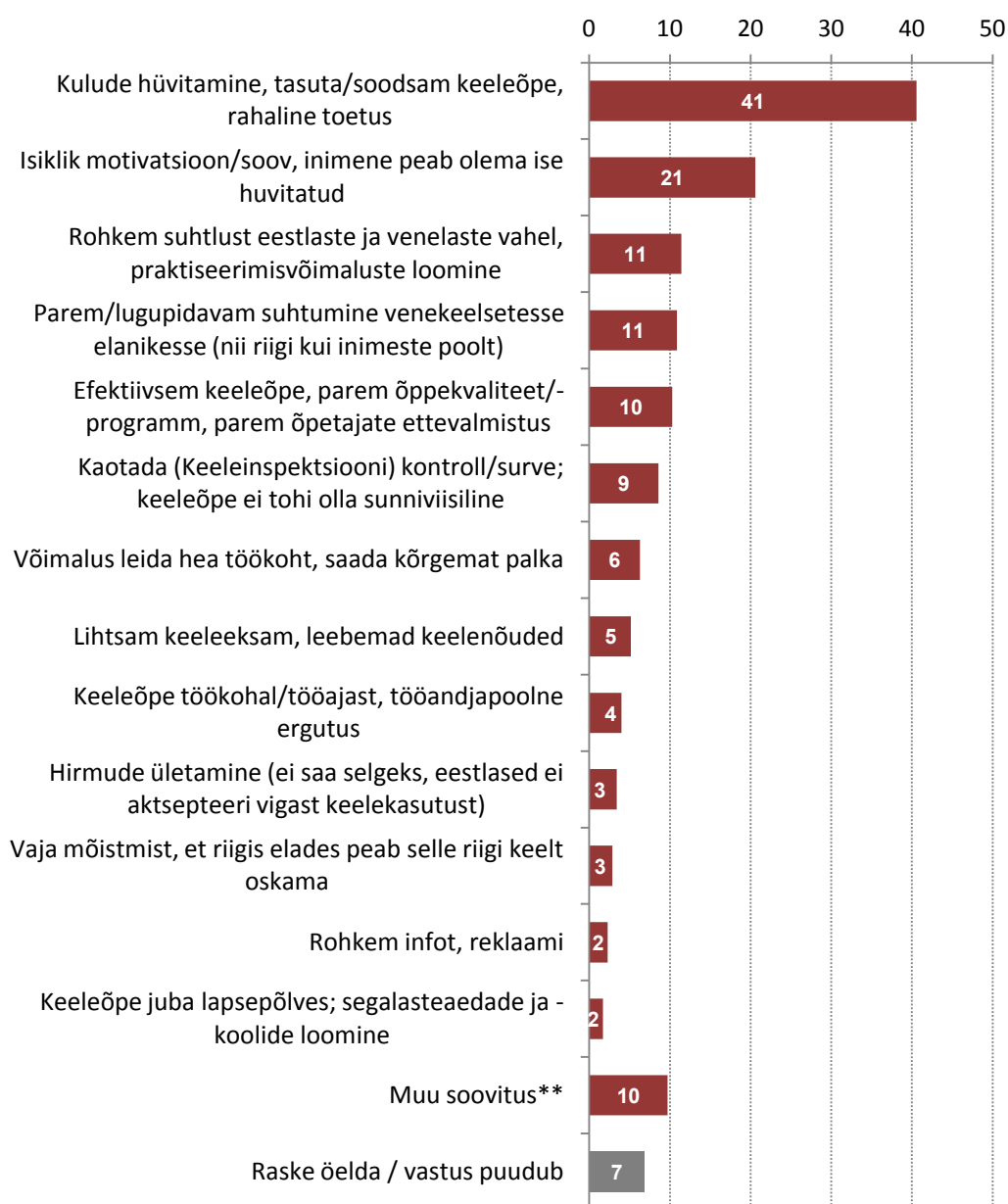
Joonis 35. Milliseid tegevusi või materjale Te soovitate kasutada, et eesti keele õpetamine oleks võimalikult efektiivne? (%; N=175)

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Võrreldes Tallinna inimestega soovitasid Ida-Virumaa vastajad rohkem keeleõppes kasutada õppekäike eestikeelsesesse keskkonda ja õppevideoid. Eestikeelsesesse keskkonda minekut (nt õppekäigud, üritustel osalemine) soovitasid keskmisest sagedamini ka kõrgharidusega vastajad.

Viimase, avatud küsimusena, paluti vastajail öelda oma arvamus selle kohta, **kuidas saaks suurendada eesti keelest erineva emakeelega inimeste soovi õppida eesti keelt**. Antud vastused kodeeriti temaatiliselt, koondades samateemalised soovitusid kokku (Joonis 36). Kõik soovitusid on esitatud aruande lisades (Lisa 7).

Joonis 36. Millised on Teie soovitusel, kuidas saaks suurendada soovi eesti keelt õppida? (%; N=175)

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

** Muu: meedia kohandamine (nt subtiitrid, vene rahvusest inimestele huvitavad teemad), vaja ettekujutust eesti keelest kui prestiižsest ja kasulikust keelest, vaja armastust Eesti, siinse keele ja looduse vastu, keelealaste võistluste läbi viimine, tasuta lastehoid keeleõppe ajal jne.

Kõige sagedamini (41% juhtudest) nähti siinkohal rahaga seotud lahendusi: tasuta või soodsam keeleõpe, õppekulude hüvitamine (sh vajadus teha muudatusi praeguses hüvitamise süsteemis), keeleõppe rahaline toetamine, näiteks nagu Soomes jms. Keeleõppes on oluliseks teguriks ka inimese isiklik motivatsioon, ta peab ise tahtma keelt õppida ja tajuma vajadust selle järele. Samuti peeti vajalikuks senisest rohkemat suhtlust eestlaste-venelaste vahel ja praktiseerimisvõimaluste loomist, lugupidavat suhtumist venekeelsetesse elanikesse, kvaliteetsema keeleõppe pakkumist, riigipoolse kontrolli ja tasemenõuetest tuleneva kohustusliku keeleõppe kaotamist, tänu keeleoskusele hea töökoha või kõrgema palga saamise võimalust, keeleeksami lihtsustamist jne.

3.2.6. Kokkuvõte hüvitise saajate tagasisidest

Eesti keele õppe kulude hüvitamine on keeleõppijatele väga oluline. Üle poole vastanutest (62%) arvas, et tasemeeksami sooritamise järgne õppekulude hüvitamise võimalus on nende eesti keele õppimist mõjutanud. Hüvitise puudumise korral oleks kas käidud vähematel või odavamatel keelekursustel, õppima minekut edasi lükatud või sellest sootuks loobunud. Iga kolmas keeleõppe hüvitise saaja on kasutanud laekunud hüvitist selleks, et minna uuesti eesti keelt õppima; mitmel korral keeleõppe hüvitist saanute seas on antud näitaja koguni 61%. Hüvitist saanute arusaam eesti keele õppe kulude hüvitamise vajalikkusest ulatusest on väga erinev. Kõige sagedamini leidakse, et ühe sooritatud tasemeeksami kohta tuleks hüvitist maksta vahemikus 300-500 eurot. Sellest väiksemaid summasid nimetas 15% ja suuremaid summasid 30% vastajaist. Kõige enam soovitakse, et keeleõppega kaasnevatest kuludest hüvitataks õppematerjalide kulud (õpik, töövihik); lisaks nimetati sagedamini veel koopiategemist, printimist jmt ning transpordi-, sh kütusekulusid.

Kuna 95% keeleõppe hüvitise saajatest tunneb vajadust täiendava eesti keele õppe järele, siis on eeldatavasti ka edaspidi suur nõudlus õppekulude hüvitamise järele. Hüvitise saajad on arvamusel, et rahaline aspekt on väga oluline, kui mitte kõige olulisem tegur, mis mõjutab eesti keelest erineva emakeelega inimeste soovi õppida eesti keelt (nt oleks vaja tasuta või soodsamat keeleõpet, õppekulude hüvitamist, keeleõppe rahalist toetamist jms). Lisaks sellele on keeleõppe puhul oluline ka inimese isiklik motivatsioon, ta peab ise tahtma keelt õppida ja tajuma vajadust selle järele. Samuti peeti vajalikuks senisest rohkemat suhtlust eestlaste-venelaste vahel ja praktiseerimisvõimaluste loomist, lugupidavat suhtumist venekeelsetesse elanikesse, kvaliteetsema keeleõppe pakkumist ja muid õppimise soovi soodustavaid asjaolusid.

Inimeste teadlikkust eesti keele õppe kulude hüvitamisest tuleks tõsta, sest vähem kui pooled (47%) vastajaist arvasid, et eesti keelest erineva emakeelega elanikud on üldiselt hästi kursis võimalusega taotleda keeleõppe hüvitist. Ise hüvitist saanud inimestest 2/3 olid küll enne esimeseks tasemeeksamiks valmistuma hakkamist õppekulude hüvitamise võimalusest teadlikud, aga sageli ei teata, millised organisatsioonid nende õppekulusid on hüvitanud.

3.3. Tagasiside teenusepakkujatel

Teenusepakkujate sihtgruppi kaasati uuringu tellija soovil suurima mõjuulatusega teenusepakkujad (koolid, keeleõppefirmad jt), st need, kelle rakendatud tegevustes on osalenud suurim arv õppureid või kes õpetavad küll väikseid gruppi, kuid osalenud õppurite teisene mõju on suur.

Teenusepakkujatel koguti tagasisidet kolmel erineval meetodil:

- **Veebiküsitlus** – Küsitlus toimus ajavahemikul 13. märts – 17. aprill 2013. Uuringu tellijalt saadud e-postiaadressidele saadeti veebiküsitluses osalemise kutse, mis sisaldas veebilinki, mille kaudu vastajad said minna küsitlust täitma. Lisaks esialgsele kutsele tuletati vastajaile küsitluse toimimist hiljem veel mitmel korral meelde. Kutse saadeti algselt 65 inimesele, neist osales uuringus **53 teenusepakkujat**. Veebiuuringus kasutatud ankeedi ja uuringu andmetabelitega on võimalik tutvuda aruande lisades (Lisa 5; Lisa 10).

Teenusepakkujad vastasid eraldi kõikide tegevuste kohta, mille läbiviimises nad on aastatel 2007-2013 osalenud. Seega analüüsis on kohati kasutatud mõõdikuna näitajat „% tegevustest“, mitte aga osakaalu vastajatest. Iga joonise juures on märges, milliste tegevuste (A-N) kohta antud küsimust esitati.

- A. Eesti keele õpe kutseeksamikis valmistuvatele täiskasvanutele
  - B. Kutseõppurite ja täiskasvanute gümnaasiumide õppurite täiendav keeleõpe
  - C. Kõrgkoolide õppurite täiendav keeleõpe
  - D. Mitteformaalses keskkonnas eesti keele õppe ja koostöö alased tegevused 14-19-aastastele noortele
  - E. Tööjõuvahetuse vormis eesti keele õppimine
  - F. Avaliku sektori / kolmanda sektori töötajate eesti keele õpe
  - G. Üldhariduskoolide pedagoogide täienduskoolitus
  - H. Täiskasvanute koolitajate ja kutseõppe pedagoogide täienduskoolitus
  - I. Vene õppekeelega haridusasutuste pedagoogide ja juhtide eesti keele õpe
  - J. Vene õppekeelega laste ja õpilastega töötavate logopeedide koolituskursus
  - K. Keeleõpe mentori abil (mentorite koolitamine)
  - L. Keeleõpe keepleklubis (keepleklubi eestvedajate koolitamine)
  - M. Kutseõppeasutuste nõustajate koolitamine
  - N. Kutseõppeasutuste eesti keele kui teise keele ning eestikeelse erialaõppe ainekavade ja programmide väljatöötamine ja rakendamine
- **Süvaintervjuud** 4 teenusepakkuja esindajaga – Intervjuud toimusid ajavahemikul 22.-28. mai 2013. Kolm intervjuud viidi läbi silmast-silma meetodil, neljas Skype'i vahendusel. Süvaintervjuud toimusid veebiküsitluste ja dokumendianalüüsi tulemuste põhjal valminud vestluskava alusel. Käsitletavat teemat mõnevõrra varieerusid sõltuvalt sellest, milline oli teenusepakkujate senine kogemus ja kompetents. Intervjuu kestus oli kuni 1 tund.
  - **Poolstruktureeritud telefoniintervjuud** vaegnägijate ja vaegkuuljate õppematerjalide 2 autoriga – Intervjuud toimusid ajavahemikul 15.-16. mai 2013. Tegemist ei ole otseselt teenusepakkuja esindajatega. Teenusepakkujaks, kellel oli MISA-ga leping ja kes projekti juhtis, on koolitusfirma. Intervjuud aga on tehtud inimestega, kes ise reaalselt õppematerjale koostasid.

Järgnevat ülevaadet koostades on lähtutud kõigi loetletud uurimismeetoditega kogutud teabest.

3.3.1. Ülevaade teenusepakkujatest ja läbi viidud tegevustest

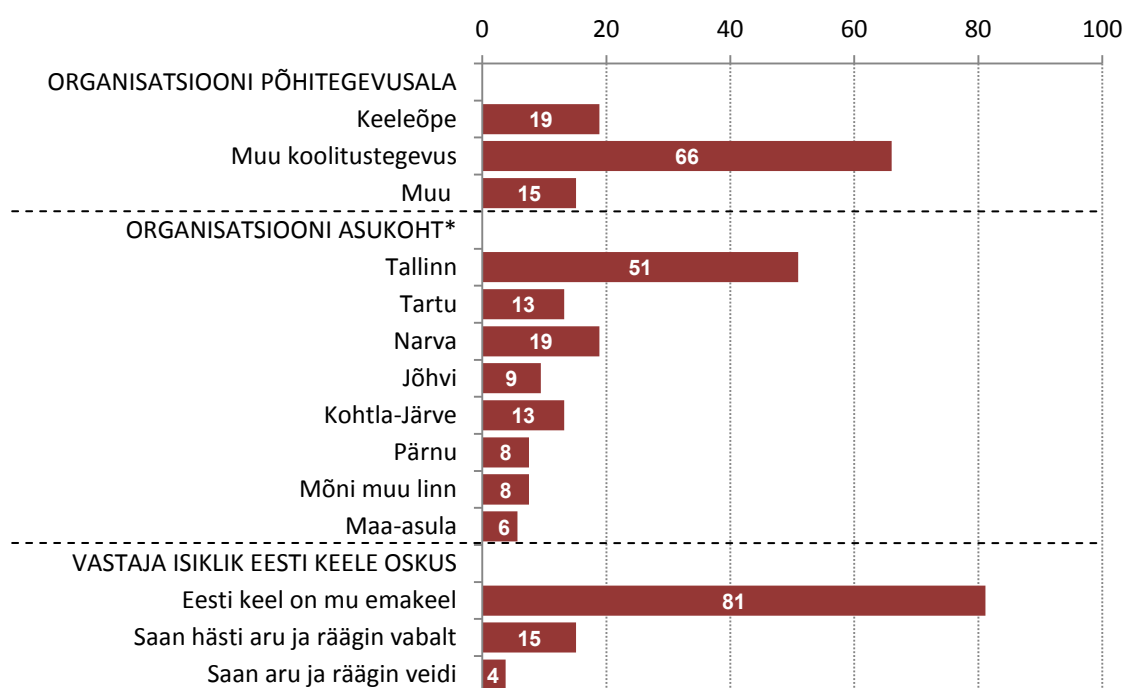
Joonis 37 annab ülevaate teenusepakkujatest ja nende esindajatest. **Tegevusalade lõikes** jagunesid ettevõtted keeleõppefirmadeks, muu koolitustegevusega tegelevateks asutusteks ja muudeks ettevõteteks. Kõige enam – kaks kolmandikku – oli vastanute hulgas muu koolitustegevuse esindajaid (N=35), keeleõppe firmasid oli praktiliselt viiendik (N=10) ja teistel tegevusaladel tegutsevaid firmasid seitsmendik (N=8).

Süvaintervjuude põhjal võib oletada, et on olemas vähemalt kaks suhteliselt erineva ülesehitusega organisatsioonitüüpi. Esiteks organisatsioonid, millel endal on olemas koolitajad ja muud vajalikud ressursid. Suheldes MISA-ga võivad need organisatsioonid pöörata rohkem tähelepanu kursuse elluviimise sisulistele aspektidele. Teiseks organisatsioonid, mis sisuliselt tegelevad ainult projektijuhtimisega ja millel endal puudub nii õpetajaskond kui muud vajalikud ressursid. Kursuse läbiviimiseks vajalikud õpetajad palgatakse ja muud teenused ostetakse sisse, ise tehakse vaid projektijuhtimist. Need organisatsioonid saavad pöörata rohkem tähelepanu aruandlusele.

Asukoha lõikes tegutsesid pooled vastanud firmadest Tallinnas, viiendik Narvas, umbes kaheksandik Tartus ja Kohtla-Järvel ning alla kümnendiku Jõhvis, Pärnus ja muudes asulates. Põhiline osa koolitustest viidi läbi Tallinnas, Narvas, Jõhvis ja Kohtla-Järvel (vt joonis 41). Nendes linnades asub ka 92 protsendi küsitletud teenusepakkujate üks asukohtadest. Seega koolitusi ja kursusi on üldjuhul viinud läbi kohalikud asutused.

Keeleoskuse lõikes ilmnes, et 4/5 vastanutest rääkisid eesti keelt emakeelena, veel 15% said hästi aru ja rääkisid vabalt. Seega keeleõppe programme tegevusi korraldasid üldjuhul (kokku 96%) eesti keelt hästi valdavad inimesed.

Joonis 37. Organisatsiooni põhitegevusala, asukoht ja vastaja eesti keele oskus (% vastajatest; N=53)

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Kõikide **MISA programmide raames läbi viidud tegevuste** seast eristuvad kaks tegevust, milles on osalenud suhteliselt paljud vastanud teenusepakkujad: kõrgkoolide õppurite täiendav keeleõpe (38% märkis seda ühena tegevustest) ning kutseõppurite ja täiskasvanute gümnaasiumide õppurite täiendav keeleõpe (36%) (Joonis 38). Seega on suurim osa uuringus osalenud teenusepakkujatest korraldanud täiendavat keeleõpet haridussüsteemis olevate tasemeõppuritele ehk noorele ja suhteliselt hästi Eesti ühiskonnaga lõimunud grupele.

Joonis 38. Milliste MISA poolt korraldatud Euroopa Sotsiaalfondi koolituste ja keeleõppe vormide läbiviimises Te olete aastatel 2007-2013 osalenud? (% vastajatest; N=53)

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

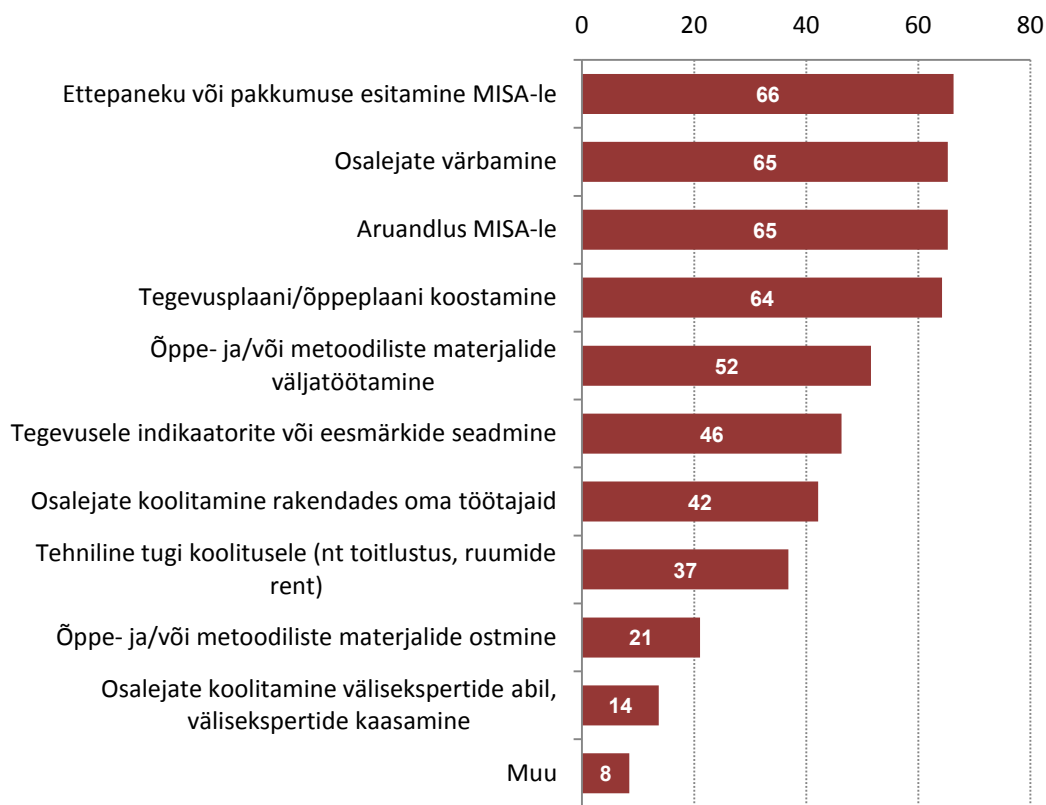
Kolmas sagedamini esindatud tegevus on avaliku ja kolmanda sektori töötajate eesti keele õpe (25%). Eelpool nimetatud kolm tegevust on otseselt keeleõppele suunatud, peamiselt õpingute ja tööga seotud valdkondades. Samasse kategooriasse kuulub ka tööjõuvahetuse vormis eesti keele õppimine (11%). Lisaks leidub mitmeid tegevusi, mis ei ole otseselt keeleõppele suunatud, vaid soodustavad seda: nende hulka kuuluvad peamiselt täienduskoolitused erinevatele keeleõppe sidusgruppidele (pedagoogid ja koolijuhid), aga ka ainekavade väljatöötamine. Kõige vähem on vastajatel kokkupuuteid selliste

keeleõppetegevuste läbiviimisega, mis toimusid väljaspool formaalharidussüsteemi: noorsootöös, keeleklubis, mentori abil.

Edasises analüüsis ei ole välja toodud tulemusi üksikute tegevuste lõikes, kuna igas kategoorias on liiga vähe vastanuid usaldusväärsete üldistuste tegemiseks. Küll aga on paljude küsimuste juures eristatud erinevates tegevusvaldkondades tegutsevate teenusepakkujate vastused.

Vastajail paluti iga läbiviidud tegevuse kohta märkida, mis oli nende **organisatsiooni roll** selle tegevuse juures. Kõiki organisatsioone koos vaadeldes eristub neli peamist rolli, mida on märgitud umbes 2/3 juhtudest: ettepaneku või pakkumuse esitamine MISA-le, osalejate värbamine, aruandlus MISA-le ning tegevus- või õppeplaani koostamine (Joonis 39). Õppe- või metoodilisi materjale on ise välja töötatud pooltes tegevustes ja sisse ostetud igas viiendas tegevuses. Indikaatorite või eesmärkide seadmine on olnud teenusepakkuja rolliks peaaegu pooltes tegevustes. Õppes osalejaid on valdavalt koolitanud organisatsiooni oma töötajad, välisekspertide kaasamist on mainitud 14% tegevuste puhul.

Joonis 39. Mis oli Teie organisatsiooni roll selle kursuse/õppe/tegevuse juures? (% tegevustest; N=95; vastatud tegevustes A-N)

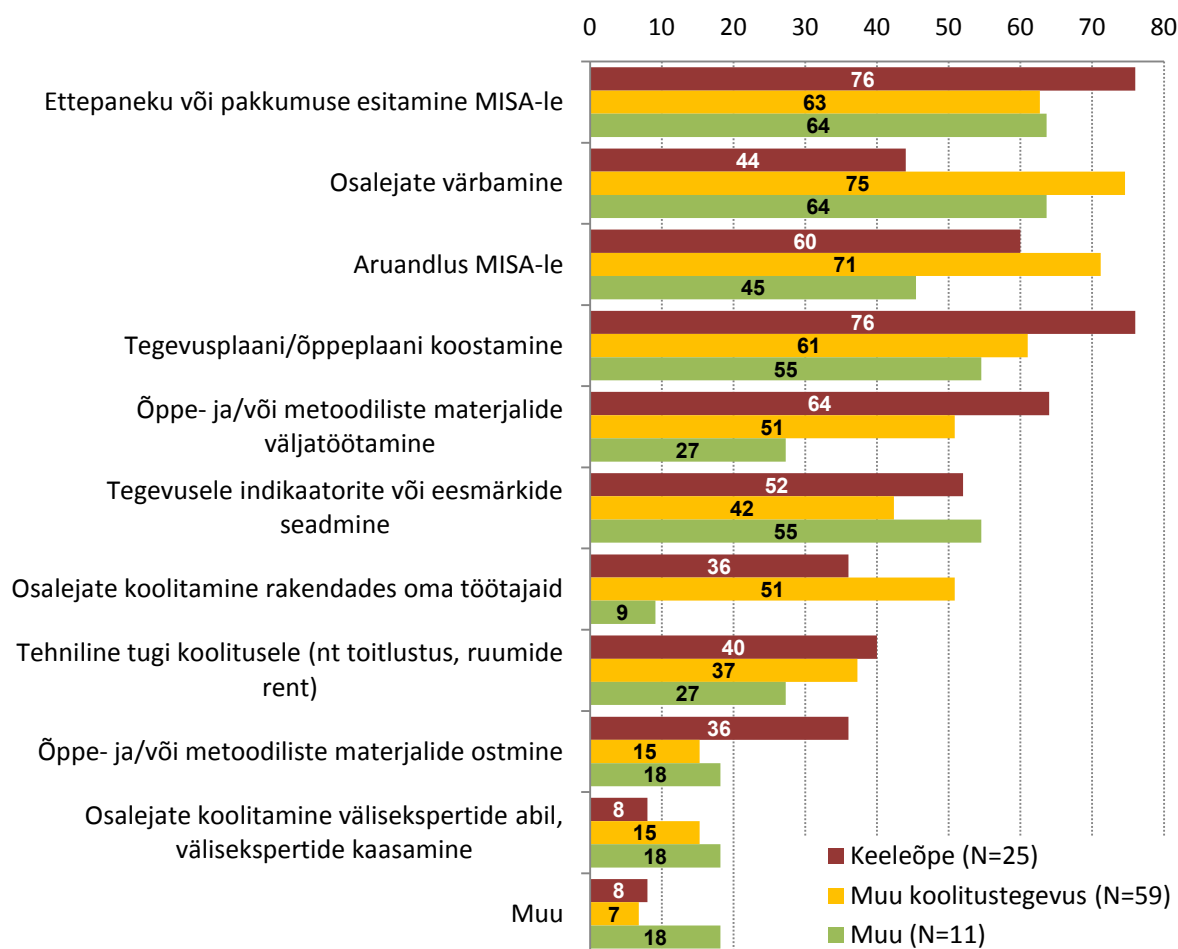

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Tegevusalade lõikes on märgatavaid erinevusi (Joonis 40). Vastuseid analüüsid selgub esmalt, et keeleõppefirmad ja muu koolitustegevusega tegelevad asutused on keskmiselt märkinud sama palju eri rolle, muu tegevusala esindajad aga oluliselt vähem. Muul tegevusalal tegutsejad on märkinud ülejäänutest märksa harvemini järgmisi rolle: aruandlus MISA-le, õppe- ja/või metoodiliste materjalide väljatöötamine, osalejate koolitamine rakendades oma töötajaid ning tehnilise toe pakkumine koolitusele.

Keeleõppefirmadest on väga paljud märkinud järgmisi rolle: õppe- ja metoodiliste materjalide väljatöötamine või ostmine, ettepaneku või pakkumuse esitamine MISA-le ning tegevusplaani/õppeplaani koostamine. Muu koolitustegevuse esindajate hulgas on suhteliselt enim märgitud aga selliseid rolle nagu osalejate värbamine, aruandlus MISA-le ning osalejate koolitamine rakendades oma töötajaid. Nende tulemuste põhjal võib öelda, et MISA poolt korraldatud Euroopa Sotsiaalfondi koolituste ja keeleõppe vormide läbiviimises on just keeleõppefirmade hulgas kõige rohkem neid, kes on andnud suure sisulise panuse tegevustesse. Ülejäänud kahe tegevusvaldkonna organisatsioonide rollide üldpilt on kvalitatiivselt sarnane – otseselt sisutegevuse osakaal on väiksem.

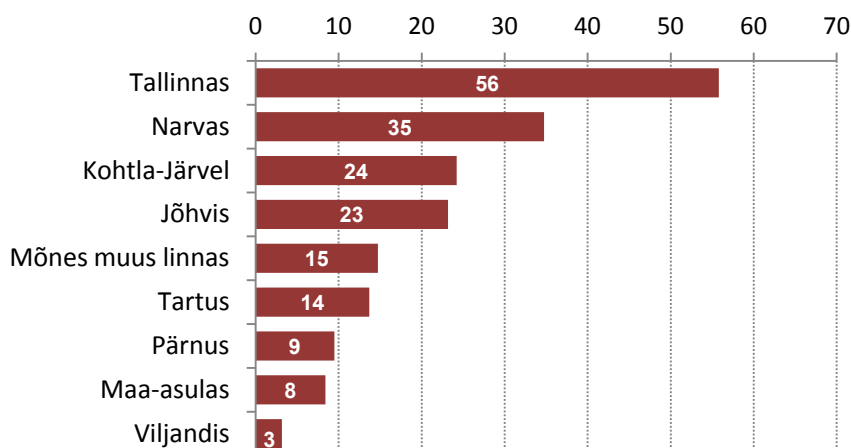
Joonis 40. Mis oli Teie organisatsiooni roll selle kursuse/õppe/tegevuse juures? Organisatsiooni tegevusala lõikes (% tegevustest; vastatud tegevustes A-N)

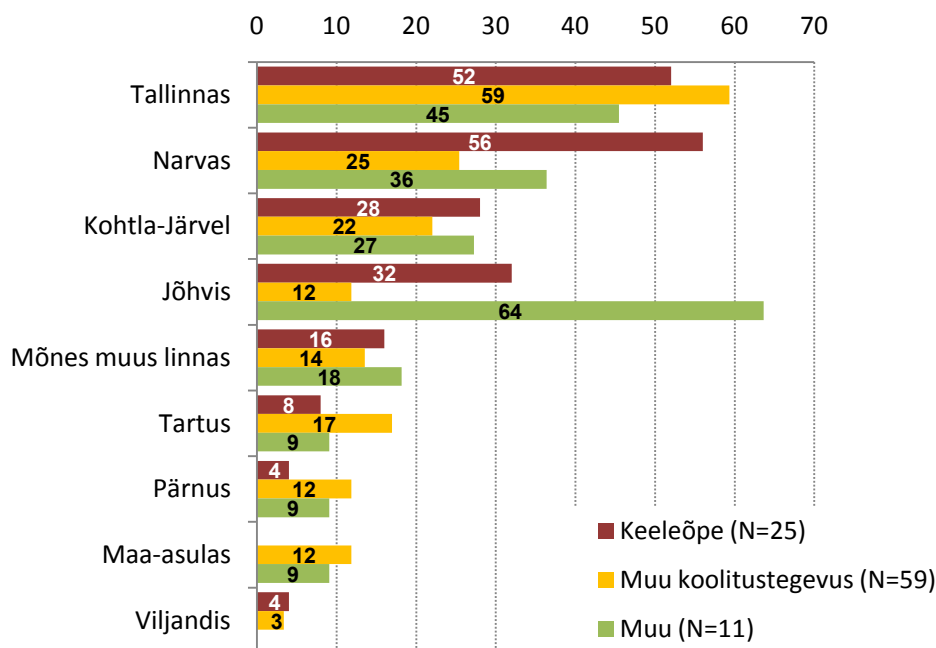
*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Asukoha osas ilmnes, et kõige suurem osakaal vastanutest on viinud koolitusi läbi Tallinnas (Joonis 41). Teisel kohal on Narva, kolmandal-neljandal Kohtla-Järve ja Jõhvi. Ülejäänud linnades on läbi viidud märksa vähem koolitusi. See muster on igati ootuspärane, kuivõrd just nendes linnades elab palju mitte-eestlasi, kelle eesti keele oskus vajab arendamist. Narvas ja Jõhvis on suhteliselt aktiivsed olnud keeleõppefirmad ja muul tegevusalal tegutsevad firmad, koolitusfirmade osalus on olud suhteliselt tagasihoidlik (Joonis 42). Teiste linnade puhul taolist erisust välja ei tule.

Joonis 41. Kus Te seda kursust/õpet korraldasite? (% tegevustest; N=95; vastatud tegevustes A-N)

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

Joonis 42. Kus Te seda kursust/õpet korraldasite? Organisatsiooni tegevusala lõikes (% tegevustest; vastatud tegevustes A-N)

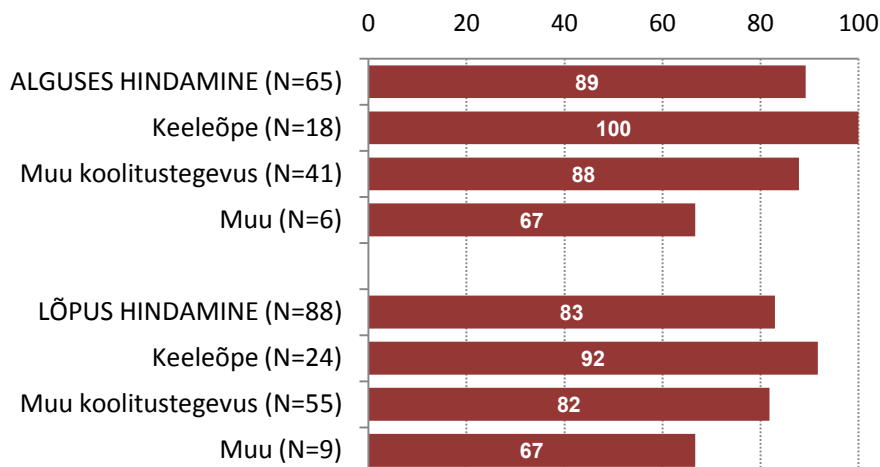
*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

3.3.2. Keeleoskuse taseme ja teadmiste hindamine

Nagu osalejate veebiuuringut kajastavas peatükis juba märgitud, on MISA keeleõppeprogrammide raames keelekoolituste puhul kohustuslik hinnata õppe alguses ja lõpus osalejate taset, aga meetodiliste koolituste puhul sellist hindamisnõuet ei ole. Teenusepakkuja tagasiside põhjal **algas ja lõppes** enamik läbiviidud kursustest ja õppeprogrammidest osalejate **(keeleoskuse) taseme hindamisega** (Joonis 43). Kursuse lõpetamisel oli see mõnevõrra harvem sündmus kui alustamisel, kuid erinevused ei ole suured. Keeleõppefirmadest on mõlemal juhul märkinud üle 90% keeleoskuse taseme hindamise kasutamist, muu koolitustegevuse esindajate hulgas on see kümmekond protsendipunkti madalam. Kõige harvem (vaid 2/3 juhtudest) on osalejate hindamise kasutamine muul tegevusalal tegutsevate asutuste hulgas.

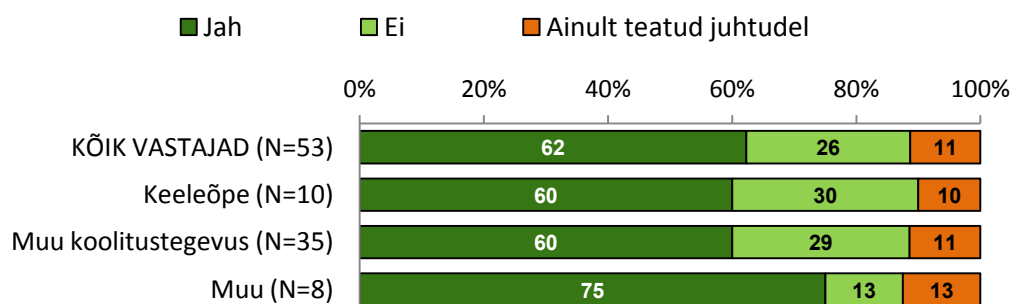
Joonis 43. Hindamise või eksami kasutamine õppe alguses ja lõpus

- Kas kursus/õpe ALGAS keeleoskuse taseme hindamise või eksamiga? (% tegevustest; vastatud keeleõppetegevustes A-F)
- Kas kursus/õpe LÕPPES lõputöö või eksamiga? (% tegevustest; vastatud tegevustes A-M)

Süvaintervjuude põhjal selgus, et testimist peetakse kasulikuks osalejate jaotamisel ühesuguse keeleoskuse tasemega gruppidesse. Kuigi testimist võib kasutada samuti õpilase arengu hindamiseks, ei ole see meetod alati kõige parem, kuna testi tulemust mõjutavad lisaks keeleoskusele veel juhuslikud asjaolud nagu näiteks meeleolu ja motivatsioon. Kursuse tulemuste ja õppija keeleoskuse arengu kindlaks tegemiseks oleks tegelikult vajalik komplekssem hindamine, näiteks kasvõi õpetaja arvamus. Intervjuueritute sõnul esineb praegu teatud juhtudel olukordi, kus testimist tehakse lihtsalt rahastajate ootuste täitmiseks. Pedagoogide koolitamisega tegeleva firma esindaja ütles süvaintervjuus, et nemad ei kasuta oma töös testimist üldse, sest nende eesmärk ei ole õpetada eesti keelt, vaid keele õpetamist.

Peaaegu kahe kolmandiku vastanute (62%) arvates peaks MISA programmide kursuste/õppe käigus toimuv eesti keele oskuse taseme **hindamine tuginema samale süsteemile, mis on kasutusel tasameeksamil** (Joonis 44). Umbes neljandiku vastajate arvates aga ei peaks kasutama tasameeksami süsteemi. Ainult teatud juhtudel peab sama süsteemi kasutamist vajalikuks umbes kümnendik vastanutest. Viimased leidsid, et see sõltub kursuse mahust ning eesmärgist (nt tasameeksamiks ette valmistades on vajalik, aga erialase keeleõppe korral mitte).

Joonis 44. Kas MISA programmi kursuste/õppe käigus toimuv keeleoskuse taseme hindamine peaks tuginema samale süsteemile, mis on kasutusel keele tasameeksamil (st A2, B1, B2 jne)? (% vastajatest)

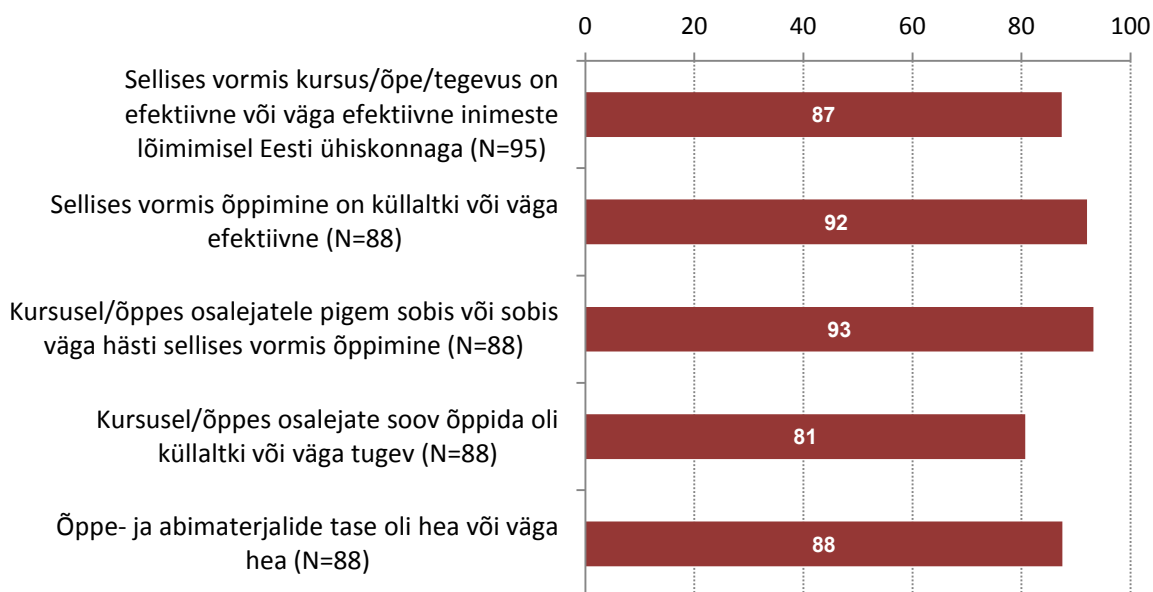
3.3.3. Hinnangud läbi viidud tegevustele ja nende tulemustele

Jooniselt 45 ilmneb, et teenusepakkujad annavad enda korraldatud õppetegevustele väga positiivseid hinnanguid: ligikaudu 90% juhtudest peeti kasutatud **õppevormi efektiivseks, osalejatele sobivaks ja inimeste Eesti ühiskonnaga lõimimist soodustavaks** ning **kasutatud õppe- ja abimaterjalide taset heaks**. Kui vaadelda ainult maksimaalseid hindeid, siis selgub, et kõige positiivsema tagasiside on saanud õppevormi sobivus õppijatele – 44% tegevustes sobis õppevorm teenusepakkuja arvates osalejatele väga hästi. Kolmandik tegevustest on väga tõhusad: 32 protsendil juhtudest peeti antud vormis õppimist väga efektiivseks ja 31 protsendil juhtudest oli tegevus väga efektiivne inimeste lõimimisel Eesti ühiskonnaga. Õppematerjalide tasemele on andnud maksimaalse hinde iga neljas teenusepakkuja (24%).

4/5 vastanuist leidis, et **õppes osalejate soov õppida** oli küllaltki või väga tugev (sh 23 arvates väga tugev). Keeleõppijate huvi kohta võib süvaintervjuude põhjal öelda, et osalejad jagunevad mitmesse gruppi. Mingi osa moodustavad need inimesed, kellele keeleõpe üldse huvi ei paku, kes ei ole motiveeritud ja kelle puhul on hea, kui nad üldse kohale tulevad. Teise gruppi kuuluvad inimesed, kes vajavad kursuse läbimise tõendit. Kolmas grupp koosneb nendest, kes tõesti vajavad eesti keele oskust oma töös ning kes seetõttu on ka väga motiveeritud ja huvitatud keele õppimisest. Teenusepakkujate senine kogemus näitab, et töötuid keeleõpe üldjuhul ei huvita.

Joonis 45. Hinnangud tegevuse efektiivsusele, õppevormile jm teguritele (positiivse hinnangu andnute osakaal)

- Kas sellises vormis kursus/õpe/tegevus on Teie hinnangul efektiivne inimeste lõimimisel Eesti ühiskonnaga? (% tegevustest; vastatud tegevustes A-N)
- Kui efektiivne sellises vormis õppimine on Teie meelest? (% tegevustest; vastatud tegevustes A-M)
- Kuidas Teie hinnangul kursusel/õppes osalejatele sellises vormis õppimine sobis? (% tegevustest; vastatud tegevustes A-M)
- Kui tugev oli Teie hinnangul kursusel/õppes osalejate soov õppida? (% tegevustest; vastatud tegevustes A-M)
- Kuidas Te hindate õppe- ja abimaterjalide taset, mida selles õppevormis pakuti? (% tegevustest; vastatud tegevustes A-M)

Kõik süvaintervjuudes osalenud teenuspakkujate esindajad ütlesid, et üldiselt kasutavad nad keeleõppes selliseid meetodeid ja õppematerjale, mis panevad inimesed omavahel suhtlema. Intervjuudes märgiti rollimänge, palju kasutatakse õppereise. Eesmärk on õpetada suhtlemist, mitte niivõrd keelereegleid. Tähtis on, et õppijad räägiksid, inimene on vaja „lahti saada“, nagu üks intervjuueeritu väljendus. Grammatika õpetamisele keskendumine ei ole kõige otstarbekam, kuigi päris ilma selleta ei saa. Mõned osalejad, kes soovivad teha tasemeeksamit, nõuavad aga just grammatika õpetamist, üldiselt „drillimist“ ehk ettevalmistamist eksamiks. See aga ei ole tegelikult MISA keeleõppekursuste siht. Üks intervjuueeritu avaldas kahetsust, et suhtluskeele õpetamiseks napib sobivaid, kaasaegseid õpikuid.

Keeleõpetajate osas ilmnes süvaintervjuudest, et keeleõppe läbiviijad pööravad suurt tähelepanu sellele, et õpetajaks oleks eesti keelt väga hästi rääkiv isik, ning kontrollivad oma õpetajate tööd. Vene keeles ei ole nende sõnul võimalik eesti keelt õpetada. Eeskätt on oluline õpetaja keeleoskuse tase ja õpetamise kvaliteet, kuid kahtlust avaldati selle nõude suhtes, et õpetaja peab olema tingimata eesti keele filoloog ja pedagoog.

Veebiankeedis oli lõimumisküsimuse juures võimalik oma sõnadega täpsustada, **mis põhjusel antud õppevormi peetakse või ei peeta efektiivseks inimeste lõimimisel Eesti ühiskonnaga**. Efektiivsuse selgitamisel toodi keeleõppele suunatud tegevuste puhul välja kaks peamist mehhanismi: 1) lõimumine läbi keeleoskuse paranemise, sest keeleoskus on vajalik igapäevases elus, tööl ja koolis hakkama saamiseks; 2) lõimumine läbi Eesti eluolu, inimeste ning kultuuriga tutvumise, vahetu eestlastega suhtlemise, huvi tekkimise ning keeleõppe vajaduse mõistmise. Konkreetsete tegevuste puhul võtavad need konkreetsema vormi (nt kutseõppes rõhutatakse erialase keele olulisust tööturul toime tulemiseks), aga põhimehhanismid tunduvad jäävat samaks.

„Meie koolitus võimaldab tõsta õppijate erialakeele valdamise taset ja seeläbi tõstab konkurentsivõimet tööturul. Kui inimene on tööl rahulolev, on ta valmis ka ühiskonnaelus osalema.“

„Intensiivne ja praktilise eluga seotud keeleõpe võimaldab inimesel kiiresti uude keskkonda lülituda. Üks meie kursusel osalejatest jätkab juba õpinguid Tartu Ülikoolis (erialaks eesti filoloogia).“

„Hea keeleoskusega noored on oodatud tööturul. Kursusel on tähelepanu pööratud analüüsi- ja üldistusoskuse arendamisele, oskusele hinnata kriitiliselt infoallikaid, suulise ja kirjaliku eneseväljendusoskuse arendamisele. Õppurid said juurde julgust, teadmisi ja oskusi, et edukalt toime tulla õpingutega kõrgharidusõppes.“

„Kõrgkooli tasandil on korralik keeleoskus vajalik mitmel põhjusel – eelkõige õppetöös edasijõudmise esmatingimus, aga kindlasti ka suhtlemisel oma kursusekaaslaste ja õppejõududega ning laiemal suhtlemisel mittevenekeelses keskkonnas elades (Tartu vs Narva, Tallinn).“

„Mitmed kursusel osalejad polnud varem Saaremaal käinud. Õppijad, kes on käinud kohtades, kus saab hakkama ka vene keelega, olid üllatunud, et on kohti, kus eesti keele oskus on vajalik.“

„Õppija saab välja oma igapäevasest rutiinsest keskkonnast ja näeb Eesti elu ja keeleõppimise vajadust teisest vaatenurgast. Plussiks on kultuuriürituse külastamine.“

„Inimene on [tööjõuvahetuse korral] sunnitud vahetama keskkonda ja kasutama oma teadmisi.“

„Tekkis julgus suhelda eesti keeles oma kaaskolleegidega teistest asutustest Eestis, paranes koostöö, õpiti tundma Eestimaad.“

„Raske hinnata. Pigem soodustab lõimumist. Seda ehk kõige otsesemalt läbi kooli poolt loodud mentorlusprogrammi. Igal õppijal on eesti rahvusest mentor/kolleeg, kes keeleõppes abistab. See soodustab ka kakskeelse kollektiivi liikmete omavahelist suhtlust ja koostööd laiemalt.“

„Suureneb õppijate huvi mitte ainult keele vastu, vaid ka kultuuri vastu.“

„Mida rohkem inimene teab ümbritseva kohta (kultuurinähtused, kohad, inimesed), seda enesekindlamalt ja seega paremini ta end ühiskonnas tunneb.“

Kui keeleõppel oli olnud oodatust väiksem efektiivsus lõimumisele kaasa aitamisel, siis põhjendati seda valdavalt asjaoluga, et pole piisavalt kontakte eestlastega, puudub keelepraktika ja vajadus eesti keele kasutamisele järele.

„Kui töö juures on muukeelne seltskond ning inimene riigikeelt igapäevaselt ei vaja või seda ei kasuta, siis ei ole ükski kursus efektiivne.“

„Ei märkinud väga efektiivne, sest Narvas ei ole keelepraktikat.“

„Kursuse efektiivsus oleks olnud kõrgem, kui oleks olnud vahetu kontakt partnerkooli õppuritega, mitte ainult koolituspersonaliga.“

„On tähtis, kui kursuse lektor on eestlane. See aitab ehitada silda erinevate rahvuste vahel.“

„Lõimimine on efektiivne siis, kui lõimitavad omavahel suhtlevad, mitte üks või teine pool omavahel. Antud kursuse raames suhtlevad ju ainult ühe keele/kultuuri kandjad. Kõik see, mida teisest kultuurist õpitakse, on paberilt, raamatust ja teooria.“

„Keeleoskus on vaid üks väike osa lõimimisest.“

„Kui õppijad ei ole motiveeritud, siis on kahtlane, kas see aitab kaasa inimeste lõimumisele.“

Õpetajate ja koolitajate täienduskoolitusi peeti lõimumist soodustavaks kahel viisil: 1) õpetaja omandab uusi meetodikaid õpilastega töötamiseks; 2) õpetaja ise lõimub paremini ühiskonnaga ja tänu sellele oskab kaasa aidata ka õpilaste lõimumisele.

„Kursusel õpitu parandab õpetajate taset lõimumisteema lahtimõtestamise osas ja õpetab tehnikaid, kuidas selle teemaga tegeleda.“

„Sobilikumate, kaasaegsete ja asjakohaste õpetamismeetodite omandamine võimaldab korraldada õppetööd tulemuslikumalt, k.a lõimumine.“

„Viibimine teises kollektiivis annab hea võimaluse vaadata enda peale 'kõrvalt'.“

„Inimene, kes on huvitatud lõimimisest Eesti ühiskonnaga, annab edasi ka oma õpilastele seda huvi. Üldiselt inimeste aktiivne ellusuhtumine annab ka teistele energiat ja huvi keele või muu õppimiseks.“

„Pedagoogide isiklikud kogemused (avaram silmaring, koostöö teise kultuurikeskkonna pedagoogidega) mõjutavad ka nende õpilaste lõimumisprotsessi.“

„[Keeleklubis] arenes suhtlemisoskus, loodi palju uusi kontakte, jagati infot tuttavatele ning saadi palju kultuurialast infot, kuhu neil on võimalik juhatada ka oma koduseid, töökaaslasi, õpilasi jne.“

„Klubivormis õppimine võimaldab kutsuda vestlema erinevate erialade inimesi, kes on samuti üks lüli efektiivseks lõimumiseks.“

Need teenusepakkujad, kelle arvates täienduskoolitus ei olnud lõimimisel piisavalt efektiivne, tõid välja väga erinevaid põhjendusi: lõimumine ei olnudki õppe otsene eesmärk, praktiseerimisvõimalused puudusid või olid kunstlikult tekitatud, kõigil õpetajatel pole soovi lõimumiseks, bürokraatlik aruandlus ja negatiivne tagasiside vähendavad õppijate motivatsiooni.

„Tegemist ei olnud kursuse esmaeesmärgiga. Läbi oma arvamuse väljaütlemise said koolitatavad ventileerida oma tundeid, kuid praktiliselt ma ei usu, et see otseselt nende koolitusel osalenute suuremale lõimumisele kaasa aitab, pigem nad tunnevad paremini teooriat, kuid minu isiklikul arvamusel nad ei muutnud selle mõjul oma isiklikku käitumist ja nende suhtlusringkond ei ole muutunud.“

„Keskenduti keeleõppele, õpe toimus koolimajas ning ei pakkunud keele praktiseerimise võimalusi.“

„Nagu reeglitel ikka, on ka siin erandeid. Üksikud õppurid tunnistasid, et [keeleklubi näol] oli tegemist KUNSTLIKULT loodud keskkonnaga, kus vene emakeelega inimesed pandi eesti keelt kõnelema.“

„Hoiakute muutmine on pikaajaline tegevus ja nõuab ka inimeste sisemist soovi.“

„Kahtleme, kas õpetajad suudavad õppijaid toetada lõimumisel eesti ühiskonda, kui nad ei püüa anda parimat, et ise lõimuda.“

„Kui osaleja on motiveeritud, siis sisu poolest [on mentoriõpe] väga efektiivne. Kõik osalejad on kurnud, et motivatsiooni võtab alla bürokraatlik aruandlus ning pidev selgituste andmine iga pisiasja kohta, mis süvendab tunnet, et neid ei usaldata, võttes maha soovi Eesti ühiskonda lõimumiseks. Ebaefektiivsemaks muudab ka valdavalt negatiivne tagasiside mentorpaaride tegevuse kohta.“

Eraldi nüansina tasuks veel esile tõsta, et mitmed koolituse korraldajate ja teenusepakkujate seisukohad väljendasid kitsast vaadet lõimumisele kui ühepoolsele protsessile ning eristasid eesti elu ja päris Eestimaad selliselt, et idavirulased ise selle kategooria alla ei mahu. Mitmed ülal toodud näited lõimivatest ja Eesti eri paiku tutvustavatest tegevustest mõjuvad pigem muuseumikülustusena ja võivad sellisena olla väga tõhusad, kuid iseasi, millist laadi tulemuste saavutamist need toetama peavad. Neist näidetest jääb väga selgelt domineerima ühepoolse mulje. Tundub, et siin on märgata MISA eesmärkide saavutamise seisukohalt äärmiselt ohtlik tendents, millega eestlastest õppejõud kursustel osalevaid teise emakeelega noori – võib-olla alateadlikult, võib-olla väärtuspõhiselt – oma igapäevategevuses ja ka seda hiljem uuringu jaoks peegeldades aktiivselt teisestavad (i.k. väljend *othering*). Võimalik, et MISA-l tuleks paremini läbi mõelda, kuidas toetada oma koolitustegevuste raames, sh keelekursuste raames avarama lõimumiskäsitle juurdumist.

Keeleõppe arendamise programme raames läbi viidud kursuste/õppe juures tõid teenusepakkujad **kõige vajalikuma ja paremana** välja valdavalt järgmisi asjaolusid:

- Sobiv õppekeskkond ja õppemeetodid (vaba, mitteformaalne keskkond, õppereisid, rollimängud);
- Õppimine ja viibimine keelekeskkonnas (sh praktika, tööjõuvahetus);

- Nähtav tulemus (keeleoskuse paranemine, keelebarjääri ületamine, teadmiste kasv, sh Eestist ja siinsest kultuurist);
- Tasuta õpe;
- Homogeenne sihtgrupp, kelle puhul keeleõppe keskendus konkreetsetele vajadustele;
- Koostöö ja mõttevahetus kolleegidega.

Tasemeõppurite täiendava keeleõppe puhul mainiti teistest tegevustest sagedamini õppimise võimalust iseenesest (st kursuste olemasolu) ning kombineeritud õppe eelist. Muude positiivsete teguritena mainisid erinevad teenusepakkujad kogenud ja kompetentset õpetajat, häid õppematerjale, head organiseerimist ning hästi läbimõeldud koolituskava (ülesehitus, intervallid, temaatika), mugavat asukohta, õppimist oma kollektiivis, piisavat tundide arvu ning keskkonna muutust.

„Õppijatel oli huvitav õppida eesti keelt väljaspool klassitundi. Ekskursioon teise Eesti linna, vahetusõpilaseks olemine teises koolis eestikeelses keskkonnas meeldis neile.“

„Kursus toimus keelekeskkonnas, eesmärk oli omandada ainealaseid teadmisi - avalik esinemine - ja keel oli vahendiks.“

„Kombineeritud keele- ja aineõppe praktiliste oskuste omandamisega.“

„Vaba suhtlemine eesti keeles, osalejad saavad ise valida neid huvitavad teemad.“

„Õppijate võimalus omandada just töökeskkonnas vajalikku keelt ja sõnavara.“

„Osalejad said põhjalikke teadmisi eesti keele grammatikast, parandasid sõnavara.“

„Teadmiste ja mõtete süstematiseerimine – mõtestasin enda jaoks erialakeele olemuse. Koostöö erialaspetsialistiga.“

„Üliõpilased arendasid eneseväljendamise oskust ja selle tulemusel paranes nende kursusetööde kirjutamise oskus.“

„Keeleõppe on korraldatud vajalikule sihtrühmale ning nende ametialaseks toimetulekuks keelt silma pidades.“

„Kõige vajalikum oli võimalus õppida eesti keelt tasuta ja kindlas rühmas, kõikidel osalejatel olid sarnased vajadused. Kogemused eesti keele õppes ja vajadused on sarnased.“

„Parem oli see, et nad andsid julguse õppijatele eesti keele kasutamiseks väljaspool kooli.“

„Kõige vajalikum täiskasvanud osalejate jaoks oli keelebarjääri katkemine, seda oli lihtsam teha kindlas rühmas, kus kõik on tuttavad omavahel ja ei häbene rääkida eesti keelt, mis mõnikord juhtub, kui inimene satub võõrasse keskkonda.“

„Võimalus korraldada nii mahulises, ajalises kui sisulises mõttes meie õppijatele sobiv koolitus. Tasustada eesti keele õpetaja poolt tehtud lisatööd (oli suuresti individuaalne töö). Võimalus hankida juurde sõnastikke ja õpikuid.“

„Kokku tulid ühiste huvidega inimesed, tekkis üheperetunne, võimalus palju rühma- ja paaristööd teha. Hea võimalus omavaheliseks suhtlemiseks eesti keeles ning omavaheliseks kogemuste vahetamiseks.“

„Viis kokku eesti- ja venekeelsed õpetajad, õppisid üksteist tundma.“

Kõige ebavajalikuma ja halvemana mainisid teenusepakkujad keeleõppe programmide juures järgmisi aspekte:

- Liigne bürokraatia ja aruandlus, ebaselged bürokraatlikud protseduurid;
- Paindlikkuse puudumine, erinevad piirangud;
- Lühike õppeaeg, väike kursuse maht;
- Õppijate ja õpetajate vähene motivatsioon ja huvi puudumine;
- Õppijate ülekoormatus tööalaste ja muude tegevustega.

Lisaks mainiti negatiivsete teguritena õppijate erinevat keeletaset ja suuri õppegruppe, ebasobilikku toimumisaega, loengute teemavalikut, odavaima pakkumise valimist jne.

„Bürokraatlik suhtumine tööplaanidesse, aruandlusse, positiivse tagasiside puudumine tööandja poolt, vähene huvi sisu vastu, vormistamisküsimuste ületähtsustamine. /--/ Keeld teha kohtumisi mentiiga kahel järjestikusel päeval. Liiga reglementeeritud graafik kuude lõikes koolituste läbiviimiseks.“

„Ääretult suur paberimajandus, täiesti võõra (ja ebasobiva) inimesega, st eestvedajaga paari panemine, erinevad arusaamad ja vastutusvõime õppeprotsessist. MISA hiline sekkumine, sõlmitud lepingutingimuste eiramine (nõutust enam ja enam dokumentide nõudmine).“

„Pool aastat varem kinnitatud töö- ja ajagraafik ning läbiviimiskoht, mida ei tohtinud töö käigus muuta. See pärssis planeerimisajal teadmata huvitavatest kultuuriüritustest osavõtu võimalusi ning klubiliste vajadusi paremini tundma õppides neile efektiivsema tugiõppe pakkumist.“

„Hindamiskomisjoni tagasiside ettepanekutele ei olnud päris arusaadav. Lepingud sõlmiti tagantjärele, kui kursus oli juba läbiviidud ja siis toimus veel vaidlus, kuidas pidi olema. Õpilaste vahetuse puhul ei sõlmitud lepingut vastuvõtva kooliga, vaid vastuvõtivate tugiisikutega, mis tekitas hämmingut.“

„MISA poolsed jäigad raamid koostööle ning paindlikkuse puudumine.“

„Jäikus, millega seoses valiti õppureid ning sellega seotud piirangud (2 semestrit keeleõpet). Kohalkäimise protsentuaalne nõue, mis pingestas läbiviijate olukorda, kus haiguse tõttu puuduv õppur ei saanud osaleda ning pakkuja kaotas temast olenematutel põhjustel rahas.“

„Vähene tundide arv.“

„Kõige kulukam õppevorm (eluaseme, toitlustuse, mentorluskulu). Liiga lühike aeg õppimiseks. Jõutakse vaid kohaneda, kui juba on ettenähtud aeg läbi.“

„Juhuslik seltskond, kõik ei olnud motiveeritud keelt õppima.“

„Keskenduti grammatikale; õppijate tase oli väga erinev, õpetajate motivatsioon keele õppimiseks oli madal (pensioni eale lähenevad õpetajad).“

„Kõige raskem on ühitada inimeste töö- ja õppeaega, eriti selliste elukutsete nagu politsei- ja päästeametitöötajad juures.“

„Õppijatel ei olnud piisavalt aega, motivatsiooni ega ka suundi mentoriga aktiivseks suhtlemiseks.“

MISA korraldatud programmide **eripäraks ning eeliseks** võrreldes muude Eestis keeleõpet arendavate tegevustega pidasid teenusepakkujad järgmisi asjaolusid:

- Koolituse sihtotstarbelisus (suunatus konkreetsele valdkonnale, konkreetsele sihtrühmale);
- Tõhus, huvitav, mitmekülgne metoodika;
- Praktika ning viibimine eestikeelses töökeskkonnas, tähelepanu suhtlemisele ja keeleoskuse parendamisele;
- Meeldiv meeskond, sõbralik vaba õhkkond, uute tutvuste tekkimine, kogemuste vahetamine.

Lisaks mainiti häid õpetajaid, enamikule õppijatest sobivat kursuse läbiviimise kohta, piisavalt pikka õppeaega, efektiivset teavitustegevust, tulemuslikku koostööd erialaõppejõu ja keeleõpetaja vahel, otsest suhtlust kõikide koolide juhtide ja õpetajatega jne.

„Väga selge sihtgrupp – kutsekoolide nõustajad. Omavaheline kogemuste vahetamine ja selgelt väga praktiline koolitus. Väga kasulik oli õppereis nii saadud kogemuse kui ka omavahelise tutvusringkonna tekkimise näol.“

„Lähtusime jällegi oma kõrgkooli vajadustest ja keskendusime sellele, mis oli meie kõrgkooli üliõpilastele vajalik, et nad oskaksid ennast korrektses eesti keeles väljendada ja oskaksid kirjutada kursusetöid.“

„Eripäraks võib nimetada individuaalset lähenemist igale osalejale ja üldiselt iga rühma vajadustele.“

„Mitmekülgse programmi ja metoodika rakendamise võimalus. Sõpruskonna tekkimine ühiste huvidega inimeste vahel.“

„Rakendame huvitavaid ja mitmekesiseid õppemeetodeid.“

„Meie kursuse eripära oli selles, et püüame maksimaalselt palju pöörata tähelepanu suhtlemisele ja keeleoskuste parendamisele.“

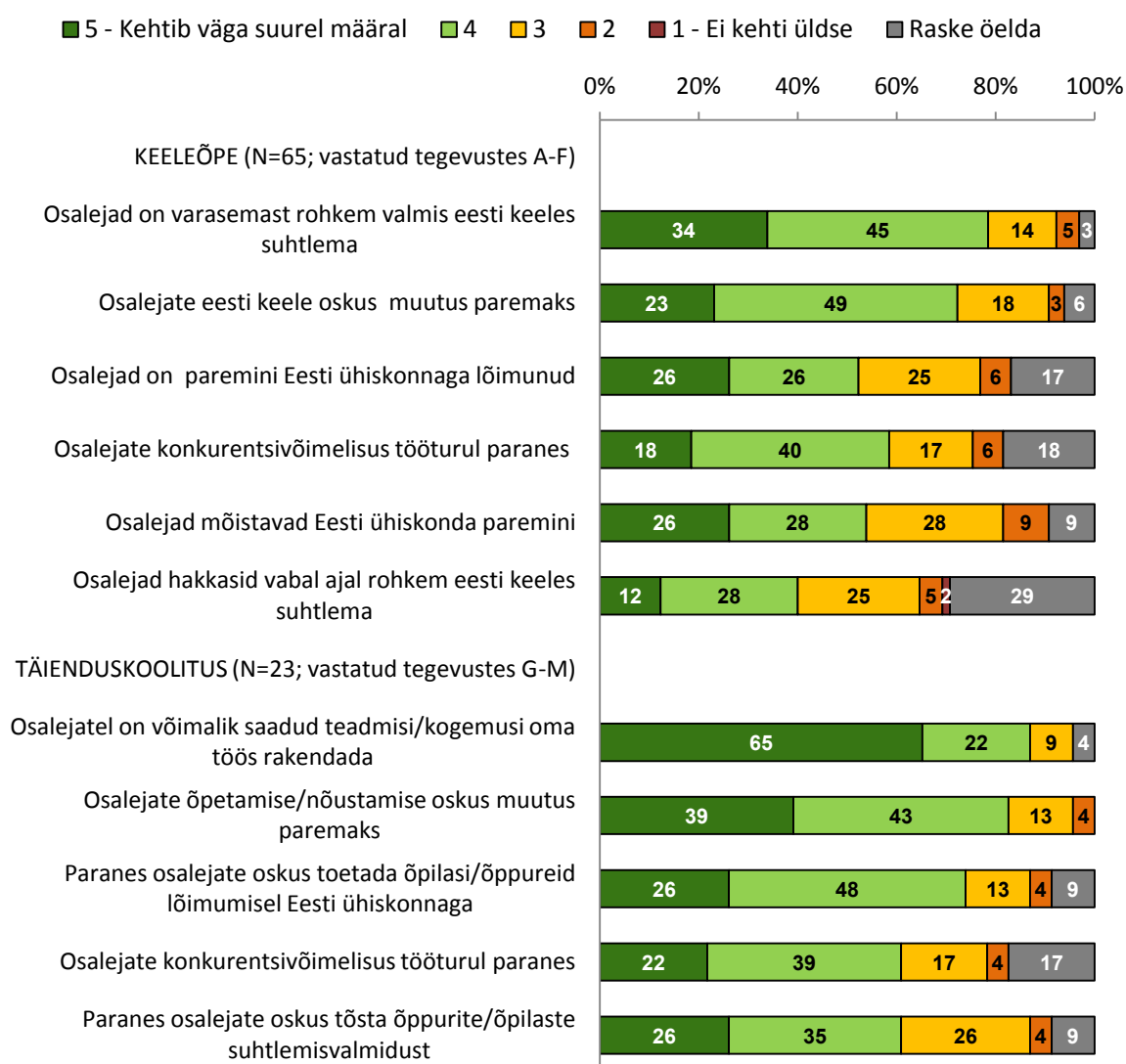
„Keeleõpe reaalses töökeskkonnas. Õppur on sunnitud rakendama oma teadmisi eesti keele osas.“

„Eripäraks oli püüe keeleõppe kaudu anda teadmisi eesti kultuuri kohta.“

Sarnaselt osalejatele paluti ka teenusepakkujatel hinnata, millised muutused on õppe tulemusel aset leidnud (Joonis 46). **Keeleõppe tulemusi** hinnates oldi kõige enam seda meelt, et osalejad on varasemast rohkem valmis eesti keeles suhtlema (antud väide kehtib 78% tegevuste puhul) ja nende eesti keele oskus muutus paremaks (72%). Veidi rohkem kui poolte keeleõppetegevuste osas arvati, et osalejad on tänu õppes osalemisele tööturul varasemast konkurentsivõimelisemad, paremini Eesti ühiskonnaga lõimunud ja mõistavad ühiskonda paremini. Huvitav on muster, kus kõige positiivsema hinnangu on saanud väide, et osalejad on valmis rohkem eesti keeles suhtlema, kõige harvemini aga peetakse kehtivaks väidet, et nad tegelikult suhtlevad rohkem. Viimasele avaldab suurt mõju asjaolu, et peaaegu iga kolmanda tegevuse puhul ei osanud teenusepakkuja hinnata, kas osalejad on hakanud vabal ajal rohkem eesti keeles suhtlema või mitte. Teenusepakkujate tegevusala lõikes vaadeldes ilmneb, et muu koolitustegevusega tegelevate firmade esindajad arvavad ülejäänutest sagedamini, et keeleõppel on olnud positiivne mõju lõimumisele. Keeleõppefirmad seevastu on andnud teistest mõnevõrra positiivsemaid hindeid osalejate keeleoskuse paranemisele.

Pedagoogide täienduskoolitused pälvisid teenusepakkujalt veelgi positiivsemat tagasisidet. Kõige enam peeti kehtivaks väidet, et osalenud õpetajatel ja koolitajatel on võimalik saadud teadmisi ja kogemusi oma töös rakendada (2/3 arvates kehtib väide väga suurel määral). Positiivsete tulemuste nimistus järgnevad parem õpetamise oskus ja parem oskus toetada õpilasi lõimumisel Eesti ühiskonnaga. Mõnevõrra harvemini peeti kehtivaks neid väiteid, mis puudutavad suuremat konkurentsivõimet tööturul ja paranenud oskust tõsta õpilaste suhtlemisvalmidust.

Joonis 46. Millised muutused leidsid antud kursuse/õppe tulemusel osalejate hulgas aset?
(% tegevustest)

Süvaintervjuudes avaldati MISA keeleõppe tulemuslikkuse kohta erinevaid, kohati vastandlikke arvamusi. Ühe arvamuse kohaselt sellised lühiajalised kursused, nagu MISA poolt korraldatavad kursused on, ei aita kuidagi kaasa lõimumisele ja arendavad ka keeleoskust vähe. Keelega kokkupuute aeg on liiga lühike ja pinnapealne, selle aja jooksul ei arene keeleoskus ega sünni uut identiteeti ja integreeritust ühiskonnas. Oluliselt tulemuslikum on vähemalt 3 aastat kestev kõrgkooliõpe. Võib-olla kõige tulemuslikum, nii keeleõppe kui meelsuse arengu tähenduses, on ajateenistus Eesti Kaitseväes. Ka

mitmed muud kokkupuuted eesti kultuuri ja loodusega võivad Eesti ühiskonnaga lõimumisele positiivselt mõjuda, ehkki vägisi ei saa inimesi sõpradeks teha. Teise arvamuse kohaselt aitab aga keeleõpe kaasa ka lõimumisele. Kolmas intervjuueeritu kaldus samuti sinna poole, et keelekursuse läbimine aitab mõningal määral kaasa integratsioonile, kuivõrd õpitakse erialast ja tööl vajaminevat sõnavara, samuti kultuurispetsiifilist keelekasutust (millised väljendid on sobivad, millised võivad olla solvavad). Keeleoskuse tulemuslikumaks arendamiseks oleks siiski vaja programme, mis kestavad kauem ja hõlmavad mitut keeletaset, mitte ei kujuta endast ettevalmistust vaid konkreetse keeletaseme eksamik. Probleemiks on see, et inimene läbib küll kursuse, kuid pärast seda jääb ilma keelepraktikata ning ta keeleoskus langeb tagasi kursuse eelsele tasemele, mistõttu tuleb kõike otsast alustada.

Vaegkuuljatele ja -nägijatele mõeldud õppematerjalide ettevalmistamine oli suur töö ja ettevalmistaja hinnangul oli tulemus hea. Vaegkuuljatele valmisid programmi raames õppevideod, töölehed, e-harjutused, surdologopeediliste harjutuste videod, eesti-vene sõnastik ja õpetajaraamat (<http://web.meis.ee/vaegkuuljad>). Vaegnägijatele valmisid programmi raames audioklipid ja audioklippide tekstid, töölehed, sõnastik ja õpetajaraamat (<http://web.meis.ee/vaegnagijad>).

Vaegkuuljatele koostatud õppematerjalide otseseks sihtgrupiks on vene õppekeelega põhikooli lõpetanud vaegkuuljad. Tegelikult saavad neid materjale kasutada palju rohkemad (kaudseks sihtgrupiks näiteks eesti emakeelega vaegkuuljad, venekeelsed kuuljad, kõne alaarenguga inimesed, insuldi vm haiguse tagajärjel kõnevõime kaotanud inimesed). Seega tegemist ei ole ainult spetsiifilises sihtrühmas kasutatavate materjalidega. Autorini on juba jõudnud kuuldus, et venekeelsed koolid on need lisanud oma kodulehele ja järelkult kasutavad neid. Ülikoolis saab surdologopeediliste harjutuste videoid kasutada logopeedide õpetamisel, sest enne ei olnud logopeedidele vajalikke õppematerjale (praegu koostatakse uut õpikut, aga eelmine on väga ammu välja antud).

Autor on koostatud õppematerjalidega rahul ja nimetab nende juures mitmeid plusse:

- Sihtgrupp, kes neid kasutada saab, on tegelikult märksa laiem kui vene õppekeelega põhikooli lõpetanud vaegkuuljad, kellele need otseselt suunatud on.
- Videod on atraktiivsed, lõbusad ja nn väikse kiiksuga, mis käivitab omavahelise suhtlemise, sest pärast video vaatamist hakatakse nähtut omavahel arutama.
- Videod on varustatud subtiitritega, mida saab vajadusel sisse lülitada. See on kasulik, sest vaegkuulja ei pruugi muidu kogu kõnest aru saada.
- E-harjutused on head, sest õppija saab kohe tagasisidet.
- Õpetajatele on koostatud põhjalik materjal, kuidas õppematerjale kasutada.

Ainuke välja toodud miinus puudutab õppematerjalide vormilist/kujunduslikku poolt. Lehekülgede arv oli piiratud, aga koostajad tahtsid anda edasi palju infot. Seetõttu on töölehed võib-olla natuke liiga ülekoormatud ja võiksid olla visuaalselt hõredamad.

Vaegkuuljatele koostatud õppematerjali autori arvates oli materjalide välja töötamise juures kõige keerulisem konkreetse keeletaseme määramine. Kuna koostajad õpetavad eestikeelseid lapsi, siis ei teatud täpselt, kui palju venekeelne sihtgrupp keelt oskab ja milline on neile sobilik keeletase.

Õppematerjali koolituse viis õpetajatele läbi materjali autor ise. Tegemist oli 2-päevase koolitusega (20 tundi), valdavalt toimus see loengu vormis, aga lisaks oli ka seminar ja praktilised harjutused. 2/3 koolituse mahust moodustas ülevaade kuulumispuudest ja sellega arvestamisest keeleõppes, 1/3 oli konkreetsete õppematerjalide kohta. Kuna osalenud õpetajad viivad läbi keeleõpet kuuljatele, siis oli

nende jaoks kõige vajalikum just kuulumispuudest ülevaate saamine. Seda töid ka õpetajad ise koolituse käigus plussina välja.

Vaegnägijate õppematerjalide otseseks sihtgrupiks on vene õppekeelega põhikooli lõpetanud vaegnägijad, aga tegelikult saavad neid kasutada ka teised nägemisprobleemidega inimesed. Tavaline keeleõppija, kellel nägemisega probleeme ei ole, ei õpiks nende alusel, sest need töölehed on väga mahukad (suurendatud kirjaga).

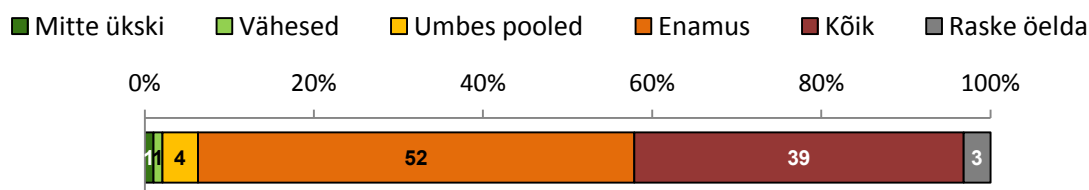
Õppematerjali ei töötanud intervjuueeritav ise välja, vaid kohandas visuaalselt keeleõpetajate koostatud materjale vaegnägijate jaoks (nt suuremad fondid, paigutus, lihtsustamine). Lisaks kohandamisele koostas vastaja ka õpetajaraamatusse juhiseid õppematerjalide kasutamiseks. Koostatud õppematerjalid on intervjuueeritava hinnangul head. Plussiks on see, et need on olemas, inimestele kättesaadavad ja töölehti on võimalik välja printida. Kohati jäi talle küsitavaks, kas vaegnägijad just vajavad neid, sest olemas on palju arvutitarkvara, mida vaegnägijad kasutavad. Samas inimestel on väga erinevad võimalused, nt vanemad inimesed ei valda nii hästi arvutit ja eelistavad pabermaterjale.

Õppematerjali kasutamise koolituse viisid õpetajatele läbi erinevad inimesed, intervjuueeritu käis rääkimas ainult oma osast. Koolitusel olid lisaks loengutele ka praktilised ülesanded. Sellest koolitusest jäi väga hea mulje, sest osalenud inimesed olid huvitatud (st polnud juhuslikult sinna sattunud), mõtlesid kaasa ja esitasid palju küsimusi. Osalejatelt saadud tagasiside oli positiivne.

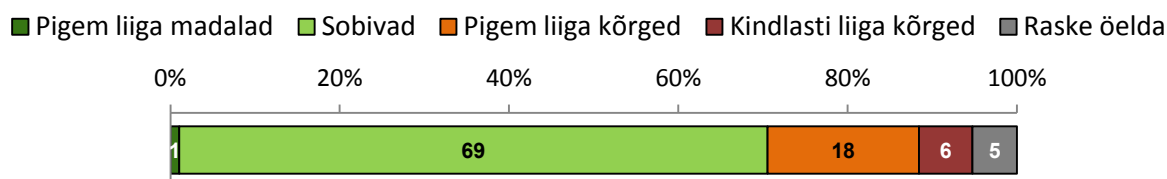
3.3.4. Hinnangud MISA-poolsetele nõuetele ja korralduslikule tegevusele

Valdav enamik kursustele/õppele/tegevustele esitatud nõuetest **said täidetud** – nii vastas 91% uuringus osalenud teenusepakkujatest (Joonis 47). Veel 4% on vastanud, et umbes pooled nõuded said täidetud. Kaks kolmandikku vastanutest leidis, et tegevustele esitatud **nõuded olid sobivad** (Joonis 48). Liiga kõrgeteks pidas esitatud nõudeid tervelt veerand vastanutest (24%) , liiga madalaks aga vaid 1%.

Joonis 47. Kui paljud sellele kursusele/õppele/tegevusele algselt seatud nõuded (nt osalejate arv, ajakava, tundide arv jm) said täidetud? (% tegevustest; N=95; vastatud tegevustes A-N)

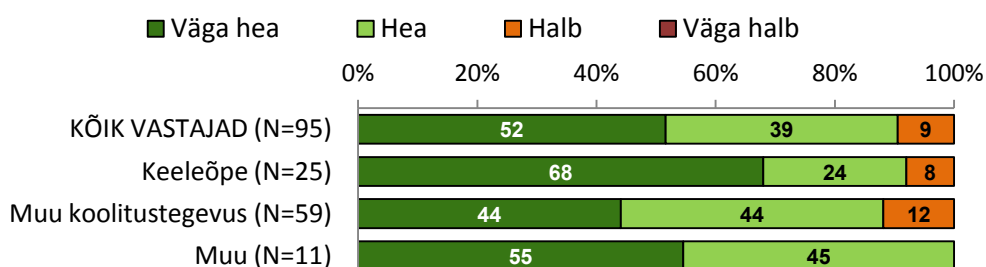
Joonis 48. Kuidas Te hindate sellele kursusele/õppele/tegevusele algselt seatud nõudeid? Kas need olid Teie hinnangul...? (% tegevustest; N=95; vastatud tegevustes A-N)

Üldiselt töid intervjueritud süvaintervjuudes välja, et just kohalkäimise ja osalejate arvu nõuete täitmine nõuab suurt pingutust: inimestele tuleb ühekaupa helistada ja meelde tuletada tunni toimumist, neid tuleb enne kursuse algust veenda ja selle kohta ka allkiri võtta. Teine nõue, mille täitmine samuti võib probleeme põhjustada, on tunniplaanist kinnipidamine. Mõned küsitletud viitasid olukordadele, kus plaanis kirja pandud ajal toimuma pidanud tund tuleb mingil põhjustel edasi lükata, kuid mitte ära jätta (näiteks õpetaja haigestub või ei saa osalejad kohale tulla). Taolised muudatused võivad osutuda vajalikuks väga ootamatult, aga MISA-lt nõusoleku saamine võtab aega. Senistest kogemustest lähtuvalt räägiti, et mõnikord võib väike muudatus tuua endaga kaasa „paksu pahandust“.

MISA korralduslikku tegevust ettepaneku esitamise või hanke etapis on teenusepakkujad üldiselt hinnatud heaks või väga heaks (Joonis 49). Samas peaaegu kümnendikus tegevustes ei ole sellega rahule jäädud (halb 9% arvates).

Joonis 49. Kuidas Te hindate MISA korralduslikku tegevust ettepaneku esitamise/hanke etapis?
(% tegevustest; vastatud tegevustes A-N)

Kui vastaja ei hinnanud MISA korralduslikku tegevust väga heaks, siis oli tal võimalik selgitada, mida MISA oleks saanud korraldusliku poole pealt paremini teha. Enamiku sisulistest ettepanekutest võib jagada nelja suuremasse kategooriasse: tuleks püüda parandada kommunikatsiooni üldiselt, vähendada liigset ebaselgust, vähendada liigset jäikust ning planeerida ja hüvitada teenusepakkujate/koolitajate koormust adekvaatsemalt. Tasub esile tõsta, et neid vastuseid esines erinevaid koolitustegevusi korraldanud teenusepakkujate arvamustes, nii et siin ei saa seostada kriitilisust konkreetse koolituse valdkonnaga, vaid pigem on tegemist üldistatud tagasisidega MISA töökorralduse suhtes.

„Kommunikatsioon ei olnud selge. Esitatud ettepanekule paluti täiendusi, täienduste esitamisel ei antud tagasisidet, kas täiendusi aktsepteeritakse ja need sobivad või mitte. See tõi kaasa ebaselge olukorra ja segaduse edasistes tegevustes.“

„Vastused küsimustele olid kantseliitlikud – vastati lausetega, mis olid hankes, kuid mitte tekkinud küsimusele, s.t vastus ei andnud uut infot ega täpsustanud mitmetimõistetavust.“

„Tingimused on mõnes punktis liiga jäigad, programmi vastutaja ei tee elementaarseid järeleandmisi ega ole koostööaldis läbirääkimisteks.“

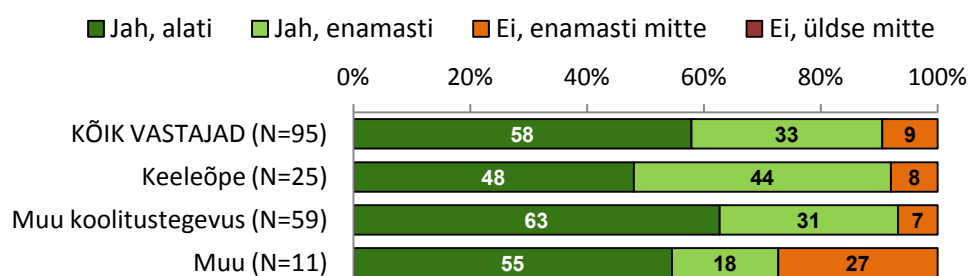
„MISA-l oleks võinud olla parem ettekujutus tehtavast. Ilmselt oli eesotsas olev inimene lihtsalt ebakompetentne.“

„Töö maht oli algselt ettekujutatust (30lk) tunduvalt suurem (100lk). Rahalises plaanis pole mind kunagi niimoodi petetud!“

„Korralduse poolele etteheiteid pole, küll aga võiks vähendada nõutavate formularide hulka.“

Üldjuhul olid teenusepakkujad arvamusel, et neile oli **kursuse/õppe läbiviimise käigus** tagatud piisav ja asjakohane tugi MISA meeskonna poolt (Joonis 50). Rohkem kui pooltes (58%) tegevustes oli MISA-poolne tugi alati olemas. Samas aga ligikaudu kümnendikul juhtudest arvasid teenusepakkujad, et enamasti ei olnud piisavat MISA poolset tuge. Muul tegevusalal tegutsevate ettevõtete esindajad on mingil põhjusel suhtunud teistest kriitilisemalt ja leidnud sagedamini, et MISA meeskonna toetus ei olnud enamasti piisav.

Joonis 50. Kas Teile oli kursuse/õppe läbiviimise käigus tagatud piisav ja asjakohane tugi MISA meeskonna poolt? (% tegevustest; vastatud tegevustes A-N)

Süvaintervjuudest ilmnas MISA tegevuse kohta nii rahulolematuid kui ka rahulolevaid seisukohti. Näiteks toodi kriitikana välja, et MISA võtab endale kontrollija, mitte koostööpartneri rolli. Selle taga on intervjuueritu arvates kokkutõmbuv organisatsioon, mis ei suuda piisavalt hästi täita temale pandud ootusi ja ülesandeid. Oma tegevust ise plaanida, hinnata ja juhtida suutvad spetsialistid on vastaja arvates MISA-st aastaid tagasi lahkunud ning praegu töölolevate ametnike suutlikkus ja pädevus piirub numbrite kontrollimisega (nagu näiteks kursuse toimumine, osalejate arv, tundide arv jne). Selle teenuspakkuja hinnangul ei saa MISA-lt sisulist toetust.

Ühe probleemina märkisid intervjueeritud muutuste sisseviimise keerukust kursuse elluviimise käigus, peamiselt vajadust muuta tundide toimumise aega. Üks intervjueeritu avaldas arvamust, et esitatavad nõuded on kohati mõttetus ning nendest kinnipidamisel on MISA liiga jäik. Just jäikust on nimetatud MISA-ga koostööd tehes üheks iseloomustajaks, ka probleemiks. Äärmuslikul juhul nõutakse aruandes vastuseid küsimustele, mis kuidagi ei ole seotud sisutegevustega. Ilmselt sõltub teenusepakkujate arvamus väga suures osas konkreetsest inimesest – mõned koordinaatorid pööravad tähelepanu sisulistele asjadele, teised aga praktiliselt ainult vormilistele (nt kas tühik on enne või pärast koma või punkti). Mõnede koordinaatoritega on keeruline suhelda, nad ei vasta alati ja mõnikord on vastused sisutud – näiteks saadetakse selgitava vastusena tagasi dokumendi sama punkt, mille kohta on küsimus esitatud. Paaris süvaintervjuus mainiti hangete dokumentatsiooni arusaadavusega seotud probleeme – mõnikord ei ole võimalik neid üheselt mõista. Tagasisidelehe kohta ütles üks intervjueeritu, et see on liiga pikk, aga mingit sisulist pilti sealt ikka ei saa, sest see lihtsalt täidetakse ära, et paberid oleksid korras. Seetõttu piisaks 3-4 lehekülje küsimuste asemel 3-4 küsimusest.

Mõne teise teenusepakkuja arvates aga saab MISA-lt piisavalt toetust ning koostöö on suhteliselt ladus. Enamik koordinaatoreid on piisavalt professionaalsed ja arusaajad ning üldiselt on võimalik üle saada ka probleemsetest olukordadest, mida paratamatult ette tuleb, kuigi see võib võtta mõningast aega ja vaeva. Ühe intervjueeritu seisukoht oli, et kui endal on asjad algusest peale järje peal, siis ei ole aruandlus mingi probleem. Aruandlus on sisult peamiselt formaalne ja kohati bürokratlik, nõuab liiga palju paberitööd, sisulisi tulemusi (keeleoskuse areng) on aruandluses vaja vähe peegeldada. Selle

intervjueeritu arvates ei ole keeleoskuse arengut vaja ka dokumenteerida, kuna tulemused on garanteeritud juba kursuse toimumise faktiga („Kui käid kaks kuud kursusel, siis midagi ikka jääb külge“). Ühe intervjueeritu arvates ei saagi MISA-lt oodata sisulist koostööd ja abi, kuna MISA on ainult administreerimisasutus.

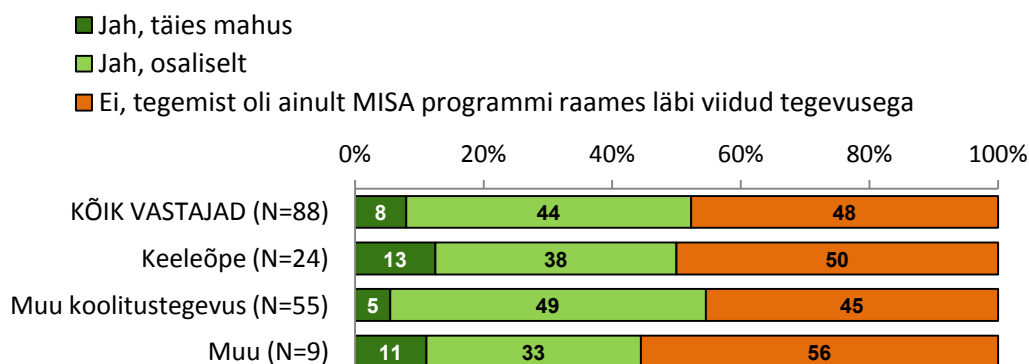
Seega, kuigi üldhinnangud MISA korralduslikule tegevusele on positiivsed, on teenusepakkujatel MISA-le mitmeid konkreetseid ja mõned üldisemad ettepanekud, mida võiks edasiste tegevuste puhul arvesse võtta. Võimalik, et mitmes vastuses mainitud kommunikatsiooniprobleemid, ebaselgus ja samas bürokraatlikkus, formaalsus ja liigne jäikus viitavad ka tõsisematele ümberkorraldusvajadustele MISA enda tegevuse korraldamisel. Näiteks jääb osadele koostööpartneritele mulje, et kavandatud tegevused ei olegi hästi läbi mõeldud. Kui see nii on, võiks ehk plaanida tegevuste algatamise ettevalmistusteks rohkem aega. Samuti tuleks kõik tegevuste läbiviimise ja koostööpartneritega suhtlemise eest vastutavad isikud viia väga hästi kurssi tegevuse sisuliste eesmärkidega, andes neile ka selge voli ja võimaluse hinnata, millal on otstarbekam loobuda algselt fikseeritud nõuetest, ja kuidas määratleda, kas ka uus kokkulepe on realistlik (nt olukorras, kus projekti kestel ei saa välja kuulutada uut hanget osategevuste parima tõhususe hindamiseks).

Kindlasti tuleb silmas pidada, et MISA võiks teenusepakkujate arvates tegevusi rohkem ka sisuliselt (mitte ainult formaalsest aspektist lähtuvalt) kommenteerida ja hinnata, seda nt nii vahehindamiste tagasiside andmisel kui ka algselt optimaalse tööjaotuse saavutamisel koolituse korraldajate ja koolitajate vahel. Siin on MISA-l võimalik hinnata, kas otstarbekam oleks sellist sisulist pädevust välja arendada või sisse osta.

3.3.5. Tegevuste jätkusuutlikkus

Umbes pooli MISA algatatud kursuseid/õppeid on **rakendatud ka pärast programme lõppemist** (Joonis 51). Neid, kes on tegevusi täies mahus mujal kasutanud, on alla kümnendiku (8%). Osaliselt rakendatud kursuseid/õppevorme on sõltuvalt tegevusalast kolmandik kuni pool. Avatud küsimustele antud vastustest selgub, et paljud on kasutanud hiljem nii koostatud õppematerjale kui saadud kogemusi. Samuti on märgitud sama metoodikat kasutades uute kursuste läbiviimist ning seda, et mõned kursusel osalejad on jätkanud keeleõpet.

Joonis 51. Kas olete seda MISA programmi raames algatatud kursust/õpet rakendatud ka pärast programmi lõppemist? (% tegevustest; vastatud tegevustes A-M)

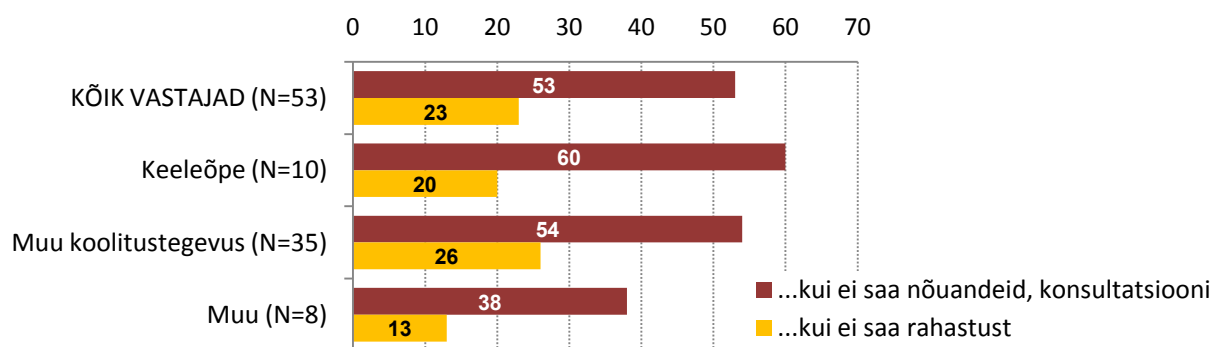
Põhjuste hulgas, miks kursust ei ole uuesti korraldatud, tunduvad olevat kõige olulisemal kohal rahalised piirangud: inimesed ei ole raha eest huvitatud õppima, koolid ei suuda maksta, MISA jaoks väljatöötatud programm oli liiga kulukas, rahastus puudub. Paaril korral on põhjusena välja toodud, et tegemist oli justnimelt MISA kursusega (nt kutseõppurite täiendava keeleõppe ja avaliku sektori töötajate keeleõppe puhul). Teatud puhkudel selgitasid vastajad olukorda sellega, et eelmine kursus veel kestab või on lõppemisest liiga vähe aega möödas ehk lihtsalt ei ole jõutud veel korrata.

Jooniselt 52 ilmneb, et programmide raames algatatud tegevuste jätkamiseks on teenusepakkujate hinnangul **rahaline toetus märksa olulisem kui MISA nõuanded ja konsultatsioonid**: umbes pooled (53%) kalduvad arvama, et saaksid jätkamisega hakkama ilma MISA nõuande ja konsultatsioonita, aga ilma MISA/ESF-i rahastuseta suudaks programmide raames teostatud tegevusi jätkata alla neljandiku teenusepakkujatest (23%).

Tegevusala lõikes vaadates selgub samuti, et teenusepakkujaid, kes on märkinud, et saavad alustatud tegevusi jätkata MISA nõuannete ja konsultatsioonideta, on 2-3 korda rohkem kui neid, kes saavad alustatud tegevusi jätkata rahalise toetuseta. Vastused näitavad konsultatsioonide suhteliselt väikest olulisust keeleõpet elluviivate firmade jaoks. Väikseim on alustatud tegevusi jätkata suutvate teenusepakkujate osakaal muul tegevusalal tegutsevate firmade hulgas. Keeleõppe ja muu koolitustegevusega tegelevate asutuste vahel ei ole tulevikuvõimalustele antud hinnangutes suurt sisulist erinevust.

Joonis 52. Valmisolek ja vajalikud ressursid tegevuste jätkamiseks ilma välise abita (vastajate %, kes ütlesid „kindlasti jah“ või „pigem jah“)

- Kas Teil on olemas valmisolek ja vajalikud ressursid, et jätkata programmis algatatud ja arendatud tegevusi ilma välise (MISA/Euroopa Sotsiaalfondi) nõuande ja konsultatsioonita?
- Kas Teil on olemas valmisolek ja vajalikud ressursid, et jätkata programmis algatatud ja arendatud tegevusi ilma välise (MISA/Euroopa Sotsiaalfondi) rahastuseta?

Jätkusuutlikkuse ja rahastamise temaatikaga haakub süvaintervjuudes tehtud kriitika MISA programmides kasutatavale nn pearahasüsteemile. Kursuse käigus aeg-ajalt „kaovad“ inimesed lihtsalt ära, sest nad ei ole piisavalt motiveeritud ning leiavad endale vabanduse, et mitte kohale tulla. Selle tagajärjel võib juhtuda, et õppe läbiviija ei tule projektiga nulli. Üheks võimaluseks sellest probleemist üle saada, on värvata kursuse alguses palju rohkem osalejaid, siis jääb lõpuks alles rahastuse saamiseks vajalik arv inimesi. Üldiselt on probleem suurem paljude osalejatega ja kauakestvate koolituste puhul. Taoliste kursustele on keeruline piisavat arvu osalejaid leida. 85-protsendilist osalemismäära nõuet

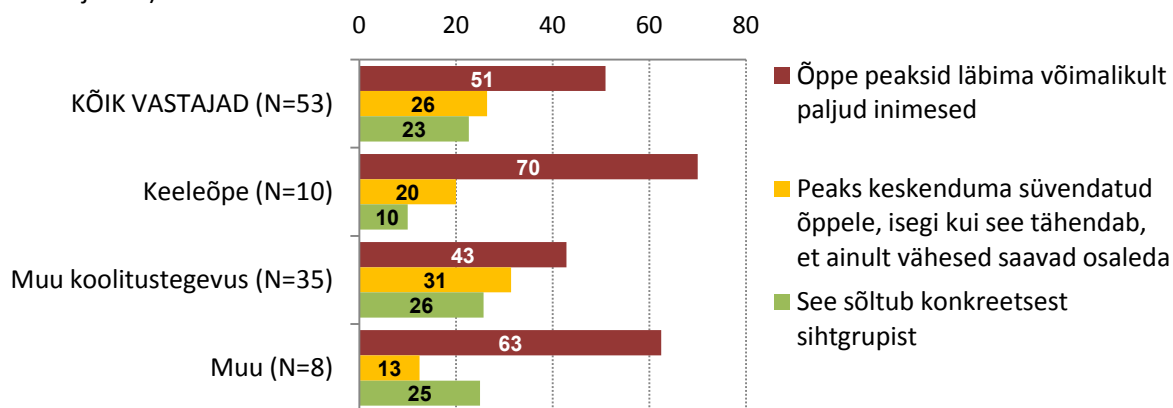
peetakse liiga kõrgeks. Just selle tõttu on ühe intervjuueeritu sõnul jätnud nad tegemata pakkumise paljudele hangetele. Hindamissüsteem, kus näiteks vaid 1% võrra indikaatori väärtusest allapoole jäämine tähendab suure osa tasu kaotamist, ei motiveeri osalema. Pakkumiste hindamise osas tõi sama intervjuueeritu positiivse aspektina välja, et hankel antakse ette eelarve ülempiir ning pakkumiste hindamise struktuur on selline, et tulemus ei sõltu väga palju hinnast. Olulisem on pakkuja võimekus koolitust kvaliteetselt ellu viia.

3.3.6. Soovitused MISA-le

Umbes pooled teenusepakkujatest (51%) arvasid, et **eesti keelest erineva emakeelega inimeste lõimimiseks Eesti ühiskonnaga** oleks kõige tulemuslikum, kui MISA programmi õppe läbiksid võimalikult paljud inimesed (Joonis 53). Ülejäänud vastajad jagunesid umbes pooleks, leides, et MISA peaks keskenduma süvendatud õppele, isegi kui see tähendab, et ainult vähesed saavad osaleda (26%), või lähtuma valikut langetades konkreetsest sihtgrupist (23%). Sihtgrupist lähtumist eelistavad vastajad üldjuhul tegelikult ei nimetanud konkreetseid sihtgrupe, kelle korral tuleks õppele ühel või teisel viisil läheneda, vaid selgitasid vajadust lähtuda otsuse tegemisel sihtgrupis, nende ootustest ja vajadustest.

Tegevusalade lõikes on vastustes märgatavaid erinevusi. Keeleõppefirmade puhul on väga suur ülekaal neil vastajatel, kelle arvates tuleks läbi viia kursuseid, kus saab osaleda võimalikult palju inimesi. Muude koolitusasutuste hulgas on selle võrra rohkem süvendatud õppe või konkreetsest sihtgrupist lähtumise pooldajaid.

Joonis 53. Millist järgnevat võimalust Te soovitate tulevikus MISA programmis kasutada, et eesti keelest erineva emakeelega inimeste lõimimine Eesti ühiskonnaga oleks võimalikult efektiivne?
(% vastajatest)

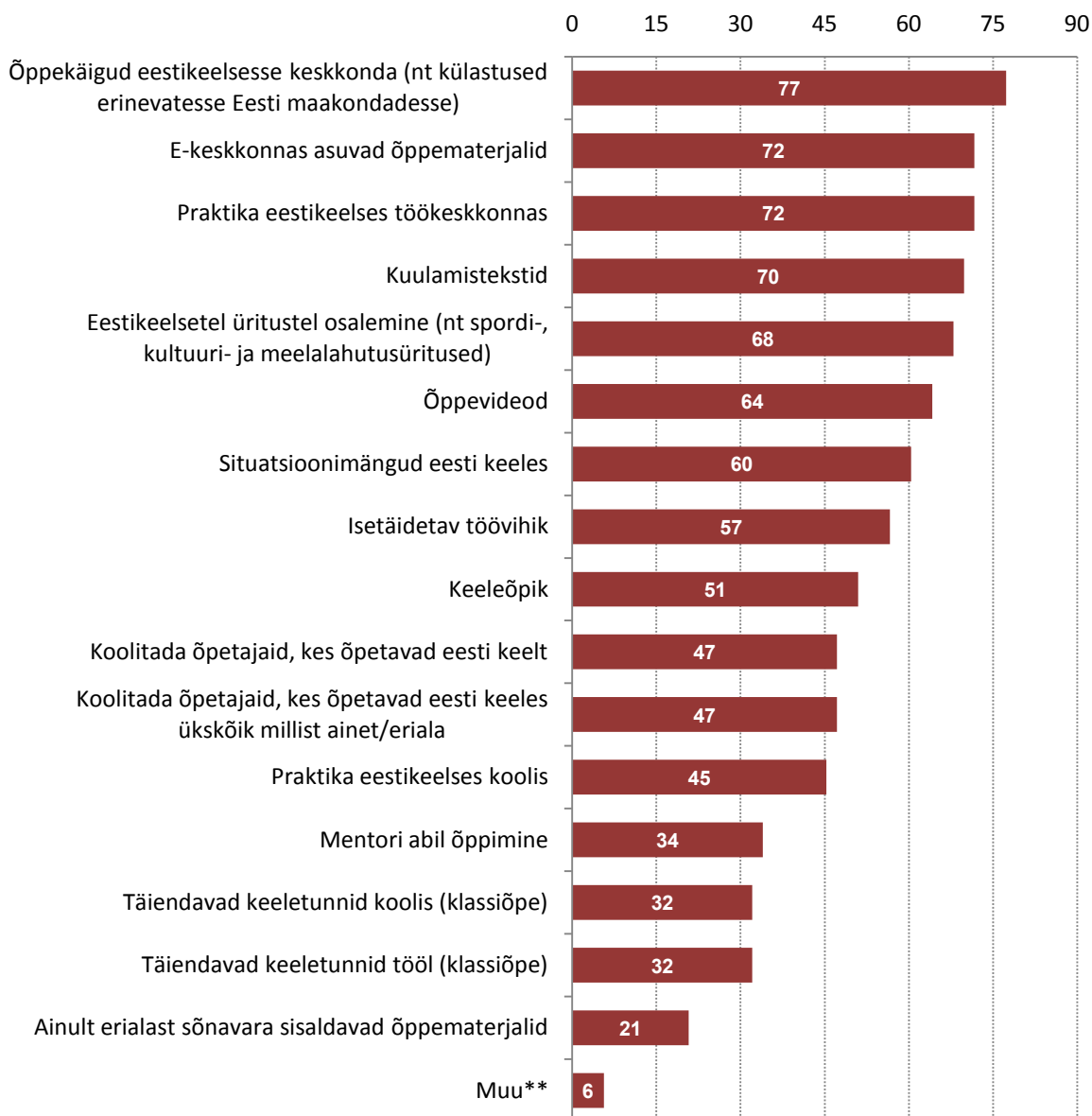

Üks süvaintervjuu vastaja rääkis, et peaks üritama siiski anda inimesele hea keeleoskuse, mis võib tähendada pikemaajalist keeleõpet. Lühiajaline kursus seda tõenäoliselt ei suuda. Keskendumine võimalikult paljudele ei ole tema hinnangul eriti hea strateegia.

Joonisel 54 on näha MISA-le keeleõppetegevuste ja -materjalide osas antud soovitused. Teenusepakkujate arvamustest ilmneb väga selgelt, et on meetodid, mida peab eesti keele õpetamisel efektiivseks suur osa teenusepakkujatest, ja on meetodid, mida peavad efektiivseks vaid vähesed. Samas ei saa välja tuua üht-kaht meetodit, mis oleksid teistest oluliselt populaarsemad. Küll võib öelda, et efektiivsete meetodite hulgas on mitmeid selliseid, mis eeldavad aktiivset keelekasutust eesti

keelekeskkonnas (õppekäigud, praktika, üritustel osalemine, situatsioonimängud eesti keeles). Auditoreest õpet (täiendavad keeletunnid koolis või tööl) ja ainult erialast sõnavara sisaldavaid õppematerjale soovitatakse MISA programmides kõige vähem kasutada.

Joonis 54. Milliseid tegevusi või materjale Te soovitate tulevikus MISA programmis kasutada, et eesti keele õpetamine oleks võimalikult efektiivne? (% vastajatest; N=53)

*Kuna iga vastaja võis anda mitu vastust, siis võib protsentide summa olla 100-st suurem.

** Muu: keeleklubid, keelelaagrid, suvekool, programm „Tunne Eestimaad“ (muukeelsed õppijad ise valmistavad ette ja viivad läbi ekskursioonid, õppekäigud).

Lisaks konkreetsete meetodite tõhususe hindamisele anti vastajale ka avatud küsimuse vormis võimalus kirja panna **soovitusi, kuidas MISA saaks eesti keele õpet tõhusamalt korraldada**. Kuigi soovitused olid oma olemuselt erinevat laadi, koerusid siiski välja teatud teemad, mis on läinud korda paljudele teenusepakkujatele:

- Võiks olla vähem bürokraatiat ja rohkem igakülgset paindlikkust, administratiivsed tegevused võiksid olla lihtsamini korraldatud;
- MISA võiks rohkem võtta arvesse osalejate ja teenusepakkujate tagasisidet ning lähtuda nende soovidest ja vajadustest;
- Metoodilise poole pealt tuleks keskenduda suhtlusele eestikeelses keskkonnas ja pakkuda pikemaajalist õpet;
- Õpet peaks pakkuma vabatahtlikul alusel ehk neile sihtgruppidele, kes on sellest huvitatud.

Lisaks soovitati kaasata programmidesse professionaalseid ja kompetentseid läbiviijaid, püstitada konkreetsemaid ja realistlikumaid õppeeesmärke, rohkem siduda õppematerjale praktilise eluga, tagada paremat infoliikumist ja keeleõppe kättesaadavust igas regioonis ning tehti mitmeid muid soovitusi. Järgnevalt on toodud mõned näited soovitustest, aga kogu loeteluga on võimalik tutvuda aruande lisades (Lisa 7).

„Väga keeruline oli projekti rakendamine, teostamise käigus oli pidev probleem lepingute vormistamisega, arvete tasumisega, kuna see käis kõik läbi MISA. Administratiivne korraldus võiks olla paremini ja teostajale lihtsamalt korraldatud, nt anda teostamine rakendajale ja siis tasuda aruande alusel kulud vms.“

„Võiks korraldada paremini ajaliste ja rahaliste ressursside kooskõlastamist.“

„Kursuste läbiviimine võiks olla paindlikum. Tuleb ette igasuguseid olukordi, aga kõiges on süüdi koolitaja, kuigi see nii ei ole.“

„Sisu poolest on kursused väga head, kuid puudu jääb diplomaatiast suhtlemisel alluvatega ning paindlikkusest töö planeerimisel (eriti täiskasvanud pereinimeste ette kerkivate ootamatuste puhul). Taotleda võimalust kompenseerida ka autojuhiloata kursustele autosõidukulud volituse alusel. See hoiaks kokku kohtumispaiakadesse sõitmiseks kuluvat aega ja raha. Õppeperioodiks anda koolituste läbiviijatele vabam graafik koolituste läbiviimiseks – mitte kuupõhine, vaid õppeperioodi arvestav. Rohkem positiivset tagasisidet.“

„Õppijaid peaks rohkem kaasama oma programmi (teemade) väljatöötamisele, keeleõppevormide väljapakumisele ja õpieesmärkide püstitamisele. Siis tõuseks ka õpimotivatsioon ja valmisolek vastutada ise oma õpitulemuste eest.“

„Arvestama peab ka õpet sooviva asutuse tingimustega/võimalustega. Rohkem usaldust, koostööd, ei pea ainult kontrollima, võib ka sõbralikult asju ajada.“

„Uurida põhjalikumalt erinevate sihtrühmade ootusi ja vajadusi, viia läbi mõttetalgud just nende inimeste seas, kes keeleõppest on huvitatud. Inimestega otse rääkides (fookusintervjuud Ida-Virumaal kohapeal) saab kõige parema sisendi uuteks tegevusteks.“

„Toetuge oma senise töö positiivsetele kogemustele ja hoidke ning arendage head koostööd koolidega.“

„Rohkem praktilist suhtlust tavakeskkonnas.“

„Väiksemad grupid, suurem iseseisva töö osakaal, pikem ajaperiood (õpetajatel ei ole võimalik väga tiheda graafikuga kursustel käia).“

„Ikka keskenduda nendele õppijatele, kellel on endal motivatsioon olemas. Käsukorras ei saa õpetada. Selle õpimotivatsiooni peaks alguses välja selgitama. Ja seda, et õppija teaks, et ta ise vastutab oma õpitulemuste eest.“

„Huvi tekitamine eesti keele ja eesti elu vastu vene kollektiivides, seda eriti Ida-Virumaal.“

3.3.7. Kokkuvõtte teenusepakkuja tagasisidest

Teenusepakkuja hinnangud enda poolt pakutud tegevustele on positiivsed: ligikaudu 90% juhtudest peetakse kasutatud õppevormi efektiivseks, osalejatele sobivaks ja inimeste Eesti ühiskonnaga lõimimist soodustavaks ning kasutatud õppe- ja abimaterjalide taset heaks. Keeleõppe tulemusi hinnates oldi kõige enam seda meelt, et osalejad on varasemast rohkem valmis eesti keeles suhtlema (antud väide kehtib 78% tegevuste puhul) ja nende eesti keele oskus muutus paremaks (72%). Pedagoogide täienduskoolitused pälvisid teenusepakkujalt veelgi positiivsemat tagasisidet – kõige sagedamini (87%) peeti kehtivaks väidet, et osalenud õpetajatel ja koolitajatel on võimalik saadud teadmisi ja kogemusi oma töös rakendada.

Teenusepakkuja hinnangul sai valdav enamik tegevustele esitatud nõuetest täidetud. Kaks kolmandikku vastanutest on seejuures öelnud, et tegevustele esitatud nõuded olid sobivad. Teatavaid probleeme on tekitanud vajaliku hulga osalejate kokku saamine ja kursusel hoidmine. 4/5 tegevuste kohta leidsid teenusepakkujad, et õppes osalejatel oli küllaltki või väga tugev soov õppida, aga samas leidub ka neid inimesi, kes pole üldse motiveeritud või käivad kursusel vaid kohustuslikus korras ja tunnistuse nimel.

Lõimumise valdkonnas oldi kõige enam ühel meelel selles, et tõhusamad on need õppevormid, mis sisaldavad erinevaid suhtlemisvõimalusi keelekandjatega. Avatud vastustest aimus kohati teatud nõutust küsimuses, kuidas just lõimumist hinnata, eriti kui koolituse orientiir on pikemaajaline. Lisaks rõhutasid osad vastajad, et lõimumist peaks käsitlema mitmepoolse protsessina ja looma veel paremaid võimalusi jooksvate ja püsivate rühmategevuste juhtimiseks. Teisalt aimus mitme koolituste korraldaja puhul arvamust, et lõimumine on inimese individuaalne vastutus, ning koolitusele tulnud õppijaid käsitleti paremal juhul kui neutraalset, halvemal juhul negatiivselt laetud materjali, millele koolituse käigus programmeeritakse keeleoskus, huvi edasise keeleõppe ning laiema ühiskonna vastu. Selline paternalistlik hoiak ja kohati esinenud õppija teisestamise diskursus võivad iseenesest pärssida õpingute edukust just eduka lõimumise seisukohalt.

Umbes pooli MISA algatatud kursuseid/õppeid on rakendatud ka pärast programme lõppemist, valdavalt siiski ainult osaliselt (nt kasutades õppematerjale või saadud kogemusi). Kuigi seniseid tegevusi on osaliselt jätkatud, ei olda tuleviku osas eriti positiivselt meelestatud. Programme raames algatatud tegevuste jätkamiseks on teenusepakkuja hinnangul eriti oluline rahaline toetus: umbes pooled (53%) kalduvad arvama, et saaksid tulevikus tegevuste jätkamisega hakkama ilma MISA nõuande ja konsultatsioonita, aga ilma MISA/ESF-i rahastuseta suudaks programme raames teostatud tegevusi jätkata alla neljandiku teenusepakkujatest (23%).

MISA-le tulevikuks soovitusi andes arvasid umbes pooled teenusepakkujatest (51%), et eesti keelest erineva emakeelega inimeste lõimimiseks Eesti ühiskonnaga oleks kõige tulemuslikum, kui MISA programmi õppe läbiksid võimalikult paljud inimesed. Ülejäänud leidsid, et MISA peaks keskenduma

süvendatud õppele, isegi kui see tähendab, et ainult vähesed saavad osaleda (26%), või lähtuma valikut langetades konkreetsest sihtgrupist (23%).

Peaaegu kahe kolmandiku vastanute arvates peaks MISA programmide kursuste/õppe käigus toimuv eesti keele oskuse taseme hindamine tuginema samale süsteemile, mis on kasutusel tasemeeksamil. Keeleõpet korraldavad teenusepakkujad peavad kursuse algul keeleoskuse taseme testimist kasulikuks, sest see aitab jaotada osalejaid sarnase keeleoskuse tasemega gruppidesse. Kuigi testimist võib kasutada ka õpilase arengu hindamiseks, siis ei ole see alati kõige sobilikum ning kursuse tulemuste ja keeleoskuse arengu kindlakstegemiseks oleks vajalik komplekssem hindamine (sh õpetaja ja osaleja enda arvamus).

Teenusepakkujad hindavad üldjuhul (91% juhtudest) MISA korralduslikku tegevust ettepaneku esitamise/hanke etapis heaks või väga heaks ja on arvamusel, et neile oli õppe läbiviimise käigus tagatud MISA meeskonna poolt piisav ja asjakohane tugi. Kuigi teenusepakkujad on üldiselt MISA tegevusega rahul ning pikas perspektiivis on MISA olnud hea ja tulus koostööpartner, siis esineb koostöös ka kitsaskohti. Peamiselt heidetakse MISA-le ette liigset bürokraatiat ja vähest paindlikkust: mahukas aruandlus, mis sageli puudutab vähem õppe sisu ja rohkem vormilisi küsimusi; tegevuse elluviimise käigus on keeruline algses kavas muudatusi teha; jäik pearahasüsteem tasustamises, karmid sanktsioonid, ettemaksuvõimaluse puudumine, mis omakorda tingivad teatud juhtudel pakkumiste tegemisest loobumise; pikk menetlemise aeg jm. Mõnel teenusepakkujal on ilmnunud ka suhtlusprobleeme, aga siinkohal mööndakse, et see sõltub väga tugevasti konkreetsest MISA koordinaatorist, tema suhtlusoskusest ja pädevusest. MISA-lt oodatakse senisest suuremat sisulist panust (koolituste kavandamine, hindamine, õpetajate valik jne).

3.4. Tagasiside keeleõppe programme ekspertidelt

Ekspertideks on antud uuringu kontekstis MISA-poolsed programmi tegevuste elluviijad (programmijuht ja koordinaatorid) ning sihtasutuse välised eksperdid, kes on programme väljatöötamise juurde kuulunud (programmi juhtkomitee liikmed jt). Kõik vastajad on praegu MISA-ga seotud või on seda varem olnud.

Ekspertide seisukohti koguti kolme erineva meetodiga:

- **Veebiküsitlus** – Küsitlus toimus ajavahemikul 20. märts – 17. aprill 2013. Uuringu tellijalt saadud e-postiaadressidele saadeti veebiküsitluses osalemise kutse, mis sisaldas veebilinki, mille kaudu vastajad said minna küsitlust täitma. Lisaks esialgsele kutsele tuletati veebiküsitluse toimimist vastajatele hiljem mitmel korral meelde. Kokku vastas küsitlusankeedile **29 eksperti**. Ankeedi ja andmetabelitega on võimalik tutvuda aruande lisades (Lisa 6; Lisa 11).
- **Fookusgrupi vestlus** MISA-poolsete programmi elluviijatega – Fookusgrupp toimus 17. mail 2013. Vestluses osales 8 praegust ja endist MISA töötajat, kes on tegelenud keeleõppe programme elluviimise ja koordineerimisega. Fookusgrupi diskussiooni tarbeks valmis veebiküsitluste ja dokumendianalüüsi tulemuste põhjal moderaatorijuhend, mille alusel Saar Poll OÜ sotsioloogid vestlust juhtisid. Fookusgrupp kestis umbes 2 tundi.
- **Süvaintervjuud** 3 programmi juhtkomitee liikmega – Intervjuud toimusid ajavahemikul 23.-29. mai 2013. Kaks intervjuud viidi läbi silmast-silma meetodil, kolmas Skype'i vahendusel. Süvaintervjuud toimusid veebiküsitluste ja dokumendianalüüsi tulemuste põhjal valminud vestluskava alusel. Käsitletavad teemad mõnevõrra varieerusid sõltuvalt sellest, milline oli ekspertide senine kogemus ja kompetents. Intervjuu keskmine pikkus oli ligikaudu 1 tund.

Käesolevas peatükis tutvustatakse esmalt veebiküsitluse tulemusi ning seejärel antakse täiendav ülevaade ekspertide seisukohtadest fookusgrupi vestluse ja süvaintervjuude põhjal.

3.4.1. Veebiküsitlus

Veebiküsitlusele vastas 29 eksperti. Mõnel neist oli keeleõppe programmides üks kindel roll, mõnel aga mitmeid erinevaid. 14 vastajat on kuulunud keeleõppe programme juhtkomiteedesse, 11 on olnud tegevuste koordinaatorid MISA-s, 6 on olnud programme rakendusasutuse esindajad, 4 on tegutsenud vabatahtliku eksperdina, 3 on olnud tegevuste koordinaatorid programmipartneri juures ja 2 programme rakendusüksuse esindajad. 4 inimest on olnud programmidega seotud veel mõnel muul viisil.

Lähtuvalt rollist on ekspertide kokkupuuted keeleõppeprogrammidega olnud mõnevõrra erinevad. Kokkuvõttes on neil aga ülevaade kõikidest erinevatest etappidest: programme väljatöötamine, hangete ettevalmistus ja läbiviimine, eesmärkide seadmine, eelarve paigapanemine, ajakava planeerimine, dokumentide vormistamine, lepingute sõlmimine ja menetlemine, pakkumiste hindamine, ettepanekute koostamine, hankekonkursil osalemine, tegevuste väljatöötamine, tegevuste elluviimise organiseerimine, koolituste läbiviimine, õppematerjalide koostamine, teavitustöö, tekkinud probleemide lahenduste leidmine, koostöö erinevate osapoolte vahel, aruandlus, kontroll ja järelevalve, tagasiside andmine jne.

Ekspertidel paluti etteantud nimekirja alusel hinnata, millistes valdkondades nad on pädevad. Kõige sagedamini peeti end pädevaks keeleõppe alal (20 eksperti märkis seda ühena valdkondadest). Keeleõppele järgnesid integratsioon (14 eksperti) ja muu haridusvaldkond (13 eksperti). Mõnevõrra harvemini peeti end pädevaks kultuuri (6 eksperti) ja migratsiooni alal (2 eksperti). Muude valdkondadena nimetati veel noorsootööd, mitteformaalset õpet ja struktuuritoetuste vahendamist.

3.4.1.1. Programmide plussid ja miinused

Veebiküsimustiku algul anti vastajaile võimalus oma sõnadega kirja panna, mis on MISA korraldatud keeleõppe arendamise programmide juures kõige vajalikum ja parem, mis kõige ebavajalikum ja halvem ning milline on MISA programmide eripära ja eelis võrreldes muude keeleõpet arendavate tegevustega Eestis.

Keeleõppe arendamise programmide juures töid eksperdid **kõige vajalikuma ja paremana** välja valdavalt järgmisi asjaolusid:

- Läbimõeldud, eesmärgipärased, pikaajalised, praktilise suunitlusega eesti keele õpetamise kavad; õppe süsteemsus ja kvaliteet;
- Tegevuste ja sihtgruppide mitmekesisus ning uued toetavad õppematerjalid erinevate tegevuste tarvis;
- Uute keelemetoodikate loomine ja nende katsetamise võimalus;
- Lähtumine sihtgruppide vajadustest, sihtgrupid saavad õppida selles vormis, mida nad soovivad;
- MISA koordinaatorite kompetentsus, nende hariduslik mitmekülsus, tehnilise toe pakkumine;
- Tasuta õppimise võimalus.

„Programmiline lähenemine keeleõppele, st mitte ainult konkreetsete keeleõppekulude kompenseerimine, vaid terviklik lähenemine täiskasvanute keeleõppele, sh õppevara arendus, koolitajate täiendkoolitus jms.“

„Peab tõdema, et MISA programm on väga praktiline; innovaatiline; lihtne ja järjepidev.“

„Õppe kvaliteet, selle süsteemsus ja eesmärgipärasus. Õpet vajava kontingendi üsna lai haaratus. Õppijatele tasuta.“

„Võimalus arendada eesti keele õpet mitte eesti emakeelega inimestele läbimõeldult ja pikemaajaliselt.“

„Tegevuste mitmekesisus, suunatus innovaatilisusele, heade praktikate kasutamine, paindlik metoodika.“

„See, et elluviidavad tegevused lähtuvad sihtrühmade konkreetsetest vajadustest, mis eelnevalt põhjalikult välja selgitatakse.“

„Lähtub individuaalse õppija keeleõppe vajadustest. Erialakeele õpetamine. Keeleõppe sidumine kultuurilise ja sotsiaalse integratsiooniga. Tasemete järgi rühmadesse jagamine.“

„Keeleõppevormi sobitamine sihtgrupi vajaduste ja võimalustega. Selleks teevad sihtgruppide (kõrgkoolide, kutseõppeasutuste jne) esindajad taotlusvoorude raames keeleõppe läbiviimise ettepanekuid. Sihtgrupid saavad keelt õppida vormis, mis neile kõige paremini sobib.“

„Programm on suunatud erinevatele sihtgruppidele, programmi raames koostatud õppematerjalidega saab tutvuda MISA koduleheküljel. Programmi raames on valminud uuringud ja nendega saab tutvuda ka MISA kodulehel.“

„Võimaluste loomine erinevate sihtrühmade keeleoskuse arendamiseks, uute ja huvitavate keeleõppemetoodikate rakendamiseks võimaluste loomine, erialaspetsialistide võrgustike loomine. Kui oli läbi mõeldud ja realselt ellu viidav ning keeleoskust arendav idee, siis see sai rahastuse.“

„Alustati nõ uusi tegevusi, nt kutseõppeasutuste õppurite eesti keele õppe kvaliteedi ja nende keeleõppe võimaluste mitmekesistamine; mentori toel eesti keele õpe jm. Nende tegevuste juures on oluline jälgida protsessi toimimist (omamoodi on tegemist pilootprojektidega), ressursside vajadust. Samuti on oluline arvuliselt väikestele sihtrühmadele mõeldud tegevuste algatamine (nägemis- ja kuulmispuudega inimeste eesti keele õpe).“

„Keeleõppe arendamise programmide juures on kõige parem paindlikkus keeleõppe vormide ja kestuse osas ning see, et püütakse teha kursuseid, mis on suunatud erialase või ametialase keeleoskuse arendamisele. Kõige vajalikum on õpetajate ja haridusasutuste töötajate koolitamine keele õppimise ja õpetamise osas. Vajalik on ka see, et pakutavad programmid on osalejatele tasuta.“

„Erinevate uute keeleõppemetoodikate väljatöötamise ja rakendamise kogemus/teadmus, õppematerjalide väljatöötamise, katsetamise ja kirjastamise/väljaandmise korraldamine. MISA keeleõppe arendamise programmide juures töötavate koordinaatorite kompetentsus: mitmed koordinaatorid on kakskeelsed, eesti keele kui teise keele õppe alal akadeemiline ja praktiline ettevalmistus, töökogemus ka keeleõpetajana.“

„Eesmärgist tulenevalt õige juhtimine-suunamine, tugev tehniline tugi ja õigeaegne järelvalve.“

„Vahetusprogrammid õpilastele ja õpetajatele, tööjõuvahetused, õppematerjalide tootmine, LAK-õppe koolitused õpetajatele, vaegnägijate ja -kuuljate materjalide piloteerimine.“

„Eestikeelsete ja venekeelsete inimeste ühisüritused, mille kaudu on võimalik muuta hoiakuid.“

Kõige ebavajalikuma ja halvemana mainisid eksperdid keeleõppe programmide juures järgmisi aspekte:

- Bürokratia kõige laiemas plaanis, paindlikkusest jääb puudu;
- Teenusepakujatele esitatakse kohati liiga kõrgeid nõudmisi, mida nad ei suuda täita;
- Puudujäägid tegevuse kavandamises, analüüsis;
- Sihtrühmi liiga palju, killustatus;
- Avalik sektor ei motiveeri õppureid;
- Hangetel loeb liiga palju hind.

„Kõige ebavajalikum tundub olevat ESF rahade kasutamisega kaasnev bürokratia, mis kohati viib selleni, et vormiliste nõudmiste täitmine (nt osalusgraafikute täitmine, teavitussiltide olemasolu) paistab olevat olulisem sisulisest tööst. Kõige halvem on see, et keeleõppe läbiviijad ei mõista või teadvusta selle bürokratia vajalikkust ja põhjendatust ning see tekitab arusaamatusi, mille lahendamise arvelt jääb vähem aega keeleõppe kvaliteeti süvenemiseks.“

„Kõige ebavajalikum on tohutu bürokraatia, mis ei ole tingitud MISA-st, vaid rahastajatest, aga see pärsib inimeste loomingulisust ja pole motiveeriv.“

„Olenemata programmi sisutegevusest, toetuse suurusest tuleb alati läbida menetlemisprotsess (3 pakkumuse protseduuridest kuni kuludokumentide väljavõtteni).“

„Liigne hangetele orienteeritus, mis ei võimalda tihti paindlikke lahendusi.“

„Ajakava muutmine on keeruline, võiks vabam ja koolielule paindlikum olla.“

„Küllaltki paindumatud reeglid tegevuste käigus tekkivate muudatuste suhtes.“

„Tunda annab, et programmide üldtingimused on teinekord rutakalt sõnastatud. Vahel jääb mulje, et kohati on pastakast välja imetud, samas oluliste asjade jaoks raha pole.“

„ESF programmide puhul on oluline arvestada menetlusreeglitega, kuid see on vahel takistuseks sihtrühmade kaasamisel. Probleemiks on see, et tegevuse tulemuste analüüs jääb vahel pinnapealseks ja ei tehta kokkuvõtteid tegevuste mõjust.“

„Raskused tulenevad sageli struktuurifondide seaduse tõlgendustest, nõ vindi üle keeramisest. Vahel ei kaasata piisavalt eksperte, vaid kasutatakse ära partnereid või toetuse saajaid.“

„Programmis osalemisel on tingimused, mille täies mahus täitmine on kohati raske (või võimatu).“

„Teenusepakkuja ei saa tihti mõjutada inimeste tundides osalemist, aga kuna raha makstakse iga inimese pealt, siis võib teenusepakkuja lõppkokkuvõttes miinusesse jääda just nende puudujate tõttu.“

„Kõige halvem on teenusepakkujate suutmatuse kõik reegleid nõuetekohaselt täita, sh kavandatavate muudatuste mittekooskõlastamine sihtasutusega, muudatustest õigeaegselt teavitamata jätmine.“

„Halb on see, et KOV-id, kes on suuremad kasusaajad (õpetajad, meditsiiniline personal, politseinikud jm on ju peamiselt KOV-i sihtgrupp), pole sellega otseselt seotud, ei toeta ega ka motiveeri õppes osavõtjaid.“

„Koordineerimine kesksel tasandil, et ei jõuta kohalikule tasandile otse.“

„Liigne killustamine, suure arvu eri liiki ja samas väikesemahuliste keeleõppekursuste toetamine - mõju jääb osade koolituste puhul väikeseks, kui sihtgrupp on liiga väike võrreldes koguvajadusega.“

„Tähtis on hõlmata õiget sihtgruppi, laiendada tegevusi, vältida dubleerivaid tegevusi.“

„Keeleõppe tegevused on jäänud väga vene keele keskseks.“

„Ettepanekute esitamise voorus oli võimalus, et rahastuse sai odavam (seda just keeleõpetajatele makstava tasu arvelt, ehkki nemad on just keeleõppeprotsessi võtmeisikud), aga mitte parim taotlus, millega sai loodud võimalus, et kannatas läbi viidava tegevuse kvaliteet.“

MISA korraldatud programmide **eripäraks ning eeliseks** võrreldes muude Eestis keeleõpet arendavate tegevustega peavad eksperdid järgmisi asjaolusid:

- MISA pikaajaline kogemus, kompetents ning usaldusväärsus keeleõppijate seas;
- Tegevuse koordineeritus;

- Sihtrühmade hea määratlemine, suur sihtrühmade arv;
- Suunatus sihtrühma vajaduste rahuldamisele;
- Tasuta õpe.

„MISA-l on pikaajaline kogemus, koolitatud ja kompetentne inimressurss, sihtrühmade hea tundmine, keeleõppe kui turusegmendi põhjalik analüüs.“

„MISA eripära ja eelis on kindlasti usaldusväärsus keeleõppijate ja mitte-eestlaste hulgas, kuna on pikaajaline eesti keele õppe korraldamise kogemus ja eesti keele kui teise keele õppimise/õpetamise kompetents, mida ei ole võimalik mujale üle kanda. MISA usaldusväärsust toetab asutuse personalipoliitika – kakskeelsed ja mitme identiteediga inimesed (töötajate hulgas on kaasmaalasi, kelle emakeel ei ole eesti keel, aga kes riigikeelt väga hästi valdavad ja on selge kodanikuidentiteediga).“

„MISA eelis on pikaajaline kogemus eesti keele kui teise keele õppe korraldamisel ning selle käigus kujunenud tugevad ja sihtrühma vajadusi tundvad koostööpartnerid.“

„Pikaajaline kompetents ja kogemus integratsiooniprojektide läbiviimisel“.

„Hea kontakt venekeelse elanikkonna institutsioonidega.“

„MISA-s on tugev juhtimine, kogemus ja sihtrühma tundmine.“

„Tegevused on koordineeritud sihipäraselt, kompaktselt, programmijuhid vastutavad tegevuse rakendamise eest algusest lõpuni.“

„Eeliseks on ikkagi koordineeritus, valdkonna tundmine, võrgustikes osalemine, koostöö rakendusasutusega, rakendusüksusega.“

„Koordinaatorid on ühtlasi ka tugevad erialaspetsialistid.“

„Hästi fokusseeritud, tasuta, pidevalt seiratav õppeprotsess, mis oluliselt erineb sageli keeleeksami sooritusele orienteeritud õppest keelekoolis või -kursustel.“

„Tsentraliseeritud lähenemine keeleõppele, st on 1 üleriiklik asutus, kes tegeleb nii arendustegevuse kui keeleõppekursuste endi rahastamisega.“

„Süsteemne lähenemine, arvestades erinevate sihtrühmade ootusi ja vajadusi.“

„Programmi jätkusuutlikkus, suunatud erinevatele sihtgruppidele, programmi tegevuste avalikustamine.“

„Väga selge sihtgrupi määratlemine ja just neile vajaliku pakkumine.“

„Suur sihtrühmade kaasatus, tunnus, kogemus, lai partnerite ring.“

„Lai sihtgrupp, kaasatud professionaalsed eksperdid, hea korraldus.“

„Erinevate sihtrühmade ja keelekasutajate integreerimine.“

„Osa keeleõppe tegevusi rajanevad õppeasutuste oma ettepanekutel, st kool saab täpselt seda, mida vajatakse.“

„Eripära ja eelis on võimalikult individuaalne lähenemine keeleõppijatele.“

„MISA kursused on osalejatele tasuta. See on väga positiivne, kuna kursused on enamasti madalapalgalistele ja nendele sihtrühmadele, kes peavad oma igapäevatöös väga palju suhtlema.“

Aga tasuta asjadesse suhtutakse mõnikord ka liiga vastutustundetult ja inimesed ei oska seda tihti väärtustada. Panevad nime kirja ja siis hakkavad tundidest puuduma.“

„Sihtgruppide keeleõppe eest tasub MISA, õppija jaoks on koolitused reeglina tasuta.“

3.4.1.2. Hinnangud tegevuste efektiivsusele ja tulemuslikkusele

Ekspertidel paluti hinnata, kuivõrd **efektiivseks** peavad nad erinevaid eesti keele õppega seotud tegevusi **parema lõimumise saavutamiseks Eesti ühiskonnas** (Joonis 55). Hinnang anti neljapallilisel skaalal: 4 - väga efektiivne, 3 - küllaltki efektiivne, 2 - küllaltki ebaefektiivne ja 1 - täiesti ebaefektiivne.

Tulemustest nähtub, et eksperdid peavad kõige efektiivsemaks järgmisi tegevusi (keskmine hinne 3,3 palli ja rohkem): tööjõu vahetuse vormis eesti keele õppimine, vaegnägijate ja vaegkuuljate keeleõpe, mitteformaalses keskkonnas eesti keele õppe ja koostööalased tegevused 14-19 aastastele noortele, keeleõpe mentori abil ja keeleklubis, kutseõppeasutuste eesti keele kui teise keele ning eestikeelse erialaõppe ainekavade ja programmide välja töötamine ja rakendamine, avaliku sektori/kolmanda sektori töötajate eesti keele õpe ning üldhariduskoolide pedagoogide täienduskoolitus. Nimetatud eelistused viitavad eelkõige vähem formaalsetele keeleõppevormidele, nendele, mis on väga selgelt keskendunud keeleõppijate vajadustele eelkõige erialases võtmes.

Teise programmitegevuste grupi moodustavad need ettevõtmised, millele antud keskmine hinne jäi 3,1 ja 3,2 palli piiridesse: eesti keele õppe kulude hüvitamine, vene õppekeelelaste ja õpilastega töötavate logopeedide koolituskursus, täiskasvanute koolitajate ja kutseõppe pedagoogide täienduskoolitus, kutseõppurite ja täiskasvanute gümnaasiumide õppurite täiendav keeleõpe ning kõrgkoolide õppurite täiendav keeleõpe. Teise grupi moodustavad ühelt poolt pedagoogide täienduskoolitusega seotud tegevused, teisalt aga täiendav keeleõpe neile, kellele varasem formaalne stuudium pole andnud vajalikku keelelist ettevalmistust.

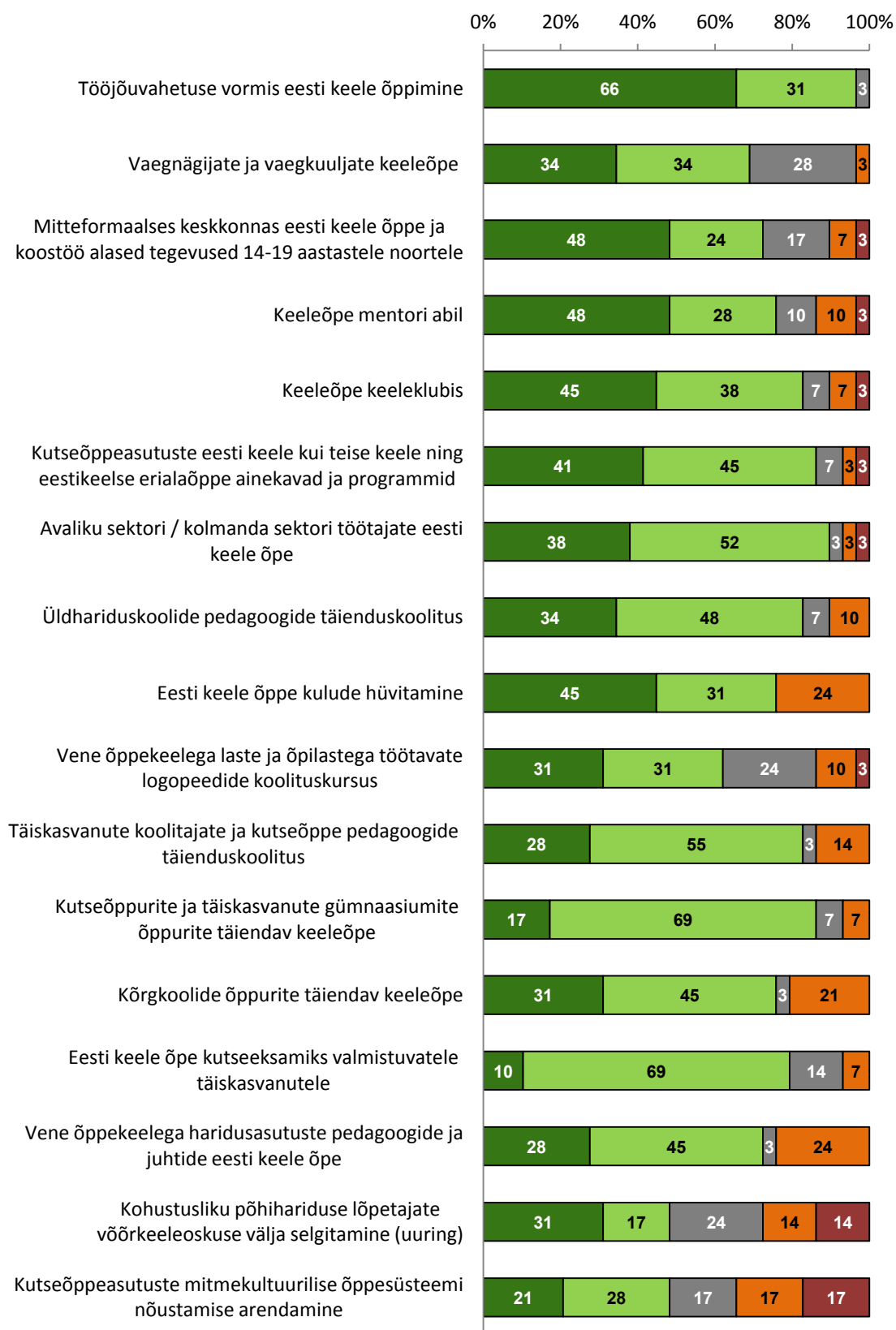
Teiste tegevustega võrreldes peetakse mõnevõrra madalamaks kutseeksamiiks valmistuvatele täiskasvanutele mõeldud eesti keele õppe ning vene õppekeelelaste haridusasutuste pedagoogide ja juhtide eesti keele õppe efektiivsust. Päris huvitav on asjaolu, et töö nende inimestega, kellel on väga selged eesmärgid, miks nad soovivad eesti keelt õppida (näiteks vene õppekeelelaste pedagoogid või kutseeksamiiks valmistuvad täiskasvanud), ei ole oma olemuselt efektiivne. Kõige madalama efektiivsusega tegevuseks peetakse kutseõppeasutuste mitmekultuurilise õppesüsteemi nõustamise arendamist (keskmine hinne 2,6).

Kui esmalt eksperdid lihtsalt hindasid olemasolevaid tegevusi lõimumisele kaasaaitamise aspektist, siis lisaks vaadeldi ka tegevuste **kuluefektiivsust** (Joonis 56). Seda hinnati samuti 4-pallilisel skaalal, kus 4 tähendas, et tulemus on täiesti kulutust väärt, ja 1 tähendas, et tulemus ei ole üldse kulutust väärt. Kuigi võiks oletada, et ekspertide hinnangud eesti keele õpetamise meetodite kohta lähevad lõimumise efektiivsuse ja kuluefektiivsuse aspektist lahku, siis tegelikult 29 eksperdi küsitluse tulemused näitasid, et olulist vastuolu hinnangutes ei tekkinud.

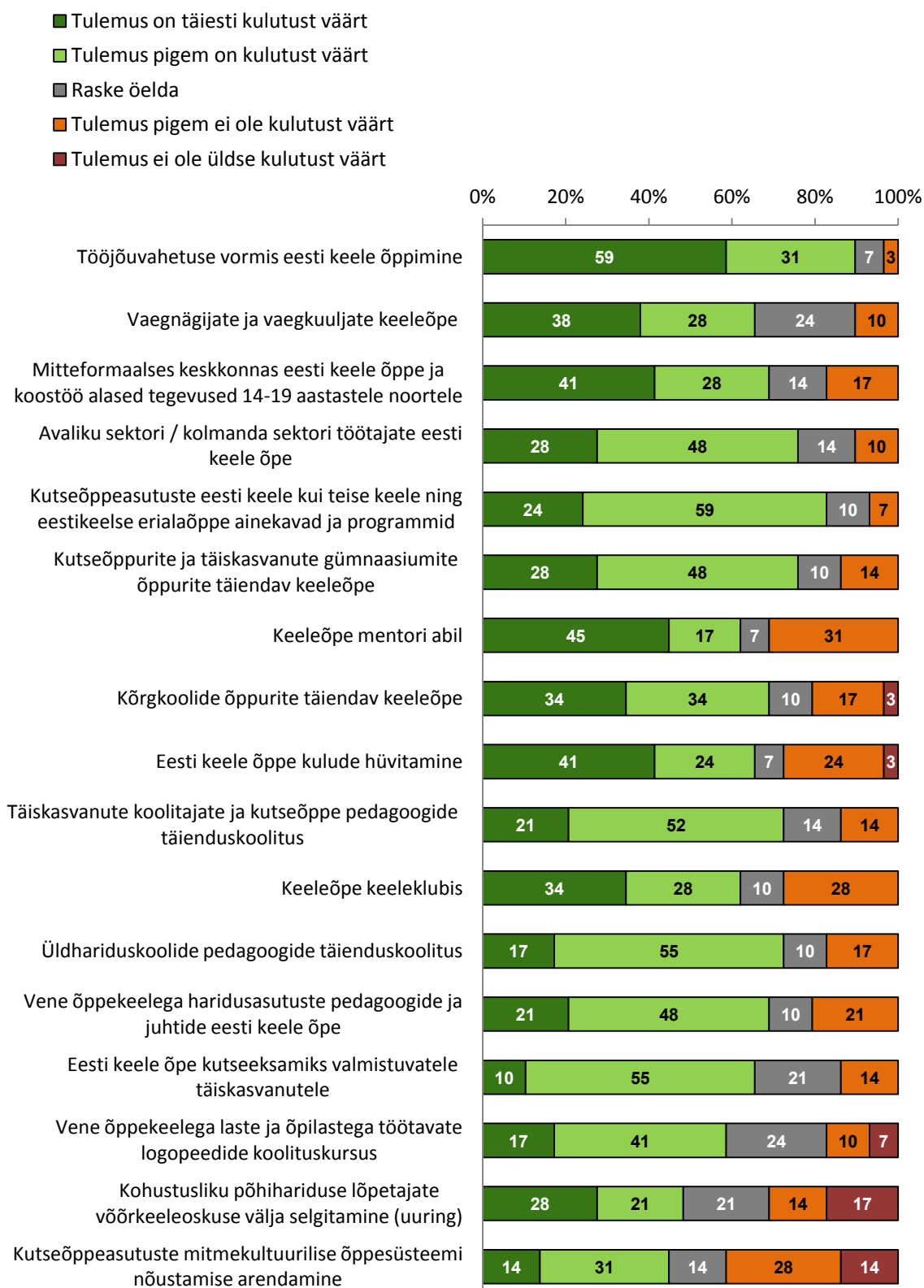
Keeleõppe arendamise programmide mõju uuring

Joonis 55. Kuidas Teile tundub, kuivõrd efektiivsed on järgnevad tegevused parema lõimumise saavutamiseks Eesti ühiskonnas? (N=29; järjestatud keskmise alusel)

■ Väga efektiivne ■ Küllaltki efektiivne ■ Raske öelda ■ Küllaltki ebaefektiivne ■ Täiesti ebaefektiivne

Joonis 56. Kuidas Teile tundub, kuivõrd kuluefektiivsed on sellises vormis tegevused parema lõimumise saavutamiseks Eesti ühiskonnas? Palun võtke arvesse nii kvantiteeti (õppe saanute arv, koostatud materjalide maht jne) kui kvaliteeti (hoiakute muutus, paremad oskused jne). (N=29; järjestatud keskmise alusel)

Keeleõppe arendamise programmide tulemusi hinnates tuginesid eksperdid enda sõnul erinevatele aruannetele, avalikult või juhtkomitee kaudu kättesaadavatele materjalidele, osalejate tagasisidele, vestlustele sihtrühmade esindajatega, isiklikele kokkupuudetele ja kogemustele, tunniküllastustele, eksamitulemustele, integratsiooni monitooringutele jm uuringutele, kokkuvõtvatele üritustele, meediakajastustele jne.

„MISA-s töötamisele ning programmi rakendamise ajal loodud materjalidega tutvumisele ning vestlusele sihtgrupi esindajatega.“

„Tagasiside programmijuhtidelt, realselt õppeasutustes toimuv – tagasiside pedagoogidelt, õppurite eesti keele oskuse tase (riigieksamite tulemused).“

„Tegevuste aruannetes kajastuvatele tendentsidele ja kolleegide kogemustele.“

„Olen tuttav seirearuannete ja koolide olukorraga, isiklik kokkupuude ka olemas paljudes küsimustes.“

„Isiklikud järelused koolituse saanud inimestega suhtlemisest (subjektiivne), uuringud.“

„Programmi juhtkomitee liikmena olen hoidnud ennast kursis programmi erinevate alateemade tegevustega – tegevuste tulemustega, saanud suulist tagasiside suheldes programmi erinevate sihtgruppide esindajatega Ida-Virumaalt (nii avaliku teenistuse kui ka haridusasutuste töötajatelt), koostanud ja esitanud taotlusi, koordineerinud keeleõppe läbiviimist rakenduskõrgkoolis nii kutse- kui ka kõrgharidusõppe õppuritele, saades otsest tagasiside keeleõppes osalenud õppuritelt ning õpet läbi viivatelt õpetajatelt.“

„Oma kogemusele koolitaja ja õpetajana, MISA infopäevadel nähtu/kuuldu, isiklikud kontaktid koolitustel osalejatega, tunnivaatlused.“

„Õppijate endi tagasisidele, programmis osalenud õpetajate tagasisidele, ka õppijate üldisele hakkamasaamisele õppeasutuses ja küsisime ka tööandjalt tagasisidet.“

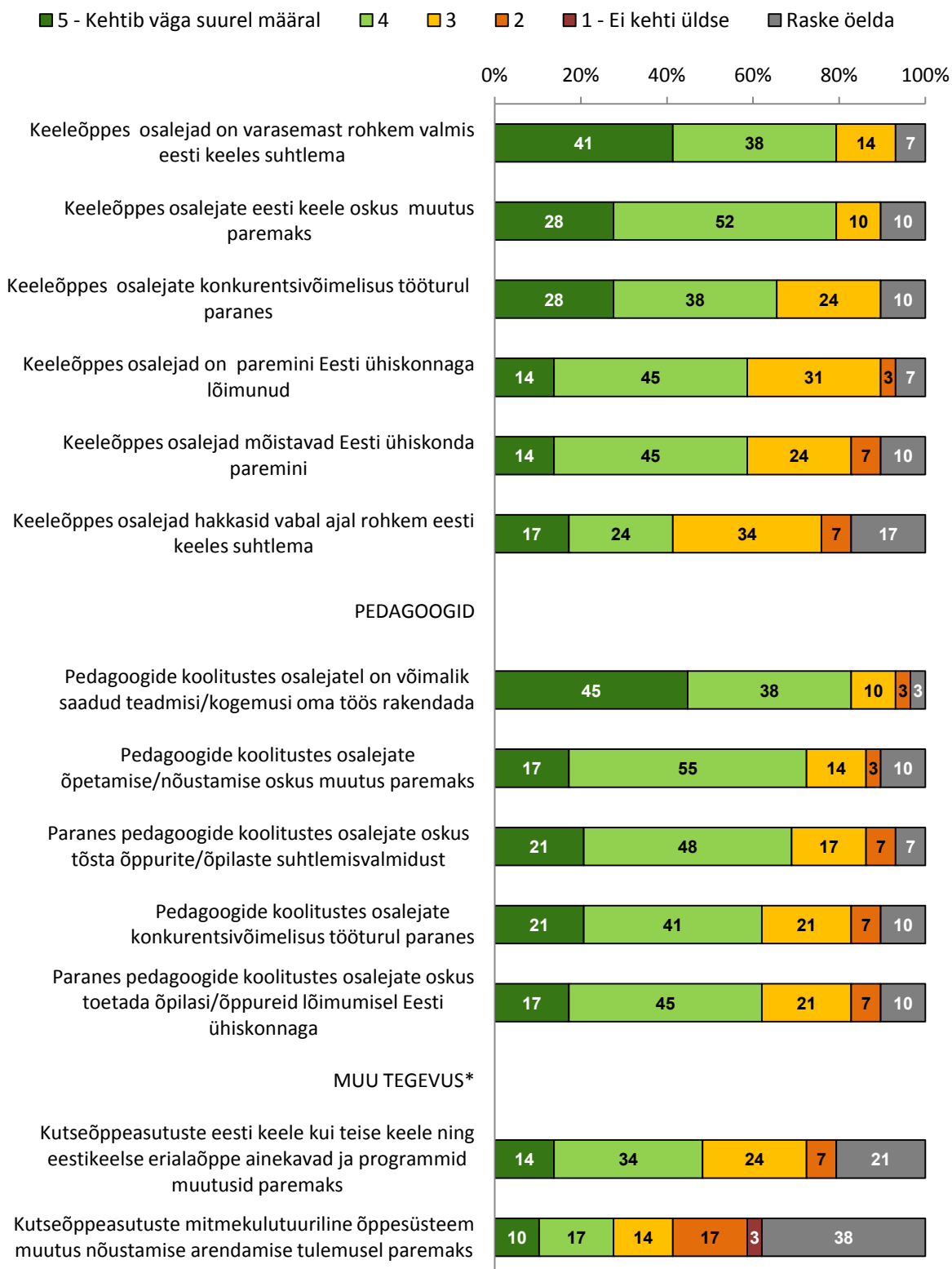
„Kuna on kirjastatud väga erinevaid keeleõppematerjale erinevatele erialadele ning vähemalt mõned materjalid, mida töötati välja 2007-2010, on olnud aktiivses kasutuses 2011-2013, siis eeldan, et materjalid on olnud vajalikud ja kasulikud.“

Ekspertidel paluti hinnata erinevaid väiteid, mis puudutasid **programmide tulemusel kursusel/õppes osalejate hulgas aset leidnud muutuseid (Joonis 57)**. Hindamisel kasutati 5-pallilist skaalat, kus 5 tähendas 'kehtib väga suurel määral' ja 1 'ei kehti üldse'. Enamik eksperte arvas, et keeleõppes osalejate **eesti keele oskuse paranemist** saab hinnata pallidega 4 (52%) või 5 (28%). Võrdlusena tasub mainida, et osalejate endi hinnang on mõnevõrra negatiivsema värvinguga. Osalejate puhul on tegemist enesekohase hinnanguga, mille tausta ei pruugi me alati teada (näiteks mõne osaleja päris suur puudutud tundide arv või siis motivatsiooni puudus jms, millel ei pruugi olla seost keeleõppe tasemega).

Ekspertide arvates on keeleõpe kõige tulemuslikum seetõttu, et „Keeleõppes osalejad on varasemast rohkem valmis eesti keeles suhtlema“ ja „Pedagoogide koolitustes osalejatel on võimalik saadud teadmisi/kogemusi oma töös rakendada“. Väga olulisel määral rõhutasid eksperdid ka konkurentsivõimelisuse paranemist tööjõuturul. See puudutab nii keeleõppes osalejate konkurentsivõimelisust kui ka pedagoogide paremat toimetulekut oma töös: pedagoogide endi konkurentsivõimelisuse kasv ja ka paranenud õpetamise tase (paranes nii oskus tõsta õppurite suhtlemisvalmidust kui ka õpetamise ja nõustamise oskus).

Keeleõppe arendamise programmide mõju uuring

Joonis 57. Millised muutused leidsid programmide tulemusel osalejate hulgas aset? (N=29; järjestatud keskmise alusel)

* Küsimus erineva sõnastusega: Lisaks kursustele/õppele sisaldasid MISA programmid ka kutseõppeasutuste ainekavade välja töötamist ja rakendamist ning õppesüsteemi nõustamise arendamist. Palun hinnake 5-pallilisel skaalal, kuivõrd järgnevad väited kehtivad.

Kõige madalamad hinnangud anti keeleõppega seotud **lõimumise** aspektidele: vabal ajal eesti keeles suhtlemine, Eesti ühiskonna parem mõistmine ning parem lõimumine sellega. Nimetatud tulemused on suurel määral korreleerumas osalejate hinnangutega keeleõppe mõjule.

Lisaks kursustele/õppele sisaldasid MISA programmid ka kutseõppeasutuste ainekavade välja töötamist ja rakendamist ning õppesüsteemi nõustamise arendamist. Ekspertid andsid hinnangu kahele väitele: „kutseõppeasutuste mitmekultuuriline õppesüsteem muutus nõustamise tulemusel paremaks“ ning „kutseõppeasutuste eesti keele kui teise keele ning eestikeelse erialaõppe ainekavad ja programmid muutusid paremaks“. Ekspertid pidasid keeleõppealaseid tegevusi viimastest tunduvalt edukamaks. Tõenäoliselt on mitmekultuurilise õppesüsteemi nõustamine märksa keerukam tegevus kui eesti keele ainekavade välja töötamine. Viimases valdkonnas on MISA-l kogemusi tunduvalt rohkem. Laiema vaatenurga välja pakkumine kujutab endast märksa keerukat tegevust. Pealegi selle tegevuse mõõdikute loomine kujutab endast äärmiselt keerukat ülesannet. Kutseõppeasutuste spetsiifiliste tegevuste osas on nõutus päris suur, sest näiteks mitmekultuurilise õppesüsteemi väite kohta ei osanud oma arvamust välja öelda vähemalt iga kolmas ekspert.

3.4.1.3. Keeleoskuse taseme ja teadmiste hindamine kursuste/õppe raames

Ligikaudu 3/4 ekspertidest arvas, et programmi raames läbiviidavad eesti keele kursused/õpped peaksid algama **keeleoskuse taseme hindamise või eksamiga**. Ülejäänud vastajate hinnangul kas puudub vajadus keeletaseme eksami järele või siis võiks seda kasutada ainult teatud juhtudel. Keeleõppe lõpus toimuva keeleoskuse taseme hindamise osas ollakse sama meelt – 3/4 vastajaist pidas seda vajalikuks. Ühest seisukohta on selles küsimuses üpris keerukas kujundada, sest teatud juhtumitel, mis on seotud lühemate kursuste või individuaalsema õppega (näiteks tööjõuvahetus, õpe mentori käe all jms), kujuneb vajadus eksami sooritamise järele omamoodi küsitavaks. Teisalt aga oleks programmide tegevuste mõjusust vaja siiski kuidagi mõõta. Seega eksisteerib vastuolu, mida tuleb keeleõppe programmide iga tegevuse raames eraldi lahendada lähtuvalt õppe eesmärgist.

„Sõltub keeleõppe eesmärgist, hoiakute muutmiseks ei ole see vajalik.“

„Olen nõus, et keeleoskuse taset on vaja hinnata, aga teha seda mitte testi või eksami vormis, vaid suulise vestluse vormis, kus üheks osaks on kursusel osaleja subjektiivne hinnang oma keeleoskusele.“

„Kindlasti ei peaks algama kursus/keeleõpe eksamiga, aga oma keeleoskuse taset võiks õppijad hinnata ise vastavate testide alusel ja seada keeleõpetaja abiga enesele eesmärgid, kuhu soovib keeleõppega jõuda.“

„Siis [vaja hinnata], kui need on mahukad. Väikesemahuliste ja mingi kindla suunitlusega ei oleks vaja hinnata. Nt, kui maht on 26 kontaktundi, pole küll vaja, ja kui on vahetusprogrammides osalemine, siis on raske hinnata, sest see, mida õppijad omandavad, on nii erinev ja hinnata ei saa seda, mis keelekeskkonnas omandatakse.“

Peaaegu 2/3 ekspertidest arvas, et keeleoskuse taseme hindamine **peaks tuginema samale süsteemile, mis on kasutusel keele tasemeeksamitel** (A2, B1, B2 jms). 26% ekspertidest leidis, et seda süsteemi võiks kasutada ainult teatud juhtumitel. 11% arvates aga puudub vajadus kursustel keeleoskust hinnates tasemeeksamite süsteemi kasutada. Ainult teatud juhtudel tasemeeksami süsteemi soosivad eksperdid selgitasid oma arvamust järgnevalt:

„Üldjoontes peaks tuginema samale süsteemile, kuid samas peaks jääma alles paindlikkus, kuna sihtrühmad ja nende vajadused on erinevad.“

„Enam peaks tähelepanu pöörama oma valdkonnas (töökohal, õppimiseks) keele kasutamise suutlikkusele hinnangu andmisele peale läbitud kursust või keeleõppealast tegevust.“

„Peaks küll olema eksam, kuid võib-olla on see just koht, kuhu tuua valdkondade/erialade spetsiifikat sisse.“

„Lühema koolituse puhul on peaaegu võimatu kasutada [sama süsteemi], ka erialase keele puhul.“

„Minu jaoks on oluline see, et iga kursuse alguses püstitatakse reaalsed eesmärgid, õpiväljundid, mida saavutada, ja need lähtuvad sihtrühma vajadustest ja soovidest. Teadvustatud vajadus motiveerib õppima, alati ei ole vaja tasemetes edasi liikuda.“

„Sõltub selle kursuse sisust. Ma arvan, et hindamine peab olema otseselt sisuga seoses.“

Kuna programmide raames viiakse läbi ka pedagoogidele mõeldud kursuseid/õppeid, siis tekib küsimus, kas nendegi osalemine peaks lõppema lõputöö või eksamiga. 72% ekspertidest annab sellele küsimusele jaatava vastuse, 17% aga eitava. Küllap kõik sõltub õppe/kursuse kontekstist.

„Pedagoogidel on seadusest tulenev nõue – kui on selle puudujäägi kõrvaldamiseks suunatud keeleõpe, siis peaks.“

„Peaksid lõppema integreeritud ülesandega, mitte testi või eksamiga, mis annab neile võimaluse rakendada keeleoskust, mida nad vajavad reaalsetes töösituatsioonides.“

„Sõltub selle kursuse sisust. Ma arvan, et hindamine peab olema otseselt sisuga seoses.“

3.4.1.4. Hinnangud programmegevuste nõuetele

Ekspertid on üpris üksmeelsed küsimuses, kui paljud **programmegevustele seatud nõuded** (nt osalejate arv, ajakava, tundide arv jms) said täidetud. 86% ekspertidest oli uuringule vastates seisukohal, et kas kõik või enamus seatud nõudeid said täidetud. Vaid üks ekspert arvas, et täideti umbes pooled nõuded.

Üks neljandik ekspertidest arvas, et programmegevustele seatud nõuded on pigem liiga kõrged. 2/3 vastajatest oli aga seisukohal, et seatud nõuded on sobivad. Seega võib oletada, et programmegevustele seatud nõuded on parajasti pingelised, mis ei lase MISA programmegevuste organiseerijatel tööd lihtsa rutiini järgi seada, vaid nõuavad igakordset pingutamist.

Nõudeid liiga kõrgeks pidavad eksperdid põhjendasid oma arvamust erinevatel viisidel:

„Programmi tegevuste eesmärgi ja indikaatorite seadmisel oldi ehk optimistlikud, st reaalne inimeste vajadus, töökoormus ja selleks kuluv aeg on jäänud tähelepanuta.“

„Sihtrühm ei ole veel võimeline nendega kaasa tulema.“

„Kui keeleõppes osalesid koolituse tasemele mittevastava keeleoskusega noored, siis efektiivsus jäi väheseks. Osalejad ei mõista sageli kehtestatud nõuete järgimise vajalikkust (osavõtt kõikidest tundidest).“

„Hangetega on pea võimatu saada professionaalseid tegijaid, sest Eestis on inimesi ja sellest tulenevalt ka eksperte küllalt vähe.“

„Kohati ei võimaldanud programm saavutada suuremaid eesmärke, kuna raamid olid liiga kitsad, eelkõige venekeelse elanikkonna kaasamise osas. Praktika näitab, et venekeelsete inimeste lõimimiseks on parim eestikeelne keskkond, kuid programm ei võimaldanud kaasata rohkem eestlasi sellise keskkonna loomiseks.“

„Pigem liiga kõrged nõuded bürokraatia osas.“

Nõuete sobivust aga põhjendati järgmiselt:

„Enamik programmi tegevusi rakendati planeeritud mahus, tagasiside keeleõppijatelt oli valdavalt positiivne või tehti konstruktiivseid ettepanekuid muutusteks.“

„Kuna enamus nõudeid on täidetud, siis neid võib pidada sobivateks.“

„Huvi programmi tegevuste vastu oli üldjuhul suur, selle põhjal järeldan, et nõuded olid sobivad. Juhtgrupi liikmena tean ka, et kui mõni konkurss ei õnnestunud, siis korrigeeriti nõudeid.“

„Programmidesse kandideerinute hulk ei vähenenud, pigem kasvas.“

„Meil oli nii, et me tegime ise ettepaneku ja siis võitsime hanke ka, ehk siis ise seadsime sisu osas nõudmised ja hakkasime ise neid täitma. MISA-poolsed tingimused olid minu arvates täiesti täidetavad. Ainult see, et teenusepakkuja saab vähem raha, kui õppijad kohal ei käi, on kohati ebaõiglane. Tihti pole teenusepakkuja selles süüdi, et inimesed puuduvad.“

„Nõuded seavad planeeritud tegevustele raamid ning panevad taotlejad eelnevalt põhjalikult läbi mõtlema, kas planeeritud kulutused koolitustele ja nende kvaliteet on omavahel kooskõlas.“

„Programmi raames viidi läbi põhimõtteliselt neid tegevusi nendele sihtgruppidele, mille vajalikkust oli eelnevalt uuringutes välja toodud.“

„Tegevusvajadus kasvas välja eelmisest programmist ja oli seetõttu reaalne (praktikas läbi proovitud ja prognoositav).“

„Pigem olgu nõuded kõrged, kuid mitte ainult bürokraatias kinni.“

„Nõudmised peavad olemagi pisut kõrgemad, et arendatav valdkond areneks.“

3.4.1.5. Huvi programmide tegevuste vastu ja nende elujõulisus

Enamiku ekspertide hinnangul ollakse MISA programmides osalemisest huvitatud. 83% ekspertidest arvas, et **potentsiaalsete taotlejate huvi** esitada MISA programmidesse ettepanekuid kursuste/õppe läbiviimiseks on kas väga suur või küllaltki suur (sh 31% arvates väga suur). Seega on jätkusuutlikuks tegevuseks loodud väga hea alus, sest head ettepanekud võetakse ju meeeldi vastu ning võimalusel neid ka rakendatakse. See tähendab aga kursuste efektiivsuse kasvu ja tegevuste täpsemat suunitletust.

Sihtrühmade huvi osaleda kursustel/õppes, mida keeleõppe programmide raames pakuti, hinnati mõnevõrra madalamalt (väga suur on huvi 21% ekspertide hinnangul). Ekspertidest 10% ütles, et huvi oli küllaltki väike. Hilisem kvalitatiivne uuring kinnitas, et tõepoolest mõnede gruppide moodustamine polnud eriti lihtne, kuid need põhjused ei ole seotud mitte niivõrd MISA-ga, vaid õppegruppide moodustamise raskustega asutustes. Mõningatel juhtumitel ei olnud osalejate motivatsioon kõrge, nt kui tegemist oli osalejate jaoks kohustusliku keeleõppega.

83% ekspertidest ütles, et MISA keeleõppe programmide raames algatatud tegevusi on rakendatud ka pärast programmide lõpetamist. Vaid 17% eksperte arvas, et tegemist oli ainult MISA programmide raames läbi viidud tegevustega. Vastused antud küsimusele on igal juhul väga lootustandvad, sest näitavad MISA keeleõppe programmide tegevuste elujõulisust.

Samas selgus veebiküsitlusest, et 4/5 ekspertidest on arvamusel, et koolidel ja teenusepakkujatel pole **valmisolekut ja vajalikke ressursse**, et jätkata programmides algatatud ja arendatud tegevusi ilma välise (MISA/Euroopa Sotsiaalfondi) nõuande ja konsultatsioonita. Samalaadne järeldus kehtib ka MISA kohta. 86% ekspertidest väitis, et MISA-l puudub valmisolek ja vajalikud ressursid, et jätkata keeleõppe programmidega ilma Euroopa Sotsiaalfondi rahastuseta. Küsitletud ekspertidest väitis vaid üks inimene, et selline võimalus pigem on olemas. Seega Euroopa Sotsiaalfondi rahastuseta MISA tegevus tõenäoliselt ei suudaks jätkuda. Siit tõstatub probleem, sest hüvitisesaajate uuring näitas, et keeleõppeks kulunud vahendite tagastamine on märkimisväärse osa õppurite jaoks omaette küllalt suureks motivaatoriks, mis tõukab inimesi tagant keeleõppekursustel osalema.

3.4.1.6. Programmide ulatus

Ekspertidid olid oma hinnangutes selle kohta, kui paljude inimesteni MISA keeleõppe programmid on aastatel 2007-2013 jõudnud, üpris suure variatiivsusega (alustades mõnest inimesest ja lõpetades 300 tuhandega). Fookusgrupis selgitati, et seda põhjustas küsimuse mitmeti tõlgendamise võimalus. Ühed vaatasid väga kitsalt sihtgruppi, kellega nemad on kokku puutunud, teised aga defineerisid kogu potentsiaalse sihtgruppi suurus. Seega nõ õiget vastust küsitlustulemustest ei selgu.

Sarnane olukord kordus küsimuse puhul, kus soovitakse teada saada, kui paljude inimesteni võiksid MISA keeleõppe programmid Eestis jõuda. Osa eksperte lähtub hinnangu andmisel ainult potentsiaalse keeleõppe osalejaskonna suurusest, teised vaatlevad sihtgruppi laiemas plaanis, kas muulsi tervikuna või siis kogu Eestimaa elanikkonda, sest keeleõppe tuleks peaks tõepoolest puudutama kogu vabariigi elanikke.

Sihtrühmadest kõneldes arvas suurem osa eksperte (59%), et aastatel 2007-2013 leidis selliseid sihtgrupe, kes olid keeleõppe programmidesse liiga vähe kaasatud, kuid vajaksid kindlasti järgmisesse programmi kaasamist. 21% ekspertidest oli seisukohal, et kõik vajalikud sihtrühmad olid piisavalt kaasatud. Sama paljud ei osanud aga antud küsimusele vastust anda.

Kaasamist vajavate sihtrühmadena nimetasid eksperdid väga erinevaid elanikegrupe: avaliku ja kolmanda sektori töötajad, ettevõtjad, madalapalgalisel töötajad, töötud, noored, üldhariduskoolide õpilased, vanemaealised inimesed, puudega inimesed, keeleõpetajad, kõrgkoolide õppejõud, lasteaiaõpetajad, keeleõppest vabatahtlikult huvitatud inimesed, ka eestikeelne elanikkond.

„Arvestades kõrgeid nõudeid keeleoskuse kohta politsei- ja päästeameti töötajatele, on vaja kogu aeg tegeleda Ida-Eesti regiooninende elukutsete esindajatega. Täiesti olematu keeleoskus on Ida-Viru keskhaigla meditsiinipersonalil, sh arstidel, õdedel. Nende koolitamise tegelikke mõjusid patsiendi vastuvõtmisel ei ole võimalik täheldada. Suhtlust peetakse vene keeles. Keeleõppekursused pole kahjuks eesmärgi täitnud, mis on kõige valusam.“

„Keeleõpetajad, kes on küll kaasatud õpetajatena, kuid vähesel määral enesearendusest, eneseanalüüsi oskusest lähtuvalt – et tõsta eesti keele õppe kvaliteeti realselt, oskus luua eriilmelisi ja sihtühma vajadusi arvestavaid programme ja õppekavasid.“

„Kohalike omavalitsuste kaudu nende territooriumil elavaid inimesi, kes praegu fookusseeritud sihtrühmadesse ei mahtunud, st sisuliselt huvitatud vabatahtlikke, kellel pole võimalik tasulisse õppesse keelekoolides ja kursustel minna vahendite puudusel. Või on neil piisavalt halb kogemus kehvast ja halvasti eesmärki täitvast õppest senistes õppevormides. Kaudselt annaks see motivatsiooni keelt õppida ka nn sundõppe sihtgruppidele.“

„Kõrgkooli, kutsekooli, teenindajaid mitteavalikust sektorist ja madalapalgalisi töötavaid inimesi.“

„Lasteaegade õpetajad, nii eesti- kui ka venekeelsete omad, laiem avalikkus.“

„Noored täiskasvanud 18-30.“

„Noored, kes ei käi koolis ega osale aktiivselt tööelus. Noored naised, lastega kodus olevad.“

„Rohkem peaks olema tegevusi, mille käigus kujunevad isiklikud kontaktid eesti keele õppijate ja seda emakeelena valdajate vahel. Teisisõnu, tegevustesse peaks rohkem kaasama eesti keelt emakeelena valdajaid.“

„Tuleb analüüsida sihtrühmi, kellele riigi poolt on keelenõuded kehtestatud ja kes võiks saada riigi poolt abi keeleõppes. Nt korteriühistute juhatuste liikmed, müüjad jms teenindav personal jm.“

„Tuleks prioritseerida sihtgruppid selliselt, et saadaolev raha jõuaks piisava arvu sihtgruppi liikmeteni – hetkel jäid osad sihtgruppid piisavalt katmata. Nt täiskasvanute tagasimaksüsteemi võinuks panustada märgatavalt rohkem.“

Neljandik eksperte jagas seisukohta, et Eestis leidub **piirkondi**, mis olid aastatel 2007-2013 keeleõppe programmidesse liiga vähe kaasatud, kuid vajaksid kindlasti järgmisesse programmi rohkem kaasamist. 2/3 ekspertidest soovis arvas, et kõik vajalikud piirkonnad olid piisavalt kaasatud. Kümnnendik ei osanud hinnangut anda. Senisest suuremat kaasamist vajavad ekspertide hinnangul nii hetkel aktiivselt kaasatud piirkonnad (Ida-Virumaa, Tallinn) kui ka Lõuna-Eesti ja teised alad.

„Arvan, et Ida-Virumaa ja Tallinn vajaksid senisest suuremat ressursi ja kaasatust.“

„Ida-Virumaa, Tallinn“

„Lisaks Tallinnale, Tartule ja Ida-Virumaale veel ka Valgamaa“

„Lõuna-Eesti, Pärnumaa“

„Valgamaa, Lääne-Virumaa“

„Võib-olla rohkem Lõuna- ja Kagu-Eesti maakondi, kus elab samuti arvestataval hulgal muukeelseid elanikke.“

3/5 ekspertidest leidis, et 2007-2013 keeleõppe programmidest jäi puudu **tegevusi**, mis vajaksid kindlasti järgmisesse programmi lisamist. Iga seitsmes ekspert arvas, et kõik vajalikud tegevused olid olemas. Üle neljandiku vastajaist ei osanud oma arvamust öelda. Programmi soovitatakse lisada väga erinevaid tegevusi, ühtset seisukohta siit ei ilmnenu.

„Ekskursioonid, keelelaagrid, õpilasvahetus peredes jne põhikooliõpilastele.“

„Enam pakkuda keeleõpet mitte vene emakeelega inimestele.“

„Keelemapi koostamine kesk- ja kutseõppes.“

„KOV-ide kaudu korraldatav (järelvalvatav jne) eesti keele õpe.“

„Kõrgkoolide eesti keele kui teise keele õpetajate metoodikaalased täiendkoolitused.“

„Mitte just puudu, aga vähe tähelepanu pöörati siiski innovatiivsetele keeleõppe materjalidele, nende väljatöötamisele ja piloteerimisele.“

„Mitteformaalsed keeleõppe tegevused erinevatele sihtrühmadele, nt vangid, sõjaväelased, noored emad jt.“

„Mitteformaalses keskkonnas kooliealiste laste ning koolieelikute eestikeelsete huviringide tegutsemise toetamine. St keeleõppe huviringis, kus tegeldaks huvidega eesti keeles. Kooliealised/eelkooliealised lapsed põhjusel, et tulevik on laste näol ning pigem toetada nende võimalusi. Piirkonnana peaks kindlasti olema kaasatud Ida-Viru, kõige keerulisem on leida ringijuhte, kes peavad olema 1. emakeelekõnelejad (ehk eestlased) ja 2. ise huviringi tegevuse vastu huvi tundvad ehk huvitatud sellisest õppevormist. Tegemist võiks olla millegi sarnasega kui täiskasvanutele mõeldud keepleklubi. Huviring ei peaks olema ainult ühe konkreetse huvi arendamiseks, nt tehnika, vaid üldine, laiemahaardeline, mitmeid valdkondi kaasav.“

„Tegevused, mis on suunatud õpetajatele ja eripedagoogidele.“

„Täiskasvanute keeleõppeõppesüsteemi kvaliteedisüsteemi arendamine, enesehindamise suutlikkuse arendamine.“

„Vajalik oleks luua enam veebikeskkondi, kus on võimalik eesti keelt õppida, lihtsad eesti keele uudised rahvusringhäälingu vahendusel (analoogselt Soome Selkouutiset). Eestikeelsed uudised on vähesed eesti keele oskusega inimeste jaoks liiga keerulised ja mõistetamatud.“

„Veebipõhiste õppematerjalide loomine näiteks jne.“

„Õpetajate täienduskoolitus, keeleõpe mentori toel ja keepleklubides, keeleõpe tööjõuvahetuste ja õpilasvahetuste vormis.“

Et eesti keelest erineva emakeelega inimeste lõimumine Eesti ühiskonnaga oleks võimalikult efektiivne, pakuti hindamiseks välja 2 **erinevat strateegiat**. Ekspertide suurima toetuse pälvis seisukoht, et MISA programmide kursused/õppe peaksid läbima võimalikult paljud inimesed – 45% ekspertidest toetas seda lähenemist. 34% ekspertidest pooldas aga, et MISA programmid peaksid keskenduma süvendatud kursustele/õppele, isegi kui see tähendab, et ainult vähesed saavad seal osaleda. Viiendiku (21%) ekspertide arvates sõltub nende kahe võimaluse vahel valiku langetamine konkreetsest sihtgrupist.

„Keeleõpe peaks toimuma vajadustepõhiselt, kasvõi individuaalselt.“

„Näiteks avalikus sektoris pikk ja põhjalik; ka inimese omaalgatus, aga kulud katta.“

„Oluline on, et inimene ka ise seda vajadust tunnetaks. See on erinevatel sihtgruppidel väga erinev.“

„Efektiivne keeleõpe (kaasaegne metoodika, intensiivõppe vormid jm, kontroll erasektoris toimuva keeleõppe üle) peaks keeleõppekoolides ja -kursustel tagama õppe kvaliteedi, mida kontrollib KOV, millele eraldatakse programmist vahendid konkursiga.“

„Teatud sihtrühmadel puuduvad praegu kas formaalharidussüsteemis eesti keele õppe võimalused või ei ole keelekursusi pakkuvatel firmadel suutlikkust ja valmisolekut pakkuda eripäraseid kursusi.“

3.4.1.7. Õppemeetodid ja -materjalid

Eksperdid on heal arvamusel **õppe- ja abimaterjalide tasemest**, mida keeleõppe programmide tegevuste raames pakuti. Uuringu kohaselt peab 38% ekspertidest õppematerjale väga heaks, 59% aga heaks. Ükski veebiküsitluses osalenud ekspert ei olnud kokku puutunud materjalidega, mida võinuks halvaks pidada. Fookusgrupi arutelus siiski selgus, et mõnede materjalidega on olnud probleeme, kuid tegu oli harvade üksikjuhtumitega.

Küsitlusest selgub väga pakiline **vajadus MISA programmide raames õppematerjale välja töötada**. Seda ülesannet peab väga vajalikuks 69% ja pigem vajalikuks 24% ekspertidest. Vaid 7% vastajaist ei pea õppematerjalide välja töötamist eriti vajalikuks tegevuseks. Kvalitatiivne uuring andis selgituse, et vajadus õppematerjalide väljatöötamise järele tuleneb eelkõige asjaolust, et MISA keeleõppe tegevused ei ole suurel määral nõ traditsioonilised ning sama käib ka sihtgruppide kohta.

Keeleõppe efektiivsuse tagamiseks soovitasid eksperdid tulevikus MISA programmides kasutada ennekõike järgmisi tegevusi ja materjale: e-keskkonnas asuvad õppematerjalid, õppekäigud eestikeelses keskkonda (nt külastused erinevatesse Eestimaa maakondadesse), praktika eestikeelses koolis, praktika eestikeelses töökeskkonnas ning eestikeelsetel üritustel osalemine (nt spordi-, kultuuri- ja meelelahutusüritused). Seega eksperdid eelistavad eelkõige aktiivseid keele õppimise vorme, mis rakenduksid eestikeelses keskkonnas. Päris kõrgelt hindasid eksperdid ka õppevideoid, eesti keelt ja eestikeelseid aineid õpetavate õpetajate koolitamist, kuulamistekstide ja eestikeelsete situatsioonimängude kasutamist ning mentori abil õppimist. Passiivsemat laadi õppematerjale (keeleõpik, isetäidetav töövihik) ja tegevusi (auditoorne õpe) hindasid eksperdid teiste meetoditega võrreldes tunduvalt harvemini tõhusaks.

3.4.2. Kvalitatiivsed uuringud

Alljärgnevalt antakse ülevaade põhiteemadest ja probleemidest, mis koorusid välja ekspertidega vesteldes. Üldjäreldusi ilmetavad ekspertide tsitaadid fookusgrupivestlusest ja süvaintervjuudest. Ekspertidega sõlmiti kokkulepe, et nende nimesid ei avaldata ja seetõttu on kõik tsitaadid esitatud anonüümselt. Igas lõigus esitatud tsitaat kuulub ühele eksperdile.

3.4.2.1. Rahastamine, õpetamise mahud ja sihtgrupid

Eksperdid tõid välja rahastamisega seotud mitmetahulised probleemid. Eestis vajatakse erineval tasemel eesti keele õpet veel pikkadeks aastateks. Igal aastal tuleb nõ turule suur hulk inimesi, kelle eesti keele oskus ei ole sellisel tasemel, et nad saaksid töötada vastava kvalifikatsiooniga ametikohal, õppida soovitud õppeasutuses või lihtsalt tuleksid toime igapäevaelus ametiasutustega suhtlemisel. Kuna keeleõpe on kallis, siis on tähtis **olemasolevate vahendite otstarbekas kasutamine**. Jätkusuutliku ja efektiivse keeleõppe aluseks oleks selle pidev riigieelarveline rahastamine. Erinevatest fondidest saadud vahendid on oma olemuselt ühekordsed ning seetõttu kaldub nende vahendite kasutamine olema pigem projektipõhine ja puudub võimalus teha arengukavasid, mille kestus ületaks ühekordsete projektide kestuse. Seniks, kuni muust rahvusest elanike hulgas jagub eesti keelt puudulikult valdavaid inimesi, peaks MISA funktsioneerimise aluseks olema **süsteemne tegevus**, mille olemust ja võimalusi

mõistavad nii keeleõppijad kui ka õpetajad ning mis annaks mõlemale poolele teada, milliseid arenguvõimalusi süsteem kätkeb nende jaoks, kui nad sisenevad sellesse kas õppijana või õpetajana.

Riigieelarvelise toe puudumine sunnib eriti hoolikalt valima keeleõppe strateegiat. Eksisteerib **mitmeid valikuid**:

- a) Kutsuda ellu palju erinevaid tegevusi (praegune MISA ning Haridus- ja Teadusministeeriumi strateegia) või siis valida keskendatud lähenemine (väike arv sihtgruppe ning piiritletud arv tegevusi ja metoodikaid);
- b) Tegeleda massiõppega (võimalikult paljud inimesed oleksid haaratud keeleõppesse), kuid kaasnevaks võimalikuks tagajärjeks võib olla madal tulemuslikkus (ühe õpetatava maksumus on madal), või teisalt teha töö väikeste sihtgruppidega, mis on keeleoskuste arendamise mõttes palju efektiivsem, kuid märksa kallim. Praegu MISA kasutab nõ segavarianti.

„Keeleõpe on vaieldamatult kallis ettevõtmine. Et tegevus oleks jätkusuutlik, tuleks seda rahastada riigieelarvest. Seniks kuni rahastamine käib ESFi vahenditest, ei ole rahastamine kindel ning sellega on ka keeleõppeprogrammid löögi all. Oleks hea, kui keeleõpe oleks jätkusuutlik. Praeguseks ajaks on väga palju juba korda saadetud: on valminud palju õpikuid, metoodilisi vahendeid erinevate sihtgruppide jaoks, e-õpe teeb edusamme, loodud on spetsialiseerunud õpetajate kaader ning mis peamine, ühiskonna erinevates gruppides eksisteerib reaalne vajadus keeleõppe järele. Praegustes majanduslikes oludes on seda suhteliselt keerukas ellu viia.“

„Keeleõppeks saadud raha on jaotatud väga paljude tegevuste vahel. Tegevusi on liiga palju. Ootused ministeeriumi ja MISA poolt on väga kõrged, tuleb panustada paljudesse tegevustesse. Probleemiks kujuneb asjaolu, et sihtgruppide suurusd kujunevad seetõttu liiga väikseks. Kui meil oleks 3 sihtgruppi, siis on iga sihtgrupi suurus märksa suurem kui siis, mil raha tuleb jagada 15 tegevuse vahel. Keelespetsialistid peaksid ütlema, kas planeeritud tegevused on ühtmoodi vajalikud. Mentori õpetus on efektiivne, kui aga selles osales näiteks 53 õpetajat, siis see maksis väga-väga palju. Samas aga mentoriõppe järele on väga suur tung. Loomulikult on odavam organiseerida kursusi väikese tunniarvuga paljudele inimestele, sest siis on ühe õpilase maksumus väike ning kursusi läbinud inimeste arv suur. Me ei tohiks teha keeleõppeprogramme väga piiratud hulgale inimestele teades samas, et tänu sellele jääb päris suur osa vajajaid ilma abita. Küsimus on leida tasakaal kahe äärmuse vahel. Praegu on liiga palju tegevusi liiga väikestele sihtrühmadele. Viimane omakorda toob kaasa probleemi, kas meil jätkub kõigeks selleks sisulist kompetentsi. Teisalt on paljud riigid kasutanud ESF vahendeid, eurotoetusi just eksklusiivsete tegevuste jaoks. Näiteks ka Eestis vaegnägijate jaoks tehtud programm, mis on väga kallis.“

„Arvata võib, et ühelt poolt tuleks säilitada kursuste/õppe massilisus (kõik, kes seda vajaksid, peaksid saama võimaluse) ja teisalt ka võimalus osaleda süvendatud kursustel/õppes.“

„Me toimetame avaliku rahaga, mida palju ei ole. Seadus ju ütleb, et peab olema tagatud keeleõpe teatud kohtadele. Näiteks mitteformaalset õpet palju ei tehta, sest on väga kulukas ühe isiku kohta. Võrdlus näiteks haigekassaga, kes vaatab, kui suur on mingi ravimi tõhusus ja maksumus ühe isiku kohta. Seega tuleb teha vastutustundlikke valikuid, ehkki individuaalne lähenemine on efektiivsem. Seadused seavad piirid.“

„Reguleeritud on õigusaktidega nii keeleoskuse miinimumnõudmised kui ka rahaline kasutamine, me ise ei otsusta.“

„Kas üks mentii õpib koos mentoriga pool aastat või saadame 25 inimest 100-tunnisele koolitusele – tuleb teha valik. Aga teeme seda koos ministeeriumiga ja oleme üritanud säilitada tasakaalu, leida kompromiss. Samas olen alati vastu väga eksklusiivsetele meetmetele. Näiteks on mentorprogrammis praegu 10 inimest, aga soovijaid on palju, kas me ei loo paksu verd juurde? 10 inimest saavutavad teatud taseme, on õnnelikud, meie oleme õnnelikud, aga samas on 100 kolleegi, kes pole midagi saanud, on tignedad.“

„Kui praegu vaadata programmi, siis iga aasta kuulutame välja ettepanekute vooru, sõlmime lepingud 100-120 tunni peale, mõni asutus kord saab, kord mitte, aga nemadki sooviksid järjepidevust, ei peaks iga poole aasta või aasta tagant harjuma uue firma, uue õpetaja, uue meetodiga. Et kui saaks läbivalt õppida 3 aastat, oleks äkki tulemus parem.“

Keeleõppe sihtgruppide osas esineb mitmeid seisukohti. Ühelt poolt on seisukoht, et enamik potentsiaalseid sihtgruppe, kellega tuleks tööd teha, on kaetud. Seda ennekõike sihtgruppide sisulises määratluses, aga ka geograafiliselt. Mitmed eksperdid arvavad, et peamiseks sihtgrupiks peaks olema avalik sektor, sest riik on sellele grupile seadnud teatud keelenõuded. Kui hakatakse tegema valikuid, kuidas saadud rahalisi vahendeid kasutada, siis tuleks lähtuda eelkõige selle sihtgrupi vajadustest. Puuduvaks sihtgrupiks nimetati gümnaasiumiõpilasi, kellel on kindel plaan minna kõrgkoolidesse edasi õppima. Sellisel juhtumil kaoks ära vajadus puuduliku eesti keele oskusega tudengitele teha keelelist järelaitamist. MISA järgmiseks oluliseks sihtgrupiks, kellega on tegelikult aastaid juba tegeldud, on kutsekoolide õpilased ja õpetajad, sest seal minnakse kutsekeskhariduse tasemel aastaks 2020 põhimõttel 60/40 üle eestikeelsele õppele.

„Peamiseks sihtgrupiks peavad olema need inimesed, kellele rakendub keeleseadus. Need on avaliku sektori töötajad, kellel on tööst tulenevad nõuded keeleoskusele. See oleks primaarne ülesanne. Kõik muud tegevused on head, kuid peamine on ikka avalik sektor, täiskasvanud inimestele keele õpetamine. Keeleseaduse mõistes keel on vahend, mitte eesmärk, et tööd teha. Inimese jaoks on tähtis saada tööd ja teha seda hästi. Kui riik on seadnud teatud keelenõuded, siis riik peab ise seda toetama. Riik võiks vähemalt osaliselt keeleõpet toetada, mitte täielikult.“

„Üldiselt leitakse, et sihtgruppide nimistu on peamiselt kaetud. Kuid regionaalselt on probleeme. Selleks on eelkõige Ida-Virumaa ja osaliselt Tallinn, kus õppuritel puudub eestikeelne keskkond, kus nad saaksid oma keeleoskusi aktiivselt rakendada, suhelda eesti keeles.“

„Peaksid olema kursused nendele gümnaasiumi noortele, kes soovivad minna kõrgkooli õppima. Lõimumine eestlaste ja venelaste vahel saab kenasti toimuda laagrites, läbi mingite tegevuste. See ei tohi samuti toimuda kampaania korras. Üks kool läks teise kooli praktikale. Noored räägivad omavahel, neil tekib erialane huvi, võrgustik. Võiksid olla noortele huvitavad väitlusklubid, vestlusringid, filmide arutelud, tantsulaagrid., spordivõistlused. Integratsioon läbi tegevuse.“

„Meie jaoks pole väljakutse gümnaasium-põhikool, vaid kutsehariduse üleminek eesti keelele aastaks 2020, sealgi tuleb 60/40 põhimõte. Kindlasti vaatavad ka kutsekoolid ja riik meile otsa, et sellega tegeleksime. Gümnaasiumiosas on praegu juba edasimineku suured.“

3.4.2.2. Keelekeskkonna olulisus ja õppemeetodid

Üldiselt ollakse arvamusel, et eesti keele õpetamine nõ kuskil nurga taga mitte-eestikeelses keskkonnas on väga problemaatiline. See oleks nagu ladina keele õppimine, mida ei ole reeglina võimalik suulise suhtlusvahendina kasutada. Me ei peaks õpetama mitte lihtsalt keelt, vaid **keelt kui suhtlusvahendit**.

Pea eranditult kõik eksperdid tõdesid, et eesti keele õpetamine mitte-eestikeelses keskkonnas jääb efektiivsusest ning eesti keele edasise kasutamise, praktiseerimise seisukohalt puudulikuks, kui õppele ei lisandu **kontakte eestikeelses keskkonnas**. Eestikeelset soodsat õppekeskkonda luuakse MISA programmide raames mitmel erineval viisil: korraldatakse väljasõite teistesse eestikeelsetesse paikadesse, käiakse laagrites, kus viibivad ka eestlased, rakendatakse töõjõuvahetust, õpperühmades on nii eestlased kui muust rahvusest inimesed. Paraku tuleb tõdeda, et taoline õpe nõuab palju rahalisi vahendeid, mida napib. Seega taolise õppe aktiivsem rakendamine nõuab muudest keeleõppevormidest vahendite vähendamist. Piiratud rahaliste vahendite kontekstis püstitub taas küsimus valikutest: kas efektiivsus (praktika eestikeelses keskkonnas) või odavam õppemeetod (massiline keeleõpe klassiruumis)?

Eestikeelses keskkonnas on keeleõppel ka laiem tähendus **lõimumise edendamisele**. Praktika näitab, et need mitte-eestlased, kes on saanud eesti keelt õppida eestikeelses keskkonnas (ka lühiajaliselt), mõistavad Eesti olusid ning eestlasi paremini ja seeläbi pikemas perspektiivis muutuvad ka hoiakud eestimeelsemaks. See aga peaks olema keeleõppe lõppeesmärk. Eesmärki ei saavutata enne, kui ei looda eestlaste ja muust rahvusest inimeste jaoks ühtset keelekeskkonda. Viimane on tähtis ka eestlastele, kelle vene keele oskus ei ole paraku kiita, kuid üsna paljude töökohtade nõuetesse on selle keele oskus sisse kirjutatud.

„Oluline oleks, et põhitegevusega (eesti keele õppimisega) kaasneks tugitegevusena eestikeelses keskkonnas suhtlemine või töötamine.“

„Keelelise keskkonna küsimus on väga oluline. Kutsekoolis õpetades saab tunnis kasutada eestlastest õppureid. Nende vahel sünnib omavahelise koostöö. Seda ei juhtu igapäevaselt. Et eestlased ja muust rahvusest noored elavad ühiselamus, siis saab keeletundides anda ülesandeid, mille lahendamiseks peaksid nad vastastikku suhtlema. Sõpradega räägivad nad ikka vene keeles ja seda muuta ei saa.“

„Narvas puudub eestikeelne keskkond, näiteks kolledž püüdis seda luua, tuua majja eesti keelt ja meelt, keeleklubi, üritusi jm. Aga meedia ja internet on ju kättesaadavad. Linna peal eestikeelseid üritusi küll ei meenu. /--/ Kui käisin kohapeal asutustes vaatlemas, siis märkas, et see või teine oli 10 aastat tagasi juba samal tasemel keelt õppinud. Siis tundus nagu tuuleveskitega võitlemine. /--/ Asutus tellib tasuta keeleõppe, on konkurss päästjatele, inimene on õnnelik ja toimetab seal, aga rühm ei pruugi vastata tasemele.“

„Nüüd on küsimus selles, kas eestlased ja muust rahvusest inimesed hakkavad toimetama ühes keelekeskkonnas. Venelased on oma keskkonnas ja õpivad selles keskkonnas eesti keelt ja nad on eestlastest eraldatud. Kui ootused on sellised, siis keeleõpe ei saagi olla efektiivne, sest me lahutame inimesed keelekeskkondadesse ja reaalselt suhtlust inimeste vahel ei toimu. Teises keelekeskkonnas olemine on kõige efektiivsem viis keele õppimiseks.“

„See on sama küsimus, et me eeldame, et venekeelsetes koolides hakkavad muust rahvusest inimesed koolis eesti keeles rääkima. See ei ole loogiline. Miks me ei pane kaht kooli kokku? Siis toimuks suhtlus iseenesest.“

„Esmatähtis on positiivne emotsioon Eesti keskkonnast, Eesti kultuurist – keel tuleb ise juurde, et ei kardaks või ei vihkaks eestlast.“

„Tegelesin keeleõpetajatega ehk selliste kuuajaliste lähetuste korraldamisega, millele eelnesid keelekursused, siis vahetasid mitte-eestikeelsed kuuks ajaks töökoha. See idee oli kahesuunaline: eestikeelsete keskkondade töötajad viisid keelt Ida-Viru ja Tallinna ettevõtetesse – ja vastupidi... Tuleb aga mainida, et meie, eestlased ei taju, kui palju võib tuge pakkuda muukeelsetele: oleks ju huvitav minna Ida-Virusse tööd tegema, suhtlema, parandama vene keele oskust, ehk omandama uusi töövõtteid, aga see huvi oli väiksem. /--/ See tuleb ajaga, suhetega, ehkki vahel tundub, et 10 aastat oleme korraldanud kursusi ja praktikaid, kus mõned inimesed korduvalt käinud. Pisitasa tuleb. Keelepraktikad on väärt ettevõtmised.“

„Enamus MISA tegevusi ei ole tegelikult efektiivsed. Siin kohtame kahesuguseid piiranguid: sisemised ja välised. Võtame näiteks töökohavahetuste programmi, kus eesti keele õppijad töötaksid teises keelekeskkonnas. See meede on väga oluline, et panna inimesed eesti keeles kõnelema. Osalejate hinnangud on väga kõrged. Kui me pakume keeleõppe programmis nõuetavat tegevust, siis tähendab see suurt rahalist kulu. Kas selleks on vahendeid? Väline piirang on seotud aga sellega, et poliitilisel tasandil kiputakse integratsiooni samastama keeleõppega. Ehk ei nähta, et keeleõpe peaks toimuma vastavas keelekeskkonnas. Ei ole nii, et auditoorselt õpitakse eesti keelt ning seejärel eeldatakse, et õppijal on selle tulemusena olemas kommunikatiivne oskus. Võib saavutada küll passiivse oskuse, kuid mitte aktiivse. See aga tähendab, et keelt ei hakata aktiivselt kasutama.“

„Programmi tegevused pole seotud ainult keeleõppega, vaid eesmärgiks on aidata inimestel kohaneda keskkonnaga mitteformaalses õhkkonnas, kus inimesed väljuvad oma keskkonnast ning taoline keeleõpe annab parimad tulemused.“

Keeleõppes on äärmiselt oluline **interaktiivsete meetodite** kasutamine. See tähendab, et antakse õppuritele võimalus pidevalt suhelda, olla nii kõneleja/kirjutaja kui ka kuulaja/lugeja rollis. Õpe ei pea toimuma ainult klassiruumis, vaid ka väljaspool seda, kus õppureid aktiveeritakse eesti keelt kasutama. Osa õpetajaid viib tunde läbi vaid selleks, et õppurite keeleoskust parandada, mitte aga selleks, et seal korraldada kontrolltöid. Viimaseid saavad õppurid teha ka väljaspool klassiruumi. Küsimus ei ole mitte teadmiste kontrollis, vaid keeleoskuse arendamises.

Ekspertid on arvamusel, et keeleõppes tuleb üheaegselt kasutada **mitmeid meetodeid**, ka selliseid, kus õppur saab ise kontrollida oma taset ilma õpetaja juuresoleku ja kontrollita. Seda võimaldab hästi **e-õpe**. Valminud on 2 veebikeskkonda, mida õppurid ja ka õpetajad saavad kasutada (www.kutsekeel.ee ja www.keeleklikk.ee). Need annavad õpetajatele võimaluse arendada oma spetsiifiliste kursuste jaoks õppekavasid, sest platvorm on juba loodud. Interaktiivsete materjalide loomine on kallis, kuid õpitulemus klassikalise õppega võrreldes märksa tulemuslikum. Mõnes paigas on keerukas anda ülesandeks kodus vaadata näiteks eestikeelseid telesaateid, sest need ei pruugi olla nähtavad. Selles olukorras võib juhtuda, et õppur ei saagi eesti keele kasutamist selle loomulikus keskkonnas kuulda. Siinkohal aitab ka väljasõitudega õpe. Kuid iga õpe, mis taotleb interaktiivsust ja väljumist klassiruumist, toob endaga kaasa küsimuse vahendite kulutamise otstarbekusest.

„Kui õppija saab väljaspool klassiruumi oma teadmisi katsetada, rakendada, siis see on väga hea. Näiteks venekeelne kutseõppur viiakse välja tulevasse töökohta, kus ta on sunnitud toimima eesti keeles. Kunstlikult on raske elulisi situatsioone luua. Tuleb luua reaalseid olukordi, kus inimesed peavad küsima teed eesti keeles, uurima menüüd, vaatama, mida saab raamatukogus lugeda jms. Keelekeskkonnas õppimine annab kõige rohkem.“

„Klassiruumist on välja toodud keeleklubid (töötavad vahelduva eduga), kutsekoolide vahetus. Formaalse keeleõppe puhul püütakse keelesituatsioone luua (näiteks vaadake täna õhtul ETV uudistesaadet). See on samuti vajalik tegevus, kuid märksa kasulikum on Kohtla-Järve muulased viia näiteks Viljandisse. See nõuab aga rohkem ressursse. Küsimus ongi selles, kas panustada raha sellisesse keeleõppesse, mis on küll odavad, kuid mille kasutegur on väike või korraldada selliseid kursusi, mis arendavad suhtlemisoskust.“

„Mitte keegi pole öelnud, et õppetöö peab toimuma ainult klassis. Metoodika seda ei piira. Näiteks muuseumikülastus. Mis see siis ära ei ole, võtame giidi, kes räägib kõik ära. Noor kuulab sellisel juhtumil passiivselt. Noortele aga võib anda mingi ülesande, uurida lektüüri või on antud küsimused, millele tuleb leida vastused või siis ta valmistab muuseumis ringkäigu ise ette. See ei pea olema põhjalik ja raske keelega, aga ta peab ise rääkima. Igaüks räägib näiteks ainult 5 minutit. Keegi ei taha, et teda ei kuulataks ja seetõttu noored inimesed valmistuvad selleks tõsiselt ette.“

„Osalustegevused on väga olulised. Läbi kultuuri tekib motivatsioon eesti keelt õppida. Näiteks Ida-Virumaa noored pärast seda kui nad Viljandis kutsekooli minnes ei osanud eesti keelt, kuid tagasi tulles juba rääkisid eesti keeles. Ka õppematerjalide loomine taoliste õppuste jaoks on väga oluline, sest selle tegevuse tulemusi saab kasutada ka mujal. Kuid samas näiteks kutsekooli mingi eriala jaoks õppematerjali väljatöötamine võib olla väga kulukas, sest seda kasutatakse äärmiselt vähe.“

„Ida-Virumaal sobib eesti keele õpe koos praktilise laagriga. Seeläbi kasvab ka lojaalne Eestimaa kodanik. See eesmärk peaks keeleõppel alati olema, kuigi seda mõõta on pea võimatu. Neljapäevases laagris teevad noored kõik läbi nii teoreetilise kui praktilise osa. Õpe peab olema interaktiivne. Laagris realiseerub auditoorne teadmine praktikas, saab situatsioone läbi mängida, läbi rääkida.“

„Ma ei toeta lihtsalt keeleõpet. Kas 24 tunnilise õppega saab midagi ära teha? Saab küll, kui auditoorsele tööle lisandub auditooriumiväline tegevus. Need peavad vahelduma. Tunnid ei pea toimuma 2-3 korda nädalas, vaid ka mingi muu sagedusega. Noorel endal peab tekkima tahe keelega tegeleda. Klassiruumis peab olema huvitav ja ka väljaspool klassi samuti.“

„Õppemetoodika muutub suhteliselt kiiresti, kuid siiski mitte iga päev ei ilmu uued meetodid päevavalgele. Osa õppest võiks toimuda klassiruumis, osa mujal, võib ka e-õppe keskkonnas. Õpilastel on võimalus klassitöö kõrval kasutada ka muid materjale, kus ta saab ise ennast kontrollida talle sobival ajal. Interaktiivsete materjalide ettevalmistamine on väga kulukas, kuid tulemuslik. Tähtis on printsiip, et koolitundi ei raisataks kontrolltööde tegemise peale. Koolitund peab olema suunatud suhtlemisele, õppurite aktiivsele tegevusele. Kontrolltöid võib anda õppuritele ka kodusteks ülesanneteks. Probleem ei ole üldse selles, et õppur võib kasutada abimaterjale. Selles ei ole küsimust, sest tunnis peab ta oma valikuid põhjendama. See tähendab, et õppur on oma tegevuse eest vastutav.“

„Mõnes kohas peale ETV ka mingi muu kanal ei ole kättesaadav. Meediat ei kasutata eesti keele arendamise otstarbel ära. See on ka üks põhjusi, miks keeleoskus võõras keskkonnas ununeb ära. Tal puudub igapäevane eesti keele kasutamise kogemus.“

„E-õpe pakub palju võimalusi viimaks õppimist klassiruumist välja ning muutmaks suhtumist õpetajasse. Väga heaks näiteks on www.keeleklikk.ee, kus saab eesti keelt õppida nii vene kui ka eesti keele baasil. Sellele on tulnud väga positiivne vastukaja. Õpilased ei karda nüüd õpetajat. E-õpe suudab luua hea keskkonna, kus õpilane saab ennast ise tema jaoks sobival ajal kontrollida.“

„E-õpe on valdavalt iseseisvaks tööks või kui on vaja midagi näitlikustada. Video on vaid selleks, et kutsuda õppurites esile soovi rääkida selle teemal.“

„Kasutame e-õpet, näiteks hea lehekülg on www.kutsekeel.ee. Osa heidab ette, tema eriala jaoks ei ole materjale. Aga ei peagi olema. Kui õpetaja vaatab neid veebimaterjale, siis tal tulevad oma mõtted, ideed, mida ja kuidas kasutada. Tuleb kasutada noorte endi oskusi. Nad otsivad materjale, teevad videoklippe jms. Kasutaks õppijat rohkem.“

„E-õpe on toetav, iseseisva töö jaoks. Ma ei poolda, et kõik kirjalikud tööd kirjutatakse klassis. Kui seda teha, siis tunnen, et tükk aega, mis on mulle antud, et inimesega tegelda, on minult ära võetud. Ta võib selle ära kirjutada kasvõi kodus. Aga tagasi tulles ta peab hakkama sellest rääkima. Ei ole mõtet tööd teha selleks, et õpetaja selle ära kontrollib. Kui noor teab, et kirjaliku töö puhul peab ta midagi tegema, selgitama, vastama küsimustele jms, siis see paneb noored paremini ennast pingutama. Kõik, mis on seotud e-õppega, on väga hea, kui see aktiveerib ja toetab noort inimest.“

3.4.2.3. Keeleõppe eesmärkide defineerimine ja mõõtmine

Keeleõppe puhul tõstatub küsimus, kuidas on eesti keele oskust defineeritud: kas keel on eesmärk või vahend. Liiga sageli määratletakse eesti keelt kui eesmärki. Keelekursuste sihiks peaks olema, et inimesed omandaksid keele kui instrumendi käsitlemise. Eesmärgiks peaks olema **keele aktiivse kasutamise oskus**, mitte selline teadmine keelest, mida tegelikult kasutada ei saa. Kui eesmärgid on vildakalt seatud, siis ei saa rääkida ka tegevuste efektiivsusest, sest tulemuslikkust mõõdetakse alati eesmärgi suhtes. Eesti keele õpetamise eesmärgiks saab olla vaid eesti keele kasutamise funktsionaalne oskus erinevates olukordades. Mitmed eksperdid rõhutasid, et keeleõppe formaalseks eesmärgiks võib olla teatud keeleline tase, kuid sisuliseks eesmärgiks on teatud keeleoskuse saavutamine, mis aitab inimestel lõimuda Eesti ühiskonnaga.

Keeleoskust saab edukalt arendada ainult siis, kui on välja selgitatud, millised on **õppurite vajadused ja motiivid**. Keeleõppe põhivastutus on ikka õppuritel. Kui **õppijal soov** puudub, ei aita ükski meetodiline võte. Keeleõppekursuste maksumuse hüvitamine õppuritele on poliitiline otsus, mitte MISA oma. Mõned eksperdid arvavad, kui inimene peab ise oma taskust osa kursuse maksumusest tasuma, siis oleksid ka tulemused paremad. Teisalt väljendatakse arvamust, et taoline lähenemine ei pruugi olukorda parandada, sest osa inimesi, kes maksavad ise kogu kursuse maksumuse, ei pruugi ikkagi aktiivselt osaleda ning õppida. Juhtumitel, kus asutuse juht nõuab inimesi kursustel osalema, ei ole aga reeglina midagi head loota.

„Mis on keeleõppe mõte? Keeleõppe eesmärk ei ole keeletaseme tõstmine, vaid keeleoskuse parandamine, noore inimese isiklik areng. Noored on erineva oskusega. Kui kursused kestavad 30-

120 tundi, siis olgem ausad, iga noor areneb täpselt nii palju, kui ta ise sellesse panustab. Mida me arendame, rääkimis-, kirjutamisoskust, sest kõike korraga ei saa. Täiendav keeleõpe võib olla väljaspool tunde. Kui kõik lõpeb ainult kursusega, siis on kõik lõppenud tema jaoks. Kui sellel kursusel ei ole tema jaoks praktilist väärtust, kui ta teab, et tal pole mingit pääsu, et pärast lõpetamist läheb ta tööle, kui ta saab aru, et ta ei saa ilma keelt õppimata hakkama, siis on olukord hoopis teine. Kui õpetatakse lihtsalt keelt keele pärast, siis noorel puudub õppimise motivatsioon. Kui on eesmärk õppida ainult teatud taseme saavutamise töö pärast, siis on asi veidi kahtlane. Saadud kategooria ju ei räägi. Kirjutab ja räägib ikka konkreetne inimene.“

„Alternatiivõpe väikeste õpirühmadega on kulukam, kuid tõhusam. Sellega ei alahinnata formaalset keeleõpet (vajalik näiteks täiskasvanutele kui teise keele õpetajatele), kuid siiski tähtis ei ole ainult 14 kände oskamine, vaid keeleõpe on laiemas tähendusega. /--/ Sihtgruppidel on erinevad vajadused. Ei saa võrrelda kahte näiteks Tartu või siis Narva venekeelset kooli. Nad on vajadustelt võrreldamatud. Seetõttu tuleb hinnata neid õpetajaid, kes kõigepealt selgitavad välja õppurite vajadused ning kooskõlas nendega algab keeleoskusõpe. Ka kõrgkoolide puhul tuleb asju erinevalt vaadelda. Mõnes koolis juba räägivad tudengid eesti keeles, kuid teises paigas mitte. Erinevusi on palju ja eesti keele õpe erineb erinevates kohtades. Mõnes kohas viib eesti keele õpetaja läbi sisuliselt vene keeles.“

„Mida rohkem vaatan koolitusi-kursusi ja näen inimesi, kes juba 10 aastat osalevad, seda rohkem mõtlen, et kas ei peaks liikuma teisele tasandile, lõpetama masskoolitused, 100 tundi töödandja käsul ja keeleinspektsiooni hirmul jne. Keeleõpe polegi nii oluline. Käisin just vaatamas arstide rühma Kohtla-Järvel, kes on siia SRÜ riikidest tulnud 4 kuud tagasi. Nad räägivad A2 tasemel ja meie inimesed Narvas, kes on siin sündinud, 50 aastat elanud ja 10 aastat keelekursustel käinud, ei küüni A2 tasemeni. Mõjuvad kindlasti motivatsioon, huvi, vajadus. Tulen tagasi kunagise meie idee, projekti „Õpime koos“ juurde: et tuleme kokku, eestlased-venelased jt, õpime koos elama, õppima, töötama, üksteist tundma, suhtlema. Järgmine tase ongi see, et pole keeleõpe, mille pärast kokku tulla. Kui on suhtlemisprobleemid, siis osale peaks pakkuma tuge. Praegu on eesmärk keeleõpe, aga võiks olla omavaheline kommunikatsioon. Ei saa panna venelasi omavahel kokku ja õpetada, kuidas eestlastega kommunikeerida. /--/ Unistus oleks muuta prioriteetset retoorikat, et ei räägi enam keelekursustest, vaid ühissuhtlemisest, ühisõppimisest, koostööst. Nagu toonitatakse koolides, et õpetaja õpib koos lastega, mitte ei õpeta lastele.“

„Tooksin sisse motivatsioonikirja, registreerimisvormi, et isik teab, mida tahab, ja see oleks ka meile info, mis eesmärgil ta osaleb, muidu pannakse nimekirjad lihtsalt kokku. Nagu vabas vormis asi, mitte pikk.“

„Üks olulisi õpetamise põhimõtteid seisabki selles, et teha õppur õppimise eest vastutavaks, mitte õpetaja. Kui tunnid mööduvad vajaduspõhiselt, siis hakkabki õppur ise oma õppimise eest vastutama. Ta on välja öelnud eesmärgid, miks ta soovib keelt õppida ning tema on ainus, kes suudab ennast selle eesmärgini viia. Inimesed loodavad tihtipeale keelekursusele rohkem kui iseendale. Inimesed kalduvad piisavalt tööd mitte tegema, et keeleoskust mitte parandada.“

„Noored tegelikult tahavad võtta vastutuse enda peale. Õpilased valmistavad materjali ette ja osalevad tunnis aktiivselt ning nad naudivad tunnis osalemist. Tunnis osalemise põhimõte on järgmine: räägi, räägi, räägi. Aga samas nad tahavad ka tagasidet, et see, mida ta räägib, saaks pandud paberile. Ta tahab saada kirjalikku tagasisidet, et kuidas ta kirjutas.“

„Enamik osalejatest on avaliku sektori töötajad, kel on kohustus osata keelt teatud tasemel. Tööandja määrab inimesed, rühmad ja õppetaseme. Meie ülesanne on leida hea õpetaja ja tagada õppe efektiivsus. Sundusega inimesel pole motivatsiooni, leiab, et kasu ei ole, on ehk 20 aastat õppinud jne. Aga meil on ka noori, kolmanda sektori inimesi jt, kes on ise tulnud ja teevad ettepanekuid, et suhelda, uute võimaluste osas jne.“

„Avalikus sektoris, täiskasvanute puhul ongi sageli „vabatahtlik sunniviisilisus“. On selliseid, kes käivad ühelt kursuselt teisele, aga ei õpi seal midagi.“

„Me räägime õpetajatest, korraldajatest, aga õpperühmadesse satub eri taseme ja motivatsiooniga inimesi: kellele raske, kellele lihtne. Seepärast kaalutakse loobumist. Tulemus sõltub ka õppijatest palju.“

„Ka mitteformaalses õppes tahaks, et tuleksid sama tasemega, aga nii ei juhtu... Nõudlus on justkui suurem, aga registreerub 100, 30 valitakse välja, 10 jääb tulemata; pole palju valida. Keeltekursustel sama häda, grupp ei tule täis, aga ta vastutab rahaliselt, peab võtma selle, kes tuleb.“

„Kes väidavad, et pole edasi arenenud... sõltub ka õpetaja sobivusest, tema enda huvist, aktiivsusest, panustamisvalmidusest. Kui esimene loeng ei meeldinud, teise ei tulnud, siis käis pisteliselt, seega polegi häid tulemusi oodata.“

MISA tegevuse hindamisel **vajatakse mõõdikuid**. Kuna MISA tegeleb paljude sihtgruppidega, siis on väga keerukas luua nõ universaalseid keeleteste. Teste saab reeglina rakendada seal, kus on tegu pikemaajalise kursusega, mis võimaldab ühelt keeleoskuse tasemelt üle minna teisele tasemele ning seda on võimalik objektiivselt mõõta (näiteks eksamid jms). Paar eksperti viitasid vestluste käigus rahvusvahelistele uuringutele, mis on näidanud, et õppurite keeletaseme reaalsel tõusu saab loota alates 250 tunnilisest keeleõppest. Väiksemahulised kursused seda paraku ei võimalda. Paljudel juhtumitel, näiteks erineva keeleoskusega komplekteeritud grupp, alternatiivõpe, lühiajalised keelekursused jms on väga keerukas leida sobivaid mõõdikuid. Keeletest võib mõõta sõnavara rikkust ning teadmisi grammatikast, kuid mitte inimeste valmisolekut suhelda eesti keeles.

Osa õpetajaid kasutab õppurite hindamisel individuaalset lähenemist: kirjeldatakse, kuidas on konkreetne inimene oma keeleoskustes kursuse jooksul arenenud. Formaalne keeletest on jäetud kõrvale. Keeletesti problemaatika vajab tõsiselt läbi arutamist, sest keeleõppe tulemuslikkust tuleb mõõta, aga selle suhtes leiame eriarvamusi, kuidas mõõtmine peaks toimuma. Eriti keeruline on olukord siis, kui õppe esialgsed eesmärgid ja tegelikud olud ei ole vastavuses.

„Mõõdikute küsimus: Väikese eesti keele õppetundide arvu puhul keeletaseme testi teha ei saagi. Kirjanduse andmetel, selleks, et inimene liiguks ühelt keeleoskuse tasemelt teisele, peaks keeleõppetundide arv olema vähemalt 250. Selliseid kursusi meil paraku aga ei pakuta. Pakutakse küll 30, 60, 120 tunni arvuga kursusi. Kuid nende efektiivsuse testimiseks teste pole olemas. Võrdluseks, näiteks Taanis õpetatakse uusimmigrantidele kolme aasta jooksul taani keelt 2000 tundi. Keeletest ei mõõda aga inimese valmisolekut suhelda õpitavas keeles.“

„Kuidas ikkagi mõõta keeleõppe efektiivsust? Mulle ei meeldi sõna testimine, testida alguses ja pärast. See on nagu keele katsumine. Kui kool, õpetaja on võtnud teatud töö teha, siis tuleb neid usaldada ja usaldada seda, mida tehakse. Ja kui õpetaja ja õpilased on koos teinud mingi kirjaliku töö ja suulise vestluse, siis on õpetaja võimeline ütlema, milline on õpilaste tase. Ei ole võimalik teha mingeid taseme teste enne kursust. Mida näitavad siis need punktid mulle? Selle asemel

kirjeldame noore keeleoskust alguses ja lõpus, saame võrrelda, kas ta räägib paremini, kirjutab paremini. Meil on kursustel 12-15 inimest ja kui kursuse pikkus on 50-60 tundi, siis saabki siin ainult sellise tagasiside anda. Kaasõpilased on kriitilised, las nad ise siis hindavad, kuidas teised on edenenud.“

„Meiegi teeme algul keeleoskuse testi, ei pannud hindeid, punkte, vaid kirjeldasime sõnadega, milline oli tema keeleoskus. Punktidega saan mõõta ju ühte ja sama asja (sama testi).“

„Mitteformaalsete õpete puhul me ka teste ei teinud, seda pole võimalik teha, see polnud ka eesmärk.“

„Kui tagasiside ei ole hindeline, siis on tagasiside väga avatud ja siiras, millest saab palju õppida. Sealt saab siis oma õppetunnid kätte, mida teisiti teha.“

„Meie mõõdik on, kui palju inimesi osales ja läbis programmi. Me ei mõõda keeleoskust, eestimeelsust vms. Meil on konkreetne mõõdik. Aga järgmisel, riikliku prioriteetse suuna tasandil võetakse arvesse täiskasvanute elukestvas õppes osalemise protsent jms. Meil siin on oma number, mida peame tagama.“

„Keeleõppe arendamise programm ei ole nagu keeleinspektsiooni eesmärk, et mis tase praegu on, vaid on suunatud toetamisele.“

„Kui asutus tellib keeleõppe sisse ja koolitamist vajab 100-120, siis jagatakse rühmadesse üldiselt selle taseme alusel, kuidas inimene enam-vähem tunneb. Siis tehakse rühmas test, see annab sisendi õpetajale, et tal on sellise-sellise tasemega õppurid, siis kohandab ta õppekavas midagi ümber. Või ütleb asutuse juht, et minu asutuses peavad olema C1-kategooria töötajad, tellitakse vastav kursus, siis tuleb õpetaja, teeb testi ja selgub, et õpilased on B või A2, siis korraldatakse õppetöö ringi ning muidugi jääb eesmärk C1 saavutamata.“

3.4.2.4. Õppekvaliteedi tagamine

Ekspertide arvates on **õpetajad küllaltki varieeruva tasemega**. Formaalsed kvalifikatsiooninõuded on täidetud, kuid õpetaja taset need ei pruugi näidata. MISA võimalused keeleõppe kvaliteeti kontrollida on piiratud, sest osa firmasid ja õpetajaid ei soosi, et programmi koordinaatorid keeleõppetunde külastaksid. Ainult pakkumises esitatud info põhjal aga on keeruline õppekvaliteedist ülevaadet saada. Leidub firmasid, kellel endal õpetajate kaadrit pole, kuid on nõ laenuõpetajad. Firms endas aga puudub inimene, kes teaks midagi keelemetoodikast. Seega ei saa firma sisuliselt mitte kuidagi vastutada värvatud õpetajate töö eest. Siit kerkib taas esile idee, et MISA-l võiks olla oma atesteeritud õpetajate kaader, kes valdab pakutavaid metoodikaid ning kelle tegevust saab kontrollida.

„Viiakse läbi konkurss, võidab sageli madalaim pakkumine, mis pole alati ehk kõige parem, aga kallim ei pruugi ka olla parima õpetajaga... Ehk tõesti pole ees alati kõige parem õpetaja. Muidugi arvestame kriteeriume nagu haridus, kogemus, CV.“

„Pakkumuse järgi ei saa sisuliselt hinnata õpetaja töö kvaliteeti. Ta võib ümber kirjutada raamdokumendi, mida kõike ta tunnis teeb, õppekavad ja eesmärgid võivad olla hästi koostatud, aga me ei tea ega saa hinnata, mis tegelikult hakkab toimuma. Kui läheme kohapeale, võime teha märkusi ja parandusi, aga me ei tea, kas neid võetakse arvesse, ja kui tuleb uus pakkumus, siis sama inimene osaleb uuesti. Nii palju, kui on õpetajaid ja kontrollijaid, on ka arvamusi, kuidas

keelt peaks õpetama. Metoodikaid on üle 20, aktiivses kasutuses 5-6. Aga õppijad ja rühmad on ka erinevad, üks soovib tõlkida, teine mängida, seepärast on raske hinnata. Me usaldame õpetajat, et tunneb rühma dünaamikat ja õppijate eesmärke.“

„Keeleõppel on eri tahud ja eesmärgid, mõnele piisab akadeemilisest oskusest... Taasiseseisvumisel olid riiklikud keelekeskused majade ja personaliga, aga nüüd on vaba liberaalne turg ka koolitustes ja see on asju rikkunud. Tellimus-nõudlus-pakkumine panevad asjad paika. Aga vähemalt eesti keele puhul võiks seda süsteemi kuidagi reguleerida, kas MISA koosseisulised õpetajad või riiklik atesteerimine. PHARE programmis olid atesteeritud õpetajad üle Eesti, ca 30. Kui nende juures õpiti, maksime õppijale hüvitsi. Aga see on poliitiline otsus, mida meie mõjutada ei saa. Mida me saame ja teeme, on ministeeriumis, juhtkomitees jm rääkimine, et süsteem vajab reguleerimist, et kvaliteet oleks parem ja lähtuks rohkem õppija vajadustest.“

„Ikka [oleks koormust täiskohaga MISA õpetajatele], sest tellijaid on teisigi: vabaturu ostjad, uusimmigrantide adapteerijad, töötukassa. Samuti on palju tarbijaid, seega saaks tagada parimatele pideva koormuse.“

„Ega neid inimesi pole väga leida ja siis tuleks need üle Eesti laiali saata, neid kontrollida. Kõikjale kohapeale pole lihtne inimesi leida. Tallinna õpetaja ei soovi regulaarselt Ida-Virus kohal käia, tema elu on siin.“

„Õpetamine on ka südametunnistuse asi, et kuidas edasi anda, kas hoolikalt või mitte.“

„Enamasti on need õpetajad ka kooliõpetajad ja kursused on võetud lisakohustus ja -töö. Lisaks käivad nad eri koolitustel, mõni mitmel, ja pahatihti tekib küsimus, kas ja kui palju see või teine õpetaja jaksab. Püütakse lihtsamalt läbi saada, kannatab kvaliteet.“

„Ega kooliõpetajad, kes õhtuti annavad täiskasvanute keeletunde, pole halvad, aga nad on õhtuks väsinud ega jaksu panustada 100%. Ida-Viru näitel on parimad need, kes töötavad ainult täiskasvanutega hommikust õhtuni, nemad jaksavad. Aga et see on nende põhitöökoht, siis nende hind on kõrgem. Nii tulevad käärid hankeprotseduuridel, kus võidab odavam hind, ja saamegi väsinud kooliõpetajad, kes teevad lisatööd õhtuti.“

„Meenub vabahariduslike koolitajate puhul, et õpetajatelt tuli protest, kui pidime minema tunnivaatlusi tegema tagasiside saamiseks, siis firmad ei lubanud. Eesmärk oli, et 60 õpetajat saavad tunnivaatluse ja individuaalse tagasiside. Osales 75, kellest 45 olid edukad.“

„Haridusmaastik on lukus, proovitakse ligipääsu, aga ei saa. Võib olla negatiivseid asju, aga ka päroleid, mida ei soovita jagada.“

„Üldhariduskoolides on sama – see on õpetaja töörahu. /--/ Me [MISA] ei tule vaenlastena, vaid sõpradena, et protsess toimiks nagu reeglid ette näevad, et pärast poleks jamasid.“

„Kaitseme nõrgemat poolt, käime seepärast vaatamas, et osaleja saaks seda, mida taotleb.“

„Minu meelest on Ida-Virumaal suurimaks probleemiks see, et eesti keelt õpetavad inimesed, kelle emakeel on vene keel. See tähendab aga nõrka õpet. Grammatikat ei tule õpetada lihtsalt kui grammatikat, läbi tegevuse, kui nad midagi kirjutavad ning saavad konkreetse tagasiside, mitte abstraktse hinnangu. Teine asi on suuline väljendusoskus, et noored oskaksid end suuliselt väljendada ja julgeksid seda ka teha.“

3.4.2.5. MISA tegevuste tulem ja tulevikunägemus

MISA tegevuste summaarset **mõju Eesti ühiskonnale** võib mõõta formaalselt, kuid ka vähem formaalselt, sisuliselt. Viimane tähendab väljumist eesti keele õppe raamidest ja sisenemist integratsiooni maailma. See on väga mitmekesine ja -kihiline protsess, mis tipneb selliste nähtustega nagu lojaalsus, väärtuste muutumine jms. MISA tegevuse tulem saab olla nii lühiajaline (keelekursuste lõpetanute arv, keeletaseme eksami sooritanute arv jms) kui ka pikaajaline (kas õppur on saanud keeleõppest tõuke eesti keele oskuste rakendamiseks argi- ja tööelus, kuidas on tema hoiakud aja jooksul muutunud tänu saadud keeleoskustele jne). MISA vahetu ülesanne on anda inimestele üks uus suhtlemisvahend ja selle kaudu ka võimalus kuuluda eestikeelsesse mitmetahulisesse maailma, kuhu õppur oma igapäevases elus peaks orgaaniliselt kuuluma. Keeleõppijate kaudu tekitatakse pikema aja jooksul eesti kultuuri saarekesi seal, kus valdavaks igapäevase suhtlemise keeleks on vene keel. Nende saarekete teke ning laienemine on MISA tegevuste üks silmatorkavaid tulemusi. See tegevus nõuab edasist laienemist, integratsiooni.

MISA pikaajaline tegutsemine on andnud paljudele inimestele võimaluse arendada keeleõppe erinevaid metoodikaid paljudele sihtgruppidele ning neid katsetada ning uuesti metoodikaid täiustada. Keeleõpetusse on varasemaga võrreldes rohkem juurdunud süsteemne käsitus. Samas MISA keeleõppe programmidest on ära kadunud ühistegevustele (nt noorte mitteformaalsed tegevused) suunatud vahendid. Keeleõpet aga ei tohiks käsitleda ilma lõimumise eesmärkideta. Lõimumise eesmärgid on teoreetiliselt seatud, kuid lõimumise ulatust ei ole keegi praktiliselt mõõtnud.

Üheks väljakutseks on toimetulek olukorraga, kus pakkujaid jääb järjest vähemaks. Põhjuseid on siinkohal mitmeid. Osa firmasid pole huvitatud, sest tasu ei ole kõrge. Teisalt mõned firmad ei osale pakkumustes seetõttu, et MISA reeglina ei tee ettemakseid. Periood, millal saab tehtud töö eest raha, venib liiga pikaks. Kolmandat seltskonda tõrjub eemale aga bürokraatia, mis nõuab osalejakeskset detailset aruandlust. Lühemate kursuste puhul kujutab see endast küllaltki suurt koormust.

„MISA panust ühiskonnale on suhteliselt keerukas mõõta. Väga lihtne on arvutada, kui palju inimesi on saanud keeleõppe hüvitist, aga mis on haridussüsteemis keeleõppes tervikuna muutunud, sellele on keerukas vastust leida. Puuduvad selged mõjuindikaatorid. Puudub otsene seos, kas siis, kui me panustame 20 inimese keeleõppesse, kas siis paraneb teatud töajajärgi olukord tervikuna. Küsitlusega võib sellele umbkaudse vastuse leida, kuid mitte eriti selgelt.“

„Me oleme integratsioonist rääkinud oma kümmekond aastat. Olen mõelnud, et pole vaja rääkida, vaid ikka midagi teha. On tehtud palju tegevusi ning keeleõppe on andnud positiivseid tulemusi. Ühekordse tegevusena nende mõju on siiski väike, kui sinna järgi midagi ei tule. Keeleklubid peaksid olema, kuid nad peaksid olema süsteemsed. Teeme lihtsalt igal hommikul töö juures 10-15 minutit eesti keeles kõnelemist. Näiteks, mida keegi eile telerist vaatas, mis uudised olid eetris jms. Aga räägime seda eesti keeles. See ei vaja mingit lisaprojekti, lisaraha. See tähendab hoiakute muutmist. Ükski MISA projekt ei mõõda hoiakuid. Ekskursioonile kaugesse kohta võib minna, kuid on kulukas. Võib-olla võiks kaugemale minna, õpime hoopis põhjalikumalt. Alustame ikka väiksemast ja siis suurendame seda aja jooksul. Nii saab parema praktika, sõnavara jms.“

„Aga osaliselt on näiteks kutseõppeasutuste programm ka kultuurikihi tekitamine. Vastuseis on normaalne, see tuleb mõõtmest, mida me ei saa reguleerida. Siiski tekivad eeldused järgmiseks sammuks-projektiks-tegevuseks. Väidan nii, sest on tagasisidet kutseasutuste õpetajatelt; programmi vorm (kodust ärakäimine) on neile tuttav, aega on lühendatud, õppisid keelt küll vähe,

aga käisid esimest korda näiteks luteri kirikus. Sillamäel pole eriti võimalusi eestlasi kohata, nüüd said eesti keskkonda.“

„MISA on osa Eesti lõimumispoliitikast, pole eraldiseisev struktuur. Suunad paneb paika valitsus. /--/ Valitsus paneb paika ka Euroopa vahendite kasutamise poliitika, kus on ka elukestev õpe ja töösuste suurendamine. Haridusministeerium koos meiega püüab paika panna konkreetsemad suunad, meetodid ja sihtrühmad, meie üritame kaasata ka sihtrühmade esindajaid. Püüame mõelda ja arutada, mis oleks kõige sobivam, lähtuvalt riiklikest tellimustest, mida panevad paika poliitikud. /--/ Sõltub ministeeriumi soovist kaasata, kas soovib või mitte. Praegu on meil ministeeriumiga suhted, et meiega väga arvestatakse, meie arvamust oodatakse, küsitakse palju, peetakse inimesteks, kes teavad rohujuure tasandil olukorda. Meie näeme numbrite taga ka reaalseid inimesi.“

„Kui palju on MISAst kasu? Kutsekooliõpilaste õpetamises jooksis süsteem kenasti paika. Esimesest kuni kolmanda kursuseni. Millist keelt esimesel kursusel õpetada, ja millist järgnevatel. On teada, kuhu noor peaks oma teadmistega välja jõudma. Esimesel kursusel on grammatika ja esinemine, teisel aastal on lõimumine, kolmas kursus – lõputöö, teaduskeel. Varem oli nii, kui inimene oli ühel kursusel osalenud, siis teisele kursusele ta enam ei saanud. Inimene, kes tahab keelt õppida, võib kasvõi 6 korda B1 kursust võtta. Ehk otstarbekas oleks 2 korda ühte sama kursust. Üks kord õpib, teine kord kordab. Mõni inimene lihtsalt vajab rohkem aega.“

„Ehkki sellel on erinevaid vorme. Aga jah, teravik on suunatud muukeelsetele, sh raha. Eestlane aga vaatab kõrvalt, et oi kui palju on neile raha antud, aga nad ikka veel ei räägi.“

„Siin on jälle need ühiskondlikud protsessid, et MISA kaudu peaks liikuma ka integratsiooniraha. Suurte Euroopa projektidega on ära kadunud [noorte] ühistegevuste rahad. Sellel võiks olla suurem tähtsus lõimumisele, keeleõppele jne. Ei saa keskenduda ainult formaalsele keeleõppele.“

„Tegelikult oleme mitu aastat välja käinud idee, et teha kas MISA juures või toetusel-juhtimisel eraldi 2-3-4 keelekeskust üle Eesti vms, kuhu inimene vajadustepõhiselt tuleb, saab nõustamist, soovitusi ja suunamist, et millest keeleoskust vaja, mis taset, kas saab õppe hüvitatud jne – personaalsel tasemel. Seni pole teostunud: a) vaba turg b) riigil pole praegu vahendeid. Neid keskusi ei saa teha projektipõhiselt mõneks aastaks. Vaja oleks riigieelarvesse pääsemist, seni pole peetud prioriteetseks.“

„MISA eesmärk on veidi ka see, et leiaksime omale pädevad õppejõud, et mitte ainult määrata vajadus, vaid pakkuda ka sellele vastavat teenust. Erasektori tase on seinast sein ja ei vasta ehk ootustele, aga loodava keskuse eesmärk on kohe pakkuda ka inimesepõhist teenust, mis oleks küll ehk kallis.“

3.4.3. Kokkuvõtte ekspertide tagasisidest

Eksperdid peavad lõimumise seisukohalt kõige efektiivsemateks eesti keele õppega seotud aktiivseid tegevusi (nt tööjõuvahetuse vormis eesti keele õppimine) või siis alternatiivseid õppevorme nagu õppimine mitteformaalses keskkonnas, keeleõpe keeleklubis või mentori abil. Formaalsed keeleõppevormid saavad ekspertidelt madalaimad hinnangud. Tugeva toetuse saab interaktiivne keeleõpe. Eksperdid soovivad keeleõppes kasutada aktiivseid õpetamise vorme, eelkõige neid, kus õpe toimuks eestikeelses keskkonnas. Õpe eestikeelses keskkonnas on üks võtmeküsimusi, mille

lahendamisest sõltub keeleõppe ja lõimumise kvaliteet. Siia lisandub ka e-õpe, mida saab kasutada auditoorses töös, kuid enamikul juhtumitel klassivälises töös. Teisalt tõdevad eksperdid, et nende poolt eelistatud õppevormid on vaieldamatult tunduvalt kallimad kui traditsioonilised lähenemised. Siit tõstatub oluline küsimus: kas MISA peab eelistama neid õppevorme, mis on oluliselt efektiivsemad (nii keeleõppe kui ka lõimumise aspektist), kuid kallimad, või siis tuleks eelistada klassikalist lähenemist, mis võimaldab korraldada nõ massiõpet. Valida oleks kiirabi ja süvendatud abi vahel.

Sihtgruppide huvi kursustel osaleda on erinev. Alternatiivõppevormid koguvad suurema hulga huvilisi, kuid teatud sihtgruppide huvi on nigelavõitu (inimesi pigem suunatakse kursustele) või siis osa sihtgruppide liikmeid on liiga koormatud mitmesuguste täienduskursustega. Kohati on probleemiks erinevate täiendusõppe sihtgruppide rohkus. Peamiste sihtrühmadena nägid eksperdid eelkõige avalikku sektorit, kellele on riik kehtestanud keelenõuded. Suurt rõhku soovitatakse pöörata ka õpetajatele, kes õpetavad aineid eesti keeles. Keeleõppest ei tohiks tegelikult kõrvale jääda ükski sihtrühm, kelle eesti keele oskus on Eestis toimimiseks puudulik. Küsimus on eelkõige vahendites. Riigipoolne eelarveline rahastus võiks katta eelkõige avaliku sektori eesti keele õppe. Muude fondide (näiteks ESF) toel aga saaksid kaetud spetsiifilisemate, väiksemate sihtrühmade vajadused. 3/5 eksperte on seisukohal, et 2007-2013 keeleõppe programmides jäi puudu tegevusi, mis vajaksid järgmisesse programmi lisamist. Reeglina pakutakse välja tegevusi, mis on seotud väiksemate sihtrühmadega või õpetamise metoodikaga.

Ekspertid on üsna ühel meelel selles, et programmitegevustele seatud nõuded said kas täiesti mahus või suures osas täidetud. Programmitegevustele seatud nõudeid peetakse sobivaks või pigem kõrgeks. Viimane aga võib olla kasulik, sest ei lase tegijatel rutiini laskuda. Ekspertid hindavad õppurite eesti keele paranemist kõrgelt. Õppurid ise jäävad oma hinnangutes mõnevõrra tagasihoidlikumaks. Hinnangud sõltuvad kontekstist ning sellest, milliseid eesmärgi (kui üldse) õppurid on endale seadnud. MISA aastate pikkuse tegevuse ning üldhariduskoolides tehtava töö tulemusena on suurenenud võimalused eesti keele kasutamiseks ka valdavalt venekeelses keskkonnas. See on üks põhjusi, miks eksperdid väidavad, et õppurid on varasemaga võrreldes rohkem valmis eesti keeles suhtlema ning pedagoogidel on võimalus oma teadmisi/kogemusi töös rakendada. Eesti keele kasutamine igapäevases elus jätab aga üpris suurel osal õppuritest soovida. Siit tuleneb ka üks põhjusi, miks eksperdid näevad praegu keeleõppe tagasihoidlikku mõju lõimumisele. Üks põhjustest on seotud eesti keele õppe defineerimisega. Poliitilises retoorikas räägitakse eesti keele õppimisest kui eesmärgist. Tegelikult tuleks keelt näha kui vahendit, mida saab kasutada suuliseks või kirjalikuks suhtlemiseks, nii argi- kui ka tööelus. Keeleõppele tuleb anda laiem tähendus ka lõimumise aspektist defineerituna. Praegu MISA keeleõppe programmides puuduvad vahendid, mis oleksid otseselt suunatud lõimumisele. Antud kontekstis tuleks küsida, kuidas õppurid hakkavad eesti keele oskust kasutama õpingujärgsel ajal. Keele kasutamine, nagu ka lõimumine, ei ole ühesuunalise liidlusega tänav, vaid kahesuunaline, kus osalevad nii eestlased kui ka muust rahvusest inimesed.

3/4 küsitlusele vastanud ekspertidest leidsid, et keelekursused peaksid algama ning lõppema keeleoskuse taseme eksamiga. 2/3 küsitletutest pooldab seisukohta, et testimisel võiks kasutada keeletasemeeksamil rakendatavat süsteemi. Kvalitatiivuuringutest aga selgus, et mainitud seisukoht ei pruugi olla pädev õige mitmetel juhtumitel. See puudutab alternatiivõpet või siis väikese tunniarvuga kursusi. Seega on keerukas mõõta keeletaset, pigem saab mõõta mitmel erineval moel keeleoskusi, inimese aktiivset valmisolekut eesti keelt kasutada. Õhku jäi küsimus, kuidas mõõta õppetöö edukust. Sõltuvalt eesmärkide püstitusest saab kasutada vastavaid mõõdikuid. Ühe keeletaseme mõõtmise mõõdikuga ei ole võimalik kogu MISA tegevust mõõta. Üheks formaalseks mõõdikuks on keeletaseme

eksami sooritamine, kuid see pole paljudel juhtumitel valideeritud meetod mõõtmaks paljusid erinevaid tegevusi. See on pigem algava diskussiooni teema.

Enamik eksperte on seisukohal, et MISA keeleõppeprogrammide raames algatatud tegevusi on rakendatud ka pärast programmide lõppemist ning taotlejate huvi on suur. See tähendab MISA programmide suurt elujõudu. Samas näitas küsitlus sedagi, et teenustepakkujatel ega ka MISA-l pole ressursse algatatud tegevuste jätkamiseks ilma ESF-i toeta. Pigem on praegu päevakorral küsimus sellest, kuidas olemasolevaid vahendeid kõige otstarbekamalt ära kasutada, sest keeleõpet pakuvad ka mitmed MISA-välised organisatsioonid.

Eksperdid on MISA programmides kasutatavatest õppe- ja abimaterjalidest reeglina kõrgel arvamusel. Need on mitmekesised ning mõeldud erinevatele sihtgruppidele. Loodud on ka kaks keeleõppimise veebikeskkonda. Kuna sihtgruppe ning tegevusi on palju, siis rohkem kui 2/3 ekspertidest peab vajalikuks MISA programmide raames õppematerjalide väljatöötamist. Seda on seni tehtud edukalt ning see tegevus väärib jätkamist.

Ekspertide seas ei ole üksmeelt küsimuses, millises mahus keeleõpet pakkuda, et eesti keelest erineva õppekeelega inimesed lõimuksid Eesti ühiskonnaga. Väikse ülekaalu said eksperdid, kelle arvates MISA keeleõppe peaksid läbima võimalikult paljud inimesed (45% vastanutest), 35% pooldab aga süvendatud õpet, mis tähendab aga väiksemat arvu osalejaid, sest tegu on kallite õppevormidega. 21% arvates sõltub valik sihtgrupist. Üks on aga selge – huvipuudusega õppurite koolitamine on raha asjatu kulutamine. Valik massiõppe ja süvendatud õppe vahetõttu on poliitiline otsus. Poliitilise otsustuse valdkonda kuulub ka küsimus, mis on keeleõppe eesmärk kitsamas ja laiemas tähenduses. Tõenäoliselt oleks keeleõpet mõtet defineerida eelkõige kui selliste aktiivsete keeleoskuste saavutamist, mis aitavad lõimuda Eesti ühiskonnaga, mille lõpptulemuseks on väärtushinnangute teisenemine ning kodakondsuskesksete hoiakutega elanikkonna kujunemine.

Keeleõppe üheks võtmemõisteks on kvaliteet. Õpetajate kvaliteet paraku varieerub, head õpetajad on hõivatud ja kallid. Õpetajate valikut mõjustab ka nõ kohalike õpetajate kaadri valik, sest küllalt keerukas on õpetajaid kaugemale tööle suunata juhtumil, kui ettenähtud kohas on pädevate õpetajate valik kesine. Probleemi süvendab asjaolu, et kõigil teenusepakkujatel ei ole piisavat pädevust õpetajate taseme ja nende poolt kasutatavate õppemeetodite otstarbekuse kontrollimiseks. Hankekonkursist osavõtt on viimase kümnekonna aasta vältel oluliselt vähenenud. Osa põhjusi on teada (küllalt suur bürokraatia, reeglina ettemakse puudumine, pikk menetlemise aeg).

Keeleõppe efektiivsuse tõstmisele mõjuks paremini asjaolu, kui MISA-sse lisanduks rohkem keele- ja lõimumiskompetentsi. Võib-olla tasuks mõelda MISA juurde tekitada kvalifitseeritud eesti keele õpetajate kaader. See on ositi vastuolus turumajanduslike põhimõtetega, kuid siis oleks paremini võimalik garanteerida kvaliteetset eesti keele õpet, mis resoneeruks lõimumise eesmärkidega. Taoline kompetentsikeskus saab sündida aga eelkõige siis, kui selleks oleks olemas riigieelarveline kate. Keeleõpe ja eriti lõimumine ei saa lähtuda ainult projektipõhisest paradigmast.

4. KOKKUVÕTE

Sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll OÜ viis ajavahemikul detsember 2012 kuni mai 2013 Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse Meie Inimesed (MISA) tellimisel läbi uuringu Euroopa Sotsiaalfondist rahastatud programmide „Keeleõppe arendamine 2007-2010“ ja „Keeleõppe arendamine 2011-2013“ mõjust eesti keele oskuse omandamisele, keeleõppe kvaliteedi parandamisele, uute meetodikate arendamisele ning hoiakute muutmisele. Uuring on läbi viidud Euroopa Sotsiaalfondist rahastatava „Inimressursi arendamise rakenduskava“ prioriteetse suuna „Elukestev õpe“ meetme „Keeleõppe arendamine“ programmi "Keeleõppe arendamine 2011-2013" raames.

Hinnang programmi tulemuslikkusele dokumendianalüüsi põhjal

Tegevuste tulemuslikkust ja mõju on võimalik hinnata eelkõige 2007-2010 programmi puhul, kuna 2011-2013 programmi raames ei ole enamik tegevusi veel lõpetatud. Programmi mõju ja tulemuslikkuse hindamine üldjuhul eeldabki pikemat ajaperioodi, sest osad tegevused on planeeritud pikaks ajaks ja nende otsene mõju ei avaldu kohe (nt hoiakute puhul). Konkreetse programmi mõju hindamise muudab keerukaks asjaolu, et seatud eesmärgid on kompleksed ja neile avaldavad mõju ka programmivälised, kuid samade eesmärkide saavutamist toetavad tegevused, mida viivad ellu teised asutused ja organisatsioonid.

Programmi „**Keeleõppe arendamine 2007-2010**“ tulemuslikkuse hinnang on elluviija arvates positiivne, MISA hinnangul programmi eesmärgid täideti. Programm hõlmas 13 erinevat tegevust, mis suuremas osas puudutasid eesti keele õpet muukeelsele elanikkonnale. Programmi eelarve kogumaht oli 4 101 200 eurot, millest välja maksti 4 048 716 eurot. Rakendamise käigus tehti muudatusi nii programmi eelarve kui ka tegevuste osas. Eesmärgiks seatud indikaatorid said programmi raames üldjuhul täidetud; vähesed ilmnunud puudujäägid olid seotud nii organisatoorseste küsimustest kui ka sihtrühma poolse huvipuudusega. Mitmete tegevuste puhul saavutati indikaatorite täituvus planeeritust suuremas matus, mille tingisid mitmed erinevad faktorid (nt suur osalejate huvi, majandusolukorra tõttu langenud hinnad keeleõppeturul, alaprognoosis algses planeerimises).

Programmi tegevustest võttis kokku osa enam kui 7000 inimest (algselt oli planeeritud umbes 5000 inimese osalus). Tegevustest kasusaajaid oli aga märksa enam, sest näiteks erinevad mitmekülgsed õppematerjalid, mis programmi raames tõlgiti, eestindati või spetsiaalselt koostati, on kättesaadavad eesti keelt võõrkeelena õpetavatele asutustele ja tuhandetele keeleõppijatele endile. Kõige suuremat mõju on programm avaldanud valdkondliku arengukava „Eesti lõimumiskava 2008-2013“ eesmärkide saavutamisele haridusliku ja kultuurilise ning sotsiaalse ja majandusliku lõimumise valdkonnas. Programm aitas kaasa, et: 1) Eestis kutsehariduse omandanud valdaksid eesti keelt oma haridustasemele ja kvalifikatsiooninõuetele vastavalt ning oleksid konkurentsivõimelisemad Eesti tööjouturul; 2) eesti keelest erineva emakeelega gümnaasiumilõpetajad saaksid edukalt õppida kõrgkoolis eesti keeles; 3) õpetajad oleksid võimelised õpetama mitmekeelses ja -kultuurilises õpikeskkonnas ning erineva eesti keele tasemega õpilasi.

Programmi „**Keeleõppe arendamine 2011-2013**“ raames viiakse aastatel 2011-2013 ellu 11 tegevust, mille seas on neli uut, ülejäänud aga jätkavad ja arendavad edasi eelmise programmi tegevusi. Programmi kogumaht on 2 458 000 eurot, mille eest peaks saama õpet umbes 1800 ja keeleõppehuvitist

2500 inimest, lisaks nõustamine kutseõppeasutustes, erinevate õppematerjalide välja töötamine ja ühe uuringu teostamine. Programmi elluviimine kulgeb plaanipäraselt ning tegevuste tulemused vastavad enam-vähem kavandatule. Mitme väljundindikaatori täitmine on madal, kuid hetkel koolitustel osalevate isikute arv on küllaltki suur, mis võimaldab eeldada kõigi indikaatorite täitumist programmiperioodi lõpuks.

Seega võib rakenduslikust aspektist vaadatuna öelda, et suures osas on sihtmäärad saavutatud ning ületatud. Keelepoliitilisest ja sisuliselt aspektist käsitletuna kujuneb hinnang mõnevõrra teistsuguseks. Dokumendianalüüs näitas, et programmide eesmärgid on kohati ebamääraselt või liiga kõrgelennulistena sõnastatud ning alati ei saa keeleõppekorralduslikult neid ja nende saavutamist hinnata. Kuna programmis sõnastatud eesmärgid ja tegevused ei ole selgesõnaliselt omavahel hierarhilisse seosesse pandud ja puudub selge arusaam, kuidas tegevused toetavad programmi eesmärkide saavutamist, siis eksisteerib oht, et programmi elluviimisel ei ole taotletav mõju selgelt arusaadav ja seetõttu jäävad seatud eesmärgid saavutamata või saavutatakse mitterahuldavalt.

Põhialuseks programmide väljatöötamisel oli inimressursi arendamise rakenduskava, millest kandusid programmidesse üle mitmed rakenduskava puudused. Näiteks programmi üldindikaatoritena kasutatakse koolituste arvu ning osalejate ja läbinute arvu, sõltumata koolituse, kursuse või muu tegevusvormi tüübist ning eesmärgist ja osalemiskriteeriumidest. Seega kriitikana võib välja tuua liigse „läbinute“ arvule keskendumise, millega alati ei kaasne keeleliste tulemuste mõõtmist. Programmide kohta olemas oleva info alusel on võimatu määrata, kuivõrd on keeleoskus paranenud ja kas sel oli kestlik mõju ning milline on programmi mõju hoiakutele. MISA peaks teadvustama keeleõppe sisulise tulemuse ja selle mõõtmise vajadust. Näiteks senistes programmides oleks pidanud eelnevalt analüüsima ja siis koolituse järgselt mõõtma struktuurilisi muutusi keelekeskkonnas, samuti jälgima vastavate formaalsete eksamite tulemuslikku sooritamist, mille jaoks õpitegevust rahastati (nt õpingujärgselt kutseeksami sooritamine, eesti keele tasemeeksami sooritamine avaliku sektori ja omavalitsuste hallatavate asutuste õppurite poolt). Programmide tulemuslikkuse ja mõju tagamine ainult väljundindikaatorite alusel ei toimi, oluline on tulemus- ja mõjuindikaatorite määratlemine ja kasutamine iga tegevuse puhul eraldi.

Ülevaade erinevate osapoolte tagasisidest

Programmi tulemuslikkus: hinnangud aset leidnud muutustele

Veebiuuringu tulemuste kohaselt on 74% keeleõppe arendamise programmide poolt pakutud keeleõppes osalenutest sooritanud tasemeeksami. Neist neljandik oli seda teinud ainult enne või ainult pärast MISA korraldatud kursuse läbimist ning ei osanud seetõttu hinnata, kas kursus parandas nende keeleoskust või mitte. Pooled eksami sooritajatest märkisid tasemeeksami tulemustest lähtudes, et nende keeleoskuse tase tõusis pärast kursuse või õppe läbimist. Peaaegu iga neljas osaleja ütles, et oskused jäid samale tasemele; üksikutel juhtudel ka halvenesid.

Uuringu raames paluti nii õppes osalejatel, õpet korraldanud teenusepakkujatel kui ka programmidega seotud ekspertidel anda hinnanguid kursuse/õppe tulemusena aset leidnud muutustele. **Keeleõppes osalejad** on kursuste tulemusena ennekõike tajunud keeleoskuse paranemisega seotud nüansse. Pooled keeleõppes osalejad on arvamusel, et nende keeleoskus muutus paremaks ning nad kasutavad omandatud teadmisi ja oskusi igapäevastes olmesituatsioonides ja oma töös. Umbes 2/5 keeleõppijatest

täheldas, et nad on varasemast rohkem valmis eesti keeles suhtlema ja oskavad end paremini kirjalikult väljendada. Veidi vähem nõustuti väidetega, mis puudutavad omandatud oskuste rakendamist muudes elusfäärides (nt suhtlus tööl, koolis või huvitegevuse raames, eestikeelse meedia jälgimine, erialase kirjanduse lugemine). 30% keeleõppijast arvab, et tänu õppes osalemisele on nad tööturul konkurentsivõimelisemad. Kuna eesti keele kasutamise eelduseks on vastava keelekeskkonna olemasolu, siis ei ole väga üllatav, et kõige vähem on keeleõppes osalemine avaldanud mõju suhtlusele sõprade ja sugulastega.

Kursustel/õppes osalenud **õpetajatest ja koolitajatest** peaaegu 2/3 on enda hinnangul rakendanud saadud teadmisi ja kogemusi oma töös. Umbes pooled leiavad, et nende õpetamise oskus ja oskus tõsta õppurite suhtlemisvalmidust muutus kursuse või õppe tulemusena paremaks. Ligikaudu sama paljudel tõusis tänu kursusel osalemisele töömotivatsioon. Mõnevõrra vähem (41% juhtudest) nõustuti väitega, et koolituse või õppe tulemuseks oli konkurentsivõime paranemine tööturul. Umbes iga kolmas õpetaja/koolitaja tunnetas, et tänu õppes osalemisele väärtustavad õpilased ja kolleegid teda varasemast rohkem. Kolmandik leidis ka, et kursuse või õppe läbimise tulemusena paranesid tema õpilaste sooritused. Siinjuures on oluline tähele panna, et konkurentsivõimet, kolleegide ja õpilaste poolset lugupidamist ning õpilaste soorituste paranemist puudutavatele väidetele ei osanud umbes viiendik õpetajatest ja koolitajatest mingit hinnangut anda.

Nii **teenusepakkujad** kui ka programmidega seotud **ekspertid** hindavad õppe tulemusi osalejatest oluliselt positiivsemalt. Kui tuua näitena keeleoskuse paranemine, siis osalejatest on seda muutust tajunud pooled, ekspertidest aga peab koguni 4/5 õppes osalejate eesti keele oskust varasemast paremaks. Huvitav on ka asjaolu, et osalejad ise tõid esile ennekõike keeleoskuse tõusu, aga teenusepakkujad ja ekspertid seavad esikohale varasemast suurema suhtlusvalmiduse. Nende erisuste tagamaadele on käesoleva uuringu põhjal keeruline ühest selgitust anda. Kuigi tulemusnäitajad on teenusepakkujatel ja ekspertidel oluliselt kõrgemad, siis ka nende hinnangutest selgub, et MISA programmide raames toimunud kursused on avaldanud otsesele keeleoskusele suuremat mõju kui laiemale lõimumisprotsessile ühiskonnas.

Kvalitatiivsed uurimismeetodid tõid MISA keeleõppe programmide tulemuslikkuse kohta esile erinevaid, kohati ka vastandlikke seisukohti. Ühelt poolt võib lühiajalisele õppele ette heita, et see ei aita kaasa lõimumisele ja ka mõju keeleoskusele on väike, samas on nii õppes osalejatel kui teistel sihtrühmadel tuua positiivseid näiteid muutunud suhtumisest, paremast ühiskonna mõistmisest ning tõusnud huvist Eesti riigi, kultuuri ja inimeste vastu. Pikaajaliste tulemuste saavutamisel on probleemiks asjaolu, et kursusel omandatud parem keeleoskus ei jää alati püsima, kui pärast kursuste lõppu puudub eestikeelne keskkond, kus seda praktiseerida (st pole vajadust ega võimalust eesti keeles suhelda).

Uuringust ilmnenu positiivsete õppetulemuste kõrval tuleb tõdeda, et programmides osalejate **vajadus täiendava eesti keele õppe järele** on endiselt väga suur: täiskasvanud keeleõppijatest peab täiendavat keeleõpet vajalikuks koguni 97%, kooliõppuritest 86%. Pedagoogide täienduskoolituse vajadus on keeleõppijate omast mõnevõrra väiksem, kuid ka neist 83% vajab enda hinnangul tulevikus veel samalaadseid koolitusi (sh enda täiendamine nii erinevate õpetamistehnikate kui ka eesti keele vallas). Kohati tundub, et tegemist on lõputu õppeprotsessiga, sest ka enne MISA kursuseid on enamik osalejatest keelekursustel, koolis, suhtluse käigus jm eesti keelt õppinud.

Rahulolu õppevormi, õpetamise taseme ja õppematerjalidega

Tagasisideuuringu põhjal saab MISA programmide raames läbi viidud õpe **osalejatelt** valdavalt positiivset vastukaja: 90% (keele)õppes osalejatele sobis õppe läbiviimisel kasutatud õppevorm, 84% pidas sellises vormis õppimist küllaltki või väga efektiivseks, 86% vastanuist hindas õpetamise taset heaks või väga heaks ning 85% oli sama meelt õppe- ja abimaterjalide taseme koha pealt. MISA programmide raames toimunud õppe juures hinnati kõige vajalikumaks suhtlust eestikeelses keskkonnas ja suulist keelepraktikat. Uuringu tulemustest ilmneb, et rahulolu ja motivatsiooni seisukohalt on eriti tähtsaks teguriks õppejõud ja õppemeetod, samas kui mõned teised aspektid on küll olulised, kuid mitte piisavad tingimused rahulolutunde tekitamiseks. See tulemus on väga heas kooskõlas hiljuti Eestis läbi viidud täiskasvanud õppijate uuringutega, kust samuti selgub, et just õpikeskkonna ja õpetamisega seonduvad aspektid mõjutavad edasijõudmist ja rahulolu õpingutega.

Teenusepakkujate hinnangud enda poolt pakutud tegevustele on samuti positiivsed: ligikaudu 90% juhtudest peetakse kasutatud õppevormi efektiivseks, osalejatele sobivaks ja inimeste Eesti ühiskonnaga lõimimist soodustavaks ning kasutatud õppe- ja abimaterjalide taset heaks. 4/5 tegevuste kohta leidsid teenusepakkujad, et õppes osalejatel oli küllaltki või väga tugev soov õppida. Vestluste põhjal ilmneb, et soov ja huvi õppida on inimestel erinev: mõned pole üldse motiveeritud või käivad kursusel vaid kohustuslikus korras ja tunnistuse nimel, teistel aga on vajadus ja soov oma keeleoskust tõsta.

Kuna **ekspertidel** peaks olema ülevaade programmide erinevatest tegevustest ja seega võimalus neid omavahel võrrelda, siis küsiti neilt kõigi tegevuste kohta, kuivõrd efektiivsed need on parema lõimumise saavutamiseks Eesti ühiskonnas. Tulemustest nähtub, et eksperdid peavad kõige efektiivsemaks tööjõu vahetuse vormis eesti keele õppimist; teisteks paremini lõimumist soodustavateks tegevusteks peetakse vaegnägijate ja vaegkuuljate keeleõpet, mitteformaalses keskkonnas eesti keele õppe ja koostööalaseid tegevusi 14-19-aastastele noortele, keeleõpet mentori abil ja keeleklubis, kutseõppeasutuste eesti keele kui teise keele ning eestikeelse erialaõppe ainekavade ja programmide välja töötamist ja rakendamist, avaliku/kolmanda sektori töötajate eesti keele õpet ning üldhariduskoolide pedagoogide täienduskoolitust.

Ekspertid on heal arvamusel õppe- ja abimaterjalide tasemest, mida keeleõppe programmide tegevuste raames pakuti. Küsitlusest selgub väga pakiline vajadus MISA programmide raames õppematerjale välja töötada: seda ülesannet peab väga vajalikuks 69% ja pigem vajalikuks 24% ekspertidest. Kvalitatiivne uuring andis selgituse, et vajadus õppematerjalide väljatöötamise järele tuleneb eelkõige asjaolust, et MISA keeleõppe tegevused on sageli väikestele sihtrühmadele, kelle jaoks riiklikul tasandil õppematerjale ette ei valmistata.

Eesti keele õppe kulude hüvitamine

Keeleõppehüvitise maksmine on uuringu põhjal **oluline keeleõpet soodustav tegur**. Üle poole vastanutest (62%) arvas, et tasemeeksami sooritamise järgne õppekulude hüvitamise võimalus on nende eesti keele õppimist mõjutanud. Hüvitise puudumise korral oleks kas käidud vähemal või odavamal keelekursusel, õppima minekut edasi lükatud või sellest sootuks loobunud. Iga kolmas (37%) keeleõppe hüvitise saaja on kasutanud laekunud hüvitist selleks, et minna uuesti eesti keelt õppima; mitmel korral keeleõppe hüvitist saanute seas on antud näitaja koguni 61%. Hüvitist saanute arusaam eesti keele õppe kulude hüvitamise vajalikkusest ulatusest on väga erinev. Kõige sagedamini leitakse, et ühe sooritatud

tasameeksami kohta tuleks hüvitist maksta vahemikus 300-500 eurot, sellest väiksemaid summasid nimetas 15% ja suuremaid summasid 30% vastajaist. Kõige enam soovitakse, et keeleõppega kaasnevatest kuludest hüvitataks õppematerjalide kulud (õpik, töövihik); lisaks nimetati sagedamini veel koopiategemist, printimist jmt ning transpordi-, sh kütusekulusid.

Kuna 95% keeleõppe hüvitise saajatest tunneb **vajadust täiendava eesti keele õppe järele**, siis on eeldatavasti ka edaspidi suur nõudlus õppekulude hüvitamise järele. Hüvitise saajad on arvamusel, et rahaline aspekt on väga oluline, kui mitte kõige olulisem tegur, mis mõjutab eesti keelest erineva emakeelega inimeste **soovi õppida eesti keelt** (nt oleks vaja tasuta või soodsamat keeleõpet, õppekulude hüvitamist, keeleõppe rahalist toetamist jms). Lisaks sellele on keeleõppe puhul oluline ka inimese isiklik motivatsioon, ta peab ise tahtma keelt õppida ja tajuma vajadust selle järele. Samuti peeti vajalikuks senisest rohkemat suhtlust eestlaste-venelaste vahel ja praktiseerimisvõimaluste loomist, lugupidavat suhtumist venekeelsetesse elanikesse, kvaliteetsema keeleõppe pakkumist ja muid õppimise soovi soodustavaid asjaolusid.

Inimeste teadlikkust eesti keele õppe kulude hüvitamisest tuleks tõsta, sest vähem kui pooled (47%) ise hüvitist saanutest leidsid, et eesti keelest erineva emakeelega elanikud on üldiselt hästi kursis võimalusega taotleda keeleõppe hüvitist. Vastajatest 2/3 olid küll enne esimeseks tasameeksamiks valmistuma hakkamist õppekulude hüvitamise võimalusest teadlikud, aga sageli ei olda kursis, millised organisatsioonid nende õppekulusid on hüvitanud. Kui vastajail paluti etteantud loetelus ära märkida, millised organisatsioonid olid nende keeleõppe kulude hüvitajateks ja millised organisatsioonid on üldse tegelenud aastatel 2007-2012 keeleõppe kulude hüvitamisega, siis ligikaudu 2/5 hüvitise saajatest ei osanud mingit vastust anda. 29% hüvitise saajate arvates oli nende keeleõppe kulude hüvitajaks Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, ainult 25% hinnangul aga Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed.

Tegevuste jätkusuutlikkus

Tegevuste jätkusuutlikkust saab hinnata mitmel viisil: teenusepakujate ja osalejate huvi, MISA programmide raames algatatud kursuste/õppe senine rakendamine pärast programmide lõppemist ning valmisolek neid tulevikus jätkata, kui kaoks ära MISA või Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) poolne tugi.

Enamiku ekspertide hinnangul ollakse MISA programmides osalemisest huvitatud. Veebiuuringus arvas 83% ekspertidest, et **taotlejate potentsiaalne huvi** esitada MISA programmidesse ettepanekuid kursuste/õppe läbiviimiseks on suur (sh 31% arvates väga suur). Kvalitatiivuuringust samas selgus, et hankekonkursist osavõtt on viimase kümne aasta vältel oluliselt vähenenud. **Sihtrühmade huvi** osaleda kursustel/õppes, mida keeleõppe programmide raames pakuti, hinnati veebiuuringus mõnevõrra madalamalt (väga suur on huvi 21% ekspertide hinnangul). Hilisem kvalitatiivne uuring kinnitas, et mõnede õppegruppide moodustamine ei olnud tõesti eriti lihtne ning teatud osalejate motivatsioon ei olnud kõrge, nt kui tegemist oli osalejate jaoks kohustusliku keeleõppega.

Seniste tegevuste elujõulisust võib pidada päris heaks. 4/5 ekspertidest ütles, et mõningaid MISA keeleõppe programmide raames algatatud tegevusi on rakendatud ka pärast programmide lõpetamist. Teenusepakujate sõnul on umbes pooli MISA programmide raames algatatud kursuseid/õppeid rakendatud ka pärast programmi lõppemist. Valdavalt on neid rakendatud osaliselt (nt kasutatud koostatud õppematerjale, sama metoodikat, MISA programmi raames saadud kogemusi). Põhjuste hulgas, miks kursust ei ole uuesti korraldatud, tunduvad kõige olulisemad olevat rahalised piirangud (nt

inimesed ei ole raha eest huvitatud õppima, koolid ei suuda maksta, MISA jaoks väljatöötatud tegevus oli liiga kulukas).

Samas näitas küsitlus, et teenusepakkujatel ega ka MISA-l **pole valmisolekut ja vajalikke ressursse** algatatud tegevuste jätkamiseks ilma ESF-i toeta. Programmi raames algatatud tegevuste jätkamiseks on teenusepakkujate hinnangul rahaline toetus märksa olulisem kui MISA nõuanded ja konsultatsioonid: umbes pooled (53%) kalduvad arvama, et saaksid hakkama ilma MISA nõuande ja konsultatsioonita, aga ilma MISA/ESF-i rahastuseta suudaks programmi raames teostatud tegevusi jätkata alla neljandiku teenusepakkujatest (23%). Ekspertid hindavad olukorda veelgi halvemaks: üle 4/5 ekspertidest arvab, et koolidel ning teenusepakkujatel ei ole valmisolekut ja vajalikke ressursse programmides algatatud ja arendatud tegevuste jätkamiseks ilma välise nõuande ja konsultatsioonita ning MISA ei suuda jätkata keeleõppe programmidega ilma ESF-i rahastuseta.

MISA nõuded ja korralduslik tegevus

Teenusepakkujate ja ekspertide arusaam **programminõuete sobilikkusest ja nende täitmisest** on väga sarnane. Valdav osa (ligikaudu 90%) teenusepakkujatest ja ekspertidest on arvamisel, et tegevustele esitatud nõuetest (nt osalejate arv, ajakava, tundide arv jms) kas enamus või kõik said täidetud. Mõlemas sihtgrupis leidis 2/3 vastajatest, et tegevustele esitatud nõuded olid sobivad, iga neljas vastaja aga pidas nõudeid liiga kõrgeks. Seega võib oletada, et programmeeritud tegevustele seatud nõuded on küllalt pingelised ja ei lase MISA programmeeritud tegevuste organiseerijatel tööd lihtsa rutiini järgi seada, vaid nõuavad igakordset pingutamist. Teenusepakkujatele on eelkõige muret tekitanud osalejate arvu ja kohalkäimise nõue (85%-line osalemismäär nõue on liiga kõrge, mõnes sihtrühmas on keeruline vajalikku arvu inimesi kokku saada ja tagada, et nad kursuse lõpuni läbiksid), sest pearahasüsteemi rakendamise tõttu kaasneb nende jaoks nõude mittetäitmisega rahaline kahju. Teenusepakkujad ootavad MISA-lt rohkem paindlikkust ka seoses ajakava muutmise võimalustega. Mõned eksperdid mõnõnavad ise samuti, et eesmärgi seades on kohati olnud liiga optimistlikud ja kõik nõuded ei vasta reaalsele võimalustele ning bürokraatiat on palju.

Teenusepakkujad hindavad üldjuhul (91% juhtudest) **MISA korralduslikku tegevust** ettepaneku esitamise/hanke etapis heaks või väga heaks ja on arvamisel, et neile oli õppe läbiviimise käigus tagatud MISA meeskonna poolt piisav ja asjakohane tugi. Kuigi teenusepakkujad on üldiselt MISA tegevusega rahul ning pikas perspektiivis on MISA olnud hea ja tulus koostööpartner, siis esineb koostöös ka kitsaskohti. Peamiselt heidetakse MISA-le ette liigset bürokraatiat ja vähest paindlikkust: mahukas aruandlus, mis sageli puudutab vähem õppe sisu ja rohkem vormilisi küsimusi; tegevuse elluviimise käigus on keeruline algses kavas muudatusi teha; jäik pearahasüsteem tasustamises, karmid sanktsioonid, ettemaksuvõimaluse puudumine; pikk menetlemise aeg jm. Mõnel teenusepakkujal on ilmnunud ka suhtlusprobleeme, aga siinkohal mõõndakse, et see sõltub väga tugevasti konkreetsest MISA koordinaatorist, tema suhtlusoskusest ja pädevusest.

MISA jaoks omakorda on probleemiks **keeleõppe kvaliteedi tagamine**. Teenusepakkujad jagunevad laias laastus kaheks grupiks: ühed, kellel endal on keeleõppealane pädevus ja õpetajaskond, teised, kellel puudub keeleõppealane pädevus, aga on juhtimise kogemus ning koolitajad nõustatakse sisse. Viimast tüüpi firmade puhul on probleemiks võimalik ebakompetentsus ning firma ei saa õpetajaskonna kvaliteedi eest vastutada, sest firma ise pole võimeline õpetajate kvaliteeti kontrollima ning tagama. Õpetajate tase paraku varieerub, head õpetajad on hõivatud ja kallid. MISA võimalused keeleõppe

kvaliteeti kontrollida on piiratud, sest osa firmasid ja õpetajaid ei soosi, et programmi koordinaatorid keeleõppetunde külastaksid. Ainult pakkumises esitatud info põhjal aga on keeruline õppekvaliteedist ülevaadet saada. Kuna hankekonkursist osavõtt on vähenenud, siis peab MISA oma nõuded ja kriteeriumid hoolega üle vaatama, et tagada edaspidigi koostöö professionaalsete teenusepakkujatega, kelle õppemeetodid on end senise kogemuse põhjal õigustanud. Kaaluda tasub ka oma kvalifitseeritud õpetajate kaadri võimalusi.

Soovitused õppemeetodite ja -materjalide osas

Uuringu tulemustest ilmneb väga selgelt, et eduka keeleõppe tagamiseks on ülioluline **eestikeelne keskkond ja keele praktiseerimise võimalus**. Eesti keele õpetamine mitte-eestikeelses keskkonnas jääb efektiivsusest ning keele edasise kasutamise, praktiseerimise seisukohalt puudulikuks, kui õppele ei lisandu kontakte eestikeelses keskkonnas. Pideva keelepraktika puudumine on üks suurimatest probleemidest keele omandamise juures, sest ei teki võimalust ega julgust rääkida ning õpitu ununeb kiiresti. Eestikeelses keskkonnas on keeleõppel ka laiem tähendus lõimumise edendamise seisukohast. Praktika näitab, et need mitte-eestlased, kes on saanud eesti keelt õppida eestikeelses keskkonnas, mõistavad Eesti olusid ning eestlasi paremini ja seeläbi pikemas perspektiivis muutuvad ka hoiakud eestimeelsemaks. See aga peaks olema keeleõppe lõppeesmärk. Eesmärki aga ei saavutata enne, kui ei looda eestlaste ja muust rahvusest inimeste jaoks ühtset keelekeskkonda. Viimane on tähtis ka eestlastele, kelle vene keele oskus ei ole paraku kiita, kuid üsna paljude töökohtade nõuetesse on selle keele oskus sisse kirjutatud.

Seetõttu soovitatakse MISA programmides kasutada eelkõige **interaktiivseid keele õppimise vorme**, mis rakenduksid **eestikeelses keskkonnas** (nt õppekäigud, praktika eestikeelses töökohas, eestikeelsetel üritustel osalemine, situatsioonimängud). Erinevad osapooled on ühel meelel, et MISA programme raames on kõige vähem vajadust täiendava auditoorse õppe järele; vaid vähesed vastajad arvasid, et täiendavad keeletunnid koolis või tööl muudaksid eesti keele õpetamist tõhusamaks. Õppevormide puhul hakkab silma, et just eksperdid soosivad väga mitmekesisest valikut keeleõppetegevustest ja mainivad enamikku tegevusi ülejäänud sihtrühmadest märksa sagedamini (eriti võrreldes õppes osalejate ja huvitise saajatega). Teisalt tõdevad eksperdid, et need interaktiivsed õppevormid on vaieldamatultunduvalt kallimad kui traditsioonilised lähenemised. Siit tõstatub oluline küsimus: kas MISA peab eelistama neid õppevorme, mis on oluliselt efektiivsemad (nii keeleõppe kui ka lõimumise aspektist), kuid kallimad, või siis tuleks eelistada klassikalist lähenemist, mis võimaldab korraldada nõu massiõpet.

Õppematerjalide efektiivsuse osas on erinevate sihtrühmade arvamused mõnevõrra erinevad. Ühisjooneks on see, et valdav osa vastajaist peab efektiivseks kuulamistekstide, mõnevõrra harvemini ka õppevideote kasutamist. E-keskkonnas asuvaid õppematerjale väärtustavad ennekõike eksperdid ja teenusepakkujad. Traditsioonilisi õppematerjale (õpik, töövihik) pooldavad kursustel käinud ise oluliselt rohkem kui eksperdid.

Programmade senine ulatus ja väljavaated tulevikus

Ekspertidel on erinevad arusaamad, kui paljude inimesteni on MISA keeleõppe programmid aastatel 2007-2013 jõudnud ning kui hea on sihtgruppide ja piirkondade kaetus. Rohkem kui pooled ekspertidest

arvasid veebiuuringus, et aastatel 2007-2013 leidis selliseid **sihtgruppe**, kes olid keeleõppe programmidesse liiga vähe kaasatud, kuid vajaksid kindlasti järgmistesse programmidesse kaasamist. Puuduolevaid sihtgruppe nimetati seinast seina, ükski neist ei domineerinud vastustes. **Piirkondade** osas on praegune pilt parem (2/3 ekspertidest oli seisukohal, et kõik vajalikud piirkonnad olid piisavalt kaasatud), aga kohati siiski leiti, et senisest suuremat kaasamist vajavad nii hetkel aktiivselt kaasatud piirkonnad (Ida-Virumaa, Tallinn) kui ka Lõuna-Eesti ja teised alad.

Ekspertide ja teenusepakkujate seas ei ole üksmeelt küsimuses, **millises mahus peaks tulevikus MISA programmides keeleõpet pakkuma**, et eesti keelest erineva õppekeelega inimesed lõimuksid võimalikult efektiivselt Eesti ühiskonnaga. Veebiuuringus leidis 51% teenusepakkujatest, et keeleõppe peaksid läbima võimalikult paljud inimesed (see arvamus domineeris keeleõppefirmades), 26% aga pooldas süvendatud keeleõpet, isegi kui see tähendab ainult väheste inimeste osalemisvõimalust. Ekspertide arvamus jagunesid märksa võrdsemalt: võimalikult suurt osalejate arvu pooldas 45% vastanutest ja süvendatud keeleõppele keskendumist 35%. Ekspertidega tehtud süvaintervjuudes tuli välja selge toetus süvendatud õppele, kuid samas toetusõhinat vähendas nende meetodite kõrge hind.

Ühelt poolt soovitakse sihtgruppide nimistusse uusi nimetusi lisada, teisalt aga eksisteerib soov sihtgruppide arvu vähendada, et keskenduda peamisele. Mitmete ekspertide arvates peaks keeleõppe peamiseks sihtgrupiks olema avalik sektor, sest riik on sellele grupile seadnud teatud keelenõuded. Teiseks oluliseks sihtgrupiks, kellega MISA on tegelikult aastaid juba tegelenud, on kutsekoolide õpilased ja õpetajad, sest aastal 2020 minnakse kutsekoolides kutsekeskhariduse tasemel 60% ulatuses üle eestikeelsele aineõppele. Kolmandaks tähtsaks sihtgrupiks on üldhariduskoolide pedagoogid (nii eesti keele õpetajad kui eestikeelseid tunde andvad aineõpetajad). Puuduva sihtgrupina nimetati gümnaasiumiõpilasi, kellel on kindel plaan minna kõrgkoolidesse edasi õppima. Kuna iga aastaga paraneb muust rahvusest inimeste eesti keele oskus, siis tasapisi peab vähenema nõ algtaseme ning abistavate eesti keele kursuste osakaal. Selles võtmes peaks ka MISA roll eesti keele õppes teisenema.

Tulemuslikkuse mõõtmine

Õppetegevuse planeerimiseks ja selle tulemuslikkuse hindamiseks on oluline hinnata osalejate taset nii keeleõppekursuse alguses kui ka selle lõppedes. Uuringu tulemuste põhjal tehakse seda praegu kursuse algul sagedamini kui kursuse lõpus. Kui lähtuda osalejate (õppurid ja täiskasvanud keeleõppijad) endi tagasisidest, siis õpe algas keeleoskuse taseme hindamise või eksamiga 74% juhtudest ning lõppes lõputöö või eksamiga 57% juhtudest. Nende näitajate puhul tuleb arvestada võimalusega, et teatud juhtudel osalejad võib-olla ei saanud aru või tagantjärele enam ei mäletanud, et nende keeleoskust hinnati. Antud tõlgendust toetavad teenusepakkujate vastused – nende sõnul toimus osalejate hindamine (nt eksami või lõputöö vormis) 80-90% tegevustes, keeleõppefirmades isegi sagedamini. Kvalitatiivuuringust selgus, et alati ei ole formaalset kontrolli, sest osa õpetajaid ei hinda õppurite keeleoskuse arengut mitte testide ja tasemetöödega, vaid individuaalselt, jälgides, milles on iga õppur kursuse jooksul edenenud. Kuigi keeleoskuse hindamise nõue on MISA programmides sees, ei ole programmiexpertidel siin päris ühest seisukohta – küsitlusele vastanud ekspertidest 3/4 leidis, et keelekursused peaksid algama ning lõppema keeleoskuse taseme hindamisega. Nii teenusepakkujatest kui ekspertidest arvab peaaegu 2/3, et MISA programmi kursuste/õppe käigus toimuv eesti keele oskuse taseme hindamine peaks tuginema samale süsteemile, mis on kasutusel tasemeeksamil (A2, B1, B2 jms).

Ühest seisukohta on selles küsimuses üpris keerukas kujundada, sest MISA tegeleb väga paljude sihtgruppidega ja kasutab erinevaid metoodikaid. Keeleõpet korraldavad teenusepakkujad peavad kursuse algul keeleoskuse taseme testimist kasulikuks, sest see aitab jaotada osalejaid sarnase keeleoskuse tasemega gruppidesse. Kuigi testimist võib kasutada ka õpilase arengu hindamiseks, siis ei ole see alati kõige sobilikum ning kursuse tulemuste ja keeleoskuse arengu kindlakstegemiseks oleks vajalik komplekssem hindamine (sh õpetaja ja osaleja enda arvamus). Teatud juhtumitel, mis on seotud lühemate kursuste, ainult erialase keele või individuaalsema õppega (näiteks tööjõuvahetus, õpe mentori käe all, mitteformaalsed tegevused jms), kujuneb vajadus eksami sooritamise järele ning selle vorm omamoodi küsitavaks. Keeletest võib mõõta sõnavara rikkust ning teadmisi grammatikast, kuid mitte inimeste valmisolekut suhelda eesti keeles või tema hoiakuid. Teisalt aga oleks programme tegevuste mõjusust vaja siiski kuidagi mõõta. Seega eksisteerib vastuolu, mida tuleb iga keeleõppe programme tegevuse raames eraldi lahendada lähtuvalt õppe eesmärgist. Mõõdikute loomine on valdkond, milles tuleb jätkata sobivate lahenduste otsimist.

Kuhu ja kuidas edasi?

Käesoleva uuringu kõiki tulemusi summeerides võib öelda, et MISA poolt aastatel 2007-2013 tehtud tööd eesti keele õppe korraldamisel ja arendamisel võib pidada kordaläinuks. MISA pikaajaline tegutsemine on andnud paljudele inimestele võimaluse arendada keeleõppe erinevaid metoodikaid paljudele sihtgruppidele, neid katsetada ning uuesti metoodikaid täiustada. Keeleõpetusse on varasemaga võrreldes rohkem juurdunud süsteemset käsitlust. Samas tuleb mõnda, et keeleoskust saab edukalt arendada ainult siis, kui on välja selgitatud, millised on õppurite vajadused ja motiivid. Keeleõppe põhivastutus on ikka õppuritel. Kui õppijal soov puudub, ei aita ükski metoodiline võte.

Positiivse üldhinnangu kõrval tõi uuring välja rea puuduseid, mis on seotud nii tegevuste eesmärkide ja alaeesmärkide püstituse kui ka indikaatorite määratlemisega, mille abil saaks läbiviidud tegevuste mõjusust mõõta. Kindlasti osutub Eesti ühiskonna jaoks oluliseks probleemiks keeleõppe suhteliselt vähene mõju lõimumisele. Sellel nähtusel on loomulikult palju põhjuseid, kuid tõenäoliselt oleks vaja keeleõpet senisega võrreldes hakata vaatlama märksa laiemas kontekstis. Poliitilises retoorikas räägitakse eesti keele õppimisest kui eesmärgist. Tegelikult tuleks keelt näha kui vahendit, mida saab kasutada suuliseks või kirjalikuks suhtlemiseks, nii argi- kui ka tööelus. Keeleõpe iseenesest ei taga veel osalejate lõimumist Eesti ühiskonnaga. Keeleõpe tähendab vaid üht eeldust, kuid mitte automaatset lõimumist. Seetõttu peaks MISA kursuseid lisaks keeleoskusele analüüsima ka sellest aspektist, millise tõukejõu need annavad õppurite lõimumisprotsessile: soov eesti keelt kasutada, laiendada tutvusringkonda, olla meedia kaudu paremini kursis Eesti ühiskonnas toimuvaga. Ja seda kindlasti mitte ühepoolsest, vaid kahepoolsest, kuna lõimumine ei ole ühesuunaline, vaid kahe-suunaline protsess.

Eestis vajatakse erineval tasemel eesti keele õpet veel pikkadeks aastateks. Igal aastal tuleb nõ turule suur hulk inimesi, kelle eesti keele oskus ei ole sellisel tasemel, et nad saaksid kas töötada vastava kvalifikatsiooniga ametikohal, õppida soovitud õppeasutuses või lihtsalt tuleksid igapäevaelus toime ametiasutustega suhtlemisel. Kuna keeleõpe on kallis, siis on tähtis olemasolevate vahendite otstarbekas kasutamine. Jätkusuutliku ja efektiivse keeleõppe aluseks oleks selle pidev riigieelarveline rahastamine. Erinevatest fondidest saadud vahendid on oma olemuselt ühekordsed ning seetõttu kaldub nende vahendite kasutamine olema pigem projektipõhine. Seega puudub võimalus teha arengukavasid, mille kestus ületab ühekordsete projektide kestuse. Seni kuni muust rahvusest elanike

hulgas jagub eesti keelt puudulikult valdavaid inimesi, peaks MISA funktsioneerimise aluseks olema süsteemne tegevus, mille olemust ja võimalusi mõistavad nii keeleõppijad kui ka õpetajad ning mis annaks mõlemale poolele teada, milliseid arenguvõimalusi süsteem nende jaoks kätkeb, kui nad sisenevad sellesse kas õppija või õpetajana.

Siin avaldub MISA rolli problemaatika: kas MISA tuleb vaadelda kui organisatsiooni, mis tegeleb vaid keeleõppe ja teiste seotud tegevustega, või MISA esineb ka antud valdkonna kompetentsikeskusena, sest selle asutuse tegevus on äärmiselt laiapõhjaline ning nõuab häid erialaseid teadmisi mitmest valdkonnast. Kuna MISA-l on rohkelt partnereid, kes soovivad saada paljudele küsimustele sisulisi vastuseid, mitte ainult korralduslikke, siis peaks MISA roll kompetentsikeskusena suurenema. Siis saavad täpsemalt paika keeleõppe eesmärgid erinevates sihtgruppides, määratletakse põhjendatumalt sihtgruppide keelelised vajadused ja otstarbekamalt tegevuste tulemuslikkuse mõõtmise indikaatorid, suudetakse teenusepakkujatele olla sisulisemaks partneriks ning teostada kompetentset kontrollifunktsiooni.

Poliitilisel tasandil vajavad veel päris paljud teemad lahendamist: milline peaks olema Eesti riigi eelarveline rahastus, millistele peamistele sihtgruppidele tuleks oma tegevus suunata, milline peaks olema massilise ja süvendatud keeleõppe vahetõrge ning kuidas senisest enam tagada eesti keele õppimist eestikeelses keskkonnas. MISA vaadeldud perioodi tegevus annab ainet varasemaga võrreldes sisukamalt ja julgemalt nendele küsimustele vastust otsida ja ka vastata.